ПОЛІСЬКА ДОМА

Випуск IV

ЗИМА

Відібрав, упорядкував і прокоментуваві
Віктор Давидюк

Луцьк
«Надстир'я»
2019

УДК 398(477)
П50

П 50 **Поліська дома** : *Вип. IV: Зима* / *Відібрав, упорядкував і прокоментував Віктор Давидюк*. – Луцьк: Надстир'я, 2019. – 328 с.

ISBN 978-966-517-

Черговий випуск цього видання подає відомості про зимові календарно-обрядові традиції аборигенів Західного Полісся. Уперше матеріал, зібраний упродовж 30 років, стане надбанням читачів. Це найповніше зібрання не тільки звичаїв, а й колядок, щедрівок та релігійних коляд. Для ретроспективного порівняння додано також матеріали, зібрані в нашому краї Зоріаном Доленгою-Ходаковським, експедицією Павла Чубинського, Миколою Коробкою та Оленою Пчілкою. У коментарях подається широкий спектр думок щодо походження кожного з видів поздоровчих віршів та їхньої подальшої долі в контексті змін місця календарних свят у зв'язку з церковними та світськими реформами.

Розраховано на фахівців у галузях культурної антропології, культурології, філології, вчителів, керівників співочо-виконавських колективів, студентів та широке коло читачів.

УДК 398(477)

ISBN 978-966-517-

© Давидюк В. Ф., 2019.

Не залишайте батьківської хати,
До неї хтось прийде колядувати

ПЕРЕДМОВА

Писати про зимову календарну обрядовість поліщуків у час її остаточного згасання – справа не вельми вдячна. Та все ж потрібна. Занепад традиції почався з 60-х років, коли вчителів змушували чергувати на вулиці та стежити за тим, щоб учні не щедрували. Колядували на Західному Поліссі й без того мало де. На той час саме діти й були основними виконавцями різдвяно-новорічних пісень. Десь на горищах припадав порохом обрядовий реманент їхніх батьків, бо до того колядували й щедрували навіть під час війни. Одначе заборонений плід завжди солодший. Тож пройтися селом «з колядою», наперед вистеживши вчительок, які чергують на вулиці, самі шарахаючись від найменшого шороху з кущів, було звичним зухвальством, яке тільки підсилювало відчуття веселощів і святковості і жодним чином не заганяло колядників і щедрівників до хат. Після цього вже в 70-х радянська просвітницько-культурна система, як її називали, придумала альтернативу – з Дідом Морозом і Снігуркою роз'їжджали по селу і вітали з Новим роком начальство та сільську інтелігенцію. З фабричними костюмами, з достойним музичним супроводом з добре відрепетируваним репертуаром. Такої конкуренції дитячим ватагам було витримати не під силу. І вони відійшли в тінь аж до початку 90-х.

Наші респонденти народжені переважно в 20-х роках, хоч є і страші (найстарша – з 1892 р.н.), тому змальовані ними картини свят сягають 30-х – 40-х років. Довше протрималися в активному репертуарі щедрівки і перелицьовані під них колядки.

Не завжди вдавалося записати мелодії, бо робилися записи переважно в піст. Це слугувало гарною відмовкою для наших респондентів, щоб дурно дерти горло. Інші посилалися на те, що чуми наразі нема, щоб колядувати посеред літа. Тому багато хто просто переповідав слова, часто плутаючись при тому, переставляючи їх місцями. Ці огріхи неможливі при співі, де такого не дозволяє зробити ритміка й рима в кінці вірша. Довелося усувати все це при редагуванні. Тому деякі строфи не зовсім відповідають архівному запису, де вони передані так, як почуті.

Монографічного дослідження з цієї тематики на фоні зникання багатьох зразків архаїчних поетичних творів та забування новіших на християнську тематику не існує.

До цього часу не з'ясовано ні регіональну специфіку побутування календарно-обрядових пісень зимового циклу, ні особливості поетично-образної системи загалом.

У працях вчених XIX та XX століть було висунуто комплекс питань, які залишаються актуальними дотепер. Головні з них: спільність чи роздільність походження колядок та щедрівок, локальні особливості їхнього побутування; жанрові характеристики (їх композиційна структура, образно-поетична система, тематика, символіка образів); проблема співвідношення обряду і фольклорного тексту. Осібно стоїть питання фольклорності коляд-псалм, порушене на початку XX ст. і остаточно не розв'язане й до цього часу.

Незважаючи на майже 200-літню історію фіксації і вивчення цих явищ, існує багато нез'ясованих моментів. В їх числі – регіональна специфіка побутування, особливості образно-поетичної системи, динаміка ампліфікації та редукції репертуару. До цього часу сором'язливо замовчується факт витіснення світського репертуару церковним.

В наші дні найґрунтовніше дослідила побутування західнополіського різдвяно-новорічного фольклору Олена Білик, достеменно вивчивши географію побутування кожного тексту колядки та щедрівки. Однак дослідниця, як і більшість її сучасників, цілковито обійшла увагою церковні коляди, які на сьогодні майже витіснили увесь світський матеріал. Ініціативу колядування перебрала на себе церква, гурти молоді відійшли в минуле, бо де та молодь по селах? На периферію витіснено й дітей, за якими залишається місія новорічного посівання. Одначе й їх частку все більше відбирають дорослі парубки і навіть жонаті чоловіки, які не проминають нагоди бути почастованими. Першим у хату на Новий рік повинен увійти чоловік. Зазвичай вони заходили після посівальників, ближче до обіду. Тепер вони так довго не чекають. Жінкам цього дня не бажано ходити по хатах, бо не відомо, чи в хату вже заходив чоловік. Тим-то вправні чоловіки тут їм дуже допомагають.

Специфіка цього регіону ще й у тому, що до недавнього часу тут взагалі не колядували, зате дуже поширена практика щедрування, тому «щодрухами» тут можуть називати й колядки, тобто тексти різної ритмобудови. Колядувати тут уперше почали церковні ватаги.

Звідти й зміст колядування – коляди-псалми без залучення колядок, які, потрапивши в місцевий репертуар, знайшли своє місце серед щедрівок.

Історія збирання зразків цих жанрів на Західному Поліссі має 200-річну тяглість, вивчення – сторічну. Першими дослідниками західнополіського різдвяно-новорічного фольклору були Микола Коробка й Олена Пчілка. Більшість колядок і щедрівок, які вони записали, побутують до цього часу, а ось частина з записаних 200 років тому Зоріаном Доленгою Ходаковським, сучасним респондентам вже не відома.

Архівні фонди Полісько-Волинського народознавчого центру, залучені до нашого збірника, істотно перевершують цю кількість. До того ж містять чимало варіантів текстів. А це спонукає вбачати активну фазу їхнього побутування на час запису. Особливо стосовно коляд – творів біблійного змісту, які виконувались під час зимових свят. Такий обсяг зразків текстів та варіантів цього спрямування виноситься на загал уперше.

ЗАПУСТИ

– Коли починається зима? Від якого дня?

– Я знаю? Казали, шо з Пилипа начинаїця. А ше тако потакували: «Пилип на пориг – або дощ, або сніг».

Впосля була Пилипувка, пист. На Пилипа їздили до батьків. Приїжджали дочки з зятями. Варили, пекли багато: пироги, борщ, вареники… Пекли м’ясо. Печеня називали. Пекли гусей чи яку другу птицю, але гусятину найбільш. Вона жирніша, смачніша. Тре було добре наїстися, щоб до Коляди не кортіло. По вечері вже од Пилипа починали спивати щодрухі, коляди. Просля Пилипа починали прєсти кужіль, дехто ткати.

– Після Пилипа які були ще зимові свята?

Введення. А там посля введення і Катерини, і Адрия, і Ганки, і Варвари. Багато було свєт. Просля Ввведення вже нихто ни орав, ни боронував. Землю не чипали аж до весни. Не прали прачем вдежу.

Зап. в с. Тоболи Камінь-Каширського району Тамра Садівська від Христини Давидюк (Мізюк) 1935 р. н. Архів ПВНЦ. ФОК (опр.Чер Вища).

ГАДАННЯ

Ну колись ми ходили, коли я була дівчиною, то такий обряд був, на Коляду гадати ходили. Ловили кури, і приносили сипали зерно, ото скіко нас там дівчат було, п'ять, шість десять, скільки є, стільки ми купок зерна сипали, і курицу чорну ловили, якшо курица яку сипали зерно і називали де чия купка, там Марія, Ганна, Оля, Таня і так дальше. І чию купку почне курица вперід клювати, та дівчина замуж вийде вперід. А потім ішли скидали з ноги сапожки, і перекидали через хату, у яку сторону сапожок носком лягає, значить туда, в ту сторону замуж вийде. А потім ішли такі були загорожені кулками, тільки такими огоржи, ну, не забори, а прямо огорожи, і щитали: «Молодець, вдовець ….». І якщо паслєдній буде «вдовець», значить піде за вдовця замуж, а якщо «молодець», підеш за хлопця замуж. Отакий був обичай.

Записано в с. Ветлах Любешівського району Волинської області. Архів ПВНЦ. Ф.1-А. Од. зб. 42. Арк. 8.

На Щодруху гадають. Беруть свічки запалюють. Скільки дівчат, стилько свічок. І ждуть. Чия свічка догорить перша, та дівка вийде заміж. Якщо свічка погасне, то буде якесь нещастє. І ще дивляться, в яку сторону піде дим, в той бік і замуж піде.

Зап. 1992 р. в Сереховичах Старовижівського району Надія Кошелюк від Тетяни Білоус 1926 р. н.

Гадали й на долю. Котрась підходила під вікно й слухала. Якщо почує сварку, то житиме в сварці, якщо сидять за столом, то буде лад, якщо спивають, буде щаслива.

Зап. 1992 р. в Сереховичах Старовижівського району Надія Кошелюк від Тетяни Білоус 1926 р. н.

КОЛЯДА

Одне з найпишніших і найбагатших українських народних свят – це Коляди. Достаток після завершення аграрного циклу, який панує в цей час в господарстві, дозволяє найбільші витрати. Марнотратство вкупі з марнославством – основні характеристики свят, які тривають з

невеличкими перепочинками, відведеними на приготування до нового етапу святкувань, упродовж двох тижнів від Святвечора аж до Водохрищ. Ціла низка різних видів обхідних обрядів, які здійснюються в цей час, охоплюючи цілі села, свідчить про давні дохристиянські корені цих святкувань. Основний же їх зміст – це пожертва предкам роду за їхню турботу про його добробут. Саме тому на вечерю збираються в найстаршого члена роду, якого ті мають ще пам'ятати. Переодягнені жертвоприймачі сприймаються або як реінкарновані духи предків (на Західному Поліссі це вовк, ведмідь, бусень), або ж посланці на той світ (солдат, циган, жид, лікар – ті, хто постійно балансує на грані життя і смерті).

Християнські мотиви – це лише пізніші ідеологічні напластування, десь вдало, а десь і не зовсім вдало припасовані до прастарих традицій. Проте внаслідок професійного заняття культурним оформленням цих свят з боку служителів культу саме їхній пісенний репертуар переважає на сьогодні на переважній більшості українських територій, в т. ч. й на Західному Поліссі.

Зимовий календар українців не зрозумілий багатьма своїми моментами. А все через те, що несе в собі відбиток зовсім іншої кліматичної зони – Передньої Азії, Близького Сходу та, може, меншою мірою Балкан. Повністю це стосується й колядок. Найбільшою мірою – їхнього змісту: від екзотичних пейзажів тропічних садів з павичами до високих скелястих гір на берегах морів. Чимало з них прийшло до нас разом із християнством, хоч нічого спільного з канонічними сюжетами й мотивами не мають. Одначе без них, за задумом їхніх творців, було неможливо створити картину раю на землі, який уже став частиною їхнього світогляду.

Світотворчий мотив в оформленні вікна в с.Троянівці Маневицького району

Немало у змісті колядок і питомо українського – від світотворчих мотивів із пізнаваними уявленнями скіфського періоду, відобра-жених в матеріальних артефактах («залізний вік»), до подій княжих часів (XII–XIV ст.).

Питомо наше походження деяких космогонічних сюжетів виказують персонажі місцевого походження. Лемківська колядка про голубів-деміургів, які творять світ (сушу) посеред моря може цілком претендувати на венедське походження, адже основу міфології цих племен складали птахи, звісно ж екзотичні або малопоширені в даній місцевості. Мало того цей сюжет присутній і в дерев'яному різьбленні поліщуків. Ним удекоровували вікна хат.

Сам мотив колядки поряд з іншими подібними сюжетами світотворення в українських колядках детально дослідив Микола Дмитренко[1]. Додати чогось свого наразі в нас немає нічого. Повністю солідаризуємось і з міркуванням Миколи Ткача, висловленого з приводу семантики зернятка чи горішка як потенції світового дерева[2], адже саме зображення горішка знаходиться між голубами у висвітленій тут поліській композиції віконного навершя. Маємо повну відповідність вербального міфу та його зображального втілення.

Дещо дивує тільки морська тематика обох артефактів. Що від поліщуків, що від лемків море далеко, проте воно настирливо згадується тут не тільки в колядках, а й у весільних піснях. Це вже якраз наша тема, бо найперш дістає не так художній бік справи, як генетичний.

Звідки прийшли до нас ці сюжети і з ким? Самі ж бо вони не ходять.

Це питання порушувалися вченими щоразу по-іншому, але кожного разу якось обтічно.

Пріоритет наукового осмислення української різдвяно-новорічної обрядовості належить Олександрові Потебні, Олександрові Веселовському та Миколі Коробці. Наріжним каменем для наукових досліджень усіх трьох було питання автохтонності чи можливого запозичення різдвяно-новорічної обрядовості нашими предками за посередництва християнства.

Ця дилема торкнулася не лише їх, а й багатьох західноєвропейських учених кінця XIX – початку XX ст. На жаль, український матеріал пройшов повз їхню увагу. Не обійшла ця тема хіба дослідів Дмитра Зеленіна, який вважав всю нашу зимову календарну обрядовість захожою з Західної Європи.

---

[1] *Дмитренко М.* Календарно-обрядовий фольклор: Категорія жанру та особливості світотворення // Календарна обрядовість у життєдіяльності етносу. Одеса, 2011. С. 104–112.

[2] *Ткач М.* Міфологія: Курс лекцій. Київ, 2008. С. 196.

Примирив автохтоністів з міграціоністами Іларіон Свенцицький. Спираючись на праці Веселовського та Потебні про міжнародний характер походження більшої частини мотивів і сюжетів колядок та щедрівок і єдності їх щодо змісту й форми, вчений дійшов висновку: «Ця єдність є наслідком глибших причин, ніж запозичення, особливо, коли взяти до уваги таку ж однаковість святочного побуту різдвяних свят у народів Середземномор'я, Балкан, Подунав'я і далеко на схід до Поволжя». І хоч свій вислід Свенцицький будував на дослідженні християнської піснетворчості, вчений був переконаний, що вона постала на ґрунті гелено-римського язичництва й тільки скоригувала свій первісний спільний вигляд до потреб оновленого обряду й через те витворила величезний простір однорідного святочного побуту серед народів від Середземного моря до Північного Льодовитого океану[3]. Такої ж думки дотримуємося й ми в багатьох своїх працях, які стосуються цієї теми[4].

Віктор Давидюк

«КОЛЯД, КОЛЯД, КОЛЯДНИЦЯ»

Етимологія слова «коляда»

Хибою багатьох досліджень походження свята було намагання вивести його через посередництво назви. Слово «коляда» було поширене не тільки у близьких між собою слов'ян і балтів, а й доволі віддалених від них, першорядно, генетично та, меншою мірою, культурно румун, угрів і мордви. Етимологія і ґенеза не впрягаються в один віз, а тому найчастіше віддаляли дослідників від істини. Хоч

[3] *Свєнціцький. І.* Образ міжнародного походу колядової словесности // Записки Наукового Товариства імені Шевченка. Т. CXLL–OXLIII. Праці філологічної секції у Львові, 1925. С. 1–10.

[4] *Давидюк В.* Колись була Коляда // Поліська дома, 1991. Вип.1. С. 99–106: Міфологія Коляди // Коляда: Проблеми збереження різдвяно-новорічного фольклору (матер. наук. конф.). Рівне, 1995. С. 5–14; Календарний міф у контексті етнічно-культурної кореляції (на прикладі басейну Турії) // Фольклористичні зошити. Луцьк: Вежа, 1996. Вип.1. С. 3–12; «Три гості сидять, радоньку радять»: Історична атрибутивність українських різдвяно-новорічних міфів // Кроковеє колесо: Нариси з історичної семантики українського фольклору. Київ: Наукова думка, 2002. С. 145–169; Історико-географічна атрибутивність щедрівок та колядок // Фольклористичні зошити. Вип. 6, 2003. С. 123–148; Первісна міфологія українського фольклору. Луцьк, 1997.

якщо вже бути щирим, то не часто науковці відходили від магістрального пояснення, виведеного з римської першооснови.

Одним із перших в українській фольклористиці наважився це зробити Віктор Петров.

«Кликання – основний елемент свята. Цьому відповідає назва – коляда, колядувати, колядка, колядники. Слово *коляда* засвідчене в усіх словянських мовах, але зі слов'янських мов не пояснюється. Звичайно вважають , що воно запозичене з латинської мови, де kalada означає «перші дні місяця». Мовляв, через посередництво зроманізованої людності Балканського півострова слово від римлян прийшло до слов'ян.

Пояснення, на перший погляд, цілком переконливе, але ним порушується методика мовнопорівняльних досліджень. Найбільш споріднені зі слов'янськими мовами, як відомо, балтійські. У латиській мові слово kalada значить «крик, галас, гук», «радісний вигук на масляну в обрядових піснях», «галасувати, кричати». Відповідно до цього слов'янське колядування має сенс «кликати». Колядники, калядарі – «ті, що кличуть», колядка – «закликування». Це значення достоту збігається зі змістом обряду[5].

Ось така одна з відмінних версій етимології коляди. Ні приймати, ні відкидати її поки що не будемо. І все ж запропонуємо й свою, дещо іншу.

Віктор Давидюк

«КУЗЬМОВА МАТИ ПРОСИТЬ ДО ХАТИ»

Зимові обхідні обряди

Свою гіпотезу прив'яжемо не так до значення «закликання», як до означення перших днів місяця, року, які в римській традиції мали назву ***календи***, тобто до календаря. Одразу потрібно зауважити деяку лабільність календарних дат, яка буде нас переслідувати. Найбільшою мірою вона стосується відзначення в різних системах відліку початку новолітування. Новий рік вже й в історичні часи пережив кілька переносів: спочатку – з весни на осінь, а згодом – і на зиму. Звісно, що жодним церковним указом неможливо було одразу

[5] *Петров В.* Обрядовий фольклор календарного циклу та його общинно-виробничі основи // Народна творчість та етнографія. 1966. Ч. 1. С. 28–32.

перенести на нові дати й обряди. Тому вони залишалися на своїх попередніх місцях, хоча церква не лінувалася знаходити нове пояснення їхнього змісту і поволі перетягувала на нові календарні дати. Так посеред зими посівальники почали обсівати хату зерном, яке господар мав винести й висіяти в поле прямо по снігу під благословення святого Степана, а в окремих місцевостях ще й вносити плуга.

Ще інші обряди, не тільки новорічні, почали відзначатися як за старим, так і за новим календарем. Ці міграції обрядових дій і становлять найбільшу складність в установленні питомо зимових обрядів нового року. Через це, вважав Кость Копержинський, їх правдивіше було б виводити з критерію сезонності, ніж солярно-лунарних дат. Одначе залежно від основного виду занять населення, ініціальні річні сезони могли відрізнятися. У мисливців вони одні, в скотарів інші, а в рільників ще інші. А в українській народній традиції присутні всі три способи господарювання.

Жоден обрядовий обхід не відбувався без пожертвувань з боку господарів тим, хто його провадив. Тим-то ще одне запаморочливе питання – пошук адресата цих пожертв. Тут трудність ще й у тому, що «прийоми обрядових дійств, способи магічного завороження здебільшого в основі однакові протягом цілого року – вони тільки по-різному пристосовуються до обставин залежно від того, коли, за якого сезону, виконуються»[6]. Отож, сезонність – основний відправний пункт, з якого можна починати цей пошук. Спочатку треба взяти до уваги, що в зимових обрядах властиве для зимового періоду, а що ні. Колядки і щедрівки, новорічні драми, що виконуються в цей час, швидше збивають з правильного шляху, ніж виводять на шлях істинний. Найпоказовіші в цьому плані виробничі процеси. В своїй основі українська різдвяно-новорічна обрядовість скотарсько-рільницька. В силу і хронологічних, і природно-кліматичних чинників у пріоритеті все-таки рільницька. Мисливська більшою мірою збереглась у фольклорі, а в реальному побуті малопомітна. Та це не означає, що вона не дістала того розвитку, що скотарська чи рільницька. Маємо підстави стверджувати, що скотарську в чомусь навіть перевершила.

---

[6] *Копержинський К.* Господарчі сезони у слов'ян (з історії новорічного циклу обрядовості) // Первісне громадянство та його пережитки на Україні .Київ, 1928. Вип. 1. С. 57–96.

Уявлення про поділ року на окремі цикли й періоди існують від найдавніших часів. Вони присутні навіть у тих народів, які не знають ні скотарства, ні землеробства. Свій календар мали ще мисливці на нестадних тварин. Він був зорієнтований на поведінку тварин, точніше на їхню активність упродовж року. Про існування його в нас дізнаємося лише з фольклору, оскільки в українців місяці, за подобою давніх друїдів, за винятком трьох зимових, мають рослинні назви. А ось у японців та хетів до цього часу вони позначаються видовими назвами диких тварин. Безумовно, це спадщина дуже давня, бо й кількість основних періодів року за такими орієнтирами може бути різна. Для тваринних номенів універсальним є поділ на 7 періодів. Точно такий має й наша казка «Рукавичка». Не будемо зупинятися на цьому детально, оскільки цей факт добре відомий і неодноразово описаний[7].

За цим календарем Коляда випадає у «вовчі дні». І це п'ятий за порядком із семи фенологічних періодів. Період найбільшої активності вовчих зграй та нападу їх на домашню худобу, а також і на собак. Зазвичай такі випадки найчастіше трапляються в останню декаду грудня. Тому маска вовка колись була обов'язковою під час новорічних обходів на Західному Поліссі. Чи саме не тут Зоріан Доленга-Ходаковський зафіксував і приказку «носиться, наче з вовчою шкурою після Коляди», про яку згадав у своїй статті «Про слов'янщину перед християнством». Упевненості нашому припущенню додає той факт, що вона опублікована 1818 року, коли польові дослідження вченого ще не виходили за межі Західного Полісся й Волині.

Авторська реконструкція мисливського календаря. Малюнок Тетяни П'ятерні

Загалом в реаліях наших днів перевдягання, у тому числі і в вочі шкури, більшою мірою стосувалося Щодрухи. Та хто зна, може, раніше це відбувалося й на Коляду, тобто, як у нас кажуть, «в Руздві».

[7] *Давидюк В.* Чи казка справді небилиця. Луцьк, 1993: Первісна міфологія українського фольклору; Календар у рукавичці // Крокове колесо. Київ, 2002: Доісторичне поле української казки // Концепції і рецепції. Луцьк, 2007.

Із зазначених персонажів казки про рукавичку тільки Вовк і Ведмідь бувають персонажами зоомістерій. Ні зайця, ні лисиці, ні кабана у них нема. Схоже, що в цьому полягала специфіка обрядового міфу про календарних жертвоприймачів, яким належить віддати частину достатку, щоб уникнути потрави худоби з їхнього боку під час календарного року.

У скотарів, а на самих початках існувало винятково відгінне скотарство, час вираховувався набагато простіше, а рік ділився на два періоди – час вигону отар на гірські пасовища й час пригону на зимове утримання. Основу стада складали вівці, але верховодив у ньому цап, а частіше – коза. Чи може тут бути зв'язок із новорічним обрядом ходіння з «козою», достеменно не відомо, хоч і цілком можливо, але про це потім.

У поліщуків скотарські сезонні віхи помітного явища не становлять. Відгінного скотарства, на основі якого вони усталювалися, тут не існувало. Не було для цього потреби. Спочатку поліщуки забезпечували себе м'сом від ловів диких тварин. Можливо, тому тут як ніде більше популярні мотиви колядок про полювання на тура, оленя, дикого вепра. Згодом розведення великої рогатої худоби стало більшою мірою доважком для вирощування злакових культур. Без удобрення «на новині» по випалу поле родило один-два сезони. Далі треба було думати про угноєння. Тому-то значення домашньої худоби, хоч вона вважалася головним багатством селянина, не складає основу новорічних побажань для поліщука.

З переходом до рільництва маркування календарного періоду визначалось почерговими видами домашньої праці. На таку думку наводять два рідкісних, але доволі промовисті артефакти. Це – календар на горщику черняхівської культури та сюжет казки «Коржик». В обох випадках поділ року відбувається за основними господарськими заняттями.

На керамічному календарі з Лепесівки, за розшифровкою Бориса

Календар ранньослов'янської черняхівської культури IV ст. із волинської Лепесівки на р. Горині біля Ямполя (тепер Білогірський район Хмельницької області)

Рибакова, січень позначено як період просіння урожаю – прошенець (просинець – від просити)[8]. Він позначений двома навхрест складеними полінами з чимось схожим на язички полум'я та перевернутим донизу основою не то трикутником, не то просто кутом, який нагадує зарубину на колоді, на якій довго рубали дрова. Датується цей календар на горщику VI століттям.

Не дуже відрізняється за своїм змістом календар XII ст., викладений на долівці одного з храмів в Італії. Тільки на одному з його сегментів колють не дрова, а кабана. Цим господарським заняттям ознаменовано грудень (december). Важливо, що слов'янський корінь **'кол'**, присутній у слові **«коляда»** міг мати й етимологію від слова «колоти». Чи означає це, що назва римського свята **kolenda** лише за звучанням подібна до нашої коляди, а значення обох слів дуже різні. Припустивши зворотнє, навіть страшно подумати: а може, то римляни перейняли від нас це слово, трохи переробивши його на власний манер? Та привчені до думки, що то ми вічно щось пере-ймали від своїх більш культурних і освічених сусідів, ми геть забуваємо, що в тому ж VI і по VIII ст. наші князі з дружинами ходили походами і на греків, і на римлян, і навіть брали там полон.

Римський календар на підлозі храму XII ст. відрізняється від волинського хіба тим, що поданий у прямокутній площині та крім основних господарських занять з відповідними назвами місяців позначає знаки зодіаку

Траплялося, що й самі осідали на їхніх землях, чому можна знайти чимало підтверджень у тамтешній топоніміці.

Схоже, що окремий сегмент такого ж календаря з поділом року на 12 трудових занять відображає й українська казка про коржика, який втік від баби й

[8] *Рыбаков Б.* Язычество древней Руси. М., 1988. С. 167.

від діда. Від відомого сюже-ту про колобка відрізняється вона тим, що переслідували втікача не лісові звірі, а молотники, прачки й дрововози. Найголовніше, що нам важливо, що такий поділ існував ще в VI ст. Другорядь, на яких саме сільськогосподарських заняттях в ній акцентується. А це – молотьба збіжжя, прання по льоду та вивіз дров із лісу. Перший і третій періоди дуже показові для календарного означення. Обмолот снопів ціпами починали після завершення усіх польових робіт і завершували на Коляду або невдовзі після неї. Що ж до вивозу дров із лісу, то це кінець зими. Різали чи рубали дерево з лютого. Потім треба було витягнути («витралювати») його з лісу на дорогу і аж потому повозити додому ще до того, як почне танути сніг. Отже, йдеться про кінець лютого. Саме це пора дрововозів. Відповідно, прачки, які перуть по льоду, маркують кінець січня після Коляди і особливо Водохрищ. До Водохрищ забруднювати лід не годиться, про що є вказівок в етнографічних записах. Так було, мабуть, і в дохристиянські часи, бо християнство не вводило нових звичаїв, воно тільки перепояснювало на свій лад старі усталені норми.

Після дрововозів наставала пора дроворубів. Молоді дужі хлопці наймалися до господарів колоти дрова. Ті, що кололи, могли називатися й колотниками. Про свої наміри найму на таку працю вони заявляли внесенням у хату колодки, точно так як рільники рала чи волочільники борони, заміненої згодом звичайними граблями в весняних обрядах. Про сам процес такого найму колотників-дроворубів під час відзначення Колодія є прямі свідчення учасників:

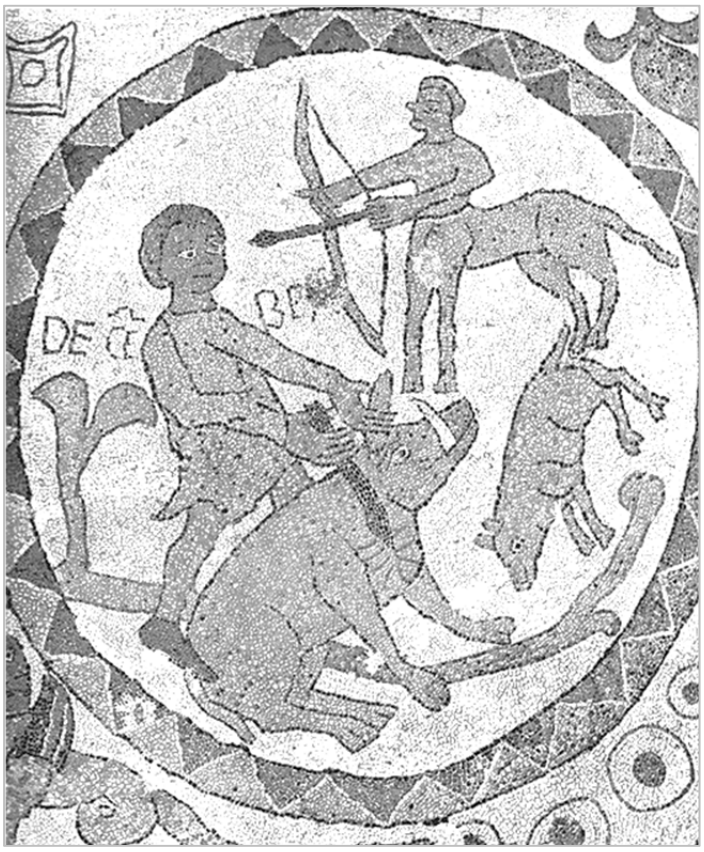

Грудень під знаком стрільця – час колоття кабана

«*То вже після Різдва, перед постом, у нас «Колодку» справляють. В нас тут був переселенець – Дуць. Ну, а я тоже така шустра була. Справляємо «Запусти» і «Колодку». Готовимося. Наготовляєм всього-всього, дуже багато. Ну і запрошуємо, щоб приходили.*

Я беру шинелю і той Дузь тоже шинелю і сокіру. Я вже попоралася. Топіру я вже в пояс з ним під руки. Дуць забиває сокіру в колодку. На себе. Я його під руку. Вчиняю двери, заходимо і ту колодку на стіл з тою сокірою. Всьо! Викуповлюйте нас. Ну шо, вони давай скорше готовити, бо ми не приймем просто так зо стола. Мусить бути «колодка». Ну, вони давай вже на стил наставляти теє, сєє. А ми ше гонорує, ше не хочем, ше сварімся, ходим кругом теї колодки. Ну вже наконець начинаємо, вже тоді гостюємся. І тоді вже ту колодку забираєм з хати»[9].

Цікава й темпоральна послідовність згаданих процесів – услід за колядниками-щедрувальниками, йдуть по хатах посівальники. Отже, реально йдеться про весняну пору. Наступний обхід – волочільників – здійснюється на Великдень. В реальному хліборобському циклі поле заволочують (боронують) одразу ж після засіву. Отже, всі ці обходи випадали приблизно на один і той же час.

В обходах брала участь лише молодь – найдужча частина сільської громади, не обтяжена клопотами власного господарства. Коли хтось із сім'ї долучався до гуртових робіт, то це гарантувало, що ватага віддячить за це кожному, хто рекрутував до неї свого представника, своєю працею. Клопоти з утримання членів такого колективу також покладалися на сільську громаду. За своєю суттю це була гуртова робота за наймом. До того ж у такому гурті молодь збивалася в колектив, у якому розподіляла обов'язки між собою. Тут визначався й лідер, який потім стане в нагоді при організації весіль, адже молоді люди, ходячи від хати до хати, не тільки працювали, а й знайомилися хлопці з дівчатами, після чого зближувалися й женилися. Тому-то так часто у веснянках вже визначено, яка з дівчат кому приглянулась: «Бо Маринка – Іванкова, а Ганнуся – Степанкова, а Улянка – Матвійкова, а Тетянка – Сергійкова».

Реліктові форми цих ритуалів призвичаїлись потім до найбільшого весняного свята – Великодня. На другий день цих святкувань в одних селах Західного Полісся хрещені батьки (історично – дядьки й тітки) дають хрещеникам «волочене» в інших – «ранець» (вірогідно, перекручене від «ралець»).

[9] Записано в с. Малеві Демидівського району Рівненської області неподалік від Луцька.

Чи не аналогічні обходи з метою найму нежонатої молоді на сезонні роботи відобразились у водінні «куста» в дні Зелених свят. Дівчата-кущувальниці, виходячи з семантики слова, могли займатися прополюванням проса з метою кращого доступу сонця і, відповідно, достигання. Цей обряд зберігся лише в небагатьох селах (на території сучасної України – в Сварицевичах, Невірі, Шлапані та прилеглих українських у межах сучасної Білорусії). Важко сказати, чи мала безпосереднє відношення до цього виробничого процесу вбрана до непізнаваності з ніг до голови в листки клена найкраща дівчина, позиціонована як майбутня жертва. Хоч, з іншого боку, вся аграрна обрядовість мала причетність до культу предків, який в найвідповідальніші дати (квітування жита, початку жнив) передбачав у тому числі й жертвоприношення.

Не можна однозначно стверджувати з купанням чи зі складанням снопів у копи асоціювалися в умовах Західного Полісся літні обхідні обряди Копайлиці (в Турі – Копали), в кінці яких головний обрядовий атрибут залишали в полі («Ішли дівки жита жати, знайшли купайлу в сіножати»). До того ж у цій місцевості «купало» – то таки купа хмизу, копиця, а не будь-що інше.

Завершали річний обхідний цикл щодрувальники. У кінці трудового циклу, поки ще в господарствах було всього доволі, гурти молоді в личинах «дідів» збирали вже пожертви не собі, а буцімто предкам. Це сприймалося як щедра віддяка за цілорічну опіку. Тому й **Щодра, Щодрець** чи **Щодруха.**

Найдавніші щедрівки відображають реалії чоловічих товариств у тому вигляді, якими їх описує Геродот. А це середина І тис. до н.е. – період раннього заліза. Тим-то вони мусили бути спільними принаймні для германо-балто-словянської спільноти, яка ще не розділилась на германців, балтів і слов’ян. Друга хвиля щедрівок відображає військовий побут княжої доби. Третя, найменш продуктивна, сягає козацьких часів. Таких текстів дуже мало. І добре видно, що вони постали внаслідок ампліфікації «княжих» сюжетів. Коли парубок веде продавати коня, а кінь нагадує, як виніс його з погоні турків-татар (турків сельджуків, які воювали спільно проти козаків у XVI ст.), то це явно сюжет, нарощений свіжішими подіями. Раніше в ньому могли бути просто татари.

А так основний спосіб ведення війни у щедрівках – облога міста, як у «Повісті минулих літ». А це спосіб найбільш властивий княжим часам.

Настільки глибоке коріння наших зимових традицій декому може видатися й перебільшенням. До цього ще треба звикати, як звикали колись, коли вперше пролунала думка про відображення у

них княжих часів. Про це ще 100 років тому писав Михайло Грушевський:

«Свого часу се прийнято як справжню сенсацію, коли в обрядовім репертуарі були виявлені сі відгомони княжої доби, тепер чергове завдання фольклористів, істориків літератури та культури: з-під пізніших наверстувань княжого та боярського життя підняти в можливо ширшім обсягу останки старшої передкняжої організації молодечої верстви та вияснити її відгомони в нашій усній традиції»[10].

Учений все ж не далеко відступив від княжих часів, заглибивши цю традицію в часи перед розселенням народів, що зазвичай не виходять далі, ніж за VI ст.: «Очевидно, організації нежонатої молодіжи в якихось формах існували у нас ще перед розселенням, так як існували в родоплемінній стадії різних примітивних народів. Свої характеристичні прикмети воєнної організації вони виробили найбільш, мабуть, в бурхливу добу розселення і пізніших колонізаційних перетурбацій. Паралельне існування їх як організацій нежонатої молодіжи – і як організації воєнних тяглись потім і далі»[11].

І тільки наступник Грушевського Федір Савченко в 30-х роках XX ст. нагадав про можливі значно глибші витоки цієї традиції. Учений зазначає: «Європа була дуже мало обслідувана до останнього часу з погляду існування, поширення й розвитку поколінних верств та парубоцьких громад зокрема. Але організації молоді існували вже за класичних часів, хоч про них мало докладно відомо навіть і в Греції. В ці часи ми зустрічаємо їх у цілій Італії й особливо в південній Германії, Панонії й Далмації. А пізніше в британських кельтів […]. В ближчі до нас часи маємо інформації про них із Албанії, Португалії й південної Франції»[12].

Ще глибше майже в той самий час, що й Савченко, копнув Ксенофонт Сосенко, який наполягав на іранському корінні колядних традицій, вбачав їх зокрема і в зборі молодців, об'єднаних у т. зв. «доми мужви». У них він вбачав ознаку малайської раси. Найпоширеніші вони в Австралії, а в Європі спостерігаються лише в Тиролі. Були вони на Кавказі, в Передній Індії, в північно-східній Африці. І очевидно, на думку вченого, також мають іранське

[10] *Грушевськй М.* Історія української літератури. Т.1. Київ, 1993. С. 246.
[11] *Грушевськй М.* Історія української літератури. Т.1. Київ, 1993. С. 246.
[12] *Савченко Ф.* Парубоцькі та дівоцькі громади на Україні // Фольклористичні зошити. Луцьк, 2002. Вип. 5. С. 107.

походження. Не відкидає Ксенофонт Сосенко можливості їх існування і в предків українців, де також збереглася традиція парубочих громад. Але відображена головним чином у щедрівках, вона може бути й звичайним запозиченням з чужих текстів[13].

І дійсно, якщо проаналізувати колядку-щедрівку (Сосенко не розділяв цих двох видів[14]) про 700 блудців-молодців, що приблукали до ґазди, в якого двори не тільки виметені, а й устелені килимами, то це радше нагадує іранський, ніж український побут.

Олександр Потебня взагалі вбачав подібність українських свят з іранськими та індійськими[15].

На жаль, новочасна українська фольклористика здебільшого ігнорує питання походження обрядів, чим істотно обмежує власні можливості і в тлумаченні текстів. Тому-то подібні питання в основному залишилися в розробках українських учених 20–30-х років XX ст. А без них навіть просте порівняльне дослідження обрядового фольклору виявляється непідйомним. Щодо новорічної обрядовості, то ще на самому початку 30-х років Кость Копержинський наполягав на тому, що «мету самого дослідження обрядовости новорічного циклу в цілому слід погодити з загальними завданнями етнології як науки». Головним питанням такого дослідження вчений вважав «питання про первісні зав'язки обрядів новорічного циклу, про те, яку форму мав первісно цей комплекс обрядів у межах нашої етнічної племінної групи (якщо не виявиться споконвічна запозиченість) і як потім цей комплекс еволюціонував далі, сприймаючи впливи інших етнічних племінних груп». Значення таких дослідів науковець вбачав у тому, що «етнографічний матеріал, коли його розглядати, ставлячи собі історично-еволюційне завдання, може дати цікаві висновки для історії культури нашого народу, ті висновки, що їх самостійно не може дати ні археологія, ні лінгвістика, ні історія»[16].

Одначе ще навіть у 20–30-х роках XX ст. українським ученим бракувало для підняття цих питань не стільки чужоземного матеріалу, в якому вони орієнтувалися дуже вільно на основі опублікованих праць своїх колег, як власного національного. Не

---

[13] *Сосенко Кс.* Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого Вечора. Львів, 1928. С.181–201.

[14] *Сосенко Кс.* Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого Вечора. С. 218.

[15] *Потебня А.* Объяснения малорусских и сродных народных песен. – Т.2: Кодядки и щедровки. – Варшава, 1887. – 810 с.

[16] *Копержинський К.* Провідні шляхи дослідження обрядовості новорічного циклу // Первісне громадянство.

випадково усе той таки Копержинський нарікає, що західні дослідники, будуючи загальні етнологічні теорії й використовуючи з цією метою «матеріял з цілого світу, дуже мало звертали уваги на слов'янський, зокрема східньослов'янський і український фольклор»[17]. Як приклад наводить факт, що Джеймс Фрезер у своїй енциклопедичній праці «Золота гілка» (Golden Bough) з українських джерел спромігся використати лише те, що знайшов у німецькій літературі , «а тим часом, дякуючи особливим умовам, власне в нас можна знайти чимало надзвичайно цікавого матеріялу для загальної етнології»[18]. Тим часом і з українських дослідників після Потебні, й Веселовського мало хто широко ставив питання про різдвяні новорічні обряди, східнослов'янські й українські. Це стосується не тільки XIX ст., а й наступного. Хоч начебто з позицій однієї культурно-історичної школи, але зовсім із різними методологічно-світоглядними підходами, витлумачили різдвяно-новорічну обрядовість Михайло Грушевський, Ксенофонт Сосенкко, Іларіон Свенцицький.

Цілу монографію присвятила українським обхідним обрядам та пісням Галина Сокіл. Детально проаналізувавши доробок українських учених, дослідниця дістала на поверхню чимало цікавих фактів, як дещо призабутих, так і маловідомих широкому загалу[19]. В т.ч. актуалізувала й думку Івана Нечуя-Левицького про практичний смисл обрядовості українців, який нічим не відрізнявся від подібної

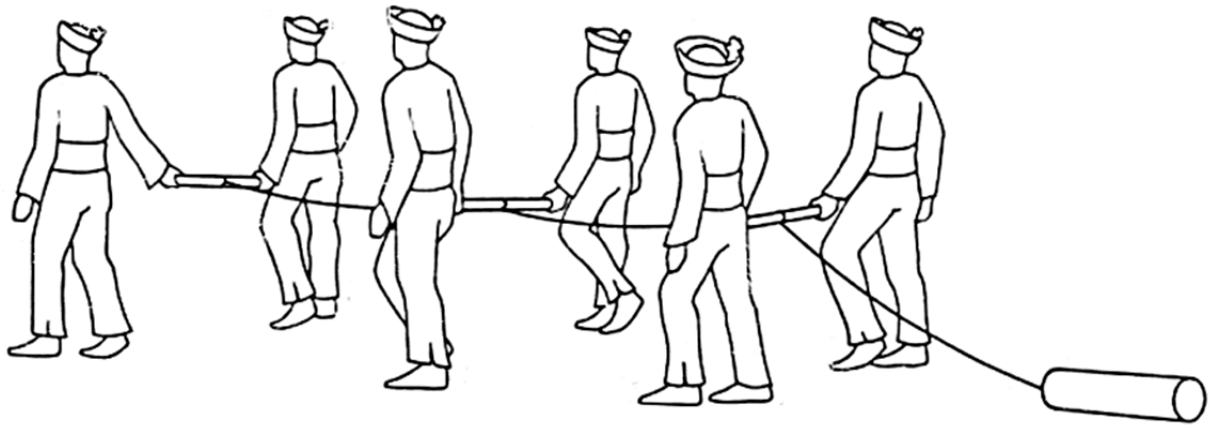

Обхід словацьких «к[о[лятників» з колодкою («klátom»)[1]

[17] *Копержинський К.* Провідні шляхи дослідження обрядовості новорічного циклу // Первісне громадянство.
[18] *Копержинський К.* Провідні шляхи дослідження обрядовості новорічного циклу // Первісне громадянство.
[19] Сокіл Г. Українські обхідні календарно-обрядові пісні. Львів, 2004.

діяльності індусів, греків чи інших народів[20]. Одначе філологічна спрямованість праці дозволила авторці обійти цей аспект у виокремленні інваріанту саме обрядових дій.

Модуль всіх обхідних обрядів один і той же. Гурти спочатку заходять на подвір'я, сподіваючись отримати якусь віддяку на обід чи на вечерю, а потім умовно роблять свою справу – сіють (посівають), волочать, кущують, збирають непотрібне сміття, жнуть, колють дрова.

Осібно стоїть питання давності походження окремих типологічно схожих обрядодій зимових дат. Незважаючи на близькість колядкових текстів українців, румун, молдован (хоч господарська специфіка та героїчні мотиви дещо відрізняються), в молдован (волохів) обряду колодки нема. Отже, як такий він існує не з часів трипільської культури, як вважає дехто з сучасних культурологів. До всього ж, крім українців колодка існує, здається, тільки в словаків.

Загалом же у багатьох народів деякі обряди відсутні або зміщені в часі внаслідок того, що вони проживають не на праотчих територіях. В нових умовах свята кліматично відстають або випереджають належні до них аграрні процеси (як, до прикладу, угорці, болгари, у яких деякі літні обряди відсутні через те, що в одних вегетація аграрних культур випереджає традиційний графік святкувань, для інших культура хліборобства запроваджена віднедавна).

У поліщуків колядна обрядовість не вирізнялася особливим багатством. Радше можна сказати, що як така вона тут відсутня. Трохи пожвавила її в умовах дисперсного проживання поляків-осадників вже у XX ст. польська традиція відзначення Трьох святих, які випадали саме на ті дні, що й православне Різдво.

Колядування було лише одним із обхідних обрядів, які так само відбувалися на Великдень, на Юрія, на Купала, і з занепадом інших перебрало на себе частину їхніх функцій а особливо величально-побажальних обрядових пісень, за які в останні часи учасники й отримували віддяку.

Еклектичний характер Коляди зауважив ще Віктор Петров. Це видно не тільки з основних обрядових компонентів, а й з номінацій цього свята. В західній частині України поряд з Колядою трапляється

[20] Нечуй-Левицький І. Світогляд українського народу. Київ, 1992. С. 4.

назва Корочун. Тому вчений припускає, що «первісно це було «свято першого приплоду», але, відірвавшись від своєї первісної господарської основи, воно включило до свого складу: а) осінні обряди жниварського циклу, б) осінні обряди, пов'язані з першими приморозками, в) відгуки бджоляного, курячого і т.д. обрядів, г) групу весняних обрядів (свято першого засіву, першої борозни-оранки)» [21].

Віктор Давидюк

Колядники мали щось із хати винести.

Записано 1990 р. від Галини Євтушок 1925 р. н. в с . Видерті.

Під Різдво господар брав миску з кутею і виходив надвір чи просто підходив до дверей і кликав:

– Морозе, Морозе, йди до нас куті їсти. Потім через трохи казав:

– А як зараз не йдеш, то й в Петрівку не йди і своїх діток не веди. Не морозь нам ні жита, ні пшениці, ніякої пашниці, ні оратаїв старих, ні погоничів малих.

Записано в с. Жмудчі Ковельського району. ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб. 63.

Кликали: «Діду й Морозе, ходіте-но вечеряти». І посля за стил перша сядала господиня. Того, шо як вона сяде першою, то будуть квочки.

Записано в с. Поповичах Ковельського району. ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб. 74. Арк. 19.

На Коляду кидали ворота оччиняними, коли кликали Мороза.

Записано в с. Черчі Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб.53. Арк.8.

На Коляду всі йшли в клуню, застеляли радно, портовину, запалювали свічку, ставили кутю і кликали Мороза: «Морозе, Морозе. Ходи до нас вечеряти. Як тепер не прийдеш, то николи ни приходь».

Записано в с. Обеніжах Турійського району. ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб. 206. Арк. 16.

[21] *Петров В.* Народна усна словесність // Енциклопедія українознавства. Загальна частина. Перевидання в Україні. Київ, 1994. С. 256.

На Коляду ставляють в куткові жито на пудлогу, сіна натрусять, кажуть, так годица, а на куток кладуть жита, снопочок такий маленький зв'яжут соломи, ну, жита, солома з зерном, ну, так проходило, ну, а страви скіко схочеш. Посни, ну, вже не вейми там посни робели, вареники, бульбу, хто рибу яку. А ми як молодиї, шо ж война була, до мене діла не мали, тридцять первого року рождения, война в сорок первому началась, німец овечки в мене забрав, я пас з дев'яти хат сто сім овечок, я побачив, шо йдуть, я став втикати й житами. Вони кричуть: «Ай, ай!». А я хода. Прибіг до матера і плачу.

Ну, коли починаєца коляда, то батько бере і нав'язує снопа, ми йдемо, а він хрести пише на тому… на грушах, і яблунях, і таке якби нав'язували сіно. Брали трохи сіна і нав'язували, шоб вона родила. А якшо вона не буде родити, то її зрубають, а нав'яжеш то будьби-то вона вродить… Так робили на Коляду, о! А в хати нав'язували, тоже така за грубою грєдка була, там така вісила шо ковбаси сушили , то вішали дешо з своєї одьожи і на тиї грядки то такиї палки так називаюца та грядка. І в'яжеш снопи, якщо хочеш, шоб корова привела бичка чи тьолочку, завязуємо і кажемо, я хочу тьолочку, ну а друга корова я хочу, шоб бичка вродила. А батько подходить і питаєца матера: «Оксене, а де сіяти льон?» А вона говорить: «Там у Острові». – «Оксене, де сіяти льон?» – «Там у Острові». Ну, то шоб добрий льон родив. Ну, то урочище так називалось. І так три рази питає, а мати йому одказує.

Малими ми чекали Руздва, в нас то називалося Коляда. То вже всі говорять: «Коляда іде». Там питаєш бабу, в мене баба була, питаєш: «Коли ж та Коляда прийде?» Ой там іде, то в тому хуторі, то в тому вже йде, де близько в нас хутора були, уже йде коляда, вже бачимо, вже йде. А батько, отчим в мене був, принесе сніп такий невеликий, тільки з великого жита, колись жито високе таке хороше було, серпами жали, він зв'яже од низу, поставить у куток – то вже коляда. Ну, сіно настилали, сіном накривали, ну, пучком там, як тепер скажуть, скатерка, накривали, ну, кажуть, шоб багатство було, шоб велося, і то така коляда називалась. Ну вечера була посна, а вже на другий день у чотири часа йшли в церкву і приходили з церкви був вже обід. Тоді вже їли і випивали, в кого було, по сто грам. Ото такий вже обряд був.

Записано в с. Хопневі Ківерцівського району.

Пирид Колядою рубели такого павука з соломи. Вішали пусиредини хати. На юго чиплели ризниї прикраси.

Записано в с. Ветлах Любешівського району Волинської області. Архів ПВНЦ. Ф. 1-А. Од. зб. 42. Арк. 8.

Сіно клали пуд пуртовену. А в куточок ставляли «коляду». То ниобмолотяний снип.

Записано в с. Щитині Любешівського району Волинської області. Архів ПВНЦ. Ф.1-А. Од. зб. 42. Арк. 8.

– В які саме дні у вас ходили колядувати?

– На Коляду в нас не ходили.

Записано в с. Щитині Любешівського району Волинської області. Архів ПВНЦ. Ф.1-А. Од. зб. 42. Арк. 8.

Із звіздою ходели на перший і другий день Руздва.

Записано в с. Ветли Любешівського району Волинської області. Архів ПВНЦ. Ф.1-А. Од. зб. 42. Арк. 8.

– Колядували всі, але діти рідко. На Коляду, на перший день. Щодрували дівчата.

Записано в с. Четвертні Маневицького району. Архів ПВНЦ. Ф.1-А. Од. зб.53. Арк. 5–6.

Найпершими шли кулядувати діткі. Ото збираються кучка діток п’ять-шисть …да й ідут:

Куляда, куляда, баба з печи вигляда,
А дід бабу за ногі – «Давай, бабо, пирогі».
А дід бабу за спудницю – «Давай, бабо, паляницю».
А дід бабу за кусу – «Давай, бабо, кубасу».
– А ти, діду, гроши, то будем хуроши!

Записала 1995 р. Галина Мирончук у с. Мала Осниця Маневицького району Волинської області від Ольги Мирончук 1926 р.н. Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 134. Арк. 24.

Колись кулядували всі. Зранку починали ходити колядувати діти. Давали їм «колядники»... Більше йшли туда, де давали білого пшаничного «колядника» або гроши.

Хлопці ходили колядувати з звіздою. Її робили з обруча або решета, обклеювали хорошую бумагою, в середину ставили свічку, ікону з Дівою Маріїю й маленьким Ісусиком на руках. Звізда могла бути восьмиконечна і шистиконечна. І так ходили колядувати. Дівчата ходили з хлопцями. Колядували в перший день Роздва. А церковний хор колядував три дні.

Записала 1989 р. Світлана Лєснік від Мойсея Мізовця 1908 р. н. в с. Облапах Ковельського району. Архів ПВНЦ. Ф.1. Од . зб 76. Арк. 15.

Тоді, як ходили колядувати, робели такей вертеп. То був такей ящик, що просвітлювався і там були всякі фігури і горіле свичке. Воне ворушели тиї фігурки, як спивали, а в хати світло погасять, то так хороше було.

Записала 1991 р. Галина Широчук від Тетяни Король 1920 р. н. в с. Штунь Любомльського району.

Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 126.

Казала стара Явдошка, шо бачила десь в Нуйни вертеп. Казала, шо дуже гарно. А я ни бачила.

Записано в с. Підріччі Камінь-Каширського району.

Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 39. Арк. 8.

Колядувати ходили всі: хлопці, дівчата, діти.

Черче Камінь-Каширського району.

Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 53. Арк. 6 .

Колядувале дівчата і хлопце, а діте ни худеле кулесь, то тапар діте ходять. Ой, завше на Коляду, Щадруху ходуле дівчата і хлопце валекє.

Залаззя Любешівського району.

Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 35. Арк. 8.

В нас так не колядували, а співали коляду « Нова радість стала», «Христос-спасітєль», «Діва Марія».

Записано в м. Любомлі Волинської області .

Архів ПВНЦ. Ф. 1-Д. Од. зб. 7. Арк. 14.

На Коляду розпалював дрова в печі чоловік. Колядували всі: і стареї, і малеї.

Записала 1993 р. Світлана Задерей у с. Заболотті Любомльського району від Наталки Задерей 1912 р. н.

Архів ПВНЦ.Ф. 1. Од зб. 116. Арк. 5–6.

На Коляду дрова в печі розпалювала жінка.

Колядували всі: діти, дівчата і хлопці. Правда, хлопці ходили з вертепом.

Записала 1993 р. Світлана Задерей у с. Заболотті Любомльського району від Наталки Задерей 1912 р. н.

Архів ПВНЦ.Ф. 1. Од зб. 116. Арк. 9.

На Коляду вносили снопа з колоссям жита, ставляли в кутку, кликали Мороза вечеряти. Ще виносили в сарай два пироги, шоб Мороз їх з'їв.

Записано в м. Любомлі Волинської області
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Д. Од. Зб. 7. Арк. 16.

Снопа вносили на Коляду. Ставили в куточку. Як хто хотів і було чим, то вбирали. Його так і називали «сніп», клали булку хліба, щоб лижав через Коляди. Впосля виносять снопа в комору, обминають [зерно] і дають худоби.

Записано1992 р. в с. Старому Чорторийську Маневицького району від Наталки Кузьмич 1903 р. н.

Житного снопа внесуть в хату да поставлять у кутку за столом, да й стоїть через коляди. Його тож називали «колядою».

Записано 1989 р. в с. Самарах Ратнівського району від Никона Левонюка 1923 р. н.

[Снопа на Коляду] в нас низивали «куль». Там була пшаниця, жито. Ставили його на покуті. На лавку клали трохи сіна, набирали води в кварту і ставили. Потом з того снопа вимолотювали зерно і клали його в те насіння, котрим сіяли. Брали колоски, сіно й робили таке «кропило». І воно лижало до Водохрищ. Їм кропили свяченою водою хату, хліва, худобу.

Записано в с. Обеніжи Турійського району від Варвари Солованюк 1905 р. н.
Архів ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб. 206. Арк. 17.

Сіно клали на столі пуд портовину. Клали сіно і в куток, і туди кутю ставили.

Заисали 1992 р. в с. Волошках Ковельського району Ольга Савош і Наталя Хомич від Наталки Супрунюк 1912 р. н. освіта – 4 класи польської школи.

– Чи вносили на Коляду снопа?

– Снопа? А, нє! Сіно положать в куточку, поставлять кутю, а вже потім їдять.

Записали 1992 р. в с. Волошках Ковельського району Ольга Савош і Наталя Хомич від Галини Богдан 1926 р. н.

В нас на Коляду в хату вносили сіничко, клале на стил і стилеле портовену. А рано вставале і вітягале синену, гадале, чи високий буде льон.

Записала 1992 р. Катерина Капець від Ганни Капець у с. Седлищах Любешівського району.

[На Коляду] вносили сіно, стилеле в кутку, ше вносиле сокіру і павороза, а як сядале вичерате, то все те скидале з стине, а нащо то, ни знаю, бо так моя ше баба робела.

Записала 1992 р. Оксана Кацько в с. Погулянці (Пулимах) Любешівського району від Феодосії Павлович 1925 р. н.

На Коляду ни прибирали. Ложок ни можна мети. В кутю ставили стилько, скілько людей є в сим'ї. Рано вставали – хліб для курови, кутю для вічок, сіно тоже для худоби.

Записано від Явдоськи Андрусик 1906 р. н. в с. Бихові Любешівського району.

Архів ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб. 78. Арк. 11.

– В кого переодягалися колядники?

– Як були вдіті, так і ходили із звіздою колядувати, перевдівалися в пана.

Записано в м. Любомлі Волинської області.

Архів ПВНЦ. Ф. 1-Д. Од. зб. 7. Арк. 18.

На Коляду так ходели, а на Щудруху були Коза, Видмідь, був Циган з вусами, вимазани сажою, Циганка, ляльку замись дитени возьмуть. Вовк ходив. То хлопци пирибирались, а дивчєта ходили хорошиї.

Записано 1996 р. в Щитині.

Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 42. Арк. 12 – 13.

На Коляду ставиле дванадцять страв: борщ красний з грибами, гриби смажані, рибу, пироги з бобом і з бульбою, капусту в головках обварували, юшку з сушки (грушок і яблук). Обов'язково варили дві куті. Пшанична кутя була солодка, а ячна – то з оліями.

Записано в с. Облапи Ковельського району.

Архів ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб. 76. Арк. 55.

«ОЙ В ЛІСКУ-ЛІСКУ, ТА Й НА МОРІЖКУ»

Пісні зимового обрядового циклу

Пісні зимового обрядового циклу потрапили в поле зору дослідників ще на початку XIX ст. («Украинские народные песни» Михайла Максимовича (1834). Одначе їх наукове осмислення почалося з другої половини цього ж століття (дослідження Олександра Потебні, Олександра Веселовського, збірники «Народные песни Галицкой и Угорской Руси» (Т. 1–2, 1878) Якова Головацького, «Этнографическо-статистическая экспедиция в Юго-Западный край. Труды и материалы...» Павла Чубинського (Т. 3, 1889).

Колядки, які виконувались під вікнами на Різдво, дуже опосередковано належать до цього свята. Ще Філарет Колесса запримітив, що «в колядках і щедрівках часом дії є не зима, а початок весни, не ніч, а розсвіт. Дуже часто колядки згадують про оранку й сівбу та інші весняні праці в полі, про остереження саду-винограду, про бурі й дощі, що бувають навесну»[22].

Їхній зміст радше новорічний. Початок нового господарського циклу завжди виглядає багатообіцяюче. Господар очікує достатку як на на полі, так і в оборі, парубки – багатих трофеїв на полюванні чи на війні, а також гарних дівчат, дівчата сподіваються на щасливе заміжжя. З надіями на все це починається нове коло сонячного циклу. Про це співається і в колядках.

Коляду святкують тепер зимою. Одначе зимові настрої в колядках майже відсутні, як і зовнішні ознаки української зими. В одних із них оспівуються жнива, збір винограду та висаджування нових пагонів виноградної лози. В цей час і пава ронить пір'я. Зазвичай це – осінні картини. В інших, на тлі приплоду худоби, прилітають ластівки, а це вже весняні настрої. Звісно, такі календарні зміщення легко пояснити універсаліями прокреативної магії, де, подаючи бажане як реальне, можна охопити й весь річний цикл. Але чому тоді в цих текстах нема ані літніх, ані зимових картин? Виходить, не все так просто й не все однозначно.

Лабільність новорічних дат стала наслідком зміщень церковного календаря, до них прив'язали і світські «Коляди». Микола Сумцов вбачав у цьому причини «псування звичаю колядування», внаслідок

[22] *Колесса Філарет*. Українська усна словесність. Львів, 1938. С. 37.

чого «втрачаються відмінності між колядками і щедрівками, до змісту колядок вносяться далеко не зовсім зрозумілі апокрифічні мотиви; приглушується властивий колядкам тон піднесення і задушевності, послаблюється виражальна сила, правильність вірша і чистота мови»[23].

Хлібороби споконвіку вважали початком року весну, коли сіялось зерно, телилась худоба. У цей час і була доцільною хоч якась підтримка зі свого боку силам природи, які самостійно можуть і не впоратися з утіленням людських запитів. Пісенно-магічна підмога у вигляді обрядів та колядок, якими вони супроводжувалися, й була тим дивом. І доречним воно було таки навесні, а не посеред зими. Звідти й весняний зміст багатьох таких віншівок. Їхня функція аграрна.

Навесні починалися й воєнні походи. Тим-то якась частина з картинами весняної природи має воєнний зміст. Олена Пчілка називала такі пісеньки колядками-веснянками, хоч заодно вбачала в них прямий зв'язок зі святом народження нового сонця, а відтак, і нового року[24]. Сюди вона відносила колядки зі шлюбними (весільними) та військовими мотивами. Стосовно шлюбних мотивів існують певні сумніви та застереження, а от що до військових, то можна цілком погодитися.

Обравши для опертя сюжет, в якому «Ганнуся волики пасе», авторка не зауважила його винятковості серед загалу подібних, в яких інша дівчина «житечко жала», ще інша – «пір'я збирає, в рукав ховає», в третьої «уродило зелене вино», а біля четвертої «красна-красна в лузі калина». Тобто переважна більшість шлюбних мотивів реалізується на тлі осінніх картин природи. Виняток становлять колядки, в яких «мак зацвітає» чи «на яворі соловей сидить».

У цьому й полягає природній розвиток подій. Весілля відбуваються після того, як зберуть урожай та зроблять вино. Тому колядками-веснянками називати такі пісні зовсім недоречно. Початок шлюбного сезону не збігався ні з початком аграрного, ні з початком сонячного циклу.

В Італії існувало поняття «майські календи», тобто існували весняні коляди, які відзначали 1 травня[25].

Весняні коляди, подібні до теперішніх зимових, збереглися в західнослов'янській традиції. Їх виконували на Юрія. «Юріївська

[23] *Сумцов Н.* Научное изучение колядок и щедривок // Киевская старина, 1886. № 2. С. 241–242.

[24] *Пчилка Олена*. Украинские колядки (текст волынский) // Киевская старина. 1903. № 1. С. 163.

[25] Календарные обычаи и обряды в странах зарубежной Европы: Весенние праздники. Москва, 1877. С. 26–27.

колядка» досі притаманна хорватській та білоруській традиціям. «Святий вечір», який рефреном звучить у більшості колядок, відзначали напередодні Юрія на Бойківщині. Юріївська прив'язка видає себе і в кустових піснях, які виконувалися на другий день Зелених свят. У них співається про холодну росу, якої на початку літа, на Трійцю, коли вони виконувались, уже не буває. Ту саму ритмобудову, що й колядки (5+5), мають білоруські «волочебні пісні».

Ті самі мотиви, що й у колядках, мають ринзівки – різновид весняних пісень, які виконуються на Яворівщині (теж серед бойків). У них дівчина стереже виноград або трой-зілля чи ружу, проганяє райських пташок, чекає весілля, біля неї крутяться три парубки, на одному з яких вона зупиняє свій вибір.

Переважно літні, а не весняні мотиви й у парубоцьких колядках, де «туман устає», «Василько коника пасе», «прилинуло три соловейки». Подальший перебіг подій розгортається в парубоцькі забави – як не стрілочки стругати то дівок любити.

Сміємо припустити, що й виконувалися відповідні обхідні обряди в ту пору року, яка оспівується в цих віншівках: для дівчат – восени, для хлопців – улітку. Тому й виконавці в них різні. Не випадково респондентка з Гущі Любомльського району наголошує, що «щедрували тіко діти і дівчєта»[26]. А хто ж тоді слухав? Мабуть-то, парубки і гречні господарі. І не знати, як вони тоді називались, ці пісні. Можливо, «колядками», можливо – «щедрівками», можливо, як на Підляшші – «гоготухами» чи ще як. Тож не обов'язково початок нового сезону прив'язувався до початку року. Безпосередньо з ним корелюються тільки картини природи, приурочені до вітання господаря.

Церковний новий рік відзначався 1 вересня. Священики мали великий вплив на паству, тому під цю дату мусила пристосовуватися й народна традиція. Дуже природно виглядає за цих умов колядка з мотивом сватання до дівчини під час жнив. Весілля справляли в час найбільшого достатку: після збору врожаю, який тривав увесь серпень. Вже після цього збирали й виноград у південних широтах проживання українського етносу. Там і почуваються, як у себе вдома, вітальні двовірші з розміром (5+5). За ними й закріпилася назва

[26] Архів ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб. 114. Арк.12.

«колядки», чи то питомо наша, чи хоч і запозичена, та все ж оброблена на наш манер.

Вектор поширення колядок однозначно північно-східний. При абсолютному переважанні в Прикарпатті та на Поділлі їхня чисельність на Поліссі катастрофічно падає. З огляду на діалектні особливості складається враження, що на західнополіські землі такі пісні в невеликій кількості через Волинь і Польщу потрапляли з Прикарпаття. Мова багатьох із старіших фіксацій колядок, особливо в записах Зоріана Доленги-Ходаковського та Миколи Коробки, має чимало полонізмів, чи то пак архаїзмів, більшою мірою збережених у польській мові: «кури запіли», «на туй кладці», «чистоє поле», «ясни зорки», «на польованнє». З одного боку, на них доволі багатий подільський діалект. А з другого – вона нагадує канцелярську лексику XVIII ст. з притаманними їй деякими полонізмами. Вбачати походження цих колядок із Польщі немає підстав тому, що в польській традиції в осяжному історичному часі світських колядок загалом не існує. Натомість вони поширені серед словаків і чехів, які входили до складу Великоморавської держави.

З огляду на деякі картини природи (присутність екзотичних птахів) та трудових процесів (вирощування винограду та плекання дрібної рогатої худоби) тут швидше можна вбачати балканські впливи. Можливо, вони поширились на Волинь, а звідти й на Полісся разом із поступом християнства.

Нова віра, попри загальноприйнятий міф про хрещення Волидимиром Русі, ішла на решту українських земель з карпатського регіону. Володимиру залишалось охрестити Київ та Новгород. Роман Берест із цього приводу пише: «В IX – на початку X ст. Північне Прикарпаття, яке заселяли племена хорватів, знаходилося у складі Великоморавської держави. Великоморавська держава, завдяки діяльності монахів Кирила та Мефодія, прийняла християнську віру більш, ніж на століття раніше від Київської Русі»[27].

До того ж ці землі знаходилися в безпосередній близькості до кордонів Візантії, де з 325 р. днем початку новолітування і було встановлено 1 вересня. Згодом візантійська традиція стала загальнохристиянською. З побудовою християнських храмів вона

[27] *Берест Р.* До питання про прийняття християнства на землях північного Прикарпаття (постановка проблеми) // Археологічні дослідження Львівського університету. 2007. Вип. 10. С. 185.

почала входити і в звичаєвість наших предків. Та не варто думати, що це сталося в X ст. Масове будівництво церков для загального користування почалося в Україні лише з XVII ст. Саме тоді, на нашу думку, й поширились на Полісся колядки з осінніми мотивами. Звісно ж не без посередництва «братчиків» – мандрівних дяків.

Заради справедливості мусимо зазначити, що цей жанр в самій Горватії не такий уже й популярний. За весь час наукового моніторингу з XIX до кінця XX ст. на території країни було зафіксовано лише 23 колядки[28].

Чи колядували на Поліссі ще в дохристиянські часи, також питання не з простих, хоч зміст колядок, у яких соколи будують церкву, вочевидь, на місці дохристиянського храму-капища, дає підстави вбачати таку можливість. От тільки чи й на Поліссі. Стародавня щедрівка про Романа та його дочок, яка в наш час уже виконувалась як веснянка, прикипівши до свого традиційного часу виконання, засвідчує існування весняних щедрівок у середні віки, а ось чи були на Поліссі в той же час або раніше осінні та ще й з ритмоскладом (5+5) – не факт. Вони й тепер тут велика рідкість. Хоч ніде правди діти, щедрівка про Романа, якщо врахувати, що деякі склади виконуються протяжно, на розспів, ближча до колядкового складу, ніж до щедрікового. Що ж до мелодії, то вона не схожа ні до традиційних колядок, ні до щедрівок[29]. У варіанті цієї ж пісні, де йдеться вже не про Романових, а про вдовиних дочок («Була вдова в кунець сьола») ритм набуває бравурності, а сама мелодія нагадує маршову.

Давнє походження колядок засвідчує описана в них шлюбна норма фратернальної поліандрії: «Годі, дівчино, пшеничку жати, – хочемо тебе за себе взяти».

Поліандрія, шлюбні стосунки жінки водночас з кількома чоловіками, згадується в Магабгараті – ведичній пам'ятці, яка описує події 3–4-тисячолітньої давнини. Там принцеса влаштовує братам змагання, але, виявивши в ньому переможця, висловлює бажання мати шлюбні стосунки з усіма п'ятьма. Поліандрія практикувалась здебільшого в спільнотах, бідних на природні ресурси. Зі свідчень Юлія Цезаря достеменно відомо, що крім Індії, набагато пізніше такі сім'ї були поширені і в Римській імперії. Вони практикувалися у

[28] *Kumer Z.* Jurjevske kolendice v Beli Kraini//Etnoloska tribina. Zagreb, 1986. № 9. S. 117–125.
[29] *Давидюк В.* Князь Роман героєм поліської щедрівки. Луцьк, 2005.

древніх бретонців – кельтських племен I тис. до н.е., які проживали на півночі сучасної Франції (В. Д.). Такі стосунки означали усуспільнення дружини кількома братами, рідше – батьком і сином. Важко заперечувати, що нічого подібного не переживало в своїй історії й Західне Полісся. В правових актах Мінської губернії, до якої входила й частина українських земель Західного Полісся, фігурує факт, де на початку XIX ст., коли в чоловіка померла жінка, син запропонував батькові послуги власної жінки, тобто невістки, з умовою, що той не женитиметься вдруге і не доведеться дрібнити господарство. Така шлюбна норма, яка передбачає співжиття братів чи сина й батька зі спільною жінкою цілком вкладається в формулу фратеральної поліандрії. Оскільки в щедрівках, на відміну від колядок, вона не простежується, цілком можемо припускати, що це відгомін звичаїв давніх кельтів, яких прийнято вважати предками сучасних бойків.

Відповідно до нових реалій колядковий сюжет про трьох женихів переосмислюється. До дівчини водночас приїжджає троє різних сватів. Двом вона відмовляє, а третім дає згоду. Перевагу отримують ті, які встигли раніше і наблизились до самого порогу.

Дещо інакше відбувається сватання в молдавських коліндах. В одній із них визнання готовності парубка до шлюбу приносить самостійно впольований ним олень. Нарешті впіймавши тварину, хлопець водиться з нею по всьому селу, вихваляючись перед дівчатами. А між іншим, звичаєва норма, за якою перша самостійна здобич гарантує право на шлюб, дотримується тільки в мисливських спільнотах. Молдавани до них не належать. В цьому статусі їхні предки перебували ще під час міграції мезолітичного населення, яке визначалося полюванням на нестадних оленів, через Піренеї й Балкани на терени сучасної України. Живучість цієї теми може бути зумовлена живучістю матріархальних стосунків, зримі залишки яких і до цього часу помітні в молдавських сім'ях.

Як би там не було, а в українських колядках такої архаїки нема. Більше того в них виразно простежуються норми індивідуальної патріархальної сім'ї: чоловік має жінку, а не навпаки, діти належать господареві, як і все господарство, жінка в господарському плані має статус не господині-розпорядниці, а радше ключниці, яка пильнує за нагорьованим усією сім'єю

добром. В соціально-історичному плані такий устрій відповідає сімейним стосункам, які існували з часів раннього заліза.

Особливий інтерес викликають космогонічні сюжети. Не тому, що вони мусять бути найдавнішого походження, може бути, що й навпаки, а тому, що вони дають ключ до розуміння моделі світогляду їх носіїв. В українських колядках три типи таких сюжетів: 1) про трьох гостей із неба (сонце, місяць, дощик), які приносять достаток; 2) про три користі на землі (сив сокіл, ярії пчолки і сивії бобри); 3) про заснування світу двома, рідше – трьома голубами.

Космогонічні мотиви, притаманні українським колядкам, мають свої паралелі в буддистських і китайських молитвах (замовляннях) і легендах, у східно-турецькому та монгольському епосах. У зв'язку з цим Степан Килимник вважав, що мотиви творення світу прийшли на українські землі з азійськими ордами, які неодноразово проходили через причорноморські степи[30].

Не дивно, що в поліщуків такі сюжети відсутні, а переважно трапляються серед лемків (про трьох голубоньків, які «основали» світ) та гуцулів (з образами моря, острова, світового дерева).

Мотив про заснування світу трьома голубами вважається фракійським. Тому на початку міг побутувати тільки серед подунавського населення Подністров'я та Карпат. Тож думка про буддистське походження цих сюжетів, яка трапляється в наукових колах, хибує своєю хронологічною прив'язкою. Вони можуть бути давніші, ніж сам буддизм як релігійна течія. У нас ця віра не зберегла або й не мала своєї назви, поки християни не нарекли її язичництвом.

Підстави для вбачання глибшої ґенези сюжетів українських колядок дають археологічні матеріали. До прикладу, хліборобство, притаманне змісту більшості українських колядок, набуло суцільного поширення на землях сучасної України ще в XII ст. до н.е., тобто в епоху бронзи. В цей же період зі зрозумілих причин набуває популярності й зображення солярного знака – символу сонця. Одначе в культурах Лісостепу бронзового віку ця традиція орнаментування розвинена слабо, а в лісовій зоні, до прикладу в мар'янівській культурі (слов'яно-угро-фінського походження) і зовсім відсутня[31]. А найбільше поширення солярні символи отримали в орнаментиці карпатсько-дунайських культур, переважно там, де відомі були й

[30] *Килимник С.* Український рік у народних звичаях в історичному освітленні. Вінніпег, Торонто, 1964. С. 12.
[31] *Березанская С.* Северная Украина в эпоху бронзы. К., 1982. С. 185.

зольники, запалювані, як прийнято вважати, в честь сонця. В основному там проживало фракійське населення.

Зі степових культур символіка сонця, води і рослин, за спостереженням Світлани Березанської, властива культурі багатоваликової кераміки[32].

Своїм змістом, де на поверхні – замилування дорогими шатами, коштовностями, напоями та наїдками, колядка більше нагадує часи скіфів, кіммерійців і сарматів, коли кольорові метали, хутра, дорога упряж були головними атрибутами військової аристократії. Княжі часи, в яких вбачають прояви подібних пристрастей до багатства, були набагато стриманішими. Другий сплеск цієї моди відомий з часів Ренесансу хоча й без багатьох надмірностей, які були притаманні попередникам. Золоті гори, сади-виногради, золоті стріли, калинові човни, боги-господарі – це все художні особливості саме цієї епохи. Чи так, чи так вектор поширення цих мотивів міг бути лише один – з півдня на північ, а також на захід. Одначе найбільша кількість колядок зафіксована на українських землях, звідки виникло й саме поетичне означення України як країни колядок. Це дало підстави Філаретові Колессі вбачати самобутнє походження більшості українських зразків. «Хоч і знайдуться в колядках деякі книжні й мандрівні мотиви, занесені чужими впливами з півдня чи заходу, – писав учений, – та проте в переважній більшості колядки – це оригінальний (своєрідний) витвір українського народу, а своїм багатством мотивів та красою поетичного оформлення займають перше місце в колядній творчості всіх слов'ян»[33].

Згодом на Західному й Середньому Поліссі, українських землях, що входили до складу Великого князівства Литовського, а пізніше – Речі Посполитої, з 1362 року початок Нового року було перенесено на 1 січня. Відтоді тут так і відзначають. І в церкві, і в світському житті. Тоді, вочевидь, українська щедрівка увійшла і в литовську традицію. Державною мовою ВКЛ була староукраїнська, отже, мовою церковних проповідей також. Не випадково литовські щедрівки помітно відрізняються від решти традиційних для їхнього фольклору дайн, які своєю універсальність нагадують придатні на всі випадки життя гуцульські коломийки, а за формою і за змістом не відрізняються від українських.

[32] *Березанская С.* Северная Украина в эпоху бронзы. С. 186.
[33] *Колесса Ф.* Українська усна словесність. С. 49.

Ще одна дражлива тема нашої фольклористики – функції різдвяно-новорічних пісень. Українські фольклористи другої половини XIX ст. практично не розмежовували колядки і щедрівки, вважаючи термін «щедрівки» питомо нашим, більш архаїчним, а колядки запозиченим. Квінтесенцією цієї думки можна вважати вислів Олени Пчілки: «Колядки» і «щедрівки», вочевидь, – синоніми». Тим-то і в своїй праці дослідниця багато щедрівок відносить до колядок.

З функціонального боку вони нібито й так, особливо в останній період їхнього побутування, коли колядувати починали на Різдво і закінчували на Водохреща, а репертуаром особливо ніхто не перебирав.

Одначе ряд учених знаходили й відмінності. Микола Сумцов вказував на різницю в календарному приуроченні та складі учасників ватаг колядників та щедрівників. Колядки виконують на Різдво хлопці, щедрівки на Новий рік дівчата. Філарет Колесса категорично відстоював відмінності в побудові вірша: (4+4) – щедрівки та (5+5) – колядки.

Існує певна кореляція і між розміром, адресатом та змістом. Адресована господареві з ритмоскладом (5+5) має рефрен «Ой дай, Боже», який ні до дівочих, ні до парубочих пісень цього жанру не застосовується. Більшість колядок цього розміру, адресованих хлопцеві, взагалі без рефрену. Загалом же найпоширеніший для колядок рефрен «Святий вечір».

Локалізація пісневіршів з різною ритмічною будовою теж істотно різниться. Для південнослов'янських колядок, за спостереженням Філарета Колесси, властива будова (4+4)[34]. Климент Квітка вважав цю форму первинною для всіх колядок, які лише згодом набули форми (5+5) і рідше – (6+6)[35]. Локалізація колядок і щедрівок теж різна[36].

Особливу дискусію в наукових колах викликала етимологія назви «колядка». Олександр Веселовський виводив її від римської назви нового року «calendae januaria». Подібних поглядів дотримувався й Микола Коробка. Учений вважав назву «колядка» запозиченою, а

[34] *Колесса Ф.*. Українська усна словесність. С. 49.

[35] *Квитка К.* Избранные труды. Москва, 1971. Т. 1. С.154.

[36] *Давидюк В.* Історико-географічна атрибутивність щедрівок та колядок // Фольклористичні зошити. Вип. 6. 2003. С. 123–148.

власну, слов'янську, вбачав у слові «щедрівка». З огляду на ареал поширення («colinda» – у румунів, «koleda» – в південних слов'ян, «коланда» – в абхазців, «chalendes» – у французів, «calendas» – у провансальців) таке судження не можна вважати цілком безпідставним. Одначе якщо до французів та провансальців ця назва могла потрапити з Візантії через посередництво церкви, то назва нового року «коланда» в абхазців серйозно підриває вірогідність такої міграційної можливості. На цьому наполягала ще Олена Пчілка, вбачаючи джерело спільної назви «в культурній спорідненості» історично віддалених народів. Наявність у цьому культурному контексті абхазців доводило походження та розповсюдження слова «коляда» від іранських пракоренів усіх цих мов[37]. Цю думку згодом (1928) підтримав і Ксенофонт Сосенко[38].

Не можна не погодитися із ще одним аргументом Олени Пчілки щодо походження терміна «колядка». Вона зазначає, що остаточний висновок про генетичну залежність українських колядок від римських «календ» мав би ґрунтуватися принаймні на звичайному текстовому порівнянні цих жанрів. Оскільки «календи» не збереглися, то і такий висновок, як вважає дослідниця, буде непереконливим. На її думку, уявлення про звукову близькість термінів також не є доказом спорідненості колядки і календи.

Олена Пчілка припускає, що слово «колядка», найімовірніше, слов'янського походження. Вона ставить його в один ряд зі словом «коло», яке має «безпосереднє відношення до сонячного міфу й свята нового року». Напевно, цей висновок був спровокований слушним припущенням Миколи Костомарова. У своїй праці «Слов'янська міфологія» він писав: «Вважаю, що ім'я Коляда зовсім не походить від Calendae, а швидше однорідне зі словом Іола, що означає колесо – сонячне коло, те ж означає й Коляда – від коло – колесо»[39] .

Віктор Петров, зі свого боку, майже через століття після Костомарова звернув увагу на те, що латина, з якої, на думку переважної більшості дослідників, слово «коляда» в значенні «перші дні місяця» через зроманізовану людність Балканського півострова перейшло від римлян до слов'ян, з погляду порівняльномовознавчих студій – не найближча з мов, у яких це слово присутнє. Є набагато ближча мова – мова латишів, де слово kalada означає «крик, галас,

[37] *Пчилка Олена*. Украинские колядки (текст волынский) // Киевская старина. 1903. № 6. С. 387.

[38] *Сосенко Кс*. Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого вечора // Різдво-Коляда і Щедрий вечір. К., 1994. С. 41–47, 94–97.

[39] *Костомаров М*. Славянская мифология // Костомаров М. Слов'янська міфологія. К., 1994. С. 249.

гук». Відповідно до цього слов'янське «колядувати» має сенс «кликати». Колядники – ті, що кличуть. Колядка – заклик.[40]

Тому в дослідженнях Олександра Веселовського, який порівнював українські та румунські колядки, Олену Пчілку зацікавили не лише спільні мотиви (наприклад, молодець сідлає коня), а й те, що румунські колядки мають більш пристрасний характер. В українських колядках-веснянках такого вираження «вакхічної страсності» немає.

Олена Пчілка знаходить інші аргументи для заперечення римського походження наших колядок. Як приклад дослідниця наводить мотив «віддання переваги милому, великого успіху його в дівчини»[41], який присутній як у колядці-веснянці, так і в весільній пісні українців. Навіть початок в обох майже однаковий: «Ой літала чорна галка по полю» у колядці-веснянці та «Ой літає чорна галочка по полю» у весільній пісні[42]. Така близькість колядок-веснянок і весільних пісень, вважає Олена Пчілка, «сильно підриває ідею походження від римських календ: з останніми наші весільні пісні не зобов'язані мати спільність, якщо ж і мають спільні мотиви з колядками, то значить, відносяться до культу, в якому потонуть і римські календи <…>, як у більш древньому, арійському»[43].

Можливо, наведений приклад не дуже переконливий, бо колядка не має ніяких формальних рис і характеристик свого жанру, але загалом думка Олени Пчілки правильна. Її можна підтвердити різнотем'ям українських колядок і молдавських колінд. Останні, зі зрозумілих причин, мають більше підстав для прямого успадкування від римських. Набір сюжетів у них різний. В українських нема пастуших і садівничих мотивів. Олександр Веселовський знаходив спільні теми українських із румунськими[44]. Лариса Антохі подає спільні обрядові малюнки українських і молдавських, але теми різні[45]. Це може свідчити тільки про давність явища, але не про пряму спадкоємність.

---

[40] *Петров В.* Обрядовий фольклор календарного циклу та його общинно-виробничі основи // Народна творчість та етнографія. 1966. Ч. 1. С. 28–32.

[41] *Пчілка Олена*. Украинские колядки (текст волынский) // Киевская старина. 1903. № 1. С. 168.

[42] *Пчілка Олена*. Украинские колядки (текст волынский) // Киевская старина. 1903. № 1. С. 169–170.

[43] *Пчілка Олена*. Украинские колядки (текст волынский) // Киевская старина. 1903. № 1. С. 170.

[44] *Веселовский А.* Румынские, славянские и греческие коляды // Разыскания в области русского духовного стиха // Записки императорской Академии наук. 1883. Т. 45, ч. 7. С. 97–241.

[45] *Антохі Л.* Образно-предметний ряд молдавських «колінд» (колядок) // Література. Фольклор. Проблеми поетики. Збірник наукових праць. 2012. Випуск 36. С. 356–366.

У межах колишньої Візантії колядки відомі в Румунії, Молдові, а поза її межами – в Словаччині, Чехії. Одначе, знову ж таки наголосимо, лише на обрядово-культурному рівні, але не на літературному. Більше спільного в новорічних обрядових піснях. Молдовські новорічні «уратурі» нагадують «валачобния пєсні» білорусів, тобто великодні віншівки. Чим саме? Релігійно-християнським змістом. Проте що одні, що інші суттєво відрізняються від українських щедрівок.

У своїй праці Олена Пчілка не лише подала тексти колядок, а й зробила загалом вдалу спробу їхнього осмислення. Авторка поставила цілу низку проблем, пов'язаних із дослідженням колядок, актуальність яких не зникла й до цього часу. Одна з них – контамінація весняних мотивів у тексти колядок. Для своїх роздумів дослідниця вибрала текст, виявлений у с. Незвір Луцького повіту:

Ой там Гануся волики пасе,
Прийшло до єї три пахолики:
Одно пахоля – конем виграє,
Друге пахоля – золоті дає,
Третє пахоля – за ручку бере.
Одному коня та й завернула,
Другому дару назад вернула,
Найкращому перстеник дала,
Перстеник дала, поцілувала [46].

Дослідниця стверджує, що колядка прямо перегукується своїм початком з відомими веснянками «Ой там на моріжку» та «Ой весна, весна, весняночка, Де твоя дочка паняночка? Погнала бички…».

У колядках на військову тематику Олена Пчілка виділяє й любовний, еротичний елемент. Знаходить еротичні риси у колядках та щедрівках про військові походи і Михайло Грушевський, пояснюючи це тим, що еротика була привілегією вояків[47]. Викрадення дівчат було закономірним явищем у багатьох слов'янських племен, про що є письмове підтвердження у «Повісті минулих літ»[48], не кажучи вже про фольклор. Такі мотиви присутні і в колядках:

Ой рано, рано кури запіли,
Святий вечор, кури запіли!
А ще найраній Хведорко устав,
Хведорко устав, в звони зазвонив,
В звони зазвонив, браттє побудив:

[46] *Пчілка Олена*. Украинские колядки (текст волынский) // Киевская старина. 1903. № 1. С. 163.
[47] *Грушевський М.* Історія української літератури: У 6 т. К., 1993. Т. 1. С. 250.
[48] Літопис Руський. К., 1989. С. 8–11.

– Вставайте, браттє, бо вже й не рано,
Та поїдемо в чистоє поле,
Уполюємо в полі сокілку,
В полі сокілку, Хведоркові жінку!
с. Запруддя, Ковельський повіт[49].

Поширеність та актуальність цього звичаю потверджує наявність цієї колядки є у збірниках Павла Чубинського[50] та Якова Головацького[51], в яких представлено фольклор від найзахідніших меж проживання українського етносу до найсхідніших.

Окремий пласт обрядових пісень становлять приспівки, які використовуються безпосередньо в обрядах. Імперативний тон окремих із них може бути прямою вказівкою на те, що вони мали значення молитов: «Уроди, Боже, жито-пшеницю, жито-пшеницю, всяку пашницю», – співають, ходячи з «Козою». Жниварські обряди предметно виявляють, що в козі уособлювався дух поля, дух урожаю. Звідси цілком зрозуміло, що календарно цей обряд, як і самі побажання, лучиться з весняним відзначенням Нового року. Тільки на засіяне поле умісно було виводити реінкарноване божество, бо «де коза ходить, там жито родить». Цікаво тільки чому приспівки до «Кози» мають такий самий ритмосклад (5+5), як і колядки. Цілком можливо, що давніше ці два свята, одне з яких означало початок річного кола (Коляда) і початок року (Новий рік), збігалися в часі. Звідти й така плутанина у виконанні не в той час колядок та щедрівок серед самих їх виконавців.

Колядки і щедрівки поклали початок українському міському фольклору. Їх персонажами, незалежно від місця виконання в селі чи в місті, уперше в історії українського етносу постають типові представники міст – воїни, ремісники й торгівці.

Віктор Давидюк

[49] *Пчілка Олена*. Украинские колядки (текст волынский) // Киевская старина. 1903. № 1. С. 164–165.
[50] Этнографическо-статистическая экспедиция в Юго-Западный край. Труды и материалы. Т. 3. С. 76.
[51] Народные песни Галицкой и Угорской Руси. Т. 1. С. 133.

«ПЛАВА ЧОВНИЧОК ПО ДУНАЄЧКУ»

Колядки в записах Зоріана Доленги-Ходаковського

Історія записування колядок і щедрівок на Західному Поліссі складає понад 200 років. У 1814–1818 роках цей відлік розпочав тут один із зачинателів слов'янської фольклористики Зоріан-Доленга Ходаковський. Подробиці його перебування тут мало відомі. Лише авдяки тому, що збирач був першим, хто запровадив правило паспортизації фольклорних текстів, тепер відомо, що він побував у Чорторийську, Колках, Ковелі, Ратні, Датиниі, Дубровиці, Бересті. Його записи колядок у наших краях репрезентовані лише двома зразками, зробленими в Колках. За всіма формальними ознаками це колядки, але при переважанні тут новорічної традиції колядувань над різдвяною вони могли виконуватися на Новий рік. Не додають ясності в часі виконання й мало знайомі в наш час приспіви: «Гей, Дунаю» та «Калино моя! З-під тебе вода, калино леліє!». Крім того, що за фенологічними ознаками обидва вони характеризують весняно-літній період, тут додати нічого.

Хіба можна зауважити ще й незвичний варіант радше літературної, ніж розмовної лексики, а до того контамінацію в першому зі зразків двох різних текстів, які будуть траплятися в пізніших записах самостійно. Та тут важливі не настільки художні якості, як сам факт давності цих пісень. У сучасних записах з Західного Полісся нам не доводилось на них натикатись, принаймні у такому вигляді, але загалом, окрім незвичних приспівів, в інших місцевостях вони траплялися.

Віктор Давидюк

* * *

Захотів Іванко женитися,
Гей, Дунаю.
Шле листоньки до царівноньки.
Єму царівна одписує:
«Не шли до мене і не пиши до мене,
Я до тебе сама буду:
На твій дворик дрібним дощем,
А в твою хату любим гостем».
Вийшла статечна жона – Іванкова мати:

«Чи не бачили сина мого єдиного?»
Єден каже: «Я небачив».
Другий каже: «Я не знаю»
Третій каже: «Я сам бачив
В тещеньки на подвір´єчку,
Водит танец на увесь дворец.
В правой рученьци дівоньку водит,
В лівой рученьци шапочку носит.
В той шапойци трой-зілечко:
Перше зілечко – змовлянечко,
Друге зілечко – вінчаннечко,
Третє зілечко – весіллячко».
За сим словом бувай же здоровий.
У Колках

Плаває човничок по Дунаєчку
Калино моя! З-під тебе вода, калино леліє!
На тім човничку красний молодец.
Струже, струже мальовани стрілки:
Що вистриже стрілку, на Дунай пустит:
– Пливіте ж мої стрілки до моєї дівки,
Нехай дівонька приготується –
Для моєї матусі тонкий рубочок,
Для моєї сестрици – рутяний віночок,
Для мого братика шабельку до бока,
Сії свята святкуй здорова,
Других у Бога дожидай здорова.
У Колках

«ОЙ ЩО Ж ТО БУЛО ІЗ ПРЕДКА-ВІКА?»

Поліські колядки й щедрівки у записах експедиції Павла Чубинського

У III томі семитомника Павла Чубинського «Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-Русский край» (1872) різдвяно-новорічна традиція населення Західного Полісся представлена повніше. Записував їх керівник експедиції особисто чи збирав від своїх кореспондентів, сьогодні встановити неможливо. Одначе відомо, що бував він і в Луцьку, і в Ковелі. Інші маршрути

невідомі. Експедиція Російського географічного товариства мала стратегічний статус. Очолюване адміралами й генералами товариство мало на меті визначити склад населення західних окраїн імперії на випадок російсько-польської та російсько-турецької війни і встановити, на чиєму боці воно виступть в разі таких конфліктів. Фольклор був лише одним із маркерів. Одначе робота проведена під орудою Павла Чубинського була високо оцінена і її організатор був удостоєний срібної медалі Російської академії наук. Попри зовсім іншу стратегічну мету при її організації ми сьогодні маємо великий корпус тогочасної української культури і яскраве підтвердження того, що ми і наші північні сусіди не один народ. Для цього їм спочатку треба вивчити наші колядки і щедрівки, які в них цілком відсутні як явище.

Віктор Давидюк

КОЛЯДКИ

* * *

Їздить Василько в військо служити,
заслужить собі три свістілойки:
єдную – золотую,
а другую – мідяную,
а третюю – роговую.
Як заграє в роговую
То буде чути в його батейка на дворі,
Як заграє в мідяную,
То буде чути його матінка у сінях
Як заграє в золотую,
То буде чути в його дівойки в коморі.

Велика Глуша , Ковельський повіт

* * *

Ой славен, пишон молод женишок.
Ой чим же він да й ославився?
–Огородив двір щирим залізом,
Зробив ворітця з щирого злітця,
Зробив кріселко мальованеє,
На тім кріселку сам панич сидить.
Прийшло до нього три козаченьки,
Три козаченьки, три рибаченьки.

Хваляться йому, як пану свому:
– Ой позволь, пане, землю міряти.
Землю міряти, мости мостити,
Воронеє стадо да й переганяти:
Ісходилися вітри буйнниї
Да й поламали зелений міст.
Воронеє стадо да потонуло.
– Ой не жаль же мні ворогого стада,
Да як жаль же мні сивця-воронця,
Сивця-воронця, білого копитця.
Що й копитцем луг пробігає,
А хвостиченьком землю замітає.
А гривонькою все поле вкриває.
А ушицями всі слухи слишить.
А за тим словом будь, пане, здоров.

Свята Воля, Пінський повіт

* * *

Прала Параска шовкове хустє на льоду,
Гей же на леду на тихесенькому Дунаю!
Загубила шовкову хусту на льоду,
Зобачила три невуднечки на льоду:
– Вите ж мої три невудничке, три молодчики,
Розпустіте три неводочки на льоду,
Затягніте шовкову хусту на льоду.
– Що ж ти нам мініш, красная панно?
– Єдному мііна – шовкова хуста,
Другому міна – перстень золтий.
Третьому міна – сама молода,
Сама пишна, як в саду вишня.

Велика Глуша Ковельський повіт

* * *

– Ой що ж то було
Із предка-віка?
– Там жидова
Христа мучила.
Шепшовви шпці
За нігті гнали
І йому муки завдавали.
З пальця мізинця
Кровка канула.
[Де] кровка кане,

Там Дунай стане.
А в тим Дунаю
Господь купався.
А на дорогу
Господар ходить,
К собі Господа
На вечеру просить.
– Я сам не пойду,
Ангелов зашлю.
Наставляй столи
Все тісовії,
Настілай обруси
Все шовковиї,
Накладай хліби
Все пшеничині,
Наливай кубки
Всі медом-вином.
Медом-вином,
Щодровим квітом.
Пшенични хліби –
То господару.
Кедрове пиво –
То господинці,
А солодок медок –
Богу на славу.

Свята Воля, Пінський повіт

* * *

Да вставай, пане, вельми рано,
І сам уставай, і челядь буди –
По твойому полю сам Господь ходить.
Сам Господь ходить три святці водить.
Першеє святце – святоє Юр´є,
Другоє святце – святий Петро.
Третеє святце – святий Илія.
Святий Юрия землю домкає,
Святий Петро жито зажинає.
Святий Илія в копи складає.

Свта Воля, Пінський повіт

* * *

Ой у полі широкому
Ой у морі глибокому
Ой там ишла Пречистая,
Пречистая мати Божа.
Судосила три ангела
И три апостоли.
Питається сина свого,
Сина свого, Бога твого.
Один каже: «Я не бачив».
Доугий каже: «Я не бачив».
Третій каже: «Я там сам був».
Твого сина жиди взяли,
На криж п'яли,
Ручки, ножки розпинали,
Йому муки завдавали.
Пречистая уклякнула,
На колінки приклякнула.
Три ангели подходили
Єї до землі не допустили.

Свята Воля, Пінський повіт

* * *

Ніхто того не дознає
З Божої тайни,
Як дознало два янголи
З неба летячи
Темної ночи,
Ясної звізди,
Христа глядячи.
Як на небі, так на землі
Божая згода:
Син божій страждається –
Чоловіцька врода.
Де син Божій страждається
Од нині до віка –
О як вознесе на небеса
Бог чоловіка…

Ковельский повіт

* * *

Буиг помагай, пане господару од тебе,
Одчиняй двір-воротечка од себе.
Буиг тебе зове, дар тобі дає:
Широке поле, жито густеє,
Коренистеє, стебелистеє,
Из колосочка жита мисочка,
А з снопочка – три з верхом бочки.
– Чим же тоє пожинатойка?
– Правим плечем, острим мечем,
Наставляв копок,
Як на небі зорок;
Наставляв стогів,
На чотири рогів.
– Чим же тоє повозитойка?
– Тими волами,
Як соколами;
Тими кіньми,
Як сокільми.
– Кому тоє поживатойка?
– Тому господареві з господинькою,
Из жоною, з діточками,
З сусідами, з приятелями.

Велика Глуша, Ковельський повіт

* * *

Пане господару
Вийди-но на двір,
Ой дай Боже, вийди-но на двір.
Вийди-но надвір,
Щрсь тобі дав Буиг.
Ой дав тобі Буиг
Пшениці копу.
Копа пшениці
На паляниці.
І стожок гречки
На варенички.

Зарудче, Ковельський повіт.

* * *

Ци много вас є, панове молодці?
Красний пан,
Красная пані, сядай на коника
И грай їм.

Изложимося по золотому, по червоному
Красний пан,
Красная пані, сядай на коника
И грай їм.
Укупимо собі золотого човна.
Красний пан,
Красная пані, сядай на коника
И грай їм.
Та поїдем собі враєм Дунаєм.
Красний пан,
Красная пані, сядай на коника
И грай їм.
На им´я Йвана пана шукаєм.
Красний пан,
Красная пані, сядай на коника
И грай їм.
То ми йому будем вірно служити.
Красний пан,
Красная пані, сядай на коника
И грай їм.
То він нам буде добре платити.
Красний пан,
Красная пані, сядай на коника
И грай їм.
Щонеділейки по золотому.
Красний пан,
Красная пані, сядай на коника
И грай їм.
Щомісячейка по червоному.
Красний пан,
Красная пані, сядай на коника
И грай їм.

Велика Глуша Ковельський повіт

* * *

Гей, лелію з-пуд дуброви
З-пуд зеленої, гей лелію,
Вибігає сивий кінь вороний,
За тим конем білоє дитя,
Білоє дитя на ім´я Максим.
Біжучи промовляє:
– Ой хто мого коня зловить,
Тому буде чаша злота,
Чаша злота, а дві срібла.

Ишла дівчина рано по воду,
Взяла коня за цукгойки,
Його молодого за ручейки.
Завела коня до стаєньки,
Його молодого до світтьолки.
Дала коню овса, сіна,
Йлму молодому меда й вина.
Дала коню куль соломи,
Йому молодому подушки пухові
Сама сіла в кунець стола,
Загадала загадочку.
Ой хто її одгадає,
Тому буде чаша злота.
Чаша злота і дві срібла.
– Злото моє й срібло моє
І ти моя, красна панно.

Велика Глуша, Ковельський повіт.

ЩЕДРІВКИ

* * *

Ой рано, рано кури запіли,
А раній того Трохимко устав.
По двору походив, лучком позвонив:
– Вставайте, братки, коні сідлайте.
Да поїдемо на польованнє.
На польованнє, на погуляннє.
Та вполюємо жовту пташечку.
Нє не пташечку, да Климця дівочку.

Городок, Луцький повіт

* * *

Ой под. вербою, под. зеленою,
Святий вечер!
Ой там стояла мужуив громада.
Мужуив громада, велика рада.
Станьмо ми , братця, в велику раду,
Построймо ми, братця, золотий човен.
Ленько-поленько до свого пана.
А наший бо пан славний багатир.
Славний багатир, дорого платить.
На місяць платив по сто червоних.
По сто червоних, й вороним коні.

На тим коні золоте сідло.
А на тим коні золота грива.
Золота грива перстінь укрила.
На тим сідлі пишноє дитя.
Пишноє дитя – молодий Йванко.

Дрогичин, Кобринський повіт

* * *

Пане господару, замітай двори
Святий вечор!
Замітай двори, застілай столи,
Накладай хліба усьо разниє.
Найдуть до тебе гості важниє
Найде до тебе сам Господь з неба.
З писарчуками, з окунчиками,
Илья пуд поріг, Петро на поріг.
– А де ти була святая Илья?
– Ой була бо я в полю за сторожа,
Ой стерегла я жита, пшениці,
Жита пшениці, всякой пашниці.
Щоб з корінчика не виломило,
Щоб з колосочка не видовбало,
Щоб корінчика не виломило.

Жиричі Ковельський повіт

* * *

Щодрий вечор, добрий вечор,
Добрим людям на весь вечор!
Чи дома сей пан господар?
А я знаю, що вуин дома,
Сидить же вин в конці стола.
А на йому шуба собольова,
А на йому цингавора.
В цингаворі сім шеляжків
Усім бабкам по шеляжечку.
А нам, дядьку, по пиріжечку.
Бички рогати пошли горати
На попову ниву, на перениву.
Роди, Боже, жито, пшеницю,
Всяку пашницю.
Горох, сочевицю.
В клуні умолотно,
В діжці зихідно.

На печі рожа –
Господиня гожа
Нв пруточку рута,
Господиня крута.

Дрогичин, Кобринський повіт

* * *

Щедрий вечор, добрий вечор,
Добрим людям на здоров´є.
Стояла світілка новозрублена
А в тій світьолці три оконечка.
В першім оконечку – ясний місяць,
В другім оконечку – ясне сонце.
В третім оконечку ясні зірки.
Що ж місячик – то господарик.
Що сонечко – то господинька.
Ясні зірки – то його дітки.
Щедрий вечор, добрий вечор,
Добрим людям на здоров´є.

Дрогичин Кобринський повіт

* * *

При дороженці сам плужок оре.
Сам плужок оре семерицею,
Прийшов до його татонько його.
– Ой ори синку широку нивку
Та посіємо яру пшеницю
Та уродиться зелене стебельце.
Зелене стебельце, золоте ядерце.
Нажнемо кіпок, як в небі зірок.
Накладем стіжок зсподу широкий.
Зсподу широкий, зверху високий.
Та прилетіло а три голуби.
Ой сіли вони на високім стіжку.
Красний молодець стрельбу набиває.
Стрельбу набиває, стреляти має.
– Красний молодець не стріляй ти нас.
Не стріляй на нас, попитай-но нас.
Ми не голуби, ми єсть ангели.

Здомишель Ковельський повіт

* * *

Пуд сінцями, пуд новими
Стоять коні вороніï.
– Чиї же то кониченьки?
– Молодого Климухна.
– Де ж ти поїдещ?
–До дівчини на зальоти.
А дівчина листи пише:
– Приїдь, приїдь, мій женише.

Городок Луцький повіт

* * *

У писаря при дворі
Стоїть явор при окні.
На яворі гіллячки,
На гіллячках віточки.
На віточках хусточка,
На хусточці золото.
То Парася вішала,
То молодці тішила:
– Вите ж мої молодці,
Не ходіте поночі
Не рубайте явора,
Не трусіте золота,
Бо мні оно потребне
Свекра, свекров дарити.

Запруддя Ковельський повіт

* * *

Зажурилася крутая гора,
Що не вродила шовкова трава.
Тилько вродився зельон виноград.
Красная панна саду стерегла
Та налинули райські пташечки.
– Нам того вина барзо потреба:
Єсть у нас синки на вженіннячко.
Єсть у нас дочки на ′ддаваннячко.
Дай тобі, Боже, пиво варити.
Пиво варити, синів женити.
Дай тобі, боже, горілку гнати,
Горілку гнати, дочок ′ддавати.
Пане господар, вийди-но на двір.
Вийди-но надвір, щось тобі дав Біг.
Ой дав тобі Біг два стожки жита.
Третій пшениці на паляниці.
Четвертий гречки на варенички
А п’ятий овса – да й коляда вся.

Замшани Ковельський повіт

* * *

Ой на річці на Ордані
Ордан воду розливає.
Семен біль білить,
До таточка говорить:
– Ой таточку голубойку
Хто по мою біль поїде?
− Не поїду, бо ще коні не ковани,
Бо ще сани не ладжени,
Ой як кони покую,
И як сані поладжу,
То по твою біль поїду.

Городок Луцький повіт

* * *

Ой ходить, ходить місяць по небі,
Святий вечор!
Ой шукав, шукав ясної зорі.
– Ой зоро, зоро, моя зорице,
Ой ходімо ми Бога шукати.
Бога щукати людей спасати.
А пан господар за столом сидить,
За столом сидить, три кубки держить.
В першому кубку вино зельоне.
В другому кубку пиво кедрове.
В третьому кубку медок солодок.
Медок-солодок для його діток.
Пиво кедрове для його самого.
Вино зельоне для жони його.

Здомишель Ковельський повіт

* * *

Ой у лузі калинойка
Там дівчина походила.
Калинойку поломила.
И в пучечки пов´язала,
На віночок обертала.

Голоби Ковельський повіт

* * *

Ой в ліску, в ліску
На жовтим піску
Стьоїть береза
Тонка висока.
Тонка висока,
Голлєм широка.
На тий березі
Сам сокіл сидів.
На море глядів.
А й там на морі
Човник возиться,
А в тим човнику
Молода Настаська

Лучичі Ковельський повіт

* * *

Летіла соя в кунець села,
Упустила жолуденьку:
– Рости, дубе, тонкий, високий.
А в том дубові три користи:
У корені чорни бобри,
У середині яри поли,
А в верху яснії соколи.
Чорни бобри – на шубочку,
Яри поли на свічечку,
Ясни соколи на втішейку.

Голоби Ковельський повіт

* * *

Ой котилася зімная рута
Щедрий вечор!
Ой хвалилася біла береза
Своїми цвітками перед дубками.
Ой хвалилася молода Параска
Своїми косками перед женишками.
– Й а хто ж тиї коски годовав?
– Годовала ж мене нека миленька,
Ненька миленька – матка рідненька.
Ой пошла ж вона там до костьола
На їй королі головку лом´ять
Золотий віночок головку клонить.
Золотий перстінь рученьку ломить.

Дрогичин Кобринський повіт

* * *

Ой у полі конопелька,
На конопельці золота роса.
Там синиця походила,
Ту росичку потрусила
До злотничка поносила.
– А злотничку, голубчику,
Искуй мені перстеньочок.

Голоби Ковельський повіт

* * *

Ой у Луцьку на риночку
П´ють козаки горілочку.
П´ють вони попивають
И Мар´єчку намовляють:
– Ти Мар´єчко ходи з нами.
− Ой не пуйду, буду ждати,
Буде мати дари ткати.

Городок Луцький повіт

«ОЙ, МІЖ ДУБ'ЄМ, МІЖ БЕРЕЗЗЄМ»

Колядки і щедрівки, які записав на Волинському Поліссі Микола Коробка

Миколу Коробка, взявся за справу збирання колядок і щедрівок на Волинському Поліссі у 1901 р. Результатом його збиральницької діяльності стала збірка загадьгим обсягом 44 сторінки, видана 1902 р. в Санкт-Петербурзі під назвою «Колядки и щедровки, записанныѣ въ Волынскомъ Полѣсьи»[52]. До неї увійшли записи, зроблені у Луцькому, Ковельському, Ровенському та Овруцькому повітах,

Цього ж року вчений опублікував і свою розвідку про українські колядки, в якій тлумачив їхнє походження у греко-римських впливах[53].

Микола Коробка вважав назву «колядка» привнесеною ззовні, а власну, слов'янську, вбачав у слові «щедрівка», тому не знаходив різниці між колядками й щедрівками, а слово «щедровка» ставив над

[52] *Коробка Н.* Колядки и щедровки, записанные на Волынском Полесье. СПб., 1902.
[53] *Коробка Н.* Къ изучению малорусскихъ колядок» // Известія II Отд. Акад. Наукъ, 1902. Томъ III. Кн. 3.

тими текстами, які так визначали самі респонденти. Тож збирач в основу своєї класифікації колядок і щедрівок поклав не формальні, а оказіональні ознаки.

Одначе, варто зауважити, що коли щедрівкою в цих записах може вважатися й вірш з розміром (5+5), то (4+4) колядкою – ніколи. Це тільки підтверджує думку вченого про першобутність щедрівок. Адже нова, запроваджена ззовні назва, спричинилася й до запозичення нової метроритміки вірша. Тому цілком слушно автор пише: «Дуже можливо, що ті старі новорічні пісні в нас називалися власне щедрівками. Ця рідна, місцева їх назва, незнана поза українською етнографічною територією, стоїть, очевидячки, в якомусь зв'язку із щедрим, тобто багатим вечором, що замикає різдвяний цикл празників, та із тою щедрістю, багатством і достатком, який напророчують колядки й щедрівки в бажаннях для господарів»[54].

Особлива вартість збірки Миколи Коробки в тому, що він ще застав багато текстів, які не тільки не відомі сьогодні, а й не трапляються в жодному з інших збірників колядок та щедрівок.

Віктор Давидюк

* * *
А на Їрдані тихая вода
Іграла.
А на той воді золота кладка
Лежала.
А на туй кладці Божая мати
Ходила.
Вона, ходячи, собі синочка
Вродила.
А уродивши, в тихім Їрдани
Скупала.
Ой іскупавши, в тонки обруси
Повила.
Ой уповивши, тай у ясолки
Вложила.
Ой а вложивши, на заход сонця
Хитнула.
Ой тепер собі радочка
Постала.

[54] *Колесса Філярет*. Українська усна словесність. Львів, 1938. С. 39.

Собі синочка той із небесей
Достала.
Ой наїхало то три крольове
На свий двір.
Стали судити, стали думати
Й гадати,
Шо цьому дзєцку за подарунок
Давати.
Перший дарунок – миром-кадилом
Мировав.
Другий дарунок – злотим крижиком
Крижовав.
Третий дарунок – золоту гвязду
В ручки дав.
А теє дзецко золотую гвязду
Пустило.
А тая гвязда по всьому світі
Світила.
Сім нарожденем мир хретиянській
Звеселила.

Більська Воля Луцького повіту.

* * *

Шо то за предивна в світі новина,
Шо вродила Дєва без мужа сина.
Вона його ой вродила
Да й у той час увиділа,
Чистая панна!
А Йосип старенький над гробком стоїть,
На пана Єзуса пиленки строіть.
А Марія сповивала,
Дай до серця пригортала,
Йсусе, а сине муй!
Небескіе хори в избі заграли,
Ой там новодворце в жалобє лежали.
Витай цару світ Трояньскій,
Поздров миру христіянску,
Поздров миру нас,
Іже уже три крольове
Г рожденному йдутъ.
Нарожденні матки плачуть-ридають,
Передъ їх очима дєтки клякают,
Ой дитина моя мила,
Шо ти злого учинила,
Печале моя!

Володимирець Луцького повіту.

* * *

Шо то за предивна в світі новина –
Породила діва без мужа сина.
Дівка сина породила,
Своє дівство побридила,
Чистая дєва!
Ой, сину ж муй, сину, ти цвіте райський,
Потєш весь мир християнський,
Потіха моя!
Ангельскиї труби гарно загралі,
Всякие бидлата там поклякалі.
Ой, як собралися йо три царе,
Христу рожденному дароньки несли.
До їх Ірод вибігает,
[До] їх рече да питает:
– Куда ви йдете?
– А що вам до того, куда ми йдемо?
Христу рожденному дари несемо,
– Попросю вас, потрудіться,
Ше й од мене поклоніться.
А Господь високи все те зазнає,
Що на гетомъ світі та Сусъ Христось є.
Казав Іродъ діти тяти,
Кров невинних проливати,
Христа шукати.
Й а їх рудни матки плачуть-ридають,
Передъ їх очима дітки [клякають]:
«Ой дитина моя мила,
Що ти злого учинила,
Печале моя!»
Й а господь високи все те зазнавав,
Тим маленьким диткам вінца даровав,
Кожде собє світло мало,
Навєки амінь.
А нечиста Юда смолу варила,
Да [на] свої очи наготовила,
Вона в смолі потопала,
Нигде світла не видала,
Навіки віком!

Більська Воля Луцького повіту.

* * *
Й а с першого нарожденя з Божого сина,
Й а що ж його народила діва Марія.
Народивса Ісусь Христос із дєви-панни,
А анголи не всі знали христовиє тайни.
Як узнало два анголи, стало в алтарі,
Мале дитя нарождене воздухом вкрили.
Як узнали всі анголи божиї гласа,
Да понесли мале дитя аж на небеса:
«Ой ви, небеса, растварітеса,
Всі святиє архангели поклонітеса».
Архангели Гавріили рики розливали,
На Рожество Христовеє сади зацвітали.
Ой зацвіли усі сади ще й рузниє квєти,
Показало рузне древо по усьому свєти.

Більська Воля Луцького повіту.

Щедровка

Божа мати сина мала,
І в купелі укупала, (2)
На пристолі положила, (2)
В шовковину ісповила.
Усе світло засветила,
Царски врата отчинила, (2)
Всі святиї побуджала.
Уставайте, янголята,
Мойму сину им’я дайте.

Осова Луцького повіту.

Щедровка

А во Русалимі рано задзвонили,
Щедрий вечор, добрий вечор,
Добрим людям на здоров’я!
А дєва Марія породила сина,
Стали гадати, що за ім’я дати.
Дали йому присвятого Ілля,
А дєва Марія да й не злюбила,
У раз Божий не вступила.

Осова Луцького повіту.

* * *

Ішла Божа мати сина шукати,
Святий вечор!
Зустричає вона да три світнички:
«Три святнички, синки моє,
Чи не бачили ви сина мойого,
Сина мойого, бога вашого?»

Осова Луцького повіту.

* * *

А в бору, бору волоки пов'ю,
Волоки пов'ю, церкву збудую[55].
Церкву збудую с трома окнами,
С трома окнами, с трома верхами.
А в туй церковці чотире попи,
Чотире попи, навчони дяки.
Правлять службоньку за того молодця,
За того молодця, пана NN.

Владимирець Луцького повіту.

Щедровка

Ой на морі, на синьому,
Стоїть хата на схід сонца,
А в туй хатце три оконця.
Єдно вконце – ясне сонце,
Друге вконце – ясний місяць,
Третє вконце – ясні зорки.
Ясне сонце – господиня,
Ясний місяцъ – пан господар,
Ясні зорки – то їх дітки.
Добра тая господиня,
Що раненько затопила (2),
Вареничків наварила (2),
Щодрушечків покормила.
Свойіх діток покормила,
Конець стола посадила,

Годомичі Луцького повіту.

[55] Волоки вили для постолів, у які взувалися поліщуки. Для церкви вони не мали жодного застосування. Такого вигляду , вірогідно, набув текст «У бору, в бору волохи поют, Волохи поют, церкву будуют». Волохами на Поліссі вважали гуцулів та бойків, які були неперевершеними майстрами з будівництва храмів. Більшість церков, збудованих на Західному Поліссі у XVIII ст., – справа їхніх рук. Принаймні про це свідчать народні перекази про будівництво багатьох із них.

* * *

[Вой] да була господиня,
Що ранейко затопила,
Варенийкув наварила,
Щодрушучкув подарила.
Ясний місяць – пан господар,
Сидить собє конець стола.
На йом шапка субольова,
Й а поясок позлочаний,
На пояску калиточка,
В калиточки сто червінцюв,
Сіму-тому по червінцю,
А нам дайте по палінці.
Сіму-тому по шеляжку,
А нам дайте по пирожку.
Або дайте хліба лусту,
Шоб вам були воли тлусти,
Як ни воли, то корови,
Шоби були всі здорови.

Боровичі Луцького повіту.

Коляда

Седить господар конці стола,
На їм шапка собольова,
А поясок позлоцявий.
Їсть кутицю пшаничную,
Сетком-медком поливає.

Годомичі Луцького повіту.

* * *

Ой і день добрий, пан-господаре,
Святий вечур!
Ставай с постели, застилай столи.
Застилай столи, всі яворови,
А настульнички да все шовкови.
Клади пироги, все пшеничниє,
Бо прийдуть до вас у руик гости.
Дай в руик гости – сам Господь з неба,
Ой не сам Господь, с трома сватими.
Один сватець – праведне сонце,
А другий сватець – ясен мєсяц,
А третій сватець – дробен дощичок.

– Ой, що й замовив да перший сватець,
Да й перший сватець – ясен мєсяцу?
– Теє я мовлю, коли я зийду,
Ох і я зийду темноє ночи,
Темноє ночи да й упувночи,
То я зосветю гори й долини,
Гори й долини, хазяйськи ниви.
– Ой, що й замовивъ й а другий сватецъ,
Й а другий сватецъ – ясноє сонце?
– Теє я мовлю, коли я зойду,
Ох я зойду у недєлю рано,
В недєлю рано, хоч оповранку,
То зрадуюца князє да пани,
Князє да пани, весь мир хрестьяни.
До церкви йдучи, бога просячи.
– Ой що й замовив да третій святець,
Да й третій святецъ – дробен дощичок?
– Теє я мовлю, коли я пойду,
Ох і я пойду в має-мєсяци,
Ой то замає жито-пшениця,
Жито пшениця – всяка пашниця.
А за сімъ словомъ будь же здорови,
Будь же здорови, пан-господаре.

Немовичі Ровенського повіту.

* * *

Й а в господаря явор на дворє,
На том яворє свєча палає.
Й а с теї свєчі іскорка впала,
С теї іскорці криниця стала,
С теї криници три всоби вийшло.
Їдна особа – яснейкий місяць,
Друга особа – яснейке сонце,
Третя особа – дрібнейкий дощик.
– Ой ти, місяцю, на що ж ти здобен?
– Ой якъ я зийду темної ночи,
То я звеселю гостя в дорозе.
– Ой ти, сонейко, на що ж ти здобно?
– «Ой як я зийду в недєлю рано,
То я звеселю всі христіяне.
– Ой ти, дощику, на що ж ти здобен?
– Ой, як я зийду три рази в маї,
То я звєсєлю гори й долини.
Гори й долини, жито й пшаницю.
Будемо жати жито й пшаницю,
Ставлять копочки й а в три радочки.

Дай же нам, Боже, цей хліб спожити,
Цей хліб спожити – сини женити,
Сини женити, дочки оддати.
Наженем товару повну обару,
Товар плодися, пчоли садися,
Солодки меди то й до капуну,
Яриї воски Богу на хвалу.

Годомичі Луцького повіту.

* * *

На дворі престол, за явор стоїтъ, радуйса,
Радуйса, земле, син же то божий народивса!
Й а пудъ явором той камень лежитъ,
Я на камені то пристол стоїтъ.
За тимъ пристолом, то все свати,
Усе свати, все апостоли.
Ой личилиса, раховалиса,
Недоличилисъ сьватого Іллі.
Кого послати Іллю шукати?
Петра послали Іллю шукати.
Сонце ісходитъ, Ілля приходитъ.
– Ай де ж ти бував та й, сьвятий Ілля?»
– Ой бував же я в вашого пана,
Я в його полю житечво родив.

Більська Воля Луцького повіту.

Щедруха

Зажжу свічу восковую,
Щодрий вечор і т. д.
Пойду в клуню, у новую,
Й а в той клуні пожиточок,
А в обори приплодочок.
Й а в туй клуні сам Биг ходитъ,
Сам Биг ходитъ – жито родитъ.
Щоб телухни телилиса,
Щоб козухни козилиса (2),
Щоб авечки котилиса.

Більська Воля Луцького повіту.

* * *

Василева мати пошла щодрувовати,
На новеє літо роде, Боже, жито,
Жито й пшаницю – всяку пашницю.
З колосочка – жита мірочка,
А з снопочка – жита бочка,
В діжецці схід – а на столику спир,
А нам винеси пиріг.

Боровичі Луцького повіту.

Щедруха

– Пойди, господару, на гумно.
Чи вже козки покозилися?
Щодрий вечор, святий вечор,
Добрим людям на весь вечор!
Чи вже козки покозилися?
Овечата покотилися?
Щодрий вечур і т.д.
– Ой ще козки не козилися,
Овечата не котилися
Щодрий вечор і т.д.

Боровичі Луцького повіту.

Щедровка

Іди, дядьку, на обору,
Там корови потелились (2),
А все бички породились.
Не так бички, як корови,
Шоб ви були всі здорови.

Годомичі Луцького повіту.

* * *

Красная панна по саду ходила,
Радуйса!
Радуйса, земле, син божий народивса!
По саду ходида, сад садовила,
Садъ садовила ще й вишні-черешні.
Ой наленулі морскіє птахи,
Взялі кору дай поббивалі,
Ой понеслі дай до золотара:

– Вой ти, золотарчик, вой ти славний панчик,
Вой скуй же да три подарунки:
Єден подарунок – то золотий кубок,
Другій подарункъ – то шовкувъ рушничокъ,
Третій подарункъ – то золотий перстень.
Золотий перстинь – з милим минятся,
Да шовкув рушничок – на шлюбі стояти,
А золотий кубок – гостей частовати».

Городецъ Луцького повіту.

* * *

Гей рожество!
Красная панна сад садила,
Гей рождество!
Сад садила, да й Бога просила:
«Зароди, Боже, вишні-черешні».
Як заснула [да] красная панна,
Налетілі да райскиє пташки,
Кору поббивале, голлє поламале.
Прокинулася красная панна,
Кору позбирала, в хусти пов'язала.
Да понесла до трьох злотничков,
Іскуйте мені перовой венок,
Перовой венок, срібний перстеньок.

Осова Луцького повіту.

Щедровка

Й а в городи конопелька,
Щодрий вечор, добрий вечор,
Добрим людям на здоров'є!
На конопельці свята руска,
Де взялиса райски пташки,
Тую руску рострепали.
Як взяласа красна панна,
Тую руску позбирала,
Тай в хвартушок [поскладала],
Да понесла до злотничка:
– Ой, злотничку, злотниченьку,
Зроби мині золот перстінь,
Золот перстінь на ручечку,
Поясочок на [станочок], (2)
А веночок на таночок.

Владимирець Луцького повіту.

Щедруха

Серед села стоїть верба,
На туй вербі злота кора,
На туй корі друбна роса.
Тая роса тай опала,
Прийшла панна, позбирала,
Прийшла панна, позбирала,
У рушничок зав'язала.
У рушничокъ зав'язала,
До злотничка одослала:
– Ой злотничку-ремесничку,
Позлотъ мені золот перстінь,
Золот перстінь до шлюбику,
Й а поясокъ до шлюбику.

Боровичі Луцького повіту.

Коляда

В мого батька пред воротьми
Стоїть верба й у золоті.
Там дівчена ходела,
Да росицу терусела,
Да в фартушок позбирала,
Да злотнічкам одослала.
– Ой злотнички, ремиснички,
Скуйте міні престінь золот,
Поясочок на станочок,
А пір'єчко на віночок.

Городок Луцького повіту [56].

* * *

Ой пуд вербою, пуд золотою,
Хлопци стояли, раду радили.
«Ой ходемо ме до пана NN,
А в пана NN хороша дівка,
Хороша дівка, молода NN».

Городок Луцького повіту[57].

[56] *Коробка Н.* Колядки и щедровки, записанные на Волынском Полесье. СПб., 1902. С. 18. (Діалект виказує говірку с. Городок теперішнього Маневицького району, що належав до Луцького повіту).

[57] *Коробка Н.* Колядки и щедровки, записанные на Волынском Полесье. СПб., 1902. С. 18.

* * *

Ой рано,[рано] на дворі хмарно!
С теї хмаройки дрібен дощ іде,
С того дощику річейка тече,
По тий ричейці човничок пливе.
На тим човнику молодчик сидить,
Струже стрілойки, шле до дівойки.
Котора правая, до дівойки шле,
Котора кривая, на Дунай міче.

Городок Луцького повіту.

Щадруха

Ой в ліску, в ліску, на жовтим песку,
Павойка ходить, пір'єчко ронить.
[NN іде, пір'єчко бере],
Пір'єчко бере, в хвартушокъ кладе.
С хвартушка бере, віночка вив'є,
Звила віночок, пошла в таночок.
Ой де взєлеся буйниї вітри,
Дай повинули той павен вінок.
Як пушла вона граєм-Дунайом,
Стрітила вона два рибачейка:
– Два рибачейки, два молодчейки,
Ой вити мої два молодчейки,
Чи не бачили туой павен венок?
Ой, оден каже, що я не бачив,
А другий каже, що я зобачив:
По полю ходить, тай жито родить.

Городок Луцького повіту [58].

* * *

Красная панна пшаницю жала,
Святий вечур, пшаницю жала!
Пшаницю жала, три рєди клала,
Прийшов до єї татойко єї:
– Годи, донейко, пшаниці жати,
Ходи додому гостей шанувати.
А ті нам гости три рибачейка,
Три рибачейка все молодиє:

[58] *Коробка Н.* Колядки и щедровки, записанные на Волынском Полесье. СПб., 1902. С. 22.

– Красная панна, що ти нам мініш?
– Одному міню хустку шовкову,
Другому міню престінь золотий,
Третьому міню сама молода.
Сама молода ой так, як ягода,
А моє личко ой так, як яблічко.
Городок Луцького повіту.

* * *

Ой пуд вербами, ой пуд вербами,
Святий вечор!
Ой там ходила статечна жона,
Статечна жона, NN мати.
Зостріла ж вона три риболовці:
– Три риболовці, всі три молоди,
Чи не бачили сина мойого?
Ой їден каже, що я не бачив,
А другий каже, що я не бачивъ,
А третій каже, що я зобачив:
При крулю служитъ, на коні їздитъ,
Листоньки пише, до панєнки шлее.
А вона йому дай одписуе:
– Ой, не шли, [не шли], не знебувайся,
Бо я до тебе самая буду.
Ой через ліс – то й лисонькою,
А через поле – то й куненькою,
А через воду – то й утюнкою,
А через село – то й й хмаронькою,
Ой на твуй же двур – дрібним дощиком,
В твоє оконце – як ясне сонце,
Ой за твуй же стил – то й не …
Сяду ля тебе колодонькою.
Годомичи Луцького повіту [59].

* * *

Ой рано, рано кури запіли,
А ще раніше NN устав.
NN устав, на перила став,
На перила став, в звонок зазвонив,
В звонок зазвонив, брати побудив:

[59] *Коробка Н.* Колядки и щедровки, записанные на Волынском Полесье. СПб., 1902. С. 26

– Брати, вставайте, коні сідлайте,
Да поїдемо в чистоє поле,
В чистоє поле на полюваня.
Да застрелими кунку в дереві,
Кунку в дереві – панну в теремі.
Ой тобе, браток, кунка на шубу,
А міні, браток, панна до шлюбу.

Володимирець Луцького повіту.

* * *

Ой рано-рано півні запіли,
Ой (а) ще й раній молодчик устав,
Звонком подзвонив, браттє побудив:
– Ставайте, браттє, підем на войну,
Да звоюемо жовту пташечку,
Жовту птпшечку, мині дівочку.

Городок Луцького повіту [60].

* * *

Пуд синцами, пуд новеми
Стоятъ кони воронеї:
– А чиї ж то коничейки?
– Молодчика молодого.
– А куде ж він да й поїде?
– До дівчени на зальоти,
Там дівчина листа пеше:
«Приїдь, приїдь, мій женеше,
Приїдь, приїдь – сама буду,
Скину хвартух – напну буду,
А з поєска зроблю двери,
Сама сяду на папери».

Городок Луцького повіту[61].

Щедровка

Ой, між дуб'єм, між береззєм,
Ой, там ходитъ стадо куней.
Межи тими куниками
Ходитъ молод NN.
Коня має, оседлає,
До дівчини посилає.

[60] *Коробка Н.* Колядки и щедровки, записанные на Волынском Полесье. СПб., 1902. С. 27
[61] *Коробка Н.* Колядки и щедровки, записанные на Волынском Полесье. СПб., 1902. С. 27.

А дівчина заказує,
Білі листи написує:
«Не їдь, не пробивайса,
Я до тебе сама буду,
Через поле кунонькою.
А на твуй двур – ясним сонцем,
А до хати – господинькою,
До обори – заводинькою,
А до клуни – з метьолкою,
До комори – з ключиками».

Володимирець Луцького повіту.

* * *

Ой рано (рано) півні запіли,
А ще й найраній молодчик устав.
Молодчик устав, три свічи ссукав,
При єдни(й) свічи то й умивався,
При другій свічи то й утирався,
При третюй свічи то й коня вбирав.
Хвалівся конем перед королем:
«Такого й коня нема в короля,
А в мого коня золота грева,
Золота грева персти покрива».

Городок Луцького повіту[62].

Щедруха

Ой, рано, рано кури запіли,
Святий вечор, кури запіли!
Ой ше ранішай NN встала,
NN встала три свічи ссукала.
Пра їднуй свічи косу чисала,
Пра другуй свічи суконьку вбрала,
Пра третюй свічи до церковци йшла.
Пийшла у церковцу да й уклякнула,
Озирнулися – все попи-дяки.
– Чи то попивна, чи королівна?
– Я ни попивна, ни королівна,
Царова дочка, оно панночка.

Боровичі Луцького повіту[63]

[62] *Коробка Н.* Колядки и щедровки, записанные на Волынском Полесье. СПб., 1902. С. 29.
[63] *Коробка Н.* Колядки и щедровки, записанные на Волынском Полесье. СПб., 1902. С. 29.

Щодруха

Ой, на мурі, на муравці,
Стоїтъ коник не сідлани,
Святий вечор, добрий вечор!
Добрим людям на весь вечор!
Ой хто його осідлає,
Ой хто його онуздає,
Св.в. і т.д.
Осідлає NN,
Онуздає NN,
Св.в. і т.д.
– Куди їдеш, мой синойку?
– В славен город по дивойку.
Ой привезу подолянку,
Татойкові постіль слати.
Татойкові постіланку,
А матухні хустопранку,
А матухні хустопранку,
А сестриці заплітанку,
А сестриці заплітанку,
А сам собі закоханку.

Боровичі Луцького повіту[64].

Коляда

Й-а в лузі, в лузі двур при дорозі,
Двур при дорозі, нови ворота,
Нови ворота з щирого злота.
На тих воротих злота маковка,
На туй маковци сидеть соколець.
Вишла-вибегла NN мати,
NN мати NN шукати.
– Соколе, соколе, високо седиш,
Високо седиш, далеко глядиш.
Ой, чи не бачив мого сенонька,
Мого синонька,сина NN?
– Ой, я не бачив, но сам тамка був,
Ой, й-а твуй син при крулю служитъ,
При крулю служитъ, судойки судитъ,
Судойки судитъ, радоньки радитъ.
За ради бере, в шкатулку кладе,
З шкатулки виймає, майстри наймає,
Майстри наймає, церкву будує.

Володимирець Луцького повіту[65].

[64] *Коробка Н.* Колядки и щедровки, записанные на Волынском Полесье. СПб., 1902. С. 30.
[65] *Коробка Н.* Колядки и щедровки, записанные на Волынском Полесье. СПб., 1902. С. 33.

P.S. Як бачимо, записувач подає жанрову належність текстів так, як вважали його інформатори. Навіть побіжний погляд на них дає розуміння того, що всі вони, будь-то колядки, коляди чи щедрівки на Західному Поліссі виконувалися перед Новим роком, тобто на Щодруху.

«МАТИ ДОЧКУ УРЯДЖАЛА»

Західнополіські колядки в дослідженнях Олени Пчілки

Українські фольклористи другої половини XIX ст. практично не розмежовували колядки і щедрівки. Різницю вбачали хіба в тому, що термін «щедрівки» більш архаїчний. Аналогічної думки дотримується й Олена Пчілка. Вона пише: «Колядки» і «щедрівки», вочевидь, – синоніми, та й зміст у них однаковий, за винятком дуже невеликої кількості щедрівок, які стосуються св. Василя…»[66]. Так у її праці багато щедрівок потрапляє до колядок.

Микола Сумцов у «Хрестоматії по українській літературі» (1922) головну різницю вбачав у тому, що колядки виконують від Різдва і до Нового року, а щедрівки на Новий рік і на другий Свят-вечір. Окрім того, колядки і щедрівки мають різну структуру вірша: колядка – 5+5+рефрен, а щедрівка – 4+4+рефрен. Колядувати могли і дівчата, і хлопці, і старші люди, а щедрувати – лише діти або дівчата.

У сучасній фольклористиці про те, що колядки і щедрівки – це різні жанри, двох думок не існує. А ось що до етимології терміну «колядка» різні версії існували як 100 років тому, так і сьогодні. Більшість учених погоджується з тим, що він походить від римської назви нового року «calendae januaria». Першим цю думку висловив Олександр Веселовський, а підхопив Микола Коробка.

Олена Пчілка, погоджуючись, що така думка має право на існування, проте лише як гіпотеза, категорично заперечує таке судження тим, що в абхазців «коланда» – це новий рік, а тому подібність з римськими «календами» назв «chalendes» – у французів, «calendas» – у провансальців, «colinda» – у румун, «koleda» – в південних слов'ян втрачає значення… Відтак новітні етнографічні й

[66] *Пчілка Олена*. Украинские колядки (текст волынский) // Киевская старина. 1903. №1. С. 162.

археологічні дані можуть і стосовно «коляди» й «колядок» спростувати думку, що вони прийшли до нас безпосередньо з класичного світу. В такому разі спадкоємність можна виводити від віддаленіших народів, які знаходяться в ближчій культурній спорідненості, причому корені слів і римських коленд, і наших коляд, і абхазької коланди виявляться наближеними в найдавнішому корінні прамови далекої батьківщини – іранської[67]. Цю думку згодом підтримали Ксенофонт Сосенко(1928)[68] та Віктор Петров (1940)[69]. Цілком слушно зауважує авторка, що для того, щоб потвердити спільність між колядками й «календами» принаймні потрібно мати їх тексти для порівняльного дослідження, а таких не існує в природі.

Олена Пчілка наполягає на слов'янській етимології «коляди». На її думку, ця назва походить від «коло», що має безпосередній стосунок до сонячного міфу і святкування нового року[70].

Коли в цьому плані Олена Пчілка не мала опонентів, то подальші її міркування щодо класифікації колядок викликали не тільки заперечення, а й гостру критику. Дослідниця ділить їх на:

1) колядки-веснянки;

2) колядки-легенди;

3) колядки-вірші.

Однією з підстав для виділення в окрему групу **«колядок-веснянок»** для Олени Пчілки були присутні в них образи весняної природи. Основними мотивами таких колядок авторка вважає весільні та військові. У весільних спостерігається дві фабули : женихання та ідеальне кохання.

Вирізненню такого жанрово-тематичного типу, як зазначає сама дослідниця, послугувало уподібнення колядки «Ой в ліску-ліску, та й на моріжку, Ой там Гануся волики пасе» з веснянками «Ой там на моріжку» та «Ой весна, весна, весняночка, Де твоя дочка паняночка? Погнала бички». А ось мотив «надання переваги милому, його успіху в дівчини», за Оленою Пчілкою, зближує колядки-веснянки з деякими весільними піснями[71]. Для прикладу дослідниця зіставляє майже ідентичні за змістом твори – колядку «Ой літала чорна галка по полю» і весільну пісню «Ой літає чорна галочка по полю»[72].

---

[67] *Пчілка Олена*. Украинские колядки (текст волынский) // Киевская старина. 1903. №1. С. 162.

[68] *Сосенко Ксенофонт*. Різдво-Коляда і Щедрий вечір. К., 1994. С. 41–47, 94–97.

[69] *Петров* В. Український фольклор (заговори, голосіння, обрядовий фольклор народно-календарного циклу) // Берегиня №3–4.

[70] *Пчілка Олена*. Украинские колядки (текст волынский) // Киевская старина. 1903. № 6. С. 387.

[71] *Пчілка Олена*. Украинские колядки (текст волынский) // Киевская старина. 1903. № 1. С. 168.

[72] *Пчілка Олена*. Украинские колядки (текст волынский) // Киевская старина. 1903. № 1. С. 169–170.

Жодних формальних ознак жанру колядки наведений текст не має, а от з весільними піснями абсолютно співзвучний. Така близькість колядок-веснянок і весільних пісень, вважає Олена Пчілка, «сильно підриває віру в походження колядок від римських коленд, з якими наші весільні пісні нічого спільного мати не мусять». Спільне джерело деяких збігів авторка вбачає в їх «арійському походженні»[73]. Ці міркування дослідниці не втратили своєї ваги й до сьогодні.

Любовний еротичний момент авторка знаходить і в колядках на військову тематику, потверджуючи думку Михайла Грушевського про те, що еротика була привілегією вояків[74].

Аналогічно до Миколи Коробки Олена Пчілка не розрізняє колядок і щедрівок за формальними ознаками, тому обрядову пісню баладного типу «Була вдова близько двора» теж зараховує до колядок. Увагу до себе ця пісня привертає тим, що споряджають на війну не парубка, а дівку. Та все ж розмір (4+4) нагадує про те, що її місце не тут, а серед щедрівок.

Колядки-легенди, за Оленою Пчілкою, це пісні, в яких з'являється уже християнський елемент, тобто, за термінологією Івана Франка, а зрештою й за народною – коляди. Підставою для розгляду їх в одному контексті зі світськими колядками для авторки стало те, що «християнський елемент проявляється в колядках спочатку <…> в цілковито особливому вигляді: він втілює в собі риси культу язичницького, з усією його безпосередністю уявлень, образів і виражень у слові»[75]. Згодом функції сонця, місяця, дощу перебрали на себе образи святих.

Негативну рецензію на працю подав Володимир Гнатюк у «Записках НТШ» за 1904 р., в якій виділив кілька головних, на його думку, недоліків праці. Найбільш суттєвою з них, за Гнатюком, є те, що Олена Пчілка не бачить різниці між фольклорними колядками і церковними колядами. Гнатюк при цьому зазначав, що «у нас знає її майже кождий селянин, називаючи штучні пісні, співані переважно в церкві і зложені на теми Різдва Христового <…> – колядами, а народні пісні, не співані ніколи в церкві, лише попід вікнами <…> – колядками, щедрівками…»[76].

Приводом для такої нещадної критики, на нашу думку, могло стати те, що Олена Пчілка посягнула на «святая святих» – відійшла

[73] *Пчілка Олена*. Украинские колядки (текст волынский) // Киевская старина. 1903. № 1. С. 170.
[74] *Грушевський М*. Історія української літератури: У 6 т. К., 1993.Т. 1. С.250.
[75] *Пчілка Олена*. Украинские колядки (текст волынский) // Киевская старина. 1903. № 4. С. 133.
[76] *Гнатюк В*. [Рецензія] Пчілка Олена. Украинские колядки // ЗНТШ. Львів, 1904. С. 27.

від галицького народного канону «колядок» і «коляд», задекларованого 1890 р. в статті Івана Франка «Наші коляди»[77]. Адже з логічного погляду, жодної прогалини в теоретичному потрактуванні авторки нема.

А відтак колядки, які Олена Пчілка об'єднала в один тип, вважає сучасна дослідниця Ольга Мікула, – варто було б все ж поділити принаймні на дві групи: колядки з язичницькими та з християнськими мотивами[78].

Переосмислення народнопоетичних образів у християнські на основі звукових асоціацій Олена Пчілка переконливо показує на прикладі перекодування рожі на святе Рожество. При тому новий образ набуває значення не події, а особливого міфічного божества. У колядці святий Петро пішов шукати Різдва і натрапив на «чудо-чудноє, вогнем страшнеє», яке і виявилось цим міфічним божеством[79].

Цей оригінальний образ став приводом для потрактування його багатьма ученими. Зокрема Ксенофонт Сосенко звернув увагу саме на вогняне єство Різдва. Він зазначив, що ця «мітологічна постать, що орудує силою природи, в тім разі вогнем, має сповнити свою місію»[80]. А ця місія полягає у створенні світу. Отже, постать Різдва у цій колядці є творчим началом, причиною народження світу.

Далі, вважає Олена Пчілка, християнство внесло у цей тип колядок моралізуючий елемент. На відміну від колядок-весянок, у яких домінують мажорні настрої, зміст колядок-легенд більш філософський.

Критика Володимира Гнатюка ще більшою мірою стосувалась **колядок-віршів**. Тут, вважає Володимир Гнатюк, багато зайвого, хоча й цікавого матеріалу. Це застереження вченого торкалося того, що Олена Пчілка до колядок віднесла і церковні коляди. Свою позицію дослідниця мотивувала тим, що пісні, які співають у церкві на Різдво (з «Богогласника») дещо відрізняються від подібних творів, що виконують колядники під вікнами. Тобто вони пройшли певний процес асиміляції. Однак ці зміни не такі суттєві, щоб можна було вважати колядками такі твори, як «Нова рада стала», «Дар нині пребагатий», «Предвічний Бог на землі вродився». Можливо, однією з причин віднесення до колядок церковних коляд було те, що багато з

[77] *Франко І.* Наші коляди // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. – К., 1980. Т. 28.

[78] *Мікула Ольга*. Українські колядки в дослідженні Олени Пчілки // Вісник ЛНУ. Серія філологічна. 1999. Вип. 27. С.147–154.

[79] *Пчілка Олена*. Украинские колядки (текст волынский) // Киевская старина. 1903. № 4. С. 150.

[80] *Сосенко Ксенофонт*. Різдво-Коляда і Щедрий вечір. К., 1994. С. 59.

них виконувалися простою народною мовою, тому легко прижилися серед людей. Іван Франко зазначав, що «в деяких околицях народ зовсім перезабув стародавні колядки світські, а співає тільки ті книжні, церковні»[81]. Авторами цих пісень, – на його думку, – були братчики, монастирські послушники, дяки. «Все се народ бідний, робучий, покривджений долею» [82]. Тому такі книжні коляди стали близькими народові і увійшли в його репертуар.

Незважаючи на неприйняття порівняльного методу, Олена Пчілка все ж зіставляє польські та українські колядки. Вона дійшла висновку, що «не тільки наші письменники <…> брали за зразок польські псалми для свого письменного кола, а й люди з народу нашого – брали їх, ці костельні koledy» для себе в свій репертуар «набожного» колядування…» [83]. На думку Ольги Мікули, така близькість польських і українських колядок пояснюється загальним західноєвропейським впливом[84].

З огляду навіть на назву праці «Украинские колядки (текст волынский)» західнополіських текстів у ній небагато. Та все ж теоретичні міркування з приводу їх походження та трансформації мають непересічне значення для їхнього осмислення.

Цілу низку роздумів-досліджень спровокував поданий дослідницею текст щедрівки про дівку-воячку, записаний в Облапах Ковельського повіту.

Віктор Давидюк

* * *

Ой в ліску-ліску, та й на моріжку,
Рай-Рожество! (після кожного вірша)
Ой там Гануся волики пасе.
Прийшло до єї три пахолики:
Одно пахоля – конем виграє,
Друге пахоля – золоті дає,
Третє пахоля – за ручку бере.
Одному коня та й завернула,
Другому дару назад вернула,
[А] найкращому перстеник дала,
Перстеник дала, поцілувала.

с. Незвір, Луцький повіт[85] .

[81] *Франко І.* Наші коляди // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. К., 1980. Т. 28. С. 7.
[82] *Франко І.* Наші коляди // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. К., 1980. Т. 28. С. 16.
[83] *Пчілка Олена*. Украинские колядки (текст волынский) // Киевская старина. 1903. № 5. С. 220–221.
[84] *Мікула Ольга.* Українські колядки в дослідженні Олени Пчілки // Вісник ЛНУ. Серія філологічна. 1999. Вип. 27. С. 154.
[85] *Пчілка Олена*. Украинские колядки (текст волынский) // Киевская старина. 1903. № 1. С. 163.

* * *

Ой рано, рано кури запіли,
Святий вечор, кури запіли!
А ще найраній Хведорко устав,
Хведорко устав, в звони зазвонив,
В звони зазвонив, браттє побудив.
– Вставайте, браттє, бо вже й не рано,
Та поїдемо в чистоє поле,
Уполюємо в полі сокілку,
В полі сокілку, Хведоркові жінку!

с. Запруддя, Ковельський повіт[86].

* * *

Мати дочку уряджала,
Уряджаючи научала:
– Моє дитя, а Настусенько,
Поїдь, поїдь на войноньку!
Навперед війська не вибивайся,
Назад війська не оставайся.
Навперед війська – намовонька,
Назад війська – погононька,
Насеред війська – розмовонька.
Вона мати не послухала,
Наперед війська виїхала,
Ой виїхала ще й викрикнула,
Шабелькою та вимахнула.

с. Облапи, Ковельський повіт[87].

* * *

Ой там на горі церковця стоїть,
З трьома вікнами, з трьома дверями.
А у церковці престоли стоять,
За престолами святії сидять:
За першим столом сидить Сус Христос,
За другим сидить святе Ілія,
За третім столом Діва Марія.
Над Сусом Христом янгол співає,
Над святим Іллєм свічка палає,
Над Марією рожа процвітає.
А з теї рожі та вилетів птах,
Полетів же він попід небеса,
Єму небеса розтворилися,
Усі янголи уклонилися.

Ковельський повіт[88].

---

[86] *Пчілка Олена*. Украинские колядки (текст волынский) // Киевская старина. 1903. № 1.С. 164–165.
[87] *Пчілка Олена*. Украинские колядки (текст волынский) // Киевская старина. 1903. № 1.С. 174.
[88] *Пчілка Олена*. Украинские колядки (текст волынский) // Киевская старина. 1903. № 4. С. 149.

«ОЙ В ПОЛЮ-ПОЛЮ СОКОЛИ КУЮТЬ»

Наші записи колядок кінця XX століття

Наше систематичне дослідження зимової календарної обрядовості почалося на теренах Волинської області 1987 р. Плідною виявилась перша експедиція зі студентами Луцького педінституту в Любешівський район. Записи часто велися від людей, які ще пам'ятали традиції перед першою світовою війною. Тому цей ужин був найбагатшим на тексти щедрівок. Багато текстів дала експедиція 1990 р. в Старовижівський район. Решта дозбирувалося потроху, принагідно, бо що далі, то частіше пропонувалися пісні з репертуару художньої самодіяльності. Не завжди вдавалося встановити прізвища респондентів, а касетний магнітофон доводилося ховати в сумку від противогаза, інакше старші жінки замовкали і поспішали поратися по господарству. І все ж дещо таки вдалося призбирати. Тож повертаємо все сповна, щоб не пропало. Сьогоднішні берегині фольклору цих текстів уже не знають. Більше співають тих, які чують із телевізора, чого ніколи не приховують. Рідко, як вовче око серед заростей на поліському мочарі , десь іноді зблисне невідомий текст колядки чи щедрівки. Є в нашому зібранні й такі, записані порівняно недавно.

Отож, що зібрали, все повертаємо. Колядуйте, щедруйте. Несіть людям радість у їхні домівки. Так діди наші робили і нас учили.

Віктор Давидюк

Зайшовши до сіней, або ж ледь прочинивши хатні двері, щоб краще було чути, колядники питали дозволу зайти до хати:

– *Вечор добрий, господару,*
Твого двора ни минаю,
Руздвом святим ухваляю…
Пане господару, заставте щидрувати.
– *Заставляю!*

Різдво й щедрування замість колядування не дуже в'яжуться в єдине ціле в загальноукраїнському контексті, але це ж Полісся, до того ж ще й західне, де на Різдво не існувало жодних обхідних обрядів, а все, що виконувалось під час їхнього проведення на Щедрець чи на Щодруху, звалося щодрухами. А в тих селах, здебільшого сусідніх із волинськими,

де ходили й на Різдво і виконували колядки, такі ж, як і на Волині, однаково звали їх щодрухами.

Щонайперше вітали всю сім'ю, причому в дуже особливий спосіб – змальовували процес творення в ній ладу. Цей процес набуває космогонічного виразу, коли до нього приєднуються місяць, зорі, сонце. Місяць завжди головний. Можливо, через те, що обходи відбувалися ввечері, а може, й з огляду на те, що в господарській практиці він був головнішим орієнтиром. Починали нову справу «на молодих днях», завершували «в повню» і нічого не задумували на «старий місяць».

Як влучно зауважує Микола Дмитренко: «Це ідеальне світотворення в колядках передано в атмосфері сакральності, наближеності людини до світу природи через її обожнення»[89].

Світотворчі процеси вбачаються не тільки в співпраці астральних персонажів, а й самої сім'ї, яка слідує їхньому прикладу. Космогонічного значення набувають дотримання порядку в хаті, де кожен знає своє місце (свій куточок), створення дітьми нових сімей. Роль місяця-розпорядника тут має батько. Символом створення ладу в сім'ї постає й будівництво церкви. Іншими словами – церква вважається місцем ідеального порядку. Цим передається побажання, щоб у сім'ї було як у церкві – все на своїх місцях.

Статика, внаслідок якої настає в хаті цей порядок, нагадує відправну точку, з якої почнуться нові дії протягом року. Це ще раз підтверджує належність колядних мотивів до відзначення початку року.

Віктор Давидюк

1/1
Ой ходить-ходить місяць по небу,
Що він шукає – ясної зорі.
– Ой ти, зорице , рідна сестрице,
Ой ходімо-но Бога шукати.
Не найшли бога, но господара.
Господар сидить, дрібойки держить.
В однім куточку господар сидить,
В другім куточку його жонойка,
В третім куточку його діточки…
Добрий вечор, святей вечор!

Зап. Галина Шура
в с. Комарові Ратнівського району
від Марії Лу'янюк 1925 р. н., непис.
Архів ПВНЦ. Ф. 1 – Б. од. зб. 68.

[89] Дмитренко М. Календарно-обрядовий фольклор: Категорія жанру та особливості світотворення // Календарна обрядовість у життєдіяльності етносу. Одеські етнографічні читання. Одеса, 2011. С. 106.

2/1
Ой в лиску, в лиску, на жовтим писку,
На жовтим писку жито густиє.
Жито густиє, стебелистиє,
Стебелистиє, колосистиє.
Ой кому ж гето на споживаннє?
Ой гето тому, шо в гетим дому.
А в гетим дому ни сам собою,
Ни сам собою, з свею жоною.
З свею жоною ще й з дитойкаме.
Ще й з дитойкаме, з добриме людьме.

Записано 1987 р. від Олени Лащ, 1920 р.н.
в Залізниці Любешівського району.

3/2
Зажурилася крутая гора,
Ой дай, Боже, грутая гора.
Що ни вродила шовкова трава,
Ой дай, Боже, шовкова трава.
Тико вродився зилин виноград,
Ой дай, Боже, зилин виноград.
Зилин виноград на зилений сад,
Ой дай, Боже, на зилений сад.
Як утравились райські пташечки,
Ой дай, Боже, райські пташечки.
То поклювали усьой виноград,
Ой дай, Боже, усьой виноград.
Ой гиша, гиша, райські пташечки,
Ой дай, Боже, райські пташечки.
Вите не клюйте зильон виноград,
Ой дай, Боже, зильон виноград.
Ой бо нам треба пиво варити,
Ой дай, Боже, пиво варити.
Пиво варити – синки жинити,
Ой дай, Боже, синки жинити.
Горилку гнати –дочки ’ддавати,
Ой дай, Боже, дочки ’ддавати.

Записано в с.Здомишлі
Ратнівського району Волинської області .
Архів ПВНЦ . Ф 1-К. Од. зб. 14.

4/2
Ой в полю-полю соколи кують,
Ой дай, Боже, соколи кують.
Соколи кують, церкву будують,
Ой дай, Боже, церкву будують.
З трима верхами, з трими вокнами,
Ой дай, Боже, з трими вокнами.
Перше воконце − місячко ясний,
Ой дай, Боже, місячко ясний.
Друге віконце − сонечко ясне,
Ой дай, Боже, сонечко ясне.
Третє віконце – зорочки ясні,
Ой той місячик – сам господарик,
Ой дай, Боже, то господарик.
А то сонечко – господарочка.
Ой дай, Боже, господарочка.
Ой шо зорочки – то їх діточки,
Ой дай, Боже, то їх діточки.

Бувай, – каже , – господаре, сам з собою, з дітками, з жоною!
Дай, Боже, провести і той рочок дождати.!

Записано в с. Комарові Ратнівського району
Волинської області.
Архів ПВНЦ. Ф 1-Й. Од. зб. 3.

5/2
Ой в лиску, лиску, на жовтим писку,
Сьватей вечур, на жовтим писку.
На жовтим писку волохи в'ються,
Волохи в'ються – церкву будують.
Збудувалися з двома вікнами,
З двома вікнами, з трома дверима.
В перше віконце вскочило сонце,
В друге віконце місяць зазирнув.
……

Записано в с. Верхах
Камінь-Каширського району
від Юстини Купчик 1915 р. н.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 4-А. Арк. 7.

«ОЙ ДЯДЬКО, ДЯДЬКО, ВЕЙДЕ-НО НАДВИР»

Колядки господареві

Загальну картину спокою, встановлену колядками для всієї сім'ї, порушують співославні для кожного з її членів. Вони приводять у рух кожного з домочадців. У кожного з них своя робота, своє заняття, свій маєстат і, відповідно до нього, свої функції. Колядники нагадують, що кому робити і бажають удачі в цьому. Вони буквально піднімають із-за столу господаря. Головне його завдання в цей вечір, судячи з їх змісту, – оглянути те, що послано йому Богом. Але є й інші потреби – нагодувати худобу, скластися на золоті човни, якими молодці попливуть до султана (вочевидь, мається на увазі пожертва колядникам).

Якщо проаналізувати картини оточення, яке подається в цих колядках, то поліського в них нема нічого, крім лексики, яка адаптувалась до місцевої говірки. Золоті гори, сад-виноград, море, кораблі, вівці, ягнята – все майже як у волоських коліндах.

Трапляються й колядки місцевого походження з густими борами, з сотами в дуплах, з щукою в морі, з кункою в дереві. Ті ж мелодії, така ж ритмобудова, тільки тут вони вважаються «щодрухами»[90].

Олександр Потебня вважав, що основна мета колядок і щедрівок – «дім звеселити». Вчений вбачав семантичну близькість лексем *веселість, світло, весна, веселка ("рай-дуга"), весілля* тощо і наголошував, що головною метою цих пісень є «величання, піднесення особи, якій призначена пісня, його дому і всієї обстановки до ідеального стану: до значення світового (сюди, напр., обожнення, родичання чи дружній зв'язок із божеством), до високого суспільного статусу, до блиску багатства, мудрості, благочестя, відваги, краси. На всіх ступенях розвитку потреба у щасті, шику, могутності вимагає задоволення хоч би у мрії. Тим більше здатне тимчасово вдовольнити цю спрагу щось таке об'єктивне, як пісня»[91] .

Суспільну роль колядок, їхнє значення для селянина прозірливо описав Микола Сумцов: «Колядка зачаровує уяву рисами і образами неземного щастя, наповнює бідне життя фантастичними статками, із

[90] Тут вони не подаються, оскільки вже опубліковані в: Поліська дома. Фольклорно-діалектологічний збірник. Вип.1 (посібник для вчителів) / Упор. Віктора Давидюка і Григорія Аркушина. Луцьк, 1991. С. 107–112.

[91] *Потебня А.* Объяснения малорусских и сродных народных песен. – Т.2: Кодядки и щедровки. Варшава, 1887. С. 58.

одинокої похмурої хатини веде в палаци багача, де всюди виблискує золото і срібло, підіймає слухача в осяйні надзоряні простори… Сонце виявляє батьківську турботу про селянське господарство. Місяць дружелюбно розмовляє з людьми і відкриває їм, в якій хаті в наступному році буде весілля. Добрий хлопець в колядках – не простий парубок, а богатир, що нехтує вороними кіньми й червінцями і любить лише милу дівчину. Дівчина в колядках – незвичайна:

В хату прийшла – пани стрічають,
Пани стрічають, шапки знімають,
Шапки знімають, її питають:
– Чи ти царівна? Чи ти королівна?

Селянський двір оточений білокам'яними стінами; ворота зроблені з жовтої міді. В хаті столи накриті дорогими килимами, на столах стоять келихи, повні вина. Дарунки, що їх парубок вручає дівчині, – великої вартості: золотий перстень блищить, як вогонь, намисто з буйних перлин облягає шию.

Навіть кінь в колядах не простий, звичайний сільський кінь, малосильний, з запалими боками… Золота грива вкриває його широкі груди; срібні копита розбивають камінь, що потрапляє під ноги; очі, як тернові ягоди… Цей пісенний ідеалізм чогось та вартий! Вікова особиста і майнова залежність, що знижувалась часом до ступеня рабства, зламала б у духовному плані темного, неписьменного селянина, якби його не підтримувала постійно чарівниця-пісня, що переносила думку і почуття кудись далеко-далеко, де і ясно, і тепло, й затишно…»[92].

Схожа функця колядок і в оцінці Івана Франка: «Колядки радували селян, брали за душу, хвилювали до сліз. А чому? А тому, бо колядка переносила їх думку в якийсь світ близький і рідний їм, а при тім зовсім відмінний від того, серед якого минає їх убоге, клопітливе життя. Пісня виповідає простими словами їх найглибші, сердечні бажання, показує їх не як бажання, а як дійсність. Слухаючи колядки, такий бідолаха хоч на хвилю бачить себе заможним господарем, у якого подвір’я чисто заметене, хата гарна, світла, в хаті прибрано по-празничному, недостатку нема, а натомість за столом сидять гості славні та величні на весь світ, і він рад, що може чесно і відповідно приняти їх.

[92] *Сумцов М.* Научное изучение колядок и щедривок // Киевская старина, 1886. № 2. С. 239.

Пісня радує його, а глухе почуття дійсних життєвих клопотів хоч на хвилю уступає на бік, випливає сльозами, – не гіркими, але такими, що облегшують душу» [93].

Добре структурована патріархальна сім'я – це ідеальна модель світобудови в баченні українського селянства. Тому більшість текстів колядок адресує свої побажання саме глосподареві. І не лише в силу сімейної ієрархії, а тому, що найбільше добробут родини залежить не так від удачі, як від його активних дій:

Щось тобі дав Біг − пару баранив,
Вони бебечуть – їстоньки хочуть.
Святей вечур, їстоньки хочуть.
Вийди накоси – їстоньки даси.
Святей вечур, їстоньки даси.

Давність походження цієї колядки видно з її змісту. Вочевидь, на початку свого побутування вона виконувалась у період росту трав, а не посеред зими, або ж, що менш вірогідно, залетіла на Полісся залітною пташкою звідти, де зими майже не буває і, набравшись місцевого мовного колориту, освоїлась так, що й не скажеш, що вона не місцева.

Жодних сумнівів щодо немісцевого походження не викликає інший текст:

Підемо, браття, да й до султана,
Кайдани ламать, братив визволять.

Що тематика, що дієслівні форми «ламать», «визволять» змушують шукати її найближчих родичів десь у гирлі Дніпра. Але вона не для господаря, а для його синів.

Віктор Давидюк

6/2
Де ж той господар, що вдома нема?
А він же сидить у конці стола.
Ой а на йому шуба золота,
А тий шубочці та й калиточці
Злото забряжчить та й покотиться,
А вам дарити да й не хочеться.

Записали 1987 р. Марія Чорноус
і Галина Кашуб'як від Надії Музики 1930 р. н.
у с.Лахвичах Любешівського району.

[93] *Франко І.* Передмова. Франко І. Зібр. тв.: У 50-ти т. Т. 33. К., 1982. С. 422.

7/2
Де ж той господар, що дома нема?
А він же сидить у конець стола,
А-а на йому шуба золота,
А в тій шубочці сидить калита,
В тій калиточці золото бряжчить.
Ой бряжчить, бряжчить та й покотиться,
А вам давати так не хочеться.
Ой послухай-но, що в хмари гуде,
Що в хмари гуде, Причистая йде.
Причистая йде, всі пчолки веде.
Ох вони, пчолки молодесенькі,
Несіте медок солодесенький.
Медок цідити, сини жинити,
Свічи сукати, дочки ’ддавати.

Записано 1987 р. в с. Лахвичах Любешівського району.

8/3
Ой добрий вечор, пан-господаре,
До тебе.
Ой одчинь-одчинь двір-воротечка,
Од себе.
Дчиняй ворота, застеляй столи
Обрусом.
Бо йде до тебе Божая Матір
З Ісусом.
Ой сяде вона вечеру їсти
У тебе.
Ой ти матимеш ласку небесну
Од мене.
По застіллячку з неба пташечки
Літають.
Ой тож бо вони Сина Божого
Вітають.

Записано від Юхимки Мельник 1908 р. н. у с.Воєгощі Камінь-Каширського району. Архів ПВНЦ . Ф.1. Од.зб. 6. Арк. 17.

9/1
Ой за горами, за долинами,
Та-ам дзвін дзвонить, мі-ісяць сходить.
Та-ам пан-Іван сі-іно косить,
Сі-іно косить, коневи носить.
О-ой їж, коню, шовкову траву,

Бо пойдемо та й у дорогу.
Та привеземо шубу-шубельоху,
А у тій шубі дзвінькотара.
А в тій дзвінкотарі калитка грошей,
А в тій калиточці − сім червонців.
Сьому й тому по червоному,
А нам, хлопцям − по калачові.

Записала 1990 р. Ірина Яцук
від Мотруни Меліщук1919 р. н.,
у с. Качині Камінь-Каширського району.

10/
У нашого пана, пана господара,
Сьват вечур, сьват.
А на єго двори залатиї гори,
Сьват вечур, сьват Свать, вечур, свать.
Ой , а на тих горах – сади виногради,
Сьват вечур, сьват.
Ой дись узялись буйниї вітри,
Сьват вечур, сьват.
Сади паламали, пташки разигнали,
Сьват вечур, сьват.
Ой і зажурився пан маладейкий,
Сьват вечур, сьват.
Ой, шо паламавсє сад зилинейкий,
Сьват вечур, сьват.
Ой і не журися, пане господаре,
Сьват вечур, сьват .
Сади посаджаєм, пташки позбираєм,
Сьват вечур, сьват .
Суди табі, Боже, жита навазити,
Сьват вечур, сьват.
Гарилки нагнати, дочку замуж ’ддати,
Сьват вечур, сьват .

Записано в с. Велимчі Ратнівського району
від Явдокії Капітули 1911 р. н., неписьменної.

11/1
Пане господар, вийди-но надвір ,
Вийди-но надвір, щось тобі дасть Биг .
Дав тобі Господь троє радощі.
Перші радощі – свою кошару ,
Другі радощі – свою обору,
Треті радощі − на твоїм поли .
На твоїм поли жито густеє.
Жито густеє, колосистоє.

А з колосочка – жита жміньочка.
А із снопочка – жита мірочка .

Зап. у с.Видраниці Ратнівського району
від Меланії Лавренюк 1930 р. н.

12/1
Пане господар, вийди-но надвір,
Вийди-но надвір, щось тобі дав Биг.
Ставай з постели, водчиняй двери,
Прийде до тибе троєко гостей,
А тиї гости – тобі радости.
На твоїм поли жито густоє,
Жито густоє, колосистоє,
Із колосочка – жита жменьочка,
Ой, а з снопочка – жита мірочка.

Зап. Галина Назарук
у с. Видраниці Ратнівського району
Архів ПВНЦ. Ф .1. Од. зб. 152.

13/1
Пан господару, вейди-но надвир,
Святий вечір, вейди но надвир.
Вейди но надвир, щось тобі дав Биг,
Святий вечір, щось тобі дав Биг.
Стужок гречки на варенички,
Святий вечір,на варенички.
Стужок пшанеци на палянеци,
Святий вечір, на палянеци.
Стужок ячменю на куті жменю,
Святий вечір, на куті жменю.
Стужок жета на пирожєта,
Святий вечір, на пирожєта.

Записано у с.Річиці Ратнівського району
від Марії Супронюк, 1921 р. н.

4/1
Пане господар, вейди-но надвир,
Вейди но надвир, щось тобі дав Биг.
Ой дай, Боже, щось щось тобі дав Биг.
Копу пшеници, на палянеци,
Ой дай, Боже, на палянеци.
Ой копу гречки, на вареничкі,

Ой дай, Боже на вареничкі.
Ще й копу жета, на пирожєта.
І копу увса, та й коляда вся,
Ой дай, Боже, та й коляда вся.

Записано в с. Забродах Ратнівського району
від Ганни Повх 1936 р. н,
та Софії Шмиговської 1924 р. н.
Архів ПВНЦ.Ф 1-Б. Од. зб. 40.

15/1
Ой господаре, вейди-но надвир,
Сьватей вечур, вейди- но надвир.
Вейди- но надвир, щось тубі дав Биг,
Сьвятей вечур, щось тубі дав Биг.
Ой дав тубі Биг два стужки жита,
Сьватей вечур, два стужки жита.
Два стужки жита, третий – пшеници,
Сьватей вечур, третий – пшеници.
Третий пшеници, на паляници,
Сьватей вечур, на паляници.
Четвертий гречки, на варенички,
Сьватей вечур, на варенички.
А п’єтий вувса, вже куляда вся,
Сьватей вечур, вже куляда вся.

Записано від Мотруни Карпук 1929 р. н.
в с. Залаззі Любешівського району.

16/1
Ой дядю, дядю, вейди-но надвир,
Святей вечур, вейди-но надвир.
Вейди-но надвир, щось тобі дав Биг,
Святей вечур, щось тобі дав Биг.
Ой тобі дав Биг жинку хорошу,
Святей вечур, жинку хорошу.
Да й гляде, дядьку, шоб нихто ни вкрав,
Святей вечур, шоб нихто ни вкрав.
Бо як украде, жаль тобі буде,
Святей вечур, жаль тобі буде.
Бо такеї більш в тебе не буде,
Святей вечур, в тебе не буде.

Записано 1991 р. в Городку Маневицького району
від Василини Ляшок 1930 р. н.
Архів ПВНЦ. ФОК. Од. зб.2. Арк. 49.

17/1
Ой дядю, дядю, вейди-но надвир,
Святей вечур, вейди-но надвир.
Вейди-но надвір, щось тобі дав Биг,
Святей вечур, щось тобі дав Биг.
Щось тобі дав Біг − пару баранив,
Святей вечур, пару баранив.
Вони бебечуть – їстоньки хочуть,
Святей вечур, їстоньки хочуть.
Вийди накоси – їстоньки даси,
Святей вечур, їстоньки даси.

Записано 1991 р. в Городку
Маневицького району
від Василини Ляшок 1930 р. н.
Архів ПВНЦ. ФОК. Од. зб.2. Арк. 48.

18/1
Вийди, дєдоньку, та й у полейко,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Біг тебе зове на порадоньку,
Дар тобі дає за роботоньку,
Щедрий вечір, добрий вечір.
А в одринойку ще й приплодочок,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Родися, жито, на нове літо.
Ой де гірочка – жита кіпочка,
А де лужечок – жита стужечок,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Колосистеє, ядренистеє,
З колоска – жмінька, а з снопа – мірка,
Щедрий вечір, добрий вечір.

Записано 1987р. від Марії Савчук 1924 р. н.
в с. Хоцуні Любешівського району.

19/1
В пан-господара тернове дворе,
Тернове дворе, тисове столе.
Поза столаме сидять панове.
Ой сидять-сидять, радоньку радять:
Складімся, браття, по золотому,
По золотому й по червоному.

Та й купім, браття, золете човне,
Золоте човне, срибне висельця.
Підемо, браття, да й до султана
Кайдани ламать, братив визволять.

Записано 1991 р. в Кульчині
Ківерецького району від Олени Вінцюк 1921 р. н.
Архів ПВНЦ. ФОК. Од. зб.2. Арк. 56.

20/1
Ой дядько, дядько, вейде-но надвир,
Вейде-но надвир, що тобі дав Биг?
Стожок пшеници, на паляници,
Два копці увса, наверх кувбаса.
Із стріхи тече на моє плече,
Дай шпирки на п'єдь, то буду твий зєть.

Записано в с. Щедрогорі (Щедрогощі)
Ратнівського району від Єви Ковч 1929 р. н.
Архів ПВНЦ . Ф 1. Од. зб. 144.

21/1
В чистому поли сам плужок оре,
Щедрий вечур, Святий вечур.
А за тим плужком Пречиста ходить,
Щедрий вечур, Святий вечур.
Пречиста ходить, синкам говорить,
Щедрий вечур, Святий вечур.
Горіте, синкє, гори й долинкє,
Щедрий вечур, Святий вечур.
То посіємо жито-пшеницю,
Щедрий вечур, Святий вечур.
Жито-пшеницю, всяку пашницю,
Щедрий вечур, Святий вечур.
Із колосочка – жита бочка,
Щедрий вечур, Святий вечур.
Із колосниці – бочка пшаниці ,
Щедрий вечур, Святи йвечур.

Записала Галина Назарук
в с.Видраниці Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф 1. Од. зб. 152.

22/1

В чистому полю сам плужок воре ,
Щодрий вечур, святий вечур*.
За тим плужком Мати Божа ходить,
Ой горіте , синки, гори, долинки.
Ой то посіймо жито-пшаницю.
Із колосочка − жита бочка,
А з колосиці − бочка пшаниці.
Як з кучки гречки − пувтори бочки.

Записала Галина Шура
від Марії Лук'янюк 1925 р. н
в с.Камарові Ратнівського району .
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Б. Од. зб. 68.

23/5

Ой на річці, на Йордані,
Щедрий вечір, святий вечір.
Кружилася ластівонька,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Скупавшися, поленула,
Щедрий вечір, святий вечір.
У віконце заглянула,
Щедрий вечір, святий вечір.
Чи є вдома пан господар,
Щедрий вечір, святий вечір.
Нема вдома, десь у полі,
Щедрий вечір, святий вечір.
Десь у полі жито сіє,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Жито сіє, бога просить,
Щедрий вечір, святий вечір.
Роди боже, цеє жито,
Щедрий вечір, святий вечір.
З колосочка – коробочка,
Щедрий вечір, добрий вечір.
А з снопочка − добра бочка,
Щедрий вечір, святий вечір.

Записано в м. Рожище.

24/3
Ой, добрий вечор, пане господарю, до тебе
Ой, кличе Господь на порадоньку, до себе.
Обіцяв же він сто кіп житечка вродити,
Ой дай, Боже, щастя-здоров'я спожити.
Ой, добрий вечор, пане господарю, до тебе,
Ой, кличе Господь на порадоньку до себе.
Обіцяв же він сто кіп пшениченьки вродити,
Ой, дай, Боже,щастя-здоров'я спожити.
Ой, добрий вечор, пане господарю, до тебе,
Ой, кличе Господь на порадоньку, до себе.
Обіцяв же він сто кіп ячменю вродити,
Ой дай, Боже,щастя-здоров'я спожити.
Ой, добрий вечор, пане господарю, до тебе,
Ой, кличе Господь на порадоньку, до себе.
Обіцяв же він сто кіп овса вродити,
Ой дай, Боже,щастя-здоров'я спожити.
Ой, добрий вечір, пане господине, до тебе,
Ой, кличе Господь на порадоньку до себе.
Обіцяв же він сто кіп конопель вродити,
Ой дай, Боже, щастя-здоров'ячка спожити.
Ой, добрий вечір, пане господине, до тебе,
Ой, кличе Господь на порадоньку до себе.
Обіцяв же він сто кіп прядива вродити,
Ой дай, Боже,щастя-здоров'ячка спожити.

Записано 1991р. в с. Одерадах Ківерецького району.

25/6
Ой рано, рано куроньки піють.
А щонарані господар устав.
Господар устав, слуги побудив:
– Вставайте, слуги, щонайраніше,
Беріте коні найвороніші.
Да й поїдемо у чисте поле,
У чисте поле на польованнє.
Заполюємо лося, ведмедя,
Лося, ведмедя, дикого вепра.
Лося,ведмедя да й на шубойку,
Дикого вепра − на весіллячко.

Записано 1987 р. від Марії Хвесик 1924 р. н.
в с. Лахвичах Любешівського району.

26/6
– Пан господаре, чи є ти вдома?
Сьватий вечур, чи є ти вдома?
– Ой нима вдома, пушов до ліса,
Камінь купати, церкву ставляти.
Церкву ставляти з штирма вуглами.
В першому вуглі служба правиться,
Служба правиться за його диток.
В другому вуглі книги читають,
Книги читають за світ хрещений.
В третьому вуглі служба правиться,
Служба правться за господара.
В четвертим вуглі служба правиться,
Служба правиться за господиню.

Записано від Ганни Домець 1922 р. н.
в с.Кричевичах Ковельського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб. 66. Арк. 7–8.

27/6
Ой рано рано, поранесейку,
Там горе плужок золотесейкій.
А за тим плужком сам Господь ходить,
Петро і Павло воли поводять,
Свята Прічиста їсти прінісла.
– Горіте, синки, горі й долінки,
Бо тіпер буде добріє літо,
Буде родити усюди жито.

Записано в с. Карасині Маневицького району.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 149. Арк. 18.

28/
А в нашого пана, пана господара,
Свят вечір, свят.
У нашого пана золотая гора,
Свят вечір, свят.
Ой є на тих горах сади-виногради,
Свят вечір, свят.
Ой є у тих садах яровиї птахи,
Свят вечір, свят.
Ой десь узялися й а буйниї вітри,
Свят вечір, свят.

Сади поламали, пташки позлитали,
Свят вечір, свят.
Ой а зажурився сам пан господар,
Свят вечір, свят.
Ой і не журися, пане господаре,
Свят вечір, свят.
Сади посаджаєм, пташки позвольняєм,
Свят вечір, свят.
Ой їдь, святий Юр'ю, ой де ж ти ходиш?
Свят вечір, свят.
Я по поли ходжу, людям жито роджу,
Свят вечір, свят.
Суди тобі, Боже, пане господаре,
Свят вечір, свят.
Житечка нажєти і в копи зложити,
Свят вечір, свят.
У копи зложити та ще й повозети,
Свят вечір, свят.
Ой а з колосочка − жетичка мисочка,
Свят вечір, свят.
Ой а з снопочка − житечка бочка,
Свят вечір, свят.
Суди ж тобі, Боже, пане господару,
Свят вечір, свят.
Пива наварити, сина оженити,
Свят вечір, свят.
Горілки набрати, дочок замуж ддати,
Свят вечір, свят.
На току дохідно, й а в діжці зихідно,
Свят вечір, свят.
Ля печі, як рожа, господинька гожа,
Свят вечір, свят.

Записано в с. Великий Курінь Любешівського району.

29/1
Були ми, були в пана Василя,
Сидить пан Василь у конець стола.
Головку склонив, сльозойку вронив,
З теї сльозойки три моря стало.
В першому морі сам биг купався,
В другому морі сам в злато вбирався.
В третім морі та й сів на крисла,

Та й сів на крисла, другий раз написав письма,
До ангола, до господара.
Ой, господаре, чи є ти вдома?
Як є ти вдома, окна очиняй, столи застеляй.
Надця на себе любого госця, самого бога.
Та дасить тобі бог та й три награди.
Першу награду у твою хату,
Другу награду в твою комору,
Третю награду − жита обору.

Записала Ірина Гром від Наталки Пекаль 1918 р. н.
у с. Кримні Старовижівського району.

30/1
Були ми, були в пана Василя,
Сватий вечур, в пана Василя.
Сидить пан Василь у конець стола,
Сватий вечур, у конець стола.
У конець стола, білий лист пише,
Сватий вечур, білий лист пише.
Білий лист спісав, голову склонив,
Сватий вечур, голову склонив.
Голову склонив, сльозойку вронив,
Сватий вечур, сльозойку вронив.
С теї сльозойки − два анголойки.
Сватий вечур, два анголойки.
Їдин каже: «Чим небо більше?»
Сватий вечур, чим небо більше?
А другий каже: «Чим зимля менша?»
Сватий вечур, чим зимля менша?
Чим зимля менша, і тим небо більше,
Сватий вечур, тим небо більше.
Шо скризь уривне, тим земля менша,
Сватий вечур, гори й долини.
Гори й долини, засіяли ниви,
Сватий вечур, засіяли ниви.
Ой, ниви, ниви, чом ни вродили?
Сватий вечур, чом ни вродили?
Тим не вродили – дощу ни було,
Сватий вечур, дощу ни було.
Дощу ни було – сонце припикло,
Сватий вечур, сонце припикло.

Записано від Афанасії Хомич 1924 р. н.

31/
Ой пан господару, вставай рано,
Хваліте Бога, Духа Святого.
Уставай рано, Бог тебе зове,
Хваліте Бога, Духа Святого.
Бог тебе зове, дар тобі дає,
Хваліте Бога, Духа Святого.
Дар тобі дає наш широкий,
Хваліте Бога, Духа Святого.
Росте широке жито густійше,
Хваліте Бога, Духа Святого.
Ой тому, тому, хто в цьому дому,
Хваліте Бога, Духа Святого.
А в цьому дому пан господар,
Хваліте Бога, Духа Святого.
Свею жоною і діточками,
Хваліте Бога Духа Святого.

Записано в с.Зарудчі
Архів ПВНЦ. Ф 1-Й. Од. зб. 12.

32/1
Ой у саду, саду вишня стояла,
Святий вечур, вишня стояла.
А на тий вишні свича горіла,
З тої свичі три іскри впало.
Три іскри впало, три мори стало.
В першому мори Бог викупався,
В другому в золото убирався ,
Як сів на прислі, то пуслав письмі до господара:
– Пан господар, чи є вже вдома,
Якшо є дома, відчиняй окна.
Окна відчиняй – столи застилай,
Столи застилай – хліба накладай.
Надься до сибе любого гостя,
Любого госця – Самого Бога.
То дасть тобі Біг аж три награди.
Одну награду – у твою хату,
Другу награду – в твою комору,
Третю награду – в твою комирку.
У твою хату – щастя, здоров'я,
А в комору – хліба обору,
А в комірку – товару приплітку.

Записано в с.Кримні Старовижівського району

33/5
У Києві в монастирі
Збиралися всі святії.
Божа мати сина мала,
На Їрдані окупала,
В тоникий плат опопвила
І в яслечка положила.
І тому дитятку Господа Бога просила.
То каже, дитятко, сивій воли надихали,
Тому дитятку до сходу сонця
Три королівни приїхали.
То тому дитятку
Три подарунки винесяно.
Один подарунок – миром-кадилом помирував,
А другий подарунок – Ісусом Христом найменував,
А третій подарунок –
Золоту квітку в ручку подав.
Квітка моя, квітка,
Малейкоє дєтко над нами.
Народився Ісус Христос
Над своїми анголами.

Записала в липні 1991 р. Ірина Лищук
від Марії Олексюк, 1909 р. н.,
в с. Текля Старовижівського району.

«ОЙ ЯСНА-ЯСНА НА НЕБИ ЗОРА»

Колядки господині

Найменше колядок адресовано господині. Вона в них – доповнення до чоловіка, в чому проявляється вся їхня патріархальна сутність. Зате статусу жінки господаря, висвітленому в цих піснях, позаздрить кожний. Вона – окраса дому, його сонце, його дзвін, що зачаровує своїм голосом, його виноград, що в'ється навколо чоловіка. Вона – головне його багатство, тому про господиню часто співається навіть у колядках, приурочених господареваі. Колядки, в якій би колядники звертались безпосередньо до господині, у нашій добірці нема.

Віктор Давидюк

34/1
Ой дядю, дядю, вейди-но надвир,
Святей вечур, вейди-но надвир.
Вейди-но надвір, щось тобі дав Биг,
Святей вечур, щось тобі дав Биг.
Ой тобі дав Биг жинку хорошу,
Святей вечур, жинку хорошу.
Да й гляде, дядьку, шоб нихто ни вкрав,
Святей вечур, шоб нихто ни вкрав.
Бо як украде, жаль тобі буде,
Святей вечур, жаль тобі буде.
Бо такеї більш в тебе не буде,
Святей вечур, в тебе не буде.

Записано 1991 р. в Городку Маневицького району
від Василини Ляшок 1930 р. н.
Архів ПВНЦ. ФОК. Од. зб. 2. Арк. 49.

35/1
Ой ясна-ясна на неби зора,
Ой красна-красна у Сашка жона:
І красовита, і грошовита,
По двору ходить, як сонце сходить.
А в хату ввийде – як зора зийде.
А заговорить – як дзвин задзвонить.
А засміється – виноград в'ється.
А зажартує – коня дарує.
Як вдома нема – десь у короля.
Шиє кожуха свему королю.
На ним голуби як не загудуть,
Пізниї квітки як не зацвитуть,
Райськії пташки в поле полинуть.

Записано 1991р. в с. Кульчині
Ківерецького району
від Ольги Вінцюк 1921 р. н.

36/1
В пана Василя хороша жона,
В її намиста рублів на триста.
Садила синки та й у три радки,
Садила дочки в штири радочки.
Синочки зросли – у класи пушли,

Дочечки зросли − у швачки пушли.
Синочки ідуть – книжечки несуть,
Дочички ідуть – хусточки несуть.
Книжечки на стіл, батеньку до ніг,
Хусточки на стіл – матюнці до ніг.

Записано від Явдокії Мартинюк 1928 р. н.
У с. Карасині Камінь-Каширського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 27. Арк. 7.

37/1
Ой ясна красна на небі зора,
А ще найкраща у дядька жона.
По дворі ходе, ключики носе,
Стиха говоре, ключиків просе:
– Ключики мої, ясні, голосні,
Не дзвоніть же ви та й голосненько,
Бо мій миленький та й стурбований.
Вчора звечора з торгу приїхав
Та й привіз мені три подарочки:
Перший подарок − тонкий серпанок,
Другий подарок – лисяча шуба,
Третій подарок – шовковий пояс.
Тонкий серпанок від сонця сяє,
Лисяча шуба слід замітає,
Шовковий пояс клуби встеляє.

Записано від Явдокії Мартинюк 1928 р. н.
в с. Карасин Камінь-Каширського району
Архів ПВНЦ . Ф.1. Од. зб. 27. Арк. 6;
від Марії Дубинюк 1927 р. н.
в с.Солов'ї Старовижівського району
Архів ПВНЦ. Ф.1-А. Од. зб. 45. Арк. 5;
від Ольги Мосейчук 1922 р. н.
в с.Судчі Любешівського району
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 103. Арк. 10.

38/1
Ой ясна, ясна на небі зора,
Ой красна красна у Савки жона.
І красовита, і грошовита,
По дворі ходить, як сонце сходить…

Записано від Ганни Піцик 1928 р.н.
в с.Смідині Старовижівського району .
Архів ПВНЦ . Ф.1. Од.зб. 193. Арк. 14.

39/1

Ой чи є, чи є хазяйка вдома?
Святий вечур, хазяйка вдома…
Ой нима, нима, в новий комори,
В новий комори мед-вино мірить,
Мед-вино мірить, склянками бринить.
Ходімо, братцю, заколядуймо,
Нехай нам дадуть по шклянці меду,
По шклянці меду, а вина по дві.

Записано від Марії Кривдик 1928 р. н.
в с. Гуті Камінській Камінь-Каширського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 88. Арк. 17.

40/3
Прийшли ми, кумо, колядувати
До тебе
Ой кажуть люди, хороші сини
У тебе
– А моїх синів удома нема,
У мене.
А мої сини в чистому полі,
У мене.
Борті борсають, рої збирають,
Для мене.
– Пошли ж їм, боже, рої частії,
Для тебе.
Рої частії й меди густії,
Для тебе.

Записала 1989 р. Олена Мосейчук
від Ольги Мосейчук 1922 р. н.
в с. Судчі Любешівського району.
Архів ПВНЦ . Ф.1. Од. зб. 103. Арк. 10.

«МОЛОДИЙ САШКО З ЛУЦЬКА ПРИЇХАВ»

Колядки парубкові

У «парубоцьких» колядках дослідники найчастіше зауважують воєнно-еротичний зміст. Ще Михайло Грушевський звертав увагу, що еротичний момент – один із основних в «парубоцьких» колядках. Згодом це повторила й Олена Пчілка. Основна тема цих текстів – похід братів числом не менше трьох, бо один будить кількох інших або то заради мисливської здобичі до весілля, або ж задля захоплення міст і їхніх фортець, але не так заради здобуття трофеїв, як гарних дівчат зі знатних родів.

Серед бажаних мисливських здобутків такі колядки найчастіше вбачають «лося, медведя, дикого вепра». Рідше – «чорну куночку», «кунку в дереви», «курку-деревку», «в поли сокілку». Коли лось і ведмідь надаються в колядках винятково для «шубочки», а «дик-веприк» – «на весіллячко» чи «на колядойку», то всі інші, а це жіночі образи, уособлюють «дівку до шлюбойку» чи просто «жинку». У кількох випадках кунка має й практичне призначення – «на шапойку» чи «на шубойку».

А як же тоді з іншими трофеями, для чого молодим хлопцям вони? Особливо знічує та курка-деревка. Хто вона? Тетеря, глухарка? Для чого вона й на без того багатому весільному столі? Адже зрозуміло, що без лося, ведмедя й дикого вепра ні про яке весілля й мови бути не може. Курка їх не замінить.

Відомий етнолог початку минулого століття Хведір Вовк згадує, що в багатьох місцевостях України існував звичай подавати молодим печену курку у шлюбне ложе до комори[94].

Крім того на Поліссі куркою називають і дітородний жіночий орган. У поляків – ціпа. А ось у чехів не курка, а кунка. Хоч і подібно, та все ж з іншим смисловим навантаженням, бо може вживатися ще й куніца – саме те слово, яке виявляється в наших колядках а також у промовах весільних сватів. Відтак що кунка в дереві, що курка-деревка – доволі зримий образ дівочого тіла. У цьому контексті й прояснюється вся його еротична символіка.

[94] Вовк Хв. Студії з української етнографії та антропології. К., 1995. С. 272, 287.

В такому контексті добре прочитується зміст колядки, яка була записана одного й того ж року, в одному й тому ж селі, але у двох різних варіантах. З цих двох не важко було б скомпілювати один, повніший. Якби не смислові зміщення. В обох текстах брати кінно зібралися в місто дівок любити та затинати (тобто підрубувати) кльонову стінку до одної з таких дівчат. Стінку перед порогом хати зазвичай встановлюють подруги дівчини перед навалою боярів від молодого у весільних обрядах, переважно на Поділлі. Зрештою саме там найдовше утримався й звичай викрадення дівчини за домовленістю.

Дівчина, до якої зібралися в місто рідні брати, – вишивайничка-натикайничка (перш, ніж навчилися вишивати, сорочки натикали узорами) – вишила три хустойки: одну – шовком, другу – чистим золотом, третю – дзвонковим сріблом. Це в першому варіанті. У другому йдеться тільки про те, кому дівчина ці хустки вишила, відповідно – матері, батькові і милому. В іншому варіанті – матері, братику й милому. Це за принципом «батько – дядько, а мати родина, бо мене родила». Так само кревним родичем доводиться і брат. Але в тому випадку, де братикові забракло, бо ж вишила всього три, дівчина *«чи сором чи два – конику дала».* Якась нісенітниця. Насправді ж маємо факт перекручення тексту. Він виявляється в порівнянні з інший варіантом колядки: *«Чи сором чи два – кунойку ’ддала, Кунойку ’ддала, за їми пошла. Поза горою чорной хмарою, А через поле – дрибним дощиком, А через сіни – ясним сонечком. А через хату – перепілкою. Сіла за столом молодінкою».*

Отак. Попри сором, віддавши «кунойку» ще в батьківській хаті, без сватів і весілля полинула услід за милим. Типова картина шлюбу за домовленістю з імітацією викрадення, далека не тільки від християнських норм моралі, а й від цивілізованих форм шлюбу загалом. Українські писані джерела про такі норми не згадують, але звичаєве право передбачало й такий розв’язок подій. Більше того він розігрується в кожному весільному обряді, де під час весілля в молодої, рід молодого забирає її начебто силоміць, а її родина їде «на пошуки» наступного дня. Тож чи така то вже й давня історія існування подібних стосунків?

Інше питання – чи варто тоді дивуватися рефрену «Гей, Боже наш», рівноцінному іншому «Гей, Коляда» в колядках такого змісту? Відсутність найменших натяків на християнський світогляд

спрямовує до іншої гадки: а чи не бога Коляду згадують у своїх обходах колядники?

Цивілізованіші стосунки між молоддю обох статей змальовані в контексті турецької експансії (XVII–XVIII ст.). Коли селянський син Іванко викликає турецького царя на двобій і складає йому гідну противагу *(«засяли шаблі, як сонце з хмари, під їми коні поприпадали»*), «*то турецький цар другим заказав: «Коли б то я знав, чий син воював, то б я за його свою дочер 'ддав».* Можливо, тут шляхетності додає царський маєстат нареченої.

Тут не можна не зауважити, де знаходиться основний ареал поширення колядок. Це територія Подністров'я. Ареал їхнього поширення збігається з межами празько-корчацької та пеньківської археологічних культур. Тому зовсім не дивує майже цілковита відсутність у їхніх текстах питомо поліських діалектологічних рис, за винятком хіба що фонетичних. Не потребує через це жодних пояснень і мотив садіння вина сестрами парубка, хоч сам *«молодий Сашко з Луцька приїхав»,* а не зі Львова, Станіслава, Ужгорода чи Чернівців, де культура виноградарства споконвічна.

Про календарну прив'язку деяких з подібних сюжетів окрема мова. То молодий пускає «коничок на пастовничок», то «там десь парубок коника пасе». Не зимова пора в них, не зимова. Тож і сам канон пісенних текстів сформувався ще в ті часи, коли на Коляду виноград садили. Майські колядки й до цього часу існують в італійців.

Віктор Давидюк

41/1
Ой рано-рано кури запіли,
А щонараній Василько устав.
Василько устав, братків побудив:
– Вставайте, братки, сідлайте кони,
Та й поїдемо на польованнє.
Та й вполюємо лося, медведя.
Лося, медведя, дикого вепра.
Дикого вепра, чорну куночку.
Чорну куночку – мні на шубочку,
Дикого вепра – на висіллєчко.

Записано 1994 р. в Дідичах Ківерцівського району.

42/1
Ой рано, рано кури запіли,
Святий вечур, кури запіли.
Ой щонараній Кольочка устав,
Кольочка устав, дзвонком задзвонив.
Дзвонком задзвонив, браття побудив:
– Вставайте, браття, всі кони ладьте,
То поїдемо на польованнє.
Да сполюємо в поли сокілку,
В поли сокілку – Кольочці дівку.

Записано від Оксенії Сущ 1902 р. н.
в с. Карасині Камінь-Каширського району .

43/1
Ой рано, рано кури запіли,
Святий вечур, кури запіли.
Ой щонараній Хвидосько устав,
Хвидосько устав, дзвонком задзвонив.
Дзвонком задзвонив, браття побудив:
– Вставайте, браття, всі кони ладьте.
То поїдемо на польованнє.
Де й вполюємо кунку в дереви,
Святей вечур, кунку в дереви.
Кунку в дереви, дівку в тереми,
Святей вечір.
Бувай здоровий, красний молодче,
Святей вечір.
Не сам собою, з батьком, маткою,
Святей вечір.
З батьком, маткою і з роденою,
Святей вечур, і з роденою.

А вже, як бульбашці ходеле колядувате, то ще спивале: «І з роденою, з Україною».

– А звідки було знати, що то бульбашці?

– Звидки, звидки?… бо в масках, в такій машкарі зо шкуре. Там вуса понамальовують, носе, гоче сажою пудмалють в тий машкарі, де й ходять. З «Козою» ходеле. То ме вже знале, шо гето ни нашиї, наше так ходеле, ни прибирались, а з лісу хлопце. Свєто, свєтом, а боєлись. Вгонь його знає, що за воне. Бо ж ходеле й бульбаші, й зилене. Двери ни зачинєлися…Все повиносять, бо ж кожному дай. А те знаїш, хто вин такей, кому даєш. Завтра другі прейдуть, спитають. Де й боєлися.

Зап. 1997 р. Зоряна Давидюк від Пріськи Коніщук 1922 р. н.
в с. Тоболи Камінь-Каширського району.

44/1
Ой рано, рано кури запіли,
Святий вечур, кури запіли.
Ой щонараній Пилепко устав,
Пилепко устав, дзвонком задзвонив.
Дзвонком задзвонив, браття побудив:
– Вставайте, браття, всі кони ладьте.
То поїдемо на польованнє,
Та й вполюїмо курку-деревку,
Курку-деревку, Иванкови жинку.
Бувай здоровий, хвайний молодче,
Ни сам собою, з батьком, маткою,
З батьком, маткою і з роденою.
І з роденою ще й сусідаме,
З усіме-всіме добриме людьме.

Зап.1997 р. Зоряна Давидюк від Христі Давидюк (Мізюк) 1935 р. н. в с. Тоболах Камінь-Каширського району.

45/1
Ой рано, рано кури запіли,
Ге-ей, коляда, кури запіли.
Ой щонараній Васьочка устав,
Васьочка устав, звонком позвонив.
Звонком позвонив, браття побудив:
– Вставайте, браття, умивайтеся,
Умивайтеся, убирайтеся.
Та й поїдемо в город-містечко,
В город-містечко дивок любити.
Та як затнемо кльонову стінку,
Та й приведемо Коліну дівку.
Коліна дівка – вишиваночка,
Вишиваночка, натиканочка.
Вишила вона аж три хусточки.
Першую шила – шовком нашила,
Другую сріблом, третю золотом.
Що першу шила – матьонци дала,
Другую шила – братику дала,
Третюю щила – милому дала.
Чи сором чи два – кунойку ’ддала,
Кунойку ’ддала, за їми пошла.
Поза горою чорной хмарою,
А через поле – дрибним дощиком,
А через сіни – ясним сонечком,
А через хату – перепілкою,
Сіла за столом молодінкою.

Записано 1996 р. від Насті Салівончик, 1937 р. н. в с. Щитині Любешівського району.

46/1
Ой рано-рано кури запіли,
Гей, Коляда, кури запіли.
Ой щонараній Васелько встає.
Ой Васелько встав, в звунок позвонев,
В звунок позвонев, браття побудев:
– Вставайте, браття, умивайтеся,
Умивайтеся, убирайтеся,
В город-містечко собирайтеся.
Та й поїдемо дівок любете,
Ой, як затнемо кльонову стінку,
Та й приведемо Коліну дівку.
Коліна дівка вишиваночка,
Вишиваночка-натикайничка.
Вешила вона аж тре хустойке.
Першую шела – шовком нашела,
Другую шела – честим золотом,
Третую шела – дзвонковим сриблом.
Першую шила – матьонци в дому,
Другую шела – батийку свому,
Трету вешила – мелому дала.
Чи сором чи два – конику дала.
Поза горою чорной хмарою,
А через поле дрибним дощиком,
А через сіни ясним сонейком,
А через сіни перпілкою,
А за стил сіла молодінкою.

Записано 1996 р. в с. Щитині
Любешівського району.
Архів ПВНЦ Ф.1-А. Од. зб. 42. Арк. 9.

47/6
Ой рано-рано курочки піють,
А ше пораній Іванко встає.
Іванко устав, звонком позвонив.
Звонком позвонив – браття побудив:
– Вставайте, браття, умивайтеся,
Умивайтеся, узувайтеся,
Бо поїдемо в чистоє поле,
В чистоє поле на польованнє,
Да вполюємо дика, ведмедя.
А ведмедика та й на шубоньку,
Дика-веприка – на весіллячко.

Записано 4 липня 1996 р.
від Марії Дзушко (Никонової) 1914 р. н
в с. Невірі Любешівського району.

48/6
Ой рано-рано кури запіли,
Святий вечір, кури запіли.
А що найранні Андрійко устав,
Святий вечір, Андрійко устав.
Андрійко устав, у дзвін позвонив,
Браття побудив,
Святий вечір, браття побудив.
Вставайте, браття, всі коні ладьте,
Святий вечір, всі коні ладьте.
Гай поїдемо на полювання,
Святий вечір, на полювання.
Гай сполюємо куну на шубу,
Святий вечір, куну на шубу.
Куну на шубу, дівку до шлюбу,
Святий вечір, дівку до шлюбу.

Записано в с. Нуйні Камінь-Каширського району від Ганни Сільчук 1930 р. н.

49/6
Ой рано, рано куроньки піють,
Ой, щонарані господар устав,
Господар устав, слуги побудив:
– Вставайте, слуги, щонайраніше,
Беріте коні найворожіші.
Ой, поїдем у чисте поле,
У чисте поле на полювання.
Заполюємо лося, ведмедя, дикого вепра.
Лося й ведмедя дай на шубочку,
Дикого вепра – на весіллячко.

Записали 1987 р. Марія Чорноус і Галина Кашуб'як від Марії Хвесик 1924 р. н. в с. Зарудчі Любешівського району.

50/6
Ой рано, рано курайки поють,
Щонайраніший Іванко й устав,
Іванко устав дзвонком задзвонив.
Дзвонком задзвонив, браття побудив:
– Вставайте, браття, сідлайте коней,
Де й поїдемо на полювання.
Заполюємо лося й ведмедя,
Лося, ведмедя, дикого вепра.
Лося, ведмедя на гостиничок,
Дикого вепра на весілечко.

Записано 1987 р. у с. Борки та Лахвичі Любешівського району.

51/1
Братичок Йванко по сінцюх ходив,
Гей, Боже наш, по сінцюх ходив.
По сінцюх ходив, братики будив,
Гей, боже наш, братики будив:
– Вставайте, брати, впрягайте коний,
Гей, боже наш, впрягайте коний.
Та й поїдемо в тихії бори,
Гей, боже наш, в тихії бори.
В тихії бори на полювання,
Гей, боже наш, на полювання.
Заполюємо лося, ведмедя,
Гей, боже наш, лося, ведмедя.
Лося, ведмедя, дикого вепра,
Гей, боже наш, дикого вепра.
Чорну кунойку мні на шапочку,
Гей, боже наш, мні на шапочку.
Лося, ведмедя мні на шубочку,
Гей, боже наш, мні на шубойку.
Дикого вепра на колядойку,
Гей, боже наш, на колядойку.

Записано 11. 07. 89 від Марії Корнелюк1914 р. н., нар. на х. Козовата, жила на х. Забріддя Ратнівського району (біля Самарів).

52/6
Ой рано, рано куроньки піють,
Ой, що нараній господар устав,
Господар устав, слуги побудив:
– Вставайте, слуги, щонайраніше,
Беріте кони найворожіші.
Ой поїдемо у чисте поле,
У чисте поле на полювання.
Заполюємо лося, ведмедя,
Лося, ведмедя, дикого вепра.
Лося й ведмедя собі на шуби,
Дикого вепра на весіллячко.

Записали 1987 р Марія Чорноус і Галина Кашуб'як від Марії Хвесик 1924 р. н. в с. Лахвичах Любешівського району.

53/6
Ой в полі, в полі річенька стоїть,
Святий вечир, річенька стоїть.
На той річиньци човничок пливе,
Святий вечир, човничок пливе.
А в тому човні Лаврінко сидить,
Святий вечир, Лаврінко сидить.
Лаврінко сидить, стрілоньки робить,
Святий вечир, стрілоньки робить.
Стрілоньки робить все з калиноньки,
Святий вечир, все з калиноньки.
На воду пускає, все примувляє,
Святий вечир, все примувляє:
– Пливіте, стрілки, до меї дівки,
Святий вечір, до меї дівки.

Записано в с. Озерці
Ківерцівського району Волинської області.
Архів ПВНЦ . Ф. 1-Й. Од. зб. 9.

54/1
Ой в ліску, ліску, на жовтім піску,
Святий вечір, на жовтім піску.
Стоїть диривце тонке, високе,
Святий вечір, тонке високе.
Тонке, високе, листєм широке,
Святий вечір, листєм широке.
А на тим листку сив сокіл сидить,
Святий вечір, сив сокіл сидить.
Сив сокіл сидить, на море глядить,
Святий вечір, на море глядить.
А на тим мору човничок пливе,
Святий вечір, човничок пливе.
А в тим човничку милеє дитя,
Святий вечір, милеє дитя.
Стружи стрілоньки, що з калиноньки,
Святий вечір, шо з калиноньки.
Ой струже, струже, та ше й малює,
Святий вечір, та ше й малює.
Та ше й малює, ще й примовляє,
Святий вечір ше й примовляє:
– Пливіте, стрілоньки, до теї дівоньки,
Святий вечір, до теї дівоньки.
До теї дівоньки під віконечко,
Святий вечір, під віконечко.

Нехай готує подаруночки,
Святий вечір, подаруночки.
Мому батеньку – сирцьовий ремінь,
Святий вечір, сирцьовий ремінь.
Моїй матьонці – золотий перстінь,
Святий вечір, золотий перстінь.
Мні молодому – сама молода,
Святий вечір, сама молода.
Сама молода, ой, як ягода,
Святий вечір, ой, як ягода.

Записано в с. Хотешові
Камінь-Каширського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Й. Од. зб. 14.

55/1
Ой на Ружество та й на перший день,
Святий вечур, та й на перший день.
Заказали нам на війноньку йти.
Хто сини має, хай виражає,
А хто ни має, нихай наймає.
Молодий Йванко коня сідлає,
А його батько та й навучає:
– Ой їдь же, синку, не роздумляйся,
Попирид війська ни вибирайся,
А й узадуйку та й ни вставайся,
Шикуйся, синку, всьо в сиридинку.
Пирид курулем та й заграй кунем.
Куруль спитає: – Чий то син грає?
Дарую йому ліс нирубаний,
Дарую йому поле нивране,
Дарую йому лося, видмидє,
Лося, видмидє, дикого випра.
Лося, видмидє та й на шубочку,
Дикого вепра на висіллічко.

Записав1995 р. Богдан Завітій
від Марини Денисюк 1892 р. н.
в с. Ворокомлі Камінь-Каширського району.

56/1
Ой ти, соколе, високо летиш,
Ой дай, Боже, високо летиш.
Високо летиш, далеко бачиш,
Ой дай, Боже, далеко бачиш.

А чи ти бачиш на моїм дворі,
Ой дай, Боже.
На моїм дворі там стоять столи,
Ой дай, Боже.
А за столами сидять панове,
Ой дай, Боже.
Щонайстарший пан, то пан Іванко,
Ой дай, Боже.
Перед королем хвалиться конем,
Ой дай, Боже.
– В тебе, короля, такого нема,
Ой дай, Боже.
У мого коня золота грива,
Ой дай, Боже.
Золота грива, срібні копита,
Ой дай, Боже.
Срібні копита, шовковий посаг,
Ой дай, Боже.
Золота грива від сонця сяє,
Ой дай, Боже.
Срібне копито камінь лупає,
Ой дай, Боже.
Шовковий посаг слід замітає,
Ой дай, Боже.

Отаку щедрівку я знаю[95].

Записала 2001 р. Наталя Матвійчук
від Анастасії Закреви 1932 р. н.
в с. Навозі Рожищенського району.

571
У полю, в полю стуяла хмара,
А то не хмара, то коней пара.
На тих кониках красний мулудец,
Красний молодець на ім’я Василь.
……..

Записано в с. Боровні
Камінь-Каширського району
Волинської області .
Архів ПВНЦ .Ф. 1-Й. Од. зб. 13.

[95] За формальними ознаками це колядка, але з виконавцями не посперечаєшся.

58/1
Ой в лиску, в лиску, на жовтим писку,
Святий вачур, на жовтим писку.
Там дась парубок коника паса,
Святий вачур, коника паса.
Коника паса, за повод вада,
Святий вачур, за повод вада.
Ой коню, ж, коню, є ж таба й продам,
Святий вачур, є ж таба й продам.
Не продавай мана, сядай на мана,
Святий вачур, сядай на мана.
Повазу таба є в чиста пола,
Святий вачур, є в чиста пола.
А в тому полю Христос купався,
Святий вачур, Христос купався.
Христос купався, на дно схувався,
Святий вачур, на дно схувався.

Записано в с.Залаззі Любешівського району.
Архів ПВНЦ .Ф. 1-Й. Од. зб. 35.

59/1
Ой в лиску, в лиску, на жовтим писку,
Сьватей вечур, на жовтим писку.
Десь там Богданчик коника пасе,
Сьватей вечур, коника пасе.
Коника пасе, за повуд водить,
Сьватей вечур, за повуд водить.
За повуд води, з коньом говори,
Сьватей вечур, з коньом говори:
– Ой, коню, коню, я тибе прудам,
Сьватей вечур, я тибе прудам.
– Ни прудавай мине, сядай на мине,
Сьватей вечур, сядай на мине.
Сядай на мине, пувизу тибе,
Сьватей вечур, пувизу тибе.
Пувизу тибе на сине море,
Сьватей вечур, на сине море.
Море пирискочу, купита ни вмочу,
Сьватей вечур, купита ни вмочу.
А ни пакільця, ани сядильця,
Сьватей вечур, ани сядильця.
Ани сядильця, тибе мулудця,
Сьватей вечур, тибе мулудця.

Записано від Мотруни Карпук 1929 р. н.
в с. Залаззі Любешівського району.

60/1
А з поля, з поля туман устає,
Святий вечір.
З того туману Іванко їде.
Да й під'їжджає під Царев-город,
Да й викликає цара з города:
– Турецький царю, вийди на війну,
Воюватися, муштруватися!
Як з'їхалися, так і вдарились!
Вдарив копитом, як грім на небі,
Засяли шаблі, як сонце з хмари.
Під їми коні поприпадали.
То турецький цар другим заказав:
– Коли б то я знав, чий син воював,
То б я за його свою дочер 'ддав.
Свою дочер 'ддав, царство одписав,
'Дписав пувцарства, третину щастя,
Святий вечір.

Записано від Явдокії Мартинюк 1928 р. н.
в с. Карасині Камінь-Каширського району.
Архів ПВНЦ . Ф.1. Од. зб. 27. Арк.7–8.

61/1
Ой в лиску, лиску, на жовтім піску,
Щедрий вечір, на жовтім піску.
Там Василечко коника пасе,
Щедрий вечір, коника пасе.
Коника пасе, за гриву трясе,
Щедрий вечір, за гриву трясе:
– Ой, коню, коню, я тебе прудам.
– Ни прудай мене, сядай на мене,
Сідай на мене, завезу тебе,
Святий вечір, завезу тебе….

Записано в с. Воєгощах
Камінь-Каширського району
Волинської області .
Архів ПВНЦ . Ф 1-Й. Од. зб. 17.

62/1
Молодий Сашко з Луцька приїхав,
Пустив коничок на пастовничок.
А-а сам пішов в нову світлицю,
В нову світлицю сестри будити.
– Вставайте, сестри, вино садити,
Щоб ваше вино зелене було.
Щоб ваше вино панойки пили,
Вашого Сашка дивки любили.

Записано 1991 р. в Топільні
Рожищенського району.

63/
Ой , прилинуло три соколойки,
Гей, Рожество!
Ой, сіли-пали на новим подвори,
Гей, Рожество!
На новим подвори , в Кольочкі на двори,
Гей, Рожество!
Ой , вийшла до їх Кольоччина мати,
Гей, Рожество!
Кольоччина мати та й стала питати,
Гей, Рожество!
– Ой, вите, мої три соколочки,
Гей, Рожество!
Ой, чи ни бачили сина мого,
Гей, Рожество!
Ой, один каже: «Я його не бачив»,
Гей, Рожество!
Ой , другий каже : «Я його ни знаю»,
Гей, Рожество!
Ой, а третій каже : «Ой, я його бачив,
Гей, Рожество!
В Луцьку на риночку водить панночку»,
Гей, Рожество!
Ой , коню, мій коню, запродав я тебе,
Гей, Рожество!
Запродав я тебе, спогадаєш мене,
Гей , Рожество!
Як ми утикали горами- борами,
Гей, Рожество!
Як нас доганяли турки з москалями,
Гей, Рожество!
Море перескочив, копита не вмочив,
Гей, Рожество!
Море приїхав, нас нихто ни відав,
Гей, Рожество!

Записала Галина Назарук
у с. Видраниці Ратнівського району.
Архів ПВНЦ .Ф .1. Од. зб. 152.

64/
Ой дими, дими поза лозами,
Святий вечір.
Ой то не дими – Йванко молодий,
Святий вечір.

Йванко молодий коника веде,
Святий вечір.
На тобі, мамко, невістку за стил,
Святий вечір.
А тобі, татку, коника у двир,
Святий вечір.
Да гостіт її всім, чим маєте,
Святий вечір.
Да учіт її так, як знаєте,
Святий вечір.
У нашій хати порядкувати,
Святий вечір.
З Ісусом Христом рождествувати,
Святий вечір.

Записала Олена Білецька 10.07.90 р.
від Єфросинії Романюк 1929 р. н.
в с.Черчі Камінь-Каширського району.

65/6

Ой летят, летят три соколочки,
Святий вечір, три соколочки*.
Три соколочки, всі три сивойки.
Ой вийшла до їх старая бабка,
Старая бабка, Йвася матюнка.
– Ой вите ж, мої три соколочки,
Чи не бачили дітятка мого,
Дітятка мого, Йвася млодого?
– Тамка він ходит, танчик розводит,
В правий ручейци шапочку носит.
В правий ручейци шапочку носит,
А в лівій ручейці дівойку водит.
Бувай здоровий, красний молодче,
Красний молодче, Івасьо-хлопче.
Се свєто святкуй, здоров празникуй,
Святий вечур, здоров празникуй.
На літо в Бога дожди здоров'я,
Святий вечур, дожди здоров'я.

Записано 16.07.1990 від Ганни Херло 1923 р. н.
в с. Черчі Камінь- Каширського району.

66/6
Ой в ліску, ліску, на жовтим піску,
Церковця стоїть з двома верхамє,
З двома верхамє з двома христамє.
А на тих христах голуби сидять,
Голуби сидять, на море глядять.
Ой сидять, сидять, на море глядять,
По тому морю корабель пливе.
Корабель пливе аж вода реве,
В тому кораблі слічний молодець.
Слічний молодець – Степанко-хлопець,
Питається він тих двох голубів:
– Сиві голубці, пощо сидите,
Пощо сидите, про що гудете?
– Зіслав нас господь з неба на землю,
З неба на землю правди шукати.
Була тут правда, настала кривда:
Бра-ат на брата мечом воює,
Сестра на сестру чари готує.
Добрий вечір, щедрий вечір.

Записано 1987 р. в Залізниці Любешівського району.

67/1
Ой в лиску, лиску, на жовтім піску,
Щедрий вечір, на жовтім піску.
Костіл будують з тріма верхами,
Щедрий вечір, з тріма верхами.
З тріма верхами, з тріма окнами,
Щедрий вечір, з тріма окнами.
В одне віконце вскочило сонце,
Щедрий вечір, вскочило сонце.
В друге віконце сокіл улинув,
Щедрий вечір, сокіл улинув.
В третє віконце місяць зазирнув.
Щедрий вечір, місяць зазирнув.
Місяць зазирнув, в річеньку втонув.
Щедрий вечір, в річеньку танув.
А в тій річеньці плавав човничок,
А в тім човничку сидів паночок,
Щедрий вечір, сидів паночок.
…….

Зап.8.07.1987 в Залізниці Любешівського району.

68/5
Добрий вечір, щедрий вечір,
Добрим людям на весь вечір.
А я знаю, що пан дома,
Сидить кінець стола, / 2 р.
Їсть кутицю солодкую,
Держить ложку золотую.
А на йому шуба нова,
А в тій шубі калиточка,
А в тій калиточці три червінці,
Усім діткам по червінцю.

Записано від Марії Яковинич, 1918 р. н.
в с. Піща Любомлського району.

69/5
Ходить Ілля на Василя,
Носить пугу житяную, / 2 р.
А другую просяную.
Він сюди махне
І туди махне –
Усе житом заросте.
Уроди, боже, жито, пшеницю
І всяку пашницю.
У полі зерно,
А в домі добро,
А на току ворошок,
А печі пиріжок,
А мені – пирогів у мішок.

Записала 1990 р. Ірина Ящук
від Мотрі Меліщук 1919 р.н.
в с. Качині Камінь-Каширського району.

70/1
Ой, рано-рано кури запіли,
Святий вечір, кури запіли.
Ой, що найранній Кольочка устав,
Кольочка устав, у дзвін задзвонив.
У дзвін задзвонив, браття побудив:
– Вставайте, браття, всі кони ладьте,
То поїдемо на полювання.
Сполюємо в полі сокілку,
Йванкові дівку.

Записано від Оксенії Сущ 1902 р.н.
в с. Карасині Камінь-Каширського району.

71/
Ой за горами, за долинами,
Там дзвін дзвонить, місяць сходить.
Там пан-Іван сіно косить,
Сіно косить, коневи носить.
Ой їж, коню, шовкову траву,
Бо пойдемо та й у дорогу.
Та привеземо шубу-шубельоху,
А в тій шубі дзвінькотара.
А в тій дзвінкотарі калиточка грошей,
А в тій калиточці сім червонців.
Сьому й тому по червоному,
А нам, хлопцям, по калачові.

Записала 1990 р. Ірина Ящук
від Мотрі Меліщук 1919 р. н.
у с. Качині Камінь-Каширського району.

72/5
Добрий вечір, щедрий вечір,
Добрим людям на весь вечір.
А я знаю, що пан дома,
Сидить кінець стола, / 2 р.
Їсть кутицю солодкую,
Держить ложку золотую.
А на йому шуба нова,
А в тій шубі калиточка,
А в тій калиточці три червінці,
Усім діткам по червінцю.

Записано від Марії Яковинич 1918 р.н.
в с. Піщі Любомлського р-ну.

73/1
Ой в полю, полю сам плужок оре,
Добрий вечір, сам плужок оре.
А за тим плужком Коля з батужком,
Щедрий вечір, Коля з батужком.
Прийшов до його татойко його,
Щедрий вечір, татойко його.
– Гори, синочку, сю долиноньку,
Щедрий вечір, сю долиноньку.
Та посіємо жито-пшеницю,

Щедрий вечір, жито-пшеницю.
Жито-пшеницю на паляниці,
Щедрий вечір, на паляниці.
Ситечко гречки – на варенички,
Щедрий вечір, на варенички.
Ситечко увса, вже й щедруха вся,
Щедрий вечір, вже й щедруха вся.

Записано 1985 р. від Степаниди Чміль
1923 р. н. в с. Боровичах Маневицького району.

74/1

Зажурилася крутая гора,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Що не вродила жита-пшениці,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Тай зажурився наш пан-господар,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Тай не журися, пан-господаре,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Та надься собі, три гості к собі,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Перший гостічок – дрібний дощичок,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Другий гостічок – ясне сонечко,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Третій гостічок – ясний місячик,
Щедрий вечір, добрий вечір.
– Чимось похвались, перший гостічок,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Перший гостічок, дрібний дощичок,
Щедрий вечір, добрий вечір.
– Як я ізіллю три рази в маю,
Щедрий вечір, добрий вечір.
То звеселиться жито й пшениця,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Чимось похвались, другий гостічок,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Другий гостічок, ясне сонечко,
Щедрий вечір, добрий вечір.
– Ой як я зійду рано з обіду,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Росу спорошу, товар напасу,

Щедрий вечір, добрий вечір.
Чимось похвались, третій гостічок,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Третій гостічок, ясний місячок,
Щедрий вечір, добрий вечір.
– Як я зійду рано звечору,
Щедрий вечір, добрий вечір.
То звеселиться товар в обори,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Товар в обори і щука в мори,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Щука у мори, а гість в дорози,
Щедрий вечір, добрий вечір.

Зап. 7.07.88 р. в с. Колодяжні
Ковельського району.

75/1
Зажурилася крутая гора,
Ой дай, Боже, крутая гора.
Що ни вродила шовкова трава,
Ой дай, Боже, шовкова трава.
Тико вродився зельон виноград,
Ой дай, Боже, зельон виноград.
Зильон виноград на усенькій сад,
Ой дай, Боже, на усенькій сад.
Як утравились райські пташечки,
Ой дай, Боже, райські пташечки.
То поклювали усьой виноград,
Ой дай, Боже, усьой виноград.
Ой гиша, гиша, райські пташечки,
Ой дай, Боже, райські пташечки.
Вите не клюйте зильон виноград,
Ой дай, Боже, зильон виноград.
Ой бо нам треба пиво варити,
Ой дай, Боже, пиво варити.
Пиво варити – синки жинити,
Ой дай, Боже, синки жинити.
Горилку гнати – дочки ’ддавати,
Ой дай, Боже, дочки ’ддавати.

Записано в с. Здомишлі
Ратнівського району.
Архів ПВНЦ .Ф 1-К. Од. зб.14.

76/1
У полю, в полю стояла хмара,
Святий вечор…
Єсть то не хмара, єсть коней пара.
На тих кониках – красні молодці.
– Пан-господару, ’дчиняй ворота,
Сам ти тут живеш та й не відаєш,
Твоє подвір’є турки обняли,
Турки обняли ще й з татарами.
– Ой дайте мені коня бистрого,
Коня бистрого, меча гострого,
Я тиї турки мечем посичу,
Своє подвір’є назад поверну.

Зап. від Олександри Коширець 1931 р. н.
в с. Житнівці (Забрідді)
Камінь-Каширського району.
Архів ПВНЦ .Ф.1. Од. зб. 22. Арк. 3.

«ДІВКА ПРІСЕЧКА ОДНА В БАТЕЧКА»

Колядки дівчині

Найпоказовіші в плані не зимового приурочення колядки дівчині. З усього поданого далі репертуару західнополіських колядників-щедрувальників лише один текст має зимові ознаки. В ньому дівка Прісечка має три «зимові» заняття: «кужелю прясти», «в теремі мести» й «коня поїти». В усіх решті текстах період від травня *(«Красная панна… сад садовила, сад садовила … вишні-черешні»; «Соловей сидить та й пісні волить»; «Ой в саду, саду цвите калена», «Ой там за садом мак зацвітає»)* до вересня – жовтня *(«Ой красна, ясна в саду калена»)*. В цьому проміжку випадає й найвідповідальніша пора дівочої праці – жнива *(«Красная панна пшаницю жала»*). Тільки виконавши всю делеговану їй роботу у батьковій сім’ї, дівчина могла іти заміж. Зрештою, забезпечення хлібом було й однією з передумов весілля. Друга – наявність хмільного напою. На Поліссі традиційними напоями були мед-вино, пиво, адже виноград тут не достигав. І все ж залетіла й сюди перелітною пташкою ще понад сторіччя тому колядка, в якій згадується й «крутая гора», і пильнування доспілого винограду:

Ой гула, гула крутая гора.
……
Дівка Надічка вино стерегла.
……
– Ой шуги-шуги, райськії пташки,
Не клюйте вина, бо мені треба.
Браття женити, сестри' ддавати.
Сама молода вже заручана,
Вже заручана, но не вінчана.

З огляду на діалектні та деякі інші особливості не скжещ, що колядка не західнополіська. Може, це клімат змінився, а раніше виноград достигав і тут, як, до речі, це відбувається й останнім часом.

Однозначно тільки те, що події, змальовані в цих колядках, не зимові. Тож і виник їхній календарно-змістовий канон не 100 й не 200 років тому, а значно раніше. У міжчассі подій, відображених у цих віншівках, *«рано- рано сонечко грало», а у «річеньци плавав човничок», «стояв явір тонкий, високий ще й кучерявий».* Із чим же можна співвіднести ці фонові пейзажні характеристики описуваного?

Очевидно, що в літню пору сонце грає тільки на Купала. В ніч на Купала формуються шлюбні пари. Може, саме тому дівчина, яка стереже вино, *«вже заручана, но не вінчана»*. Від моменту заручин до весілля могло проходити й до півроку. Але заміж дівчат у більшості колядок кличуть тільки після жнив:

Не беріть мене в чистому полю,
А візьміть мене в таточка в дому.

Однозначно не збігаються в часі з днем літнього сонцестояння тексти колядок, у яких *«на тім яворі соловей сидить та й пісні волить».* Цікаво, а що в цей час робить дівчина? Сидить на кораблі й вишиває кошулю (польською – сорочку). У цей же час і мак зацвітає. Дівчина тоді гуляє в саду або ж приймає сватів.

Картини природи та заняття дівчини окреслюють різні календарні періоди. Одначе всі вони зводилися до одного – побажання *«красній панні»* вийти заміж. Важко повірити, що на момент первинного поетичного оформлення цих побажань, у час жнив, могли співати про те, як калина зацвіла, чи як волає соловейко. Все це зайвий раз підкреслює, що таких віншувальних обходів в обрядовій практиці наших предків було багато. І тільки зрештою всі вони звелися до Коляди й Щедрого вечора, а деінде вцілілими рудиментами проблискують «волочебництво» та «водіння куста», які теж прикріпилися до християнських свят. Там, де їх не вдалося переприурочити, їх просто викорінили ревнителі християнства.

Віктор Давидюк

77/1
Ой в саду, саду цвите калена,
Найхоришая в батька дитена.
По саду ходит, як місяць сходит,
А в сінце входит, як зора сходит.
А в хату входит, паничі сидєть,
Паничі сидєть, її питают:
– Чи ти попивна, чи королівна?
– Я не попивна, не королівна,
Батькова дочка, єк ягудочка.

Записано від Галини Ткачик 1912 р. н.
в с. Черчі Камінь-Каширського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 54. Арк. 19–20.

78/1
Ой в лісі, в лісі та стояв явір.
Там стояв явір, тонкий, високий,
Тонкий, високий ще й кучрявий.
На тім яворі соловей сидить,
Соловей сидить та й пісні волить.
Ой волить же він на синє море,
А на тім морі корабель пливе.
На тім кораблі гжешная панна,
Гжешная панна, панна Ганнуся.
Сидить же вона, шиє кошулю,
А коло пазушки − різнії пташки,
А на рукавці − сивці-голубці.

Зап. 1994 р. Наталія Алексєєва
в с. Кортеліси Ратнівського району
від Оксани Кухар 1925 р. н.

79/1
Ой в лиску, в лиску на жовтим писку,
Щодрий вечур, на жовтим писку.
На жовтим писку там волхви поють,
Щодрий вечур,там волхви поють.
Там волхви поють, костьол будують,
Щодрий вечур, костьол будують.
Костьол будують з трима верхами,
Щодрий вечур, з трима верхами.
З трима верхами, з трима окнами,
Щодрий вечур, з трима окнами.

В одне оконце блеснуло сонце,
Щодрий вечур, блеснуло сонце.
В друге оконце місяць засвитев,
Щодрий вечур, місяць засвитев.
В трете оконце сокіл умикнув,
Щодрий вечур, сокіл умикнув.
Сокіл умикнув, в річеньку танув,
Щодрий вечур, в річеньку танув.
А в тий річеньци плавав човничок,
Щодрий вечур, плавав човничок.
В в тим човничку красна панночка,
Щодрий вечур, красна панночка.
Красна панночка, млода Ганночка,
Щодрий вечур, млода Ганночка.

Записано 12 липня 1987 р.
у с. Залізниці Любешівського району
від Степаниди Черевко 1932 р. н.

80/1
Ой в ліску, в ліску на жовтім піску,
Росте деревце тонке, високе.
Тонке, високе, листом широке,
Листом широке, верхом кудряве.
Верхом кудряве ще й кучеряве.
На тім деревці сив сокіл сидить,
Сив сокіл сидить, далеко глядить.
Ой глядить-глядить на чисте поле,
На чисте поле, на синє море.
На синім морі корабель пливе,
Корабель пливе аж море гуде.
А в тім кораблі світлонька стоїть,
А в тій світлоньці панночка сидить.
Панночка сидить, панна Ганнуся,
Ой сидить-сидить, три хустки рубить.
Першую рубить свему свекрови,
Другую рубить свої свекруси,
Третюю рубить свему милому.
Але ж не знати, ким передати.
Не сором, не два – понесу сама.
Як у двір ввийшла, як зора зийшла,
В сіни влетіла ластівочкою,
До хати ввийшла невісточкою.

Зап. 1989 р. Олена Мосейчук
від Ольги Мосейчук 1922 р. н.
Архів ПВНЦ. Ф1. Од. зб 103. Арк. 13.

81/1
Ой рано, рано сонечко грало,
Святий вечур, сонечко грало.
Хто найраньчий встав – молода Любця,
Святий вечур, молода Любця.
Рано устала, косу чесала,
Святий вечур, косу чесала.
Косу чесала, двир замітала,
Святий вечур, двир замітала.
Двір замітала, сватив жадала,
Святий вечур, сватив жадала.

Зап. в с. Видерті Камінь-Каширського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Г. Од. зб. 7. Арк. 3.

82/1
Ой рано, рано сонечко грало,
Святий вечір, сонечко грало.
Хто найперший встав – молода Ліда,
Лідочка встала, косу чесала.
Косу чисала, двір замітала,
Святий вечур, двир замітала.
Двір замітала, сватив жадала,
Святий вечур, сватив жадала.
Аж приїхало та й дразу троє.
Першиї стали там за садами,
Другії стали там за воротьми,
Третії стали з кіньми під сіньми.
Що за садами – тих відвітала,
Що за воротьми листи дписала,
З кіньми під сіньми до шлюбу стала.

Зап. в с. Ворокомлі Камінь-Каширського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 5. Арк.7.

83/1
Ой рано, рано соничко грало,
Святей вечур, соничко грало.
Хто найраній встав – мулуда Гануся,
Святей вечур, молода Гануся.
Раненько встала, коси чисала,
Святей вечур, коси чисала.
Коси чисала, двір замітала,
Святей вечур, двір замітала.

Двір замітала, сватив жадала,
Святей вечур, сватив жадала.
Ой, приїхало да зразу троє,
Святей вечур, да зразу троє.
Ой перши стали там за садаме,
Святей вечур, там за садаме.
А другі стале за воротаме,
Святей вечур, за воротаме.
А треті стале з кіньми пуд синьме,
Святей вечур, з кіньми пуд синьме.
Шо за садаме, тиї ’дказала,
Святей вечур, тиї ’дказала.
Шо за вурутьме, тиї ’двітала,
Святей вечур, тиї ’двітала.
З кіньми пуд синьми до шлюбу стала,
Святей вечур, до шлюбу стала.

Записано від Мотруни Карпук 1929 р. н.
в с. Залаззі Любешівського району.

84/1
Ой там за садом мак зацвітає,
Святий вечір, мак зацвітає.
Щоб я була така, як маківочка,
Святий вечір, як маківочка.
Батькова дочка пшеницю жала,
Святий вечір, пшеницю жала.
Пшеницю жала, в три ряди клала,
Святий вечір, в три ряди клала.
Приїхав до неї таточко її,
Святий вечір, таточко її.
Кидай, донечку, йди додомоньку,
Святий вечір, йди додомоньку.
Бо наїхало аж троє гостей,
Святий вечір, аж троє гостей.
Аж троє гостей, всі старости,
Святий вечір, всі три старости.
Однії стали там за садами,
Святий вечір, там за садами.
Другії стали під воротами,
Святий вечір, під воротами.
Третії стали під сіньми з кіньми,
Святий вечір, під сіньми з кіньми.

Тим, що за садами, добрий день дала,
Святий вечір, добрий день дала.
Тим, що під воротами, одказала,
Святий вечір, одказала.
А тих, що під сіньми з кіньми, до хати вела,
Святий вечір, до хати вела.
До хати вела, за стіл завела,
Святий вечір, за стіл завела.
За стіл завела , стіл застелила,
Святий вечір, стіл застелила.
Стіл застелила, хліб положила,
Святий вечір, хліб положила.
Хліб положила, перстеня дала,
Святий вечір, перстеня дала.
Перстень золотий рученьку зломив,
Святий вечір, рученьку зломив.

Записано в с. Красці Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 164.

85/1
Ой, там на горі мак зацвитався,
Сьватий вечір, мак зацвитався.
А по тому маку панна ходила,
Сьватий вечір, панна ходила.
Панна ходела, цвіткє зривала,
Сьватий вечір, цвіткє зрівала.
Квіти зривала, в фартушок клала,
Сьвятий вечір, хвартушок клала.
Ой, щоб я така, як маківочка,
Сьвятий вечір, як маківочка.
Як маківочка, батькова дочка,
Сьвятий вечір, батькова дочка.
Батькова дочка пшанецю жала,
Сьвятий вечір, пшанецю жала.
Прійшов до її таточко її,
Сьвятий вечір, таточко її.
Те но, донечко, йде до домочку,
Сьвятий вечір , йде до домочку.
Бо приїхало аж троє гостей,
Сьвятий вечір, аж троє гостей.
Аж троє гостей, всі трі старосте,
Святий вечір, всі трі старосте.

Першії стали там за садами,
Другії стали під воротами,
Святий вечір, під воротами.
Третії стали під сіньми з кіньми,
Під сіньми,святий вечір,
Під сіньми з кіньми.

Записала Оксана Головій
в с. Залісах Ратнівського району
від Катерини Козловської 1937 р. н.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Б. Од. зб. 14.

86/1
Там за садами мак зацвітався,
Добрий вечур, сад зацвітався.
По тому саду дівка ходила,
Щедрий вечур, дівка ходила.
Дівка ходила, пшеницю жала,
Щедрий вечір, пшеницю жала.
Пшеницю жала, в три ряди клала,
Щедрий вечір, в три ряди клала.

Записала Олена Свіржевська
від Ганни Євтушик 1935 р. н.
в с. Тур Ратнівського району.

87/1
У саду, саду мак зацвітався,
Святий вечір –мак зацвітався.
По тому маку дівка ходила,
Святий вечір − дівка ходила.
Дівка ходила, пшеницю жала,
Святий вечір – пшеницю жала.
Пшеницю жала, в три ряди клала,
Святий вечір – в три ряди клала .
Прийшов до її таточко її,
Святий вечір – таточко її.
Кидай, донечку, йди додомойку,
Святий вечір – йди додомойку.
Бо наїхало аж троє гостей,
Святий вечір – аж троє гостей.
Аж троє гостей, всі три старости,
Святий вечір – всі три старости.

Одниї стали за воротами,
Святий вечір – за воротами.
Другиї стали тай за садами,
Святий вечір – тай за садами.
Третії стали пуд синьми з кіньми,
Святий вечір – пуд синьми з кіньми.
Що за воротами тай одгадала,
Святий вечір – тай одгадала.
Що за садами тай одказали,
Святий вечір – тай одказали.
Пуд синьми з кіньми до хати ввели,
Святий вечір – до хати ввели.
До хати ввела сама молода,
Святий вечір – сама молода.
Сама молода хусточку дала,
Святий вечір – хусточку дала.

Записано від Тетяни Герасимук 1916 р. н.
в с. Тур Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Ж. Од. зб. 4.

88/1
Ой там за садами мак зацвітає,
Святий вечур, мак зацвітає.
Щоб я такая, як макувочка,
Святий вечур, як макувочка.
Як макувочка, батькова дочка,
Святий вечур, батькова дочка.
Батькова дочка пшеницю жала,
Святий вечур, пшеницю жала.
Пшеницю жала, в три ряди клала,
Святий вечур, в три ряди клала.
Прийшов до неї татойко її,
Святий вечур, татойко її.
Кидай, донейку, йди додомойку,
Святий вечур, йди додомойку.
Бо наїхано аж троє гостей,
Святий вечур, аж троє гостей.
Аж троє гостей, всі три старости,
Святий вечур, аж три старости.
Однії стали там за садами,
Святий вечур, там за садами.
Другії стали під воротами,
Святий вечур, під воротами.

Третії стали під сіньми з кіньми,
Святий вечур, під сіньми з кіньми.
Що за садами, тим отказала,
Святий вечур, тим отказала.
За воротами, добрий день дала,
Святий вечур, добрий день дала.
Під сіньми з кіньми, до хати ввела,
Святий вечур, до хати ввела.
До хати ввела, за стіл всадила,
Святий вечур, за стіл всадила.
До церкви йдучи, за стіл завела,
Святий вечур, за стіл завела.
За стіл завела, стіл застелила,
Святий вечур, стіл застелила.
Хліб положила, перстеня дала,
Святий вечур, перстеня дала.
Павяний вінок голівку схилив,
Святий вечур, голівку схилив,
Перстень золотий рученьку вломив,
Святий вечур, рученьку вломив.

Зап. 1989 р Катерина Денисюк від Марини Шпак 1923 р. н. у с. Краска Ратнівського району Волинської області.

89/1
Там в саду, в саду мак зацвитався,
Святий вчур, мак зацвитався.
А в тому саду панна ходела.
Панна ходела, квітку зломела.
Кіб же я така, як той макув цвіт,
Як той макув цвіт, як панєночка.
Як панєночка, батькова дочка.

Записано в с. Кропивниках Шацького району. Архів ПВНЦ. Ф.1. Од зб. 119. Арк. 16–17.

90/1
Батькова дочка пшеницю жала,
Пшеницю жала, в три ради клала.
Прийшов до її таточко її:
– Кидай, доненько, йди додомику,
Бо наїхало аж троє гости.
Аж троє гости, усі старости.

Одниї стали там за садами,
Другиї стали за воротами,
Третиї стали пуд сіньми з кіньми.
Що за садами, тим одказала,
Що за ворітьми – хусточку дала,
Пуд сіньми з кіньми – до хати ввела.
До хати ввела, за стил завела,
За стил завела, бочку вкотила,
Бочку вкотила сама молода.
Сама молода, як та ягода.

Записано в с. Кропивниках Шацького району.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од зб. 119. Арк. 16–17.

91/1

Красная панна пшеницю жала,
Пшеницю жала, в ряди клала.
Прийшов до її свекронько її.
– Кидай, донейко, йди додомойку,
Бо наїхали три пари гостей.
Одниї стали поза садами,
Другиї стали поза сотами,
Третиї стали пуд воротами.
До хати ввили, мед викотили…

Записано в с. Здомишлі
Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Й. Од. зб. 48.

92/1

Там у поленьку три дороженьки,
Святий вечор, три дороженьки.
Там Миросечка пшаничку жала,
Святий вечор, пшаничку жала.
Пшеничку жала, в три ради клала,
Святий вечор, в три ради клала.
Прийшло до її три паниченьки:
– Кинь, Миросечко, пшаничку жати,
Святий вечор, пшаничку жати.
Бедемо тебе за себе брати,
Святий вечор, за себе брати.
– Не беріть мене в чистому полю,
Святий вечор, в чистому полю.

Но беріть мене в мого батенька,
Святий вечор, в мого батенька.
Бо мій батенько мед поливає,
Святий вечор, мед поливає.
Моя матонька подарки крає,
Святий вечор, подарки крає.
А мій братичок коня сядлає,
Святий вечор, коня сядлає.

Записано в с. Піщаному (Яйні)
Камінь-Каширського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од.зб. 55.

93/1
Ой була в батька одная дочка,
Святей вечур, одная дочка.
Одная дочка, як паняночка.
То пушла вона в чистоє поле,
В чистоє поле пшаницю жати.
Пшаницю жала – в три ради клала,
В три ради клала, снопи в'язала.
Прийшов до єї таточко єї:
– Ой, кидай, доню, пшаницю жати,
Іди додому гостей витати.
З'їхалось гостей аж з трох волостей.

Записано 2001 р. в с.Смоляри
Старовижівського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Г. Од. зб. 6. Арк. 5.

94/1
Ой в полю, в полю, кала доріжки,
Ой дай, Боже, кала доріжки.
Ой там Лесюня житечко жала,
Ой дай, Боже.
Житечко жала, в три ради клала,
Ой дай, Боже.
Прийшло до її три рум'яниї,
Ой дай, Боже.
– Кидай, Лесюню, житечко жати,
Ой дай, Боже.
Бо ми хочемо з собою взяти,
Ой дай, Боже.
– Не беріть мене в чистому полю,
Ой дай, Боже.

А візьміть мене в таточка в дому,
Ой дай, Боже.
В мого таточка три сторіжейки,
Ой дай, Боже.
Перша сторожа – таточко в стола,
Ой дай, Боже.
Друга сторожа – мати в коморі,
Ой дай, Боже.
Третя сторожа – братик в оборі,
Ой дай, Боже.
Батько у стола коровай крає,
Ой дай, Боже.
Мати в коморі хустя мутає,
Ой дай, Боже.
Братик в оборі коня сідлає,
Ой дай, Боже, коня сідлає.

Записала 2001 р. Наталя Матвійчук
у с. Навозі від Анастасії Закреви 1932 р. н.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Г. Од. зб.12. Арк. 5.

95/1
Красная панна пшеницю жала,
Ой дай, Боже, пшеницю жала.
Пшеницю жала, в три ряди клала,
Ой дай, Боже, в три ряди клала.
Пришов до єї татонько єї,
Ой дай, Боже, татонько єї.
Кидай, доненьку, йди додомойку,
Бо наїхало три пари гостей .
Ой дай, Боже, три пари гостей.
Три пари гостей ,усі старости,
Ой дай, Боже, й усі старости .
Як наїжжали та й за садами,
Ой дай, Боже, тай за садами.
Другії столи пуд воротами,
Ой дай, Боже, пуд воротами.
Третії столи пуд стійми саньми,
Ой дай, Боже, пуд стійми саньми.
Що за садами, той водгадала,
Ой дай, Боже, той водгадала.
За воротами, тай водказала,
Ой дай, Боже, тай водказала.

Пуд стійми саньки до хати вела,
Ой дай, Боже, до хати вела.
До хати вела, за стіл завела,
Ой дай, Боже, за стіл завела.
За стіл завела, перстеня дала,
Ой дай, Боже, перстеня дала.
Золотий перстень ручейки ломить,
Ой дай, Боже, ручейки ломить.
Зельоний винок головку клонить,
Ой дай, Боже, головку клонить.

Записано в с. Жиричах Ратнівського району від Єлизавети Жолоб 1930 р.н., неписьменної. Архів ПВНЦ. Ф. 1-Б. Од. 3 Б. 19.

96/1
Братичок Іван копи закладав,
Закладав копи, складав в широкі,
Ой дай, Боже, сладав в широкі.
Складав в широкі з верхом і сопів,
Ой дай, Боже, з верхом і сопів,
То прилетіло троє соколив ,
Ой дай, Боже, та троє соколив.
Прилетіли, на стужку сіли,
Ой дай, Боже, на стужку сіли.
Красний молодець ців набиває,
Ой дай, Боже, ців набиває.
Ців набиває, стрілять гадає,
Ой дай, Боже, стрілять гадає.
– Красний молодець, не стріляй на нас,
Ой дай, Боже, не стріляй на нас.
Ме не голуби – нас три ганголи,
Ой дай, Боже, нас три ганголи.
Нас Господь зослав з неба на землю,
Ой дай, Боже, з неба на землю.
Колядувати, правди шукати,
Ой дай, Боже, правди шукати.
Бо колись було й усе з правдою,
Ой дай, Боже, й усе з правдою.
А тепер і є й усе з кривдою,
Ой дай, Боже, й усе з кривдою.

Записано в с. Жиричах Ратнівського району від Єлизавети Жолоб 1930 р.н., неписьменної. Архів ПВНЦ. Ф.1-Б. Од. 3б. 19.

97/1
Ой в полю, в полю, кала доріжки,
Ой дай, Боже, кала доріжки…
Ой там Лесюня житечко жала,
Ой дай, Боже…
Житечко жала, в три ради клала,
Ой дай, Боже…
Прийшло до її три рум’яниї,
Ой дай, Боже…
– Кидай, Лесюню, житечко жати,
Ой дай, Боже…
Хочемо тебе з собою взяти,
Ой дай, Боже…
– Не беріть мене в чистому полі,
Ой дай, Боже…
А возьміть мене в татойка в доми,
Ой дай, Боже…
В мого татойка три сторожейки,
Ой дай, Боже…
Перша сторожа – татойко в стола,
Ой дай, Боже…
Друга сторожа – мати в комори,
Ой дай, Боже…
Трета сторожа – братик в обори,
Ой дай, Боже…
Батько у стола коровай крає,
Ой дай, Боже…
Мати в комори хустя мутає,
Ой дай, Боже…
Братик в обори коня сідлає,
Ой дай, Боже, коня сідлає.

Записала 2001 р. Наталка Матвійчук
від Анастасії Закреви 1932 р. н.
у с. Навозі Рожищенського району.

98/1
Ой ясна-красна в лузі калина,
В саду калина, в батька дитина.
В батька дитина по двору ходить,
По двору ходить, як місяць сходить.
У хатку ступить, паничі сидять,
Паничі сидять, книги читають.

Книги читають, її питають:
– Чи ти попівна, чи королівна?
– Я не попівна, не королівна,
У батька дочка, як та панночка.

Бувай, пане господаре, сам з собою, з своєю жоною, з своїми дітками. Суди, Боже, на другий рик дождати!

Записано 1990 р. від Ганни Сіжук 1930 р. н.
в с. Нуйні Камінь-Каширського району.

99/1
Красная панна пщаницу жала,
Святий вечур, пшаницу жала.
Пшаницу жала, в три ради клала,
Прийшов до її татойко її:
Годи, донийко, пшаниці жати.
Йди додомойку гостий витати.
– Які там гости? – Три рибачейки,
Три рибачейки – все молодчики.
– Красная панно, шо ти нам мініш?
– Одному міню хусточку крамну,
Другому міню пирстінь золотий,
Третьому міню себе молоду.
Сама молода та як ягода.

Записано в с. Карасині
Маневицького району.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 140. Арк. 19.

100/1
Там за горами, за кремінними,
Ой там Ганночка пшеничку жала.
Пшеничку жала, в три ради клала.
Прийшов до її таточко її,
Снопочка з'язав і сливце сказав:
– Кидай, Ганночко, пшеничку жати,
Іди додому гостей приймати.
– Яке ж там таке ще в нас гостойке?
– Там рибачийки й два молодчики.
– Ой чим же я їх буду приймати?
– Да медом-вином, пшеничним хлібом.
А за сим словом, бувай здорова.

Записано 1992 р. в с. Лишнівці
Маневицького району.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од зб. 138. Арк. 6.

101/1
Ой за гораме, за крімінниме,
Святей вечур, за крімінниме.
Там Наталочка пшінечку жала,
Пшінечку жала, в тре рядке клала.
Прийшов до її батийко її:
– Ходе, донийку, та й додомойку,
Бо й приїхало тре козачойке.
Однеї стале та й за гораме,
Другиї стале за крімінаме,
Третиї стале з кіньми под синьме.
Що за гораме – тем отказала,
За крімінаме – хусточку дала,
З кіньми под синьме – сама молода.

Записано 1991 р. в с. Седлищі
Любешівського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 100. Арк. 12.

102/6
– Ой чи ти, рожа, сама в городі?
Святий вечір, добрий вечір,
Рожа моя повна, червона.
– А я не сама та ще й не одна,
Є коло мене рута-м'ята,
Хрещен барвінок, пахуч васильок.
– Чи ти, сонечко, сама у матирі?
Нє, я не сама та ще й не одна,
Є у мене батько, мати,
Батько, мати, сестра й два брати.
Є у мене брат холост, нежонат,
Є в мене сестра, ще й заміж не йшла.

Записали 1987 р. Марія Чорноус і Галина Кашуб'як
від Надії Музики 1930 р. н.
у с. Лахвичах Любешівського району.

103/6
– Чи то ти, рожа, сама в городі?
Святий вечір, добрий вечір,
Рожа моя повна, червона.
– А я не сама та ще й не одна,
Святий вечір, добрий вечір,
Рожа моя повна, червона.

Є коло мене рута-м’ята,
Святий вечір, добрий вечір,
Рожа моя повна, червона.
Хрещат барвінок, плакуч васильок,
Святий вечір, добрий вечір,
Рожа моя повна, червона.
– Чи ти, Сонечко, сама в матері?
Святий вечір, добрий вечір,
Рожа моя повна, червона.
– Я-а не сама, та ще й не одна,
Святий вечір, добрий вечір,
Рожа моя повна, червона.
Є в мене батько, є в мене мати,
Святий вечір, добрий вечір,
Рожа моя повна, червона.
Є батько-мати, сестра й два брати,
Святий вечір, добрий вечір,
Рожа моя повна, червона.
Є у мене брат, холост-нежонат,
Святий вечір, добрий вечір,
Рожа моя повна, червона.
Є в мене сестра, ще заміж не йшла,
Святий вечір, добрий вечір,
Рожа моя повна, червона.

Записано 1978 р. в с. Боровичах Маневицького району.

104/6

Павочка ходить, пір’ячко губить,
Щедрий вечір добрим людям!
За нею ходить красна дівонька,
Щедрий вечір добрим людям!
Пір’я збирає, в рукав ховає,
Щедрий вечір, добрим людям!
З рукава бере, віночки плете,
Щедрий вечір добрим людям!
А звивши вінок, понесла в танок,
Щедрий вечір, добрим людям!

Записано в с. Крижівці
Рожищенського району.
Ф. 1-Л. Од. зб.36.

105/6
Ходить павойка коло ставочка,
Ой ходить-ходить, пір’єчко ронить.
А там бережком Мар’юня ходить,
Пір’ячко бере, в хвартушок кладе.
З хвартушка бере, в павин вінок в’є,
Звила віночок, пушла в таночок.
Як схвателися буйниї вітра
Та й завинули павина вінка.
Ой та й занисли стиха на Дунай,
Ой піду но я лугом-бирижком,
Чи ни судосю тре коляднички.
Тре колядничке, тре неводничке,
Тре ниводничке та й віте ж мої.
Ой та й закєньте шовковий невуд,
Та й затягніте павіна винка.
Що ж те нам мінеш, красная панна,
Красная панна, молода Мар’я.
Першому міню сильову сукню,
Другому міню золотий перстінь,
Третьому міню всю насолоду.
Сельова сукня сніг замітає,
Золотий пирстінь ручейку ломить,
Сама молода головку склонить.

Записано у 1996 р. в с. Щитині Любешівського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1-А. Од зб. 42. Арк. 9–10.

106/6
Ходить павойка куля плавойка,
Ой ходить, ходить, пір’єчко ронить.
За нею ходить красна дівойка,
Пвр’єчко бере, в фартушок кладе.
З фартушка бере – павін-вінок в’є,
Звивши віночок, пушла в таночок.
Як схватилися буйниї вітра
Та й завінули павіна-вінка,
Ой та й занесли стиха на Дунай.
Ой пойду но я лугом-бережком,
Чи не судосю тре колядничке.
– Тре колядничке та й віте ж мої,
Ой та й закєньте шовков нивудка
Та й затягніте павіна-вінка.

– Шо ж ти нам мінеш, красная панна,
Красная панна, молода Ганна.
– Першому міну сельову сукню,
Другому міню золотий перстінь,
Третьому міню себе молоду.
Сельова сукня сніг замітає,
Золотий перстінь ручайку ломить,
Сама молода головку склонить.

Записано у с.Ветли Любешівського району
від Олександри Андреєвої 1938 р. н.
Архів ПВНЦ . Ф.1-А. Од. зб. 42. Арк.9–10.

107/6

Стоїть вишенька тонка й висока,
Святий вечор, тонка й висока.
А на ній кора та й золотая,
Святий вечор, та й золотая.
Як налетіли ярії пташки,
Святий вечор, ярії пташки.
Облоскотали золоту кору,
Святий вечор, золоту кору.
Прийшла доничка та й позбирала,
Святий вечор, да й позбирала.
Занесла її да й до злотника,
Святий вечор, та й до злотника.
– А те, злотнику, скуй перстеника,
Святий вечор, скуй перстеника.

Записано в с. Кременці
Рожищенського району.
Архів ПВНЦ .Ф 1-й Од. зб. 57.

108/6

Ой красна, ясна в саду калена,
Святий вечір, в саду калена.
А ще кращая в батька дитина.
В батька дитина по двору ходить,
По двору ходить, як місяць сходить.
Як місяць зійде, у сінці вийде,
Святий вечур, у сінці вийде.
У сінці війде, у хату ступить,
Святий вечур, у хату ступить.

У хатку ступить, паничі сидять,
Святий вечур, книги читають.
Книги читають, її питають,
Святий вечур, її питають:
– Чи те попівна, чи королівна,
Святий вечур, чи королівна?
Я й не попівна, й не королівна,
А в батька дочка, як паняночка,
Святий вечур, як паняночка.
Бувай же здоров, пан-господаре,
Дай тобі, Боже, за рік дождати.

Записано в с. Олександрії
Камінь-Каширського району
Волинської області .
Архів ПВНЦ. Ф 1. Од. зб. 47.

109/6
Ой красна, расна в саду калена,
Святий вечур, в саду калена.
А ще красніша дівка Вляночка,
По двору ходить, як місяць сходить.
В сінечка ввийшла – як зора зийшла,
В світлойку ввийшла – світлойка сяє.
Світлойка сяє, паничі встають,
Паничі встають, шапки знимають.
Шапки знимають, стиха питають:
– Мусить, то ввийшла короля дочка,
Короля дочка, дівка Вляночка?
Бувай здорова, дівко Вляночко,
Не сама собов, з отцем-маткою,
Із милим Богом, хорошим родом,
З Ісусом Христом, святим Рожеством!
Ми твого двора не минаїмо,
З святим Рожиством поздоровляїмо.

Записано в с. Карасині
Камінь-Каширського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 27. Арк. 9–10.

110/6
Ой ясна-красна в полі калина,
В саду калина, в батька дитина.
В батька дитина по дворі ходить,
По двору ходить, як місяць сходить.

Святий вечір, як місяць сходить.
У хатку ступить, паничі сидять,
Паничі сидять, книги читають.
Її питають: чи попівна,чи королівна?
У батька дочка, як та панночка.
Бувай, пане господаре, сам з собою,
З своєю жоною, з своїми дітками,
Суди, боже, другий рік дождати.

Записано від Ганни Сіжук 1930 р. н.
у с. НуйноКамінь-Каширського району.

111/6
Ой в саду, в саду на винограду,
Сьватей вечур, на винограду.
Пава худла, пір'є рунела,
Сьватей вечур, пір'є рунела.
За єю худела красна паннучка,
Сьватей вечур, красна паннучка.
Красна паннучка на м'є Гануčка,
Сьватей вечур, на м'є Гануčка.
Пар'є збирала, в хвартушок клала,
Сьватей вечур, в хвартушок клала.
З хвартушка брала, виночок вила,
Сьватей вечур, виночок вила.
Звила виночок, пушла в таночок,
Сьватей вечур, пушла в таночок.
Прийшов ду її батийко її,
Сьватей вечур, батийко її.
Худи, дониньку, час додомоньку,
Сьватей вечур, час додомоньку.
Пустий, батийку, танця дувиду,
Сьватей вечур, танця дувиду.
Танця дувиду – дудоме піду,
Сьватей вечур, дудоме піду.
Танця дувила – дудом ни пушла,
Сьватей вечур, дудом ни пушла.
Прийшла ду її матюнка її,
Сьватей вечур, матюнка її.
Худи, дониньку, час додомоньку,
Сьватей вечур, час додомоньку.
Пустий, матюнко, танця дувиду,
Сьватей вечур, танця дувиду.

Танця дувилу – дудоме піду,
Сьватей вечур, дудоме піду.
Танця дувила – дудом ни пушла,
Сьватей вечур, дудом ни пушла.
Прийшов ду її милийкий її,
Сьватей вечур, милийкий її.
Ганку-Ганучка, час дудомуйку,
Сьватей вечур, час дудомуйку.
Танцю дувиду – дудоме піду,
Сьватей вечур, дудоме піду.
Танця дувила – дудоме пушла.
Сьватей вечур, дудоме пушла.

Записано від Мотруни Карпук 1929 р. н.
в с. Залаззі Любешівського району.

112/6
Ой в саду, в саду пава ходила,
Гей, Боже наш, пава ходила.
Пір'я збирала, в фартушок клала,
Гей ,Боже наш, в фартушок клала.
З фартушка брала, віночок віла,
Гей, Боже наш, віночок віла.
Віночок віла ,та й наложила.
Ой схопилися буйнії вітри,
Гей, Боже наш ,буйнії вітри.
Ой тай задили павин віночок в тихий Дунай,
Гей, Боже наш, в тихий Дунай .

Записала Валентина Октисюк
у с. Самарах Ратнівського р-ну
від Шинкарук Оксани Олексіївни.
Архів ПВНЦ. Ф 1.Од. зб. 169.

113/6
Ой в саду, в саду пава ходила,
Пава ходила, пір'я губила.
А за нею йшла прикрасна панна,
Прикрасна панна пір'я збирала.
Пір'є збірала, в хвартушок клала,
З хвартушка брала, виночок плила.
Сплівши виночок, пішла в таночок,
З таночка прийшла, по воду пішла.

Води принісши, плакать почала,
Святий вечур, плакать почала.

Записала 2001 р. Тетяна Чех
від Феодосії Місірук 1925 р. н.
у с. Смоляри Старовижівського району.
Архів ПВНЦ .Ф. 1-Г. Од.зб. 6. Арк.3.

114/6
Ой в саду-саду пава ходила,
Святий вечір, пава ходила.
Пава ходила, пір'я губила,
Дівчина ішла, пір'я збирала.
Пір'я збирала, в фартушок клала,
З фартушка брала, виночок вила.
Звила виночок, пішла в таночок.

Зап. Наталя Матвійчук
від Домки Джусюк 1915 р.н.
в с.Навозі Рожищенського району.

115/6
Ой в лиску-лиску на жовтим писку,
Святий вечур, на жовтим писку.
Пава ходила, пір'є ронила,
А за нею йшла красна паньонка.
Красна паньонка пір'є збірала,
Пір'є збірала, в кошичок клала.
З кошичка брала, віночок плила.
Віночок сплила, Христа славіла.

Записала 1995 р. Ірина Полупенко
від Марії Бухвал 1912 р. н.
у с. Невір Любешівського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 96. Арк.6–7.

116/6
Ой гула, гула крутая гора,
Святий вечор, крутая гора.
Що й не вродила шовкова трава,
Но уродило зелене вино.
Дівка Надічка вино стерегла,
Вино стерегла, на час прилягла.

На час прилягла, мицно заснула.
Як налинули райськії пташки
Та й поклювали зелене вино.
Як проснулася дівка Надічка:
– Ой шуги-шуги, райськії пташки,
Не клюте вина, бо мені треба.
Браття женити, сестри ддавати,
Сама молода вже заручана.
Вже заручана, но не вінчана.

Записала 1989 р. Олена Мосейчук
від Ольги Мосейчук 1922 р. н.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб 103. Арк. 12.

117/6

Ой зажурилась висока гора,
Святий вечір, висока гора.
Шо ни вродила шовкова трава,
Святий вечір, шовкова трава.
Тики вродило зилене вино,
Святий вечір, зилене вино.
Зилене вино панна стиригла,
Святий вечір, панна стригла.
Панна стригла, бардзо заснула,
Святий вечір, бардзо заснула.
Як налитіли райські пташички,
Святий вечір, райські пташички.
То виклювали зилене вино,
Святий вечір, зилене вино.

Записано від Єви Ваць 1928 р. н.
в с. Смідині Старовижівського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1-Б. Од. зб. 49. Арк.16–17[96].

118/6

Зажурилася крутая гора,
Святий вечур, крутая гора.
Що ни вродила шовкова трава,
Святий вечур, шовкова трава.
Тико вродився сам сад-виноград,
Святий вечур, сам сад- виноград.

[96] Респондентка вважала, що це щедрівка.

Сам сад-виноград, винні ягудки,
Святий вечур, винні ягудки.
Як налинули райські пташички,
Святий вечур, райські пташички.
……

Записала 2001 р. Тетяна Чех
в с.Смолярах Старовижівського району
від Феодосії Місірук 1925 р. н.,
Палагеї Шуставль 1930 р. н.,
Надії Дикси 1938 р. н.
Архів ПВНЦ. Ф.1-Г. Од. зб. 6. Арк. 6.

119/6
Ой рясна, красна в лузі калина,
Добрий вечір!
А ще найкраща в батька дитина:
По воду ішла, як зоря зійшла,
А з водою йшла, як місяць зійшов.
В сінечки ввійшла, там люди сидять,
Там люди сидять, радочку радять.
Радочку радять, шапки здіймають,
Шапки здіймають, її питають:
– Чи ти царівна, чи королівна?
– Я не царівна, не королівна,
Батькова дочка, гречна панночка.

Записано 1985 р. в с. Боровичі
Маневицького району.
від Степаниди Чміль 1923 р. н.

120/6
Ой красна, красна в лузі калина,
А ще хуріща в батька Галюня.
Прийшло ду неї троє старостів,
Троє старости, усі радосни.
А їдні сталі та й за садамі,
А другі сталі та й за вурітьми,
А треті сталі кіньми пуд сіньми.
Шо за садамі, тих вудказала,
А за вурітьмі – почастувала,
Кіньми пуд сіньми – ручникі дала.

Батенько ходе, рученькі ламє,
Ой доню, доню, шо ти вчинила,
Така мулуда ручникі дала.

Записала 1993 р. Мирослава Домбровська
від Ольги Домбровської 1927 р. н.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 114. Арк. 13.

121/6

Ой рано, рано курочки піють,
Святий вечур, курочки піють.
Ой а ще раній Таньочка встала,
Таньочка встала, двір замітала.
Двір замітала, сватів вглядала.
Прийшло до єї три жени шейки:
Однії стали та й за садами,
Другії стали за воротами,
Третії стали з кіньми пуд сіньми.
Тим, за садами, сама дказала,
За воротами – листом дписала,
З кіньми пуд сіньми – до шлюбу стала.

Записано 1993 р. від Ольги Гончарук 1938 р. н.
в с. Грудках (Ольблі Руському)
Камінь-Каширського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од зб. 21. Арк. 8.

122/6

Там на подоли в нови[й] комори,
Там вбиралася красная панна.
З себе скидала все шовковоє,
На себе брала все золотоє.
До церкви ввийшла, як зора зийшла,
А із церкви йшла –місяця вела.
Пани стояли, шапки знимали,
Шапки знимали, її питали:
– Чи ти попивна, чи королівна?
– Я й ни попивна, й ни королівна –
Батькова дочка, от як панночка.

Записано від Анастасії Клімашевської 1910 р. н.
в с. Старі Кошари Ковельського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 69. Арк.14-а.

123/3
Пасла Гануся сиви волики пуд бором,
Як же пуд бором, пуд зелененьким яворо̀м.
Хустину рубила, воли згубила, пуд бором,
Як же пуд бором, пуд зелененьким яворо̀м.
Батику, пуйди, волики знайди, пуд бором,
Як же пуд бором, пуд зелененьким яворо̀м.
Батийко пушов, волив ни найшов пуд бором,
Як же пуд бором, пуд зелененьким яворо̀м.
Матюнко, пуйди, волики найди, пуд бором,
Як же пуд бором, пуд зелененьким яворо̀м.
Матюнка пушла, волив ни найшла, пуд бором,
Як же пуд бором, пуд зелененьким яворо̀м.
Милийкий, пуйди, волики найди, пуд бором,
Як же пуд бором, пуд зелененьким яворо̀м.
Милийкий пушов, волики найшов пуд бором,
Як же пуд бором, пуд зелененьким яворо̀м.

Записано від Мотруни Карпук 1929 р. н
в с. Залаззі Любешівського району.

124/6
Дівка Прісечка одна в батечка,
Да вийшла вона за ворітечка.
Почула вона три голосочки:
Перший голосок – батейко кличе,
Другий голосок – матюнка кличе,
Третий голосок – братичок кличе.
Батейко кличе в теремі мести,
Матюнка кличе – кужелю прєсти,
Братичок кличе – коня поїти.
Ми тебе, Прісю, не понижаєм,
З празником тебе поздоровляєм.

Записано в с. Кульчині
Ківерцівського району
від Олени Вінцюк 1921 р. н.
Архів ПВНЦ. ФОК. Од зб. 2. Арк. 58.

125/6
Дівко Ганночко, рости швиденько,
Дай, Боже!
Свататиметься сам короленко,
Привезе тобі три подарочки.
Привіз він сукна німірaного,
Привіз він меду ниважаного,
Привіз він срібла нищитаного.

Вона ж молода да й розумненька,
Взяла срібло те та й полічила,
Взяла те сукно переміряла,
Узяла той мед переважила.
До церковки йшла, як зоря зійшла,
Пани стрічали, шапки знімали.
Шапки знімали, людей питали:
– Чия ж то дочка, чи не царівна,
Чи то царівна, чи королівна ?
– Я ни царівна, ни королівна,
Я ж так простачка, батькова дочка.

Записано від від Явдокії Мартинюк 1928 р. н.
у с. Карасин Камінь-Каширського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 27. Арк. 10–11.

126/3
Пасла Влєнучка сиві волики,
в долині.
Гей же, в дубині, при зелененькій
ялині.
Щедрий вечур, при зелененькій ялині.
Хустку робила – воли згубила,
в дубині.
Гей же, в дубині, при зелененькій
ялині.
Батейку, піди, волики знайди,
в дубині.
Гей же, в дубині, при зелененькій
ялині.
Батенько пішов – волив не знайшов,
в дубині.
Гей же, в дубині, при зелененькій
ялині.
Матюнко, піди, волики знайди,
в дубині.
Гей же, в дубині, при зелененькій
ялині.
Матінка пішла – волив не знайшла,
в дубині.
Гей же, в дубині, при зелененькій
Ялині.
Братику, піди, волики знайди,
в дубині.
Гей же, в дубині, при зелененькій
ялині.

Братичок пішов, волив не знайшов ,
в дубині.
Гей же, в дубині, при зелененькій
ялині.
Миленький, піди, волики знайди,
в дубині.
Гей же, в дубині, при зелененькій
ялині.
Милийкий пушов, волики знайшов,
в дубині.
Гей же, в дубині, при зелененькій
ялині.

Записала 1995 р. Світлана Нестерук
від Домни Кравчук 1928 р. н.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 98-А. Арк. 11–12.

127/3
Ой прийшов Клучок пуд вуконичко
Пустукав.
– Ой вийди-вийди, красна дівчино,
послухай.
– Ой постий, Клучку, хоч годиночку
малую,
Поки ж я свої черевичейки
обую.
– Ой добре тубі по світьолучці
туптати.
А як то міні молодейкуму на морозойку
стуяти.
Ой прийшов Клучок пуд вуконичко
пустукав,
– Ой вийди-вийди, красна дівчино,
послухай.
– Ой постий, Клучку, хоч малейкую
годину,
Поки я свою чисту сорочку одіну
– Ой добре тубі у світьолучці
вдівати,
А як то міні, молодейкуму, на морозойку
стуяти.

Записано від Юхимки Мельник 1908 р. н.
у с. Воєгоще Камінь-Каширського району.

«ТАМ ЗА ГОРАМИ, ЗА КРЕМЕНАМИ»

Жанрово-текстова мімікрія колядок в етнокультурному просторі Західного Полісся

У поле зору Миколи Коробки потрапили тексти колядок з Володимирця, на той час Луцького повіту, Немович Ровенського повіту, Городка Луцького повіту (тепер – Маневицький район), Годомич, Борович Луцького повіту (теж Маневицький район). У сучасних записах наявні колядки з Городка, Годомич і Борович.

Олена Пчілка зафіксувала колядки з сіл Ковельського повіту Запруддя та Облапи (тепер – Камінь-Каширський та Ковельський район). В рукописних фондах Інститутут культурної антропології достатньо текстів і з цих районів, особливо з Камінь-Каширського. Одні й ті ж зразки трапляються й по інших районах у межах усього західного Полісся. Відтак можемо вводити і їх у загальний контекст. Отож, матеріалу для порівняння цілком достатньо.

Перша заувага – це те, що на Західному Поліссі раніше не колядували, а тільки щедрували. І якщо дотримуватись формального підходу, що колядками можна вважати тільки ті тексти, які мають ритмобудову (5+5), а саме такої думки більшість дослідників, то над багатьма із таких текстів у своєму збірнику Микола Коробка зазначає «щедровка». В деяких із них навіть вмонтовано рефрен «ще-е-дрий вечір», який виконується на розспів. «Крутії гори», «сади-виногради», «райськії пташки», про які згадується в текстах, теж видають немісцеве походження цих колядок. Незважаючи на це, лексику багатьох із них не відрізниш від місцевої: *«Ой наленулі морскіє птахи, Взялі кору дай поббивалі» (Городець Луцького повіту); « Налетілі да райскиє пташки, Кору поббивале, голлє поламале» (Осова Луцького повіту); «На тим човнику молодчик сидить, Струже стрілойки, шле до дівойки, Котора правая, до дівойки шле, Котора кривая, на Дунай міче» (Городок Луцького повіту).*

Деякі тексти мають згадку про службу молодця при королеві: *«При крулю служитъ, на коні їздитъ (Годомичи Луцького повіту)* [97]*;*

[97] *Коробка Н.* Колядки и щедровки, записанные на Волынском Полесье. СПб., 1902. С. 26.

«При крулю служитъ, судойки судитъ, Судойки судитъ, радоньки радитъ» (Володимирець Луцького повіту)[98]*; «Хвалівся конем перед королем» (Городок Луцького повіту)*[99]. Про яке з королівств тут ідеться: про руське, польське чи угорське? Про румунське не може бути, бо там цісар, а не король. За лексичними ознаками «круль» – слово польське. Західне Полісся ж з 1799 р. було під Росією, хоч це не заважало проживати тут і великій кількості поляків. Тоді чому аналогічний текст польською мовою не відомий. Скоріш за все колядка примандрувала від галицьких українців, які перебували під владою Польщі. Переносити походження тексту в часи руського короля Динила (з 1251 р.) чи його онука Юрія, який також мав королівські клейноди (з 1301 р.), теж нічого не заважає – паралельно вживається й українська версія слова – «король», «королем». У пізніших записах вже трапляється тідьки ця форма зі столами з панами замість риболовців.

Відчутні діалектні риси і в запаисах поліських колядок в Олени Пчілки; *«Хведорко устав, в звони зазвонив, В звони зазвонив, браттє побудив» (с. Запруддя, Ковельський повіт)* [100].

Адаптація неавтентичних текстів не відбувалася без утрат. В записах Коробки, до прикладу, знаходимо такий вислів: *«А в бору, бору волоки пов'ю, Волоки пов'ю, церкву збудую» (Владимирець, Луцького повіту).* Здавалося б, який зв'язок має виття волок (для постолів) з будівництвом церкви і чого б то їх вити в бору, а не вдома? Відповідь знаходимо в наших записах: *« Ой в лиску, лиску на жовтим писку, Сьватей вечур, на жовтим писку. На жовтим писку волохи в'ються. Волохи в'ються – церкву будують».* (*Верхи, Камінь-Каширського району).* Волохи – історична назва мешканців Волохії, до якої за державним принципом могли відносити й гуцулів – неперевершених майстрів із будівництва церков, чиїх творінь повно на Поліссі. Що не подобається в цьому тексті, то це відсутність рими в парі кінцевих слів віршованих рядків *(«в'ються – будують»).*

Нарешті це невдоволення анулює дуже оригінальний зразок, схожий на інваріант: *«Ой в лиску, в лиску на жовтим писку, Щодрий вечур, на жовтим писку. На жовтим писку там волхви поють. Там волхви поють, костьол будують»* (*Залізниця, Любешівського району).*

В окремих колядках присутні галицизми, як, до прикладу, в такій: *«Ой дядю, дядю, вейди-но надвир. Святей вечур, вейди-но*

[98] *Коробка Н*. Колядки и щедровки, записанные на Волынском Полесье. СПб., 1902. С. 33.
[99] *Коробка Н*. Колядки и щедровки, записанные на Волынском Полесье. СПб., 1902. С. 29.
[100] *Пчілка Олена*. Украинские колядки (текст волынский) // Киевская старина. 1903. № 1. С. 164 –165.

надвир. Вейди но надвір, щось тобі дав Биг. Ой тобі дав Биг жинку хорошу. Да й гляде, дядьку, шоб нихто ни вкрав. Бо як украдé, жаль тобі будé. Бо такеї більш в тебе не будé» (*Городок, Маневицького району).* Що ще, як не оце «будé» може краще засвідчити напрям їхнього поширення на захід Полісся.

Чи не з Поділля приблукав сюди текст з характерними для цього регіону дієслівним формами «ходе», «носе», «просе»: *«Ой ясна красна на небі зора, А ще найкраща у дядька жона. По дворі ходе, ключики носе, Стиха говоре, ключиків просе: – Ключики мої, ясні, голосні, Не дзвоніть же ви та й голосненько, Бо мій миленький та й стурбований. Вчора звечора з торгу приїхав. (Карасин, Камінь-Каширського, Солов'є Старовижівського, Судче Любешівського району).*

Немісцеве походження іншої колядки видає не тільки невластивий для Полісся темпоритм (5+5+3), а й наголошення в словах «до тебе», «до мене» замість характерного для поліської говірки «до тибé», «до минé»: «*Прийшли ми, кумо, колядувати До тéбе. Ой кажуть люди, хороші сини У тéбе. – А моїх синів удома нема У мéне. А мої сини в чистому полі У мéне. Борті борсають, рої збирають Для мéне».* (*Судче, Любешівського району).*

Натомість аж дзвенить місцевим колоритом така колядка: *«Годи, донийко, пшаниці жати. Йди додомойку гостий витати. – Які там гости? – Три рибачейки, Три рибачейки – все молодчики. – Красная панно, шо ти нам мініш? – Одному міню хусточку крамну, Другому міню пирстінь золотий, Третьому міню себе молоду. Сама молода, як та ягода. (Карасин, Маневицького району).*

Якби не остання фраза *«молода, як та ягода»,* можна було б записувати текст в актив місцевої творчості. А так її радше можна вважати адаптованою в місцевому мовному середовищі. При заміні місцевих слів літературними вагомих утрат такий текст не понесе.

Мало що зміниться й від заміни діалектних слів літературними в таких текстах: «*Ой пойду но я лугом-бережком, Чи не судосю (зустріну) тре колядничке». (Ветли, Любешівського району). «Мусить (мабуть), то ввийшла короля дочка, Короля дочка, дівка Вляночка.(Карасин, Камінь-Каширського району).*

Напрошується висновок про місцеве походження колядки про трьох сватів, які наїхали до дівчини під час жнив. При масі діалектних слів у її тексті вона ще й має варіанти на різних говірках: «*Одниї стали поза садами, Другиї стали поза сотами, Третиї стали пуд воротами. До хати ввили, мед викотили».(Здомишель,*

Ратнівського району). «Троє старости усі радосни. А їдниі сталі та й за садамі, А другі сталі та й за вурітьми, А треті сталі кіньми пуд сіньми. Шо за садамі, тих вудказала, А за вурітьмі – почастувала, Кіньми пуд сіньми – ручникі дала» (Березичі, Любешівського району). «Шо за садаме, тиї ’дказала, Святей вечур, тиї ’дказала. Шо за вурутьме, тиї ’двітала, Святей вечур, тиї ’двітала. З кіньми пуд синьми до шлюбу стала».(Залазя, Любешівського району).

Не будемо зовсім відкидати можливість місцевого походження пісні, велика кількість варіантів завжди більше свідчить на користь, ніж проти такої версії, але текст «Дівка Вляночка пшеничку жала» популярний на всій території етнічної України.

Тож яку колядку не візьми, завжди знайдеться достатньо підстав сумніватися в її автохтонності. І це цілком природньо. Нетрадиційне тут і саме колядуваня.

Більшість текстів колядкових строф на Західному Поліссі супроводжуються рефреном «щедрий вечір». Це означає, що їх виконували як щедрівки, тобто перед Новим роком. Лише невелика частина має приспів «Святий вечір». Ці вже почали співати тоді, коли тут почали не тільки щедрувати, але й колядувати. Та цей період часу був нетривким: світські колядки, які ще тут не здобули свого авторитету, дуже вправно були витіснені на периферію церковними колядами. Ця тенденція існує і в наш час. Правда про збереження цих традицій в поліських селах взагалі говорити важко. Ні колядувати, ні щедрувати нема вже кому. Єдине, що збереглося, – це традиція посівання, яка колись належала дітям. Тепер ходять не тільки вони, а й парубки, які приїжджають з міста на свята, а часом і дорослі чоловіки, бо першим на Новий рік має зайти в хату чоловік. На Поліссі цього правила дотримуються дуже ревно.

«Псування звичаю колядування, – зауважував з цього приводу М. Сумцов, – виявляється в тому, що колядування з переддня свята переносять на перший день свята Різдва Христового, чи то на другий, третій, п’ятий (в деяких місцевостях Галичини), на масляну (в Ярославській губернії); втрачаються відмінності між колядками і щедрівками, до змісту колядок вносяться далеко не зовсім зрозумілі апокрифічні мотиви; приглушується властивий колядкам тон піднесення і задушевності, послаблюється виражальна сила, правильність вірша і чистота мови»[101].

Віктор Давидюк

[101] *Сумцов Н.* Научное изучение колядок и щедривок. Киев, 1886. С.241–242.

«ДАЙТЕ, ДЯДЬКУ, КОВБАСУ, А ТО ХАТУ РОЗНЕСУ. Я ЗА ТУЮ КОВБАСУ ТА Й ДО БОГА ОДНЕСУ»

Профанаційні колядки або пародії і травестії

У народній пам'яті зберігається чимало колядок, яких зроду не чули під жодним вікном. Однак коли мова заходить про колядки, старші люди згадують їх першими. Це жартівливі тексти – пародії, травестії. В їх основі лежить профанація «серйозних» – сакральних творів. В чому ж причина популярності? В тому, що вони найвідоміші. Чому так? Бо їх і запам'ятовують першими.

Володимир Чічеров відносив їх до дитячого репертуару, в чому вбачав «поступове перетворення поважного обряду магічного характеру на гру, на розвагу»[102] . Такого погляду дотримувалася й Галина Довженок[103]. За цих умов все ясно – вивчене в дитинстві вгризається в пам'ять і не відпускає впродовж усього життя. Одначе наявність таких творів Олександр Потебня фіксує вже в 80-х роках XIX ст. поряд із пародіями дум, казок, веснянок та купальських пісень[104]. Невже на той час народ уже повністю зневірився усьому цьому?

Мабуть, що ні. Добре відома настирливість дітей в наслідуванні дорослих.

Просить дитина розповісти казку, а в батька нема часу. Він і починає: «Розкажу тобі казочку про діда Заязочку. Був дід Заязка і було в його чорна серняжка. На с…ці латочка. Чи хороша моя казочка?». Дитина знала, що такої казочки нема. Вона несправжня. І давала батькові спокій. Якщо наполягала далі, все повторювалось спочатку. Так і з колядками. Коли менші діти просили старших навчити їх колядувати, їх вчили так само. Звісно, що з таким репертуаром ні за поріг. Тому за межі власної домівки ці колядки й не виходили.

Приблизно такої ж думки дотримувалася й Олена Пчілка. На відміну від колядок-жартів, які могли виконуватися під вікнами невдячних господарів, колядки-пародії ніколи не співалися в чужих людей при ходінні з колядою. Їх співали дома як дитячий чи домашній жарт[105].

---

[102] *Чичеров В.* Зимний период русского народного земледельческого календаря XVI – XIX веков. М., 1957. С. 140, 142.

[103] *Довженок Г.* Український дитячий фольклор. Віршовані жанри. К., 1981. С.105.

[104] *Потебня А.* Объяснения малорусских и сродных народных песен: В 2-х т. Варшава, 1887. Т. 2. С. 241 – 243.

[105] *Пчилка Олена.* Украинские колядки. (Текст волынский) // Киевская старина. 1903. Т. 81/июнь. С. 373.

Одначе пародіюється також не все поспіль. Переважно тільки те, що від початку було надто серйозним або ж популярним. Коли настає перевтома від серйозних дій, вони видаються й не настільки вже серйозними. З'являється потреба переведення на жарт. Колядки тут не виняток. Оскільки «дурне» запам'ятовується краще, то при першій згадці про колядку, в респондентів спливає в пам'яті те, що зверху – тобто саме пародії на колядки.

Найскрупульозніше підійшла до вивчення цього явища Олена Пчілка. Дослідницю, як і її попередника в цій справі – Івана Франка, найбільше цікавив процес виникнення цих «несерйозних» творів, а якщо конкретніше – то їх авторство. Отож, за спостереженням авторки дослідження, «якщо ближче і детальніше придивитися до них, тоді видно, що одні чисто народні, складені найпростішими колядниками, інші могли бути творами школярів, а треті, може бути і зовсім «письменних» людей»[106] .

Як ни дасте п'ятака,
Я вам вевaду біка[107]*,*

– погрожував шмаркатий колядник в колі родини, але далі порога з такими погрозами виходити не наважувався.

Биків і коней, за звичаєм, виводили з хлівів господарів на Щедрий Вечір. Наступного ранку, на Новий рік, повертали господареві добре нагодованих, за що він мусив розплатитися, як за худобину, тобто заплатити значно більше, ніж за колядування. В цьому й суть погрози старших колядників, які вже ходили ватагою, тож почувалися в силі:

Ни винесеш пирога,
візьму вола за рога [108].

Одначе й такі погрози сприймалися несерйозно, бо попідвіконню колядували підлітки. Старших, які ходили з вертепом, чи то пере бранців, пускали до хати.

Пародії співали тоді, коли господарі ні до хати не пускали, ні під вікно не виносили. В обох випадках колядники спочатку мали почути згоду на те, щоб колядувати. Якщо ж з хати не доносилось «колядуйте», заохочували себе колядкою-пародією.

Ой на річці на Ордані,
Нема хліба, ходім далі,

---

[106] *Пчилка Олена*. Украинские колядки. (Текст волынский) // Киевская старина. 1903. Т. 81. С. 371.

[107] Записано в с. Даманеві Ратнівського р-ну від Карпук Віри Семенівни,1914 р.н., освіта – 2 кл. польської школи).

[108] Записано 1994 р. в с. Кортелісах Ратнівського р-ну від Оксани Кухар 1925 р. н. непис.

Нема хліба ні кавалка,
Ходім, ходім до Михалка;
Нема хліба ні скоринки,
Ходім, ходім до Маринки[109].

Пародіювали все. Навіть такі відомі поважні коляди, як «Нова рада стала», «Ой на річці, на Ордані» та інші. Щоправда, пародіювання, обмежувалося лише згадкою першої строфи з серйозної колядки і використанням мелодійного супроводу[110].

Хоч Володимир Гнатюк вважав інакше: «Про пародії та жартовливі колядки треба пам'ятати, що їх не співають нікому; вони служать тільки для розвеселювання. Між ними є твори народнього, але є і штучного походження»[111].

В сучасному репертуарі західнополіських колядників віршів-пародій не густо. Як уже зазначалося – через непопулярність самої процедури світського колядування. Церковні ж ватаги, які також набрали тут популярності лише віднедавна, не схильні до такої творчості. Пародіюються як колядки церковної тематики, так і світської. Як:

Ходить Ілля до Василя,
А в Василя пуга житна:
Куди махне – жито росте,
А пшиниця вилягає.
А ви, люди, Бога знайте,
Малим дітям пириг дайте[112].

Основна тема такої пародії – висміювання незнання колядниками текстів колядок та переслідування економічного зиску від своєї діяльності: заспівали два слова – й давайте пиріг.

Авторство таких колядок, з огляду на їхню показову недосконаліть, однозначно слід шукати в дитячій творчості.

Олена Пчілка вважала, що, на відміну від колядок-жартів, які могли виконуватися під вікнами невдячних господарів, колядки-пародії ніколи не співалися в чужих людей. Їх співали дома як дитячий чи домашній жарт[113].

Часто колядка виявляла свій жартівливий підтекст у самому кінці:

---

[109] *Пчилка Олена*. Украинские колядки. (Текст волынский) // Киевская старина. 1903. Т. 81. С. 372.
[110] *Пчилка Олена*. Украинские колядки. (Текст волынский) // Киевская старина. 1903. Т. 81. С. 373.
[111] *Гнатюк В.* [Переднє слово до:] Колядки і щедрівки // Етнографічний вісник. 1916. Т. 35. С. III–XIV. Т. 36. С. XIV.
[112] Записано 1990 р. в с. Черчі Камінь-Каширського району від Євфросинії Романюк 1929 р. н. освіта середня.
[113] *Пчилка Олена*. Украинские колядки. (Текст волынский) // Киевская старина. 1903. Т. 80. С. 373.

Ой дядько, дядько, вейде-но надвир,
Вейде-но надвир, що тобі дав Биг?
Стожок пшениці на паляниці,
Два скопці увса,наверх кувбаса.
Із стріхи тече на моє плече,
Дай шпирки на п'єдь, то буду твий зєть[114].

Особливу популярність у репертуарі колядників здобула колядка про добування колядником пирогів із печі. Вже сам її початок *«У пичі пирогє кипіли»* вказує на те, що вона не місцева. Варять пироги на Поділлі. На Західному Поліссі це називається вареники. А пироги тут печуть. За кількістю варіантів складається враження, що вона принаймні пройшла тут дуже тривалу адаптацію.

Правдободібно, до плодів шкільницької творчості можна віднести колядку, перероблену з дитячої пісеньки зі шкільної програми «Ой на горі просо»:

Коляда бігла по дорозі,
В Коляди маленікії нозі.
Коли б такі ніжки мав,
То б я ними перебрав,
Як той зай[115].

Ми не стали вдаватися до такої детальної класифікації цих творів, як це робили наші попередники Олена Пчілка та Володимир Гнатюк. Основна їхня прикмета – профанація сакрального в своїй першооснові явища. Тож буде і зручно, і справедливо назвати цей тип колядок просто профанаційними.

Віктор Давидюк

128/
Ходить Ілля до Василя,
А в Василя пуга житна:
Куди махне – жито росте,
А пшиниця вилягає.
А ви, люди, Бога знайте,
Малим дітям пириг дайте.

Записано 1990 р. в с.Черчі Камінь-Каширського району від Євфросинії Романюк 1929 р. н., освіта середня спеціальна.

[114] Записано в с. Щедрогорі (Щедрогощі) Ратнівського району від Єви Ковч 1929 р. н. // Архів ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб. 144.
[115] Записав 1997 р. Роман Хомик у с. Турі Ратнівського району від Марфи Жучок 1940 р. н.

129/
Коляд-коляд-колядниця,
Добра з маком паляниця,
А з бурдою ни така,
Як із маком солодка.

Коляд-коляд-колядниця,
Добра з маком паляниця,
А ше ліпша із олійком,
Добре жити з Пантелійком.

Коляда, Коляда,
Баба з печі вигляда,
А дід баби по носу,
Давай, бабо, ковбасу.

Коляд-коляд-колядниця,
Добра з маком паляниця,
А без меду не така,
Дайте, дядьку, п'ятака.

Записала Галина Назарук
в с. Видраниці Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф 1. Од. зб. 152.

130/
Ой куляда, кулядиця,
Добра з маком палюниця.
З маком добра, з медом ліпша,
А пшенична найсмачніша.
Куляда, кулядиця,
Добра з маком палюниця.
Не так з маком, як з олійом,
Добре спати з Пантелійком.

Записано від Марії Сильчук 1931 р. н.
у с. Волі Щитинській Ратнівського району.
Архів ПВНЦ .Ф. 1-Б. Од. зб. 73.

131/
Ой коляда, колядниця,
Добра з маком паляниця.
З маком добра , з медом ліпша,
А пшенична найсмачніша.
З маком добре і з ситою,
Бувай здоров з колядой.

Записано від Євдокії Денисюк 1920 р. н.
в с.Волі Щитинській Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1–Б. Од. зб. 74.

132/
Куляда-кулядеця,
Добра з мадом палянеця.
Ни так з мадом, як з олійом,
Добра спате с Панталійом.

Записала 1994 р. Наталія Алексєєва
від Оксани Кухар 1925 р. н.
у с. Кортелісах Ратнівськго району.

133/
Куляда, кулядеця,
Добра з мадом паляниця.
Ни так з мадом, як синою,
Добра спате з кулядою.
Не так з медом, як з олійом,
Буду жити з з Панталійом

Записано від Віри Карпук, 1914 р. н.
у с. Доманеві Ратнівського району.

134/
Коляд-коляд-колядиця,
Добра з маком паляниця.
А без маку не така,
Дайте, дядьку, п’ятака.
А п’ятак ни важний,
Дайте руб бумажний.

Записан від Уляни Трохимюк,1925 р. н.
у с. Заприп’ять Ратнівського району.

135/
Коляд, коляд, колядниця,
Добра з маком паляниця.
А з часником не така,
Дайте, дєдьку, п’єтака.
Як не дасте п’єтака,
Возьму вола за рога,
А кобилу за чуприну,
Поведу на могилу.
А з могили на тартак,
Продам її за п’єтак.

Записан від Ольги Сидорук 1919 р. н.
у с. Самарах Ратнівського району.

136/
Куляда, куляда,
Дайте, дядьку, п’ятака.
Як ни дасте п’ятака,
Я вам веваду біка.

Записано від Віри Карпук 1914 р. н.
в с. Даманеві Ратнівського району.

137/
Коляда-колядниця,
Добра з маком паляниця,
А ще ліпша із гурдою.
Добрий вечор! З Колядою!

Записано в с. Козлиничі
Ковельського району Волинської області.
Архів ПВНЦ. Ф 1-Й. Од. зб. 28.

138/
Коляд, коляд, колядниця,
Добра з маком паляниця,
А без маку – не така,
Дайте, дядьку, п’ятака.
А ви, тітко, гроші –
Ми колядники хороші.

Записано від Юстинії Шумик 1919 р. н.
у с. Нуйно Камінь-Каширського району.

139/
У пичі пирожке кипіли,
Там мої вочийкє сиділи.
Я руженьця застругав,
По їдному витягав – наївся.
У пичі варенікув ни стало,
Поліз я на гору по сало.
Та я сала ни дустав,
Тико дарма з гори впав – забевся.
Просев, просев Марени,
Шоб подала рабрени – ни дала.
А ша просев Пораски,
Шоб подала биз ласкі – ни дала.

Записано від Ганни Повх, 1936 р. н.,
Софії Шмиговської 1924 р. н.
в с. Забродах Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф 1-Б. Од. зб. 40.

140/
У пичи пирогє кипіли,
Тай мої очейки сиділи.
А руженця застругав,
По-одному витягав –
Наївся.
У пичи пирогів ни стало,
Я поліз на гору по сало.
Я сала ни дустав,
З рабриною з гори впав –
Забився.

Записала Галина Назарук
у с. Видраниці Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф 1. Од. зб. 152.

141/
У пичі пирогє кипіли,
Там мої вочитя сиділи.
Я руженця застругав,
По водному витягав,
Наївся, наївся.
У пичі пирогів ни стало,
Поліз я на гору по сало.
Ой я сала ни дустав,
Тико дарма з гори впав,
Забевся, забевся.

Записано в с. Забродах Ратнівського району
від Ганни Повх 1936 р.н.,освіта – 2 кл.
Софії Шлиновської 1924 р. н.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Б. Од. зб. 40.

142/
Пирид піччу пироги кипіли,
Мої очки та й там догляділи,
А я шпильку застругав,
По одному витягав –
На-їв-ся.
Ще мині пирогів ни стало,
Поліз я на гору по сало.
А я сала не достав,
З грабриною з гори впав –
За-бив-ся.
Забився, у рів укотився,
Ой кіб же та рабрина,
То б я вилиз із рова.
Ко-ля-да!

Записала 1991 р. Ірина Гром
у с. Кримні Старовижівського району
від Хведосії Солованюк 1908 р. н.

143/
Де-есь там пиружке пичуться,
Там мої гочийки пасуться.
А я ружна застругав,
По їдному витягав,
На-їв-ся …
Пирогів мені стало мало
Та й поліз на вишку по сало.
А я сала ни дустав,
Тилько з вешке дарма впав,
За-бев-ся …
Ой вите, люде-християне,
Витягайте мине із яме.
Добре люде помогле,
Мні рибренку подале,
Ве-лиз я.

Записано 1986 р.
від Василини Солов'янчик 1902 р. н.
в Нових Червищах Камінь-Каширського району.

144/
Бігла таличка із березнячка
Та й забігла в двір до пана-діда:
– Діду, дай тобі заколядую.
Винеси періг мені за поріг.
Давай пирога, давай пирога,
Бо возьму вола твого за рога.
Ой ксьоб, скоб, бичку, на беріжичку!
А ти, дідойку, дай паляничку.

Зап. 1994 р.Наталія Алексєєва
в с. Кортелісах Ратнівського району
від Оксани Кухар 1925 р. н. непис.

145/
До Колядойки дві ниділийки,
їден день.
То й пириседжу, то пирилежу,
той тежденьь.
Я тобі, діду, заколядую,
во як же?!
Йди на гойдашку, здайди ковбаску,
То дай же.

Записано від Ганни Повх 1936 р. н.
Софії Шлиновської 1924 р. н.
с. Забродах Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф 1-Б. Од. зб. 40.

146/
Ой Коляда йде,
Все добре буде.
Несе пшениці –
На паляниці.
Копу яменю –
На куті жменю.
Ще копу вівса –
Тай коляда вся!

Записала Валентина Октисюк
від Оксани Шинкарук
в с. Самарах Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф 1. Од. зб. 169.

147/
Коляд, колядую
На палиці в рукавиці.
Шпирочку чую,
Дєдьку, не лякайся,
За піч не ховайся.
Ми не прийшли обкрадати,
А прийшли колядувати.

Записано від Ольги Сидорук 1919 р. н .
в с. Самарах Ратнівського району.

146/
Коляд-коляд-колядин,
А я в батька один.
А ви не питайте,
Паляницю дайте.

Зап. від Уляни Трохимюк,1925 р. н.
в с.Заприп'ятті Ратнівського району.

149/
Коляд, коляд, коляди,
Я у батька один син.
Мені батько сказав,
Щоб я гроші збирав.

Записано від Катерини Гуріч 1920 р. н.
в с. Голики Ратнівського району.

150/
Куляден,куляден,
Я у батька уден.
Мана батько пуслав,
Шоб я грошей дустав.

Записано від Віри Карпук 1914 р. н.
в с. Доманові Ратнівського району.

151/
Коляд, коляд, колядин
Дай горішок хоч один.
Як грішок не даси,
Я попрошу ковбасу.

Записано від Вакунини Гурич 1927 р. н.
в с. Голики Ратнівського району .

152/
Колядин, колядин,
А я в батька один.
Коротенька юпочка,
Винось, бабко, бубличка.
Коротенький кожушок,
Винось, бабко, пиружок.

Записала Світлана Максимяк
від Марії Кос 1935 р. н.,
в с. Замшани Ратнівського р-ну.

153/
Колядки, колядки,
А я один в батька.
По коліна кожушок –
Дайте, дядьку, пиріжок.
В пиріжку дві дірочки –
Дайте ще й горілочки.
А за ту колядку –
Ще грошей десятку.
А за мій голосок
Дайте сала кусок.

Записано від Марії Литвин 1924 р. н.
в с. Замшани Ратнівського р-ну.

154/
Коляда по грібе ходела,
В зеленим гаю заблудела.
То з Пилипом, то з Артьомом,
То стояче над парсоном,
Под кущієм.

Записано в с. Лобні Любешівського району
Волинської області.
Архів ПВНЦ. Ф.1-Л. Од. зб. 46.

155/
Коляд, коляд, колядниця,
Добра з маком паляниця,
А без маку не така,
Дайте, дядьку, пятака.
А пятак не такий
Дайте, дядьку, ще й другий
(хи-хи-хи).

Записано в м. Рожищі Волинської області.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 14.

156/
Коляд, коляд, колядниця,
Смачна з медом паляниця.
А без меду не така,
Дайте, бабо, пятака.
А пятак не такий,
Дайте, бабо, золотий.

Записано в с. Шлапані
Любешівського району Волинської області.
Архів ПВНЦ. Ф 1-Й. Од. зб. 2.

157/
Прийшла колядка до нашого дядька,
На дядькув двир.
Дядьку, дядьку, скажу вам колядку,
Дайте мені свій періг

Записано в с. Шлапані
Любешівського району Волинської області.
Архів ПВНЦ. Ф 1-Й. Од. зб. 2.

158/
Коляд, коляд, колядниця,
Смачна з медом паляниця,
А без меду не така,
Дай-но, тітко, п’ятака.

Записано в с. Деревку
Любешівського району Волинської області.
Архів ПВНЦ. Ф 1-Й. Од. зб. 6.

159/
У пичі пиружкі сиділи,
То мої очики гляділи.
Стругачика застругав,
По одному витягав –
Наївся.

Записано в с. Деревку
Любешівського району Волинської області.
Архів ПВНЦ. Ф 1-Й. Од.зб. 6.

160/
Коляд, коляд, колядниця,
Смачна з медом паляниця.
А без меду не така,
Дайте, бабо, п’ятака.
А п’ятак не такий,
Дайте, бабо, золотий.

Записано в с. Шлапані
Любешівського району Волинської області.
Архів ПВНЦ. Ф 1-Й. Од. зб. 2.

161/
Прийшла колядка
До нашого дядька,
На дядькув двир.
Дядьку, дядьку,
Скажу вам колядку,
Дай мені периг.

Записано в с. Шлапані
Любешівського району Волинської області.
Архів ПВНЦ. Ф 1-Й. Од. зб. 2.

162/1
Ой рано, рано кури запіли,
Святий вечур, кури запіли.
А шо на ранні й Василько устав,
Святий вечур, Василько устав.
Василько устав й чуприну зчисав,
Святий вечур, чуприну зчисав.

Записано в с. Сошичні Камінь-Каширського району
Волинської області.
Архів ПВНЦ. Ф 1-Й. Од. зб. 11.

163/
Коляд, коляд, колядниця,
Добра з медом паляниця.
А без меду не така,
Дайте, дядьку, пятака.
А пятак не важни,
Дайте рубль бумажки.
А в рубльові дві дирочки,
А в рубльві дирочка,
Дайте пляшку горілочки.
А горілки нема, дайте пляшку вина.
Я колядку колядувала,

Пуд гокєшни ночувала.
Я колядку колядую,
Пуд гокєшни ночувала.

Записано в с. Костюхнівці
Маневицького району Волинської області .
Архів ПВНЦ. Ф 1-Й. Од. зб. 11.

164/
Ой, коляда-колядниця,
Добра з маком паляниця,
А ще лучча з чорнушкою,
Попік руки пампушкою.

Записав 17.07.1990 Юрій Зілюк
від Онисима Гаврилюка 1889 р. н.,
жителя с. Качин Камінь-Каширського р-ну.

165/
Ой, коляда, колядиця!
Дайте з маком паляницю.
Як не дасте, одкажете –
Мої ніжки зазнобите.
Мої ніжки невеличкі,
То купіте черевички.
Черевички новенькі,
Паляничкі кругленькі.
Ой, коляда, колядень!
Як уночі, так і в день.
Я уночі не піду,
Бо собаки нападуть,
Колядники одберуть.

Записано 20.09.87 від Анастасії Козяр, 1910 р. н.,
в с. Забужжя Любомльського р-ну.

166/
Коляд, коляд, колядниця,
Смачна з медом паляниця,
А без меду не така,
Дай-но тітко пятака.

167/
У пичі пиружкі сиділи,
То мої очики гляділи.
Стругачика застругав,
По одному витягав –
Наївся.

Записала Раїса Лобанюк у с. Охотники
Турійського району від Марії Осіюк., 1928 р. н.

«ПУШОВ БИ Я ЩОДРУВАТИ»

Походження обряду щедрування

Відомий дослідник різдвяно-новорічного фольклору Ксенофонт Сосенко писав: «Отсі щедровечірні містерії є, отже, пізнішими культурно й історично, ніж святвечірні»[116]. Це зовсім не означає, що вони майже нові і в історичному плані. Наскільки вони давні і який вірогідний вектор їхнього поширення, можна судити з того, що, до прикладу, ритуал биття дерева з метою провокування його родючості, подібний до українського, існує і в японців, де називається «нарікідземе» (лякання дерева). 14 або 15 січня (чим не православний юліанський календар?) стовбур дерева б'ють палицею або колють ножем і розсічені місця змащують кашею[117]. Поліщуки свої груші та яблуні обмащували тістом, яке залишалося на руках після місіння пирогів. Але в японців, крім того, після відповідної обробки дерева ще й жінок б'ють по сідницях, щоб народжували здорових дітей[118]. У нас такого немає.

Наші ватаги колядників, які йдуть із хати в хату, де вітають господарів, отримуючи за це свою віддяку, більше нагадують усуспільнення для парубоцької громади плодів праці кожного з селян, на який та громада може деякий час безбідно існувати. Якщо ж врахувати, що такі обходи відбувалися кілька разів на рік, то як тут не згадати популярний нині вислів «шляхта не працює». Історично ж ця шляхта належала до касти воїнів. На неї від імені князя й збиралися податки від кожного двору. Той самий елемент збору становить економічну основу будь-якого обхідного обряду. Ідеологічна – це як релігія для прихожан, але не для священиків, які з неї ще й живуть. Колядників (ними називали й щедрівників), як посланців вищих сил, чекали і водночас боялися: «Треба заплатити добре, бо шось вкрадут». Тут, як кажуть, коментарі зайві. І початок цих експропріативних походів сягає дуже далеких часів.

Ще на початку нашої ери зароджується княжий прошарок. Створюється він внаслідок того, що вільних земель уже нема. Тож їх і

[116] *Сосенко К.* Різдво-Коляда і Щедрий Вечір. Киїів, 1994. С. 143.
[117] *Масакі Умебаясі*. Календарні звичаї та обряди японців. Київ: Стилос, 2012.С. 91.
[118] *Масакі Умебаясі*. Календарні звичаї та обряди японців. Київ: Стилос, 2012. С. 92.

не треба захоплювати. Достатньо змусити населення сплачувати данину. Князі, а первісно воєводи, тримають задля цього невеликі військові угруповання, які спочатку підкоряють собі хліборобів, а потім раз на рік збирають із них данину. Для означення свого статусу воїни, які збирають оброк, часто вдягають на себе вовчі шкури. Одне таке зображення воїна зі списом у каптурі з вовчої шкури на голові та плечах збереглося на розписі етруської гробниці, інше – на якому зображено поєдинок двох воїнів, одного в масці вовка, іншого – скоріш за все у масці змія – на золотому розі з Галетус.

Військовий стрій, який найчастіше передається двома широкими стрічками через плече, незалежно від того в папасі, картузі чи в радянській військовій шапці на голові, до останнього часу був неодмінним атрибутом новорічних обходів.

Обходи дворів з метою збирання оброку відбувалося після обмолоту, тобто на Щедруху чи Багатуху. Друга назва побутує в районах, що межують з Волинню. У багатьох щедрівках оспівуються жнива, молотьба та меління зерна в млині. В пам'ять про це і дотепер «врічним гостям» дають пироги, рідше – сало, це вже зважаючи на їх подорожній маєстат, а ковбасу вони можуть хіба вкрасти самі.

Ритуальне збереження традиції грабежу і ґвалту теж має місце в новорічних обхідних обрядах: вершник у ходінні з конем обов'язково старається покотити дорослу дівчину, якщо така є в хаті, інші дивляться, що б прихопити так, без дозволу. І це вважається нормою.

Про традицію вдягання вовчих шкур на Коляду в слов'ян свідчить наведена Доленгою-Ходаковським приказка: «Носиться, як з вовчою шкурою після Коляди». Отже, після Коляди вовча шкура вважалась чимось зайвим, непотрібним. Інша справа на Коляду. Тут вона виправдовувала своє використання. Втрачену традицію обходів щедрівників у вовчих масках нам вдалося буквально вихопити із забуття на самарських хуторах на Ратенщині. Інший артефакт, який підтверджує її використання до свята – народна казка «Вовк-колядник».

З'влялися колядники-реквізитори в той час, коли вшановували предків. Будь-який гість у цей час сприймався як їхній посланець. Для більшої певності, що саме цю роль виконує військова ватага, «700 блудців-молодців», як співається про них у щедрівках[119], окремі з них одягаються в предків – діда, бабу – та символ родючості – козу. Таким чином побори набувають благовидості. Їх необхідність у такий

[119] *Сосенко Кс.* Культурно-історична постать староукраїнських свят Різдва і Щедрого вечора. Львів, 1928 / Репринтне видання. Київ, 1994. С. 184.

час ні в кого не викликає не те що спротиву, а навіть сумніву. Відтак хлопчачій ватазі залишається лише дякувати господарям і бажати добра та нових щедрот у віддяку за їхню щедрість. Так, на наш розсуд, вжилися в побут наших далеких предків щедрівки.

З часом, коли практика поборів втратила своє первинне значення, вітання у вигляді щедрівки набуває основного статусу, а колишня данина − символічного вираження і перетворюється у віддяку за побажання добра.

Оскільки збір данини не можна було провести в стислий термін, то обходи тривали не по кілька днів, а принаймні по кілька тижнів. Отже, колядування у проміжку часу від Різдва до Водохрещ може мати середньовічне походження, коли воно становило єдиний обрядово-пісенний цикл. Десь вони називалися за давнішою традицією колядками, десь щедрівками, але перепон для того, щоб в один і той же час виконувались як пісні з ритмоскладом (5+5), а десь − (4+4), не існувало.

Особливістю поліських щедрівників були обходи з Конем, Буснем, Ведмедем. В інших українських регіонах вони невідомі. Зате на них можна натрапити в Польщі чи Білорусі. Найпопулярніші вони в районі сіл Хотешів, Черче, тобто неподалік від Михнівки, де знаходився монастир. Микола Теодорович пише: «Виникнення Михнівки як містечка, за свідченням деяких церковних документів і народного переказу, відноситься до 1637 р., коли, за клопотанням Філона Єловицького[120], для швидшого заселення цієї місцевості королем Владиславом IV даровано було містечку Магдебурзьке право, в силу чого сюди почав стікатися різний збрід»[121].

Ченці були з різних куточків, але вочевидь, крім місцевих чимало з Білорусі. Вони й могли принести сюди ці народні містерії, бо на українській етнічній території, включаючи Пінщину, Берестейщину й Підляшшя, вони не такі популярні.

«Діди» більшою мірою відомі на Буковиниі та в Польщі, ходять із ними й на Волині. А на Західному Поліссі про дійство ходіння з «дідами» згадують рідко.

Що ж до «Кози», яка має загальноукраїнське поширення, то вона була відома й тут, тільки важко сказати, відколи і наскільки популярна.

Віктор Давидюк

[120] Філон Єловицький був відставним ротмістром польського короля, підстаростою Кременецьким, тому містечко було подаровано йому у власність.

[121] *Теодорович Н.* Волынь в описании городов, местечек и сёл в церковно-историческом, географическом, этнографическом, археологическом и друг. отношениях: историческо-статистическое описание церквей и приходов Волынской епархии. Т. V. Ковельский уезд. С. 347.

Уже перед Новим роком та Щидруха. Збираються хлопци, ну, там чоловік п’ять чи шисть, чи десіть, скілько їх, і роблять тако: бируть два кожухи, виворочають, накладають одного кожуха на рукі, другого на ногі. Позав’єзують. Пороблять такє рогі, як в козла великі. Да такє дерево обкрутять, а теї рогі догоре. А вже шнурка прив’єжуть на тиї рогі, а вин згнеться да й водять. Оден водить того «козла»:

Ну, ну, ну, козьол,
Ну, ну, ну, баран,
Поворчайся,
Хоч ни хочиця.

А той «козьол» вже тупає, да й поворочуїця. Ну, поспіває. Посля буде два «цегане» й «циганку» зроблять таку. Тоді, як заграють ти цигани на скрипци, підимо танцьовати. А тоді: «Хазяйка, дай сала, – да, – дай коко, шоб твоїм ворогам вебило око, – да, – дай гроши дитюкови на шапочку». Ляльку таку зробить, яку спудниецю наложить таку чорну, нихорошу, фартуха якого причепить, да хустку возьме пирив’яже чириз пличе, да ту ляльку положить і ходить просить. Всі дають, шо просять, як було в хати. Ничо ни мона одказувати.

Записано від Насті Пасевич 1916 р. н. в с. Вулька Любешівська Любешівського району.

Сперва дід з бабою заходять до хати. Питають: «А чи можна наший «козоньци» у вас погулять?» Тоді «коза» заходить і спивають:

На горі вовчок з вовченятами,
В долини коза з козинятами.
Як прийшов вовчок да й за козочок,
А вовченята за козинята.
Наша козонька ізлякалася,
В густиї лози заховалася.
Як лягла спати – ни могла встати.
Шоб козі встати, теба шось дати,
Чи кобасицю, чи паляницю,
Чи кусок сала, щоб коза встала.
Уставай, козо, господар іде,
Господар іде, кобасу несе,
І кобасицю, і паляницю,
І кусок сала, щоб ти устала.

Записано 1996 р. від Василя Вознюка 1985 р. н. в с. Річиці Турійського району.

Приходит до хати, каже: «Пане-господаре, пустіте «козочку» в хату». «Дід» був, «баба», «циганка» замазуєця і «коза». От уходят у хату, спивают і танцуют. Ходят дітки кругом «кози» і спивают:

Ду-ду-ду-ду-ду, з ким же я буду?
Пробила нижку на суху груду.
Не так на груду, як на ломину,
Прийди, серденько, хоч на годину.
Де коза була, боса ходила,
Силь дорогая, міра малая.
Шоб тибе, козю, заїли вувки,
Нащо поїла попови квитки?
Хазяїн іде, коляду нисе.
Коляду нисе і то ще ни все.
Коляду нисе ще й колядницю.
Кусочок сальця ще й паляницю.
Ще й паляницю і кусок сала,
Щоб наша коза потанцювала.
Танцюй, козусю, та й не барися,
Сім хазяїну та й поклонися.

Тоді вже кланяється «козочка» до хазяїна й іде. А хазяїн дає вже плату. В торбу.

То з «козою» в нас ходили діти, а рослиї хлопци ходели з «конем».

Записано 1993 р. в с. Погулянці (Пулимах) Любешівського району.

Зара там живе людина в одній хаті, то звуть його Боярський. І дід там жив, і прадід жив, то казали Боярські. То трохи далеко, но на Щодруху ше і зара туди ходять. На Щодруху пакості робили: худобу в хлівах помінєють, то дрова порозкідають, то нужник перекинуть.

Записано від Катерини Марчук 1926 р. н. в с. Горки Любешівського району.

На Щудруху пирибирались. В «вовка», в «ведмедя», в «кузу», в «увички», в «циганув». Рубели машкєри (маски), вивурочувале кужухє, краселись бураком, сажию.

Записано в с.Брониці Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од зб. 1. Арк. 15.

Хлопци повбираються як так у воєнне. Ну то звуться козарі. Коза з ними була. І ходять спивають по хатах: «Скаче козонько, скаче

нибого, дасть тобі господар пувзолотого. Пувзолотого нема шо брати, треба козоньци вище скакати». І от уже платить «козі», як скаче.

Записано в с. Світязі Шацького району.

В хату заходять. Очченять і просяться до хати, чи позволимо їм закугітати, бо то «Когут» перед Новим роком.

– Так кугітати ци позволите?

– То кугутайте.

То вже воне танцюють і кугєчуть їден попирід одного: «Васильова мати пушла кугітати, хліба дуставати. А зернята вибирати. З колосочка хлібця бочка. Роди боже житце на новеє літце. Гусьом полова, а бедлови солома, господареви ядро, господени все добро».

Записано в с. Світязі Шацького району.

Заходять в хату починають здоровкати з Новим роком. «Бусьол» був – вкраде буханку хліба, ну там що взєв, роззявив того рота, взєв за ковбасу з печі і потєг в мишок. Взєв ковбасу і нисе. Вже хазяїн тоді ничо ни каже, ай, хай бируть.

Записано в с. Пульмі Шацького району.

Десь з пувчаса в хате спивають і танцюють. «Коза» тилько скаче і биличеть, а там «цеган» і «бусол» дєйствували. Той на піч заглядає, чи кобаска весить, той девиця, де буханка хліба лежеть. А решта всі спивають. Стоять в порози і спивають. Позамурзувани, позамазувани гет.

Записано в с. Пульмі Шацького району.

І поліцаї з їми ходять. Тиї вже співають по-польську: «Нови лята, стари лята, дась господар калачата. Як не даси калачика, то уведем рогачіка. І будемо в ріг трубити, Воликами хліб робати». Співають «поліцаї». Два. Тоді впускають «козу», вона була за дверима: «Скакала коза по лісах горах, а тепер скаче по божих дворах. Ой скаче, козо, козо-небого. Дасть тобі господар пувзолотого. Пувзолотого нема що брати, треба цій козі добре скакати. Де коза ногою, там жито копою, де не буває, там вилягає. На пичі козьол умиваїця, а над ним риндзя утираїця». Ото вже вони і «баба» співає, і «дід», і «поліцаї» і всі. Всі вони цилуються. «Ой, риндзя, риндзя, підем до хвиндя. Вбуйся в чобутки, підим на гульки. Візьмись за

ріжок, я за губоньку, поцілуїмся, мій голубоньку. А на цьому слови бувайте здорови» .

Записано в с. Пульмі Шацького району.

«Поліцай» йде навпирід до хати і питаїця, чи приймите з козою. Як ні, то виртаїця назад. Але більше приймають і діти довольни, бо ж то ждуть. Вже того року то ни ходели. Але раньше дід робев [«козу»]. Раньше ше помню я, то ходили всі, а типер, ну, такєї роке буле, шо тяжко невольно було. А типір всі [ходять].

Записано в с. Пульмі Шацького району.

Заходили до хати.

– Добрий вечір.

– Добре здоров'є, – значить, ну й начинали колядувати, значить, по-нашому щедрувати. Поколядували, пощедрували й тоді:

– Позвольте потанцювати з «козою». О! Й давай ну то с тею козою й видумують ото:

– Гоп, гоп, козуню, Гоп, гоп ти сіра. Де ш ти, козуню, Рошкі пропила?

Записано в с. Смолярах Старовижівського району.

168/
На куті коза, на куті сіра,
Розходилася, розносилася.
По всьому двору й по городови.
На горі вовчок з вовчинятами,
В долині коза з козинятами.
Ой прийшов вовчок да за кожушок,
А вовченята за козинята.
Нашая коза іспугалася,
В сухеї лози заховалася.
Нашая коза старая псіца.
Як лягла спати, ни могла встати.
Уставай, козо, господар іде.
Господар іде, кобасу несе.
То кобасицу, то паляницу,
То кусок сала, шоб коза встала.
Вот і всьо… Нє, є ше.
Уставай, коза, розвеселіся.
По сьому дому та й розходіся.
По сьому дому по висьолому.

Пан-господару та й поклоніся.
Пан госпдару, ше й господині.
Ше їхнім діткам та й малесейкім.

Записано в с. Пульмі Шацького району.

Колесь воно все закрето робилося. Вся традиція була з коріння знищана. І ни колядували. І ни ходили. Штрахували батьків, якщо дитина піде з тим «буслом». А вони зранечку з дванадцяти годин, вони пошті ціле сило обійдуть. Діти вони хорошенько. Старіші в нас ходять. Хлопці такі, шо після армії, то тиї понапіваюця, при конці то вже погублять і того «бусля», і ту «козу», і все. А діти довольни. Так ждуть Нового року, бо ж знають…До кого ни зайшли, то кличуть, бо ж і в нас дітки ждуть, бо ж тоже, чи «коза» нас одвідає.

Записано в с. Пульмі Шацького району.

Колядники в нас ни одівалися. А щодровники і в «коня», і в «чорта», і «гуси» були. Був іден раз «кінь», а на йому «салдат з винтовкою».

Записано в с. Видерті Камінь-Каширського району.ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 2. Арк. 6.

Наши ходели, з Новосілок. Да, с «конем» ходели. Тоже наши ходели с «конем». Ше й спивали … Я знаю… Е, як то воне?... Стийте… А!

– Добрий день, добрий вечір вам, до вас до хати. Чи тутинька в вас так не слихати, шоп хто… шоп хто приходив с конем до хати? Ну… Ой пушов наш конь у панській у двор. С панського двора, значить, там ше десь пушов. Е…значить…е…і ш-ше,.. стийте-но… Ага… Ну, а вже впосля е… шоб, значить, дари надари, бари набари, дари надари, значить. Мірою вувса, коню кобаса.Тре злоти гроши (бо тоді злоти худели). Тре злоти гроши. Наш конь хороший. Поздоровлєїм вже з Новим годом, підимо од вас прамо городом (значить – напраму). Отакє, так, як і щидрівкі співале: «Добрий вечір вам, до вас до хати. Чи тутика в вас так ни слихати, шоп хто приходив с коньом до хати. Поздоровляїм вас з Новим годом. Підимо од вас просто городом». Я вже позабував, бо то… то складно співають.

Записано в с. Смолярах (куток Новосілки) Старовижівського району.

Як пушов наш конь у панський овйос,
то назад наш конь ледь ноги приньос.
Бардзо заболів, вісім день не їв.
Як стали коню овйос подносіть,
То став же наш конь …

Вже тоді й дупою кидає й головою вже киває. А як вже спивають, шо барзо заболів, то він вже опустив голову і вже те… стоїть. А як стали овйос подносити, то він вже тоді подимаїться вверх. О… І вже тоді говорать так:

А ви, хазяїн, барі не барі,
барі не барі, коня надарі,
Коня надарі три рубля гроший,
три рубля гроший,
наш конь хороший.

І тоді вже: «Бувайте здорови». Поблагословили. Питаїця, чи можна погуляти. Розрішить – значить гуляють. Не розрішить, гуляти не будуть. І тоді вже тиї «діди» танцюють, «циганка» лементує. Потанцювали. Гармошка грає, якщо є. З тим і пушли.

Записано в с. Кримні Старовижівського району.

«…А другі стали з кіньми пуд иньми»

Возьме сяде на конє та й сам, сам ногаме ступає.

В «конє» пирибиралися, скатерки тако озьмуть надінуть. «Жид» з «жидивкою» були, «циганка»… А той «кінь», то лижок ни було, як тепер, то лавки були, то той «кінь» по лавках скакав.

Мостище Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од.зб 24. Арк. 98.

На Щодруху пирибиралися колядники дивчата в хлопцюв, хлопци в дивчат. Вивертали кожухи. Робили «смерть» і так ходили.

Тойкут Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Од.зб. 24. Арк. 7.

Витесували «коня» з дерева і ходили з ним пуд кожну хату колядувати.

Нуйно Камінь-Каширського району.ПВНЦ. – Ф. 1. Од. зб. 36. Арк. 6.

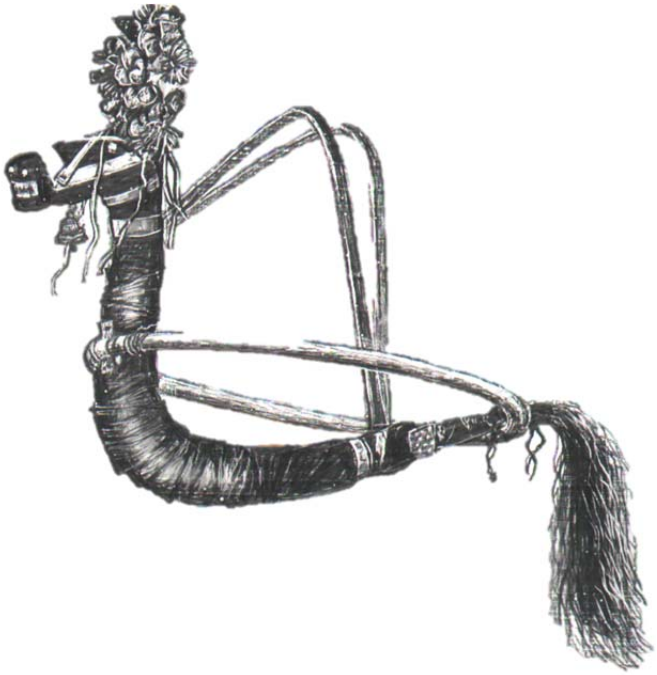

Ото «конє» вберут в біле, то скатиркаме, то в шо ше і гет «конє» зроблять. Вопше і з головою і з гревою. Тилько ше обшиваїця скатиркаме кругом, тако щильно. І сам в ту дирку влазить. Із таких каблукив… І хвоста причепить, і усьо. І ше й влазить у сиредину і тако скаче.

Записано в с.Мостищі Камінь-Каширського району.

З льону вже греву зроблять, о… А на тому кинську голову тоже з шмáток ізробить, а всередину такийо хлопиць молодий … та й пудскакує. Та й скочить то на лижко… Колесь лижкув ни було, були тики таке дошке клале, примосте, як типерика.

Записано в с.Мостищі Камінь-Каширського району.

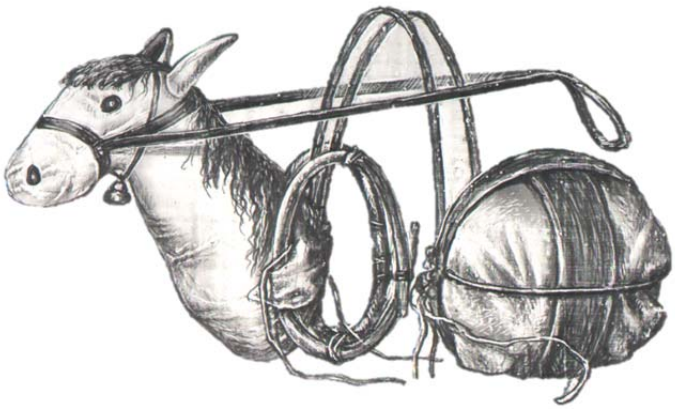

Воне беруть ребра то роблять з того… з дерива, ну потом обмотують його, того «конє» зроблять. І тут дерка.

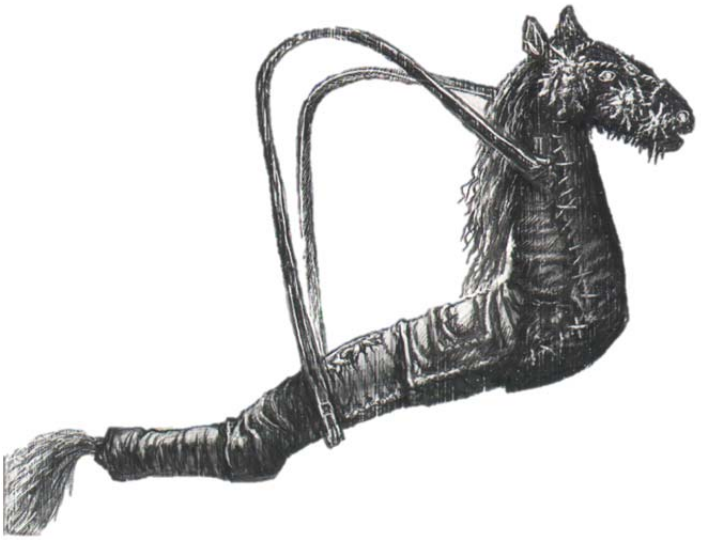

Чоловік входит туда, начипляє собі [на плечи] і гуляє… гуляє з тим конем.

Записано в с. Мостищі Камінь-Каширського району.

Памнятаю, «конє» зроблять, то в хату вийдут, то «конем» кругом лавок або по лавках, колесь лавке буле, та й по лавках з тем «конем».

Записано в с. Мостищі Камінь-Каширського району.

На Щодруху робели «козу», чоловіка накривале портовеною і ходеле з козою по хатах. Зайдуть в хату, а чоловік і каже до «козе»:

– Може, те сінця хоч?

Мовчеть.

– Може, те сальця хоч?

А коза:

– Бе-е-е-е!

Записано в с. Нових Червищах Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб. 31. Арк. 18.

Робили і «Козу», і «Вертепа» робили. Таку…як вам сказати… хатинку будували. Ну і там свічка горіла. От. І співали, колядували, ходили – називається «Вертеп».

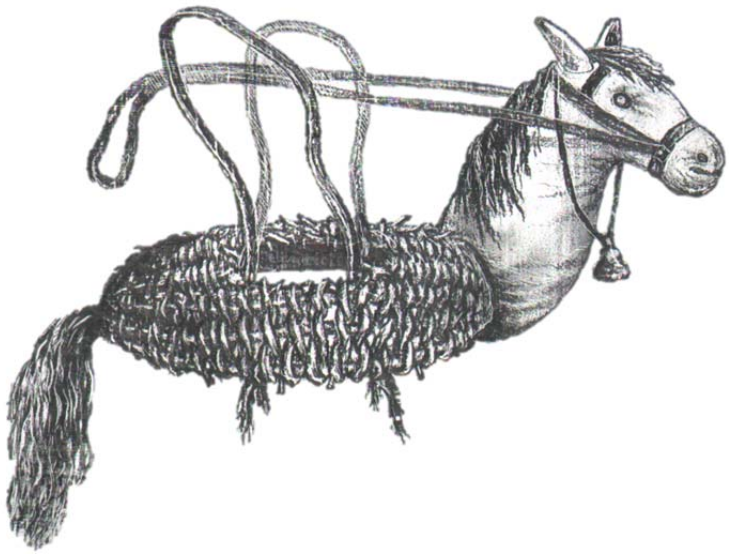

Записано в с. Ставках Турійського району.

Зразу переколядують, то «коза», то «чорт» вже там трохи по хаті поскаче. Вже «чорт» собі, а «коза» собі. Отако чудили. «Коза» там того… по хати ходить, руками розмахує, а ти співають. А тоді як вже

вони кінчать, вже «коза» там по хаті то туди загляне, то туда загляне. Хоче, щоб хазяїн трохи посміявся.

Записано в с. Ставках Турійського району.

Ходели з «козою», чом нє? Ну такє більш… навіть ни хлопци, а чулувікє, бо ще молодиї не знали в тому. А чулувікє старшиї, вже котрийсь стає за «кузу». Маленького якогось виучать от, шоб «коза» бекала да танцювала. Но в нашому силі сього ни добре … ни заучували. В нас нє, ни було такого. А по других селах худили.То вам треба за Луків, то там, там як би то більше Полісся.

Записано в с. Хотковичах Турійського району.

Колядники ходили із звіздою, а щодрувники вбиралися ву «ведмедя», «коня», «циган», «солдатув». Вони йшли і дзвонили перид окнами, просились пощодрувати. А коли хто ни пускав, то спивали:

Защодрую, дядьку, тетери,

Щоб ти на той рик ни дуждав вичери.

Записано в селі Раковому Лісі Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб. 42. Арк. 42.

Як ни позволяли щудрувате, то робили пакости. Раз звізле на сило 10 санив і поставили на дну купу вден на вден до самуго неба.

Записано 1996 р у с. Щитині від Насті Салівончик, 1937 р-н.

Підпирали двери в хати, сани на хлів закидали.

Записано 1996 р. в с. Щитині від Марії Салівончик 1925 р. н.

На Коляду так ходили, а на Щудруху був «цеган», «циганка», робели ляльку замисть дитени. «Вовк» худив з вухами. Вимазиниї сажию худили. То хлопци пиридівались, а дивчата худили хорошиї.

Записано в с. Броници Камінь-Каширського району від Тетяни Ходаковської. Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 1. Арк. 10.

Колесь, ще за цара, за Польщі не перивдягались А в 50-х роках вкрадки перевдягались (щоб ни пузнав нихто) і звізду носеле.

Записано в с.Стобихві Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 45. Арк. 11.

У шо хоч пирибиралися. В «буська», «козу» робеле.

Записано в с. Старих Червищах Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 44. Арк. 9.

Колядники перевдягались у кого хотіли аби тілько так, щоб найсмішніш було, а щодрувники чогось більш у «циган». То попідмазуються невідь-чим, одіяло зроблять рогом. Одним словом, лєк наводили на людей. Але смішно було дуже. Нарегочишся, аж животи потим болять.

Записано в с.Дарівці Ковельського району. ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб. 61. Арк. 8.

Щедрувники перевдягалися в «циган». В «козу». То як вже йдуть «цигани», то закривають двери, бо вони вже все випрошують, в піч заглядають. То на Щодруху. А на Коляду не перевдягалися. Ходили по селі з звіздою.

Записано в с.Облапах Ковельського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 76. Арк. 22.

Щедривники перевдягалися в «циган», в «бабу», ще в «козу». Як вже йдуть цигани, то закривають двери, бо вони вже все випрошують, в піч заглядають, витягають сало, ковбасу. В основному перевдягалися хлопці.

Записано в с.Облапах Ковельського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 76. Арк. 22.

«Козу» робили. Вивертали кожуха. Робили морду, очи з бляхи. Приходили до якоїсь хати і спували:

Ходь, козак з корчми,
Ни бійся Кузьми.
Кузьмова мати
Просить до хати.
Просить до хати,
Щось має дати.
Дасть штири злоти
Козі на чоботи.
А дідуйкови на руковичку,
А бабусейци на запасочку.
В нашої баби із носа тече,
Бо наша баба пироги пече.
В нашому саду вродили сливки,
Щоб тую козу задерли вовки.

Як казали останні слова, «коза» впала. Тут приходить «дохтур-аптекар». Вин каже: «Я лєкар-аптєкар. Лєчіть умєю. Сто в лазарєтє, двєсті на том свєтє». Вилічить «козу». «Коза» скаче. А «дід» з «бабою»:

Ой хвалим тебе,
Милий наш Боже,
Що наша коза
Скакати може.
Уроди, Боже,
Жито пшеницю,
Жито-пшеницю,
Всяку пашницю.

Записано в с.Старих Кошарах Ковельського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 69. Арк. 18.

Приходили з чужого села, з Курина, приносили з субою «коника» дириВлєного. Тут спувають. Худили вдень, увечури ни приходили щудрувати.

Записано в с. Деревку Любешівського району. ПВНЦ. Ф.1. Од.зб. 88. Арк. 18.

Вивертали кожухи, носили кошика, мішка. Брали на столі паляницю, ковбаску з печі, і вже хазяїн ни смів тоє відбирати, за те вони колядували. А перебирались у «вовка», «ведмедя», в «козу».

Записано в с.Гуменцях Любомльського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 113. Арк. 20.

Щедрували хлопци.

− Які ви знаєте шедрівки?

− Такєї, як і колядували.

Записала 1993 р. Світлана Задерей у від Наталки Задерей 1912 р. н. у с. Заболотті Любомльського району. Архів ПВНЦ. Ф.1.Од. зб. 116. Арк. 5–6.

У нас що колядують, те й щедрують.

Записано в с.Нуйні Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 82. Арк.10.

На Щедрець увечори у нас спивали тилько хлопци.

Записано в с. Осовцях Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 35. Арк. 2.

Найбільш щедрували дівчата. Тепер вже ходять всі.

Записано в с. Черчі Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 53. Арк. 7.

Та й знаю тиї й колядке, «щадрухе» колись казале.

Коли, коли… в саму Щадруху було колядуваннє. Ну на Руздво ходили діткє маленькє, а вже на Новий рік удень, то вже ходять посівають.

Вже як були ближнє родичі, то вже у хате співаємо. До чужих людей, то пуд окном стоїмо та й співаємо. То-то вже, як буле велекиме, то таку пісню спивали, а як були маленькиме, то тоже такє пісеньке виспівували.

Записано в с. Сошичні Камінь-Каширського району Ф.1-Й. Од. зб. 1. Арк 6.

Малиї щедрують попуд окном, а страші йдуть до хати.
Гу! Гу!
Виносьте по пирогу,
А з добриї ласки
Ще й кільце ковбаски.

Записано в с. Торговищі Турійського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 204. Арк.10.

В нас хлопци з «дідами» ходять посівати.

Записано в с. Острівці Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 34. Арк. 154.

Піч [на Коляду] розпалювала жінка, де там чоловік.

Записано в с. Острівці Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 24. Арк. 153.

«Морозе, Морозе, ходи до нас вечеряти, як не йдеш тепер, то не йди й у четвер. Не морозь нам лошаток, теляток, качаток, курчаток, гусяток, поросяток».

Записано в с. Любитові Ковельського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 77. Арк. 3.

На Щодруху знімали ворота, зав'язували двері, крали дрова, комини запихали соломою, соломою позначали стежку від дівчини до хлопця, який до неї ходив і вимагали викуп.

Записано в с. Любитові Ковельського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 77. Арк. 9.

Пушов би я щодрувати,
Нема у що хліба взяти.
Ой піду я до Марини,
Хай пошиє дві торбини.
Ой піду я до Шевчика
Хай пошиє рукавчика.

Записано в с. Черчі Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 55. Арк. 6.

Всі колядовале. Мале колядовале оддєльно, хлопци собі оддєльно і дивчєта тоже. Ходеле з зіркою, ходеле з вертепом, буле «чорте», «пастушке», «іроде».

Записано в с. Підбороччі Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 37. Арк. 19.

Я жіла в лісе. А там такого ни було. А як прішла жете в сило (вийшла замуж), то коляднике ходуле з звіздою і робеле «коня», а щудровнике ходуле попросту.

Записано в с.Седлищі Любешівського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 102. Арк. 18.

Обв'язувале дирева на Щодруху. Сепале під дерево сміттє, щоб луч роделе.

Записано в Седлищі Любешівського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 102. Арк. 19

В нас тілько на Новий рик ходеле.

Записано на х.Окачові Ратнівського району. ПВНЦ. ФОК. Арк. 7.

Коляда, колядеця,
Добра з медом палянеця.
Ни так змедом,єк з бурдою,
Добре спате з колядою.

Записано на х.Окачові
Ратнівського району. ПВНЦ. ФОК. Арк. 7.

В нас колядки й щидривки пучті ни удризнєлися. А типирика, то вже єк щедривка – то «щедрий вечур» спивають, а єк колядка – то «святей вечур»

Записано в с. Осовцях Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 55. Арк. 6.

На Щедрий вечір хлопці обборонують кожну хату, де є дочка на виданні, щоб погуляти на весіллі.

Записано в с. Вичівці Зарічненського району (за Тетяною Черніговець).

Ходили з «Козою», «Конем».

Записано в с.Щедрогорі Ратнівського району. Ф.1. Од. зб. 28.

Ходили з «Козою», «Буслом» на Різдво ввечері.

Записано в с. Доротищі Ковельського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 25.

Ходили з «Козою» на Риздво пуд вечир, але то ше видно було.

Записано в с.Велимчі Ратнівського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 25. Арк. 16.

Із «Козою» ходили на старий Новий рік. Перевдягались в «козу», «цигана», «діда». Їх можна було й прогнати, і не пустити. Коли хазяїн не пустив їх до хати, то вони співали пісню: «У сеї хати нима шо дати, ведмедя луплять і його трублять» і стукали три рази в стіну.

А як пускали, «коза» танцювала і приспівувала:

Го-го-го коза,
Го-го-го сіра,
Го-го-го біла.
Ой розходися,
Розвеселися,
По сьому дому,
По висьолому.
Де коза ходить,
Там жито родить,
Де не буває,
Там вилягає.
Де коза ногою,
Там жито копою,
Де коза рогом,
Там жито стогом.

«Коза» могла притворитися, що вона вмирає, а потім знов стане живою.

Записано в с. Верхах Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 4А. Арк.52–58.

За́вжди дирева уб'єзували босиї хлопци пірид вічерию в перший день Куляди (1січня), щоб пуща ни буялась мурозу. Вічеру [на Коляду] ни приймали, бо казали, шо внучи прийде Куляда вічерати.

Записано в с. Виїгощах Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 6. Арк. 22 – 23.

Пірід Водохрищамі хазяїн босяком віходив надвір і об'язував [дерева] перевесламі, щоб родив садок.

Записано в с. Гущі Любомльського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб.114.

Ходили з Конем і Ведмедем увечері на Різдво. То називалося «шугатники».

Записано в с. Черчі Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1 Од. зб. 25. Арк. 1.

На Щодруху хлопци перевдягались. Їх називали «шугутники». «Кони» робили і «ведмеді» з дерева. «Кони» в хату, «ведмедь» пуд стил. Якшо ничо ни дадуть, «ведмедь» ни вилизе. Треба заплатити добре, бо шось вкрадут.

Записано в с. Черчі Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 24. Арк.131.

«Козу» не водили, водили «Коня».

Записано в с. Мостищі Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од.зб. 25. Арк. 1.

Ходили з «Конем» і «Ведмедем» разом. Ходили й на Новий рік, і на Різдво.

Записано в с. Острівці Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 25.

Ходили з «Конем», «Козою» і «Ведмедем». На Руздво ввечері. Ходили два дні ввечері.

Записано в с.Хотешові Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 25.

Щодрувнике робеле «кобелу», пиридягалися в «стару бабу» і «діда», в «цегана» і «циганку». А коляднике носеле звізду.

Записано в с. Підріччі Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 39. Арк. 8.

Робели «буcля», якей клював по підлозі дзьобом.

Записано в с. Підріччі Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 27. Арк. 12.

У «козу», «вовка», «видмидє» прибиралися.

Записано 1990 р. від Ольги Антонюк 1915 р.н. в с.Нуйні Камінь-Каширського району.

Щедрувники і в «коня», і в «чорта» одівалися, і «гуси» були. Був єден раз «кінь», а на йому «солдат з винтовкою».

Записано в с. Видерті Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 2. Арк. 6.

Коника робили. Озьмут скатерку чи радно, людина влізе в той кінь, шо ног не видно, да й танцює.

Записано в с. Мельниках-Мостищах Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 23. Арк. 32.

Робели кони з дерева. Двоє йшло вперід і питали дозволу, потим шли з коньми. То на другий день Руздва.

Записано в с. Датині Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 24. Арк. 44.

Ходили з «Козою» тилько їдниї хлопци і то все старшиї, дивчєт ни було. Тих хлопцюв називали «козаряєми».

Записано в с. Осівцях Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 96А. Арк. 92.

Розказувала баба, шо кулись у нас прибирались в «вувків». Типерика вже того ни роблять.

Записано 1989 р. від Варвари Штик 1941 р. н. в с. Козоватій Ратнівського району.

На Водохреще обв'язували дерева. Робили так: брали сокиру і солому, соломою об'язували, а сокирою вдаряли по ньому, казали: «Як родиш, то роди, а нє – то з саду йди».

Записано в с. Головні Любомльського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 112. Арк. 15.

Колись так не ходили, ходили тільки й но на Щодруху.

Записано в Пнівні Камінь-Каширського району. ПВНЦ. ФОК. Арк. 36.

Через вукно на Коляду вилазиле. Пирив'язувале дерево і поздурувлєле його. Назад йшле до хате через двери.

Записано в с.Черчі Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 52. Арк. 25.

Дирева пирив'єзувале пиривеслом на другу Коляду. Ше трасне грушу, шоб на літо був добрий врожай. Буделе:

Грушо, ни спи,
Мині грушки роди,
Бо прийшла Коляда,
В мине пирогів нима,
Бо те грушок *ни дала.*

Записано в с.Черчі Камінь-Каширського району.
ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 54. Арк. 22.

Об'єзують [дерева] на Щудруху. Напичуть млинців. Того першого клали за пазуху да і йдут об'єзувати. Говорили:

Ни будь мудра,
Та будь щодра.
Роди грушке
По тре мишке.

Записано від Явдоськи Андрусик 1906 р. н.
в с.Бихові Любешівського району
ПВНЦ. Ф.1. Од. зб.78. Арк. 10.

Як Багатуха заходить, то дерево об’язували і приказували:

Грушо, грушо,
Як не будеш родити,
Будуть тебе дручком бити.

Записано в с.Кухарях Ковельського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 65. Арк. 18.

Об’язували дерева перед Новим роком на Щодруху. Запрагали коники, щоб уже з висни на їх їздить, волики гучили перши раз…

Записано 1990 р. від Ольги Мартинюк 1911 р.н. в с. Холоневичах Ківерецького району.

Воза на хату вивозили на тоє, щоб був дощ.

Записано в с. Будниках Любомльського району. Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 108. Арк. 11.

Колядникє худеле в своїй вдеже, а щодрувнике вдівались в чортив, циган, вовків, баранив.

Записано в с. Седлищах Любешівського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб.101. Арк.12.

На Щодруху ввечоре виходили на поріг із буханцьом чи пірогом і казали:

Мороз, го Мороз,
Ходе до нас куті їсте,
А в літичко ни морозь.

Записано в с. Седлищах Любешівського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 101. Арк. 12.

На Багатай вечор багато чого робели. Ме колесь з дивчатами варели варе́ники, ну, з чемось такем нидобрим і ше робели з вараниї картоплі коровке маленькі. А потим вже нисле хлопцям под окно. Тилько шоб нихто ни бачив.

Там вже мати кожного хлопця виглядає, шо ж принисуть для неїного сена. Думає, чи то варе́ники, чи коровке. Завжди дужидає, а як ни дуждеця вечором, то вже на ранок девиця – а там коровка. То вже з того хлопця сміюця.

А раз було накупляли яблук свіжих, цукерок шоколадних…

І я колесь свому носела з дивчатами. В хати окна буле закрети. Аж то виходить мого Миколая мати. І забрала до хати цукерки і яблика. А ме за нею под окно і слухаємо. А мати каже, шо то, мусить,

Багнюкова Палажка принисла. А ме почули, шо на дорози хлопци та й давай втикати. А хлопци за нами давай бігти, лапати.

На силі хлопци з дивчатами знали, шо то я принисла до Миколая цукерки і яблука, а мати думала на Палажку. То я ше й тоді чуть була ни посварелась з своїм за ту Палажку. Але вин був радий, шо я йому принисла цукерок шоколадних, бо тоді ше нихто ни носев цукерок пуд окна.

Записано 1992 р. від Тетяни Білоус 1926 р. н. в с. Сереховичах Старовижівського району. Архів ПВНЦ. ФОК. Од. зб. 2. Арк. 26.

Коли господар не хоче, щоб йому щедрували, то щедрувники співають під вікнами:

Пускай, дядьку, нас у хатку,
Бо заспиваєм тетери,
Щоб ти не пив, щоб ти не їв,
Щоб не дуждав вечери.

Записала Ірина Дубінчук від Явдокії Ліпіц 1903 р. н., в с. Черчі, Камінь-Каширськогот району.

«МОРОЗ, ГО МОРОЗ...»

Виокремлення щедрівок

У переважній більшості, не маючи доступу до виконавців, дослідники й аматори фольклору відрізняють щедрівку від колядки за рефреном «Щедрий вечір». Лише утаємничені орієнтуються на ритмоскладову будову (4+4). Одначе коли справа заходить глибше і рефрен з розміром «сваряться», тоді вся надія на інтуїцію, а підказкою стають мотиви, хоч і вони не дуже то відрізняються.

Питання походження щедрівки лежить у площині її диференціації з колядкою. Частина фольклористів-дослідників, серед яких Михайло Грушевський, Філарет Колесса, Степан Килимник, Віктор Петров, вважала їх одним жанром, грунтуючи своє бачення на спільних функціях. Це незважаючи на те, що календарна приуроченість у них різна.

Володимир Гнатюк у передмові до збірника «Колядки та щедрівки» теж усував цей поділ як зовсім, на його думку, безпідставний і вважав «назви *колядки* і *щедрівки* за зовсім рівнорядні

терміни, з яких перший є чужого, а другий нашого походження»[122]. Умовність такого поділу вбачали Борис Грінченко, Філарет Колесса. Виходили з того, що одну й ту ж пісню могли виконувати як на Різдво, так і на Щедрий вечір[123]. Протилежно іншої думки дотримувалися музикознавець Володимир Гошовський, звертаючи увагу на формальні ознаки їх побудови[124], та поет і фольклорист-словесник Максим Рильський, акцентуючи на тому, що щедрівки, на відміну від колядок, таки виконувалися тільки на Новий рік[125]. Ця традиція витримується і в наш час. Більшою мірою така лабільність стосується колядок, адже в різних місцевостях одні й ті ж твори звуть як колядками, так і щедрівками. Отже, вони також підлягають крім усього ще й географо-історичному вивченню[126].

Та Філарет Колесса, зауважуючи, що «колядки і щедрівки збігаються своїм змістом і розміром», все ж робив виняток для групи щедрівок, складених віршем (4+4)[127]. Їх він вважав тільки щедрівками.

Іншої думки були самі виконавці новорічних пісень: «В нас колядки й щидривки пучті ни удризнєлися. А типирика, то вже єк щедривка – то «щедрий вечур» спивають, а єк колядка – то «святей вечур»[128].

Важко визначитись, чи могли колядки й щедрівки співіснувати паралельно в один і той же час тільки в різних місцевостях. З одного боку термін «коляда» уживаний серед багатьох народів Європи, «щедрівка» – тільки серед українців. Інтернаціональне поширення завжди викликає більшу повагу до давності явища. З іншого боку, якщо придивитись територіально, то «щедрівка» займає, мабуть, не вужчий ареал на сході Європи, ніж колядка на півдні і заході. Термін «коляда», який набув поширення в Римській імперії мав перевагу у впровадженні через церкву. І хтозна, чи не витіснив він уже існуючих до його приходу національних назв.

Колядки переважають в кількості сюжетів, в них більше діахронних еволюційних нашарувань. Однозначно виходить, що вони таки давніші. Та от найбільша їх кількість випадає на батьківщину

---

[122] *Гнатюк В.* [Переднє слово до:] Колядки і щедрівки // Етнографічний вісник. 1916. Т. 35. С. III–XIV. Т. 36. С. III–XV.

[123] Цитовано за: *Курочкін О.* Новорічні свята українців: традиції та сучасність. К., 1978. С. 89.

[124] Там само. С. 90.

[125] Українська народна поетична творчість / ред. М. Т. Рильського. Київ, 1958. Т. 1. С. 249.

[126] *Давидюк В.* Історико-географічна атрибутивність щедрівок та колядок // Фольклористичні зошити. Вип. 6. 2003. С. 125.

[127] *Давидюк* В. Історико-географічна атрибутивність щедрівок та колядок // Фольклористичні зошити. 2003. Вип. 6. С. 125.

[128] Записано в с.Осовці Камінь-Каширського району. ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 55. Арк. 6.

щедрівок, тобто на етнічну Україну. Уже в минулому сторіччі вчені відзначали, що в українському фольклорі, порівняно з уснопоетичними традиціями інших народів, колядки збереглися найкраще, найповніше і найбагатше.

Чи не завдяки тому, що тут їх запас поповнився щедрівками. Декілька перехідних форм з ритмоскладу (4+4) на (5+5) помічено нами в записах Миколи Коробки.

І все ж Філарет Колесса вважає колядки перейнятими чи то від римлян, чи то від греків. Щодо етимології самої назви «колядка», то вчений вбачає її у номінації Нового року у римлян, яка в українській транскрипції звучить як «каляндай». Подібну назву – «колінда» – має це свято й у румунів. А отже, назва «колядка», вважає Філарет Колесса, може походити від грецько-румунських упливів. На думку вченого, її запозичення могло відбутися в IV–IX ст. внаслідок культурного зіткнення слов'янської колонізації з греко-римською на берегах Чорного моря й Дунаю[129]. Виходячи з такої логіки, слово «колядка» – іншомовне, а «щедрівка» – питомо українське, тому що ця назва відома лише в українському фольклорі.

Подібні думки може продукувати й географія поширення самого явища: що ближче до Карпатського хребта, то популярнішими стають колядки і рідко можна почути слово «щедрівка», а що далі від нього на схід, то стає уживанішою друга назва[130]. Виходить, що колядки з їхньою часто субтропічною атрибутикою в Україні таки тяжіють до Карпатського регіону, щедрівки – найбільше до Полісся. Оскільки решта регіонів не цураються ні одного, ні іншого виду цієї початково новорічної поезії, то тільки Полісся може й вважатися батьківщиною щедрівок. А периферія простяглася аж до балтського узбережжя, де в литовців також побутують новорічні вітальні пісні з розміром (4+4) та (6+6). Останній зрідка трапляється й на Поліссі. Зрозуміло, що сама назва «щедрівка» явно не литовського походження.

Віктор Петров вбачав різницю тільки в назві, зауваживши, що віршовий розмір українських щедрівок такий самий, як у південнослов'янських колядках[131].

Сьогодні є вагомі підстави дещо по-іншому уявити й шлях колядок, особливо на Полісся. Під навалою готів, вважає Юрій Кухаренко в II ст. відбулося спустошення краю від місцевого

[129] *Колесса Ф* . Українська усна словесність. Львів, 1938. С. 49.

[130] *Давидюк В.* Історико-географічна атрибутивність щедрівок та колядок // Фольклористичні зошити. 2003. Вип. 6. С. 126.

[131] *Петров Віктор*. Народна усна словесність // Енциклопедія українознавства.Загальна частина. Перевидання в Україні. Київ, 1994. С. 257.

населення. Воно відступло до берегів Пруту й Дністра. Назад їхні нащадки повернулися тільки в VI ст. Відтоді вони почали швидкими темпами ширитися на схід, внаслідок чого все Полісся до VIII ст. стало етнічно однорідним[132].

Через рік після появи праці Філарета Колесси «Українська усна словесність», в якій учений свою теорію походження колядок і щедрівок вибудовував на історичній доктрині Михайла Грушевського, інший український учений Іван Борковський, який долею волі після визвольних змагань у складі УГА та армії ЗУНР опинився на території Чехословаччини, відкрив біля Праги ранньослов'янську культуру V–VII ст, яку було названо празькою, пізніше уточнено − празько-корчацькою. Це й були нащадки отих утікачів із Полісся, які після поразки готів у VI ст. вирішили повернутись у праотчі краї. Найвірогідніше вони й принесли на теперішні українські землі віншівки з елементами дещо незвичного в наших крях довкілля. А заодно – й чужу для нас назву – «колядка», яка через деякий час стала настільки ж рідною, як і «щедрівка».

А от чи могли щедрівки існувати вже в IV−IX ст., звідки Філарет Колесса виводить тяглість наших колядок? Коли думку вченого можемо й собі підсилити фактом побутування колядки з відображенням групового шлюбу, який існував ще на тисячоліття раніше і був описаний Геродотом, то щедрівок із подібними анахронізмами нам не траплялося.

Упевненості в особливій давності щедрівок не додає й те, що всі їхні тексти різні за змістом, а це вказує на відсутність варіативності, а звідти й на нерозвиненість традиції їхнього побутування. А от те, що на Поліссі деякі щедрівки, як це помітно вже з самих текстів, не співалися, а просто проказувались, вселяє надію на їх давність. Така ж традиція існує в народів Балканського півострова, молдаван, чехів.

Це якщо з формального боку. А по суті сама назва «щедруха» а особливо «багатуха» передбачає, що обряд щедрування мусив належати до найбагатшого календарного періоду. Таким була рання зима. Як уже згадувалося раніше, з 1362 р. новий рік у Великому князівстві Литовському, до складу якого входила вся правобережна Україна, почали відзначати взимку. Найпевніше відтоді й почала утверджуватись

---

[132] *Кухаренко Ю.* К вопросу о происхождении зарубинецкой культуры // Сов. Археология. 1960. № 1. С. 289−300.

[132] *Баран В., Гороховский Е., Магомедов Б.* Черняховская культура и готская проблема // Славяне и Русь (в зарубежной историографии). К., 1990. С. 30−78.

Баран В., Козак Д., Терпиловський Р. Походження слов'ян. – К., 1991. С. 34, 61.

у нас назва «щедрівка», яка застосовувалася, як можна було переконатись із записів різного часу, й до колишніх колядок.

На Західному Поліссі, де колядування побутує тільки в церковних традиціях, молодь узагалі починала зимові обходи дворів лише напередодні Нового року, тобто лише щедрувала. Зрозуміло, що в розряд щедрівок потрапляли й пісні, які в певних місцевостях називалися колядками. Така тенденція зберігається і в інших регіонах. У Карпатах навпаки не чути слова *щедрівка.* Там усе, що співається від Свят-вечора й до Водосвяття, називається колядами. У будь-якому випадку, в тій чи іншій місцевості домінує якась одна з назв і лише одна з традицій, відтак усі відомі на її теренах тексти вітальних пісень потрапляють або у розряд колядок, або в розряд щедрівок[133].

Колядки могли виконувати тільки особи чоловічої статі, а щедрівки традиційно виконували дівчата і жінки. Можливо, саме тому так багато колядок, адресованих дівчині, а щедрівок – парубкові чи господареві дому.

Багато відповідей на питання диференціації двох жанрів зимового календарного фольклору, вочевидь, лежить у генетичній площині.

Тільки колядки містять згадки про ***груповий чи пробний шлюб (конкурбінат)***, а також такі давні сліди весільної обрядовості, як умикання і вільні дошлюбні статеві стосунки. У щедрівках їх нема.

Нове, що з’явилося в щедрівках, – то це згадка про громади блудців-молодців. Гендерний підхід спостерігається і в самих процесах колядування та щедрування. Одначе через відсутність на Поліссі традиційних колядників, щедрування тут випадає з дівочої сфери впливу, як це спостерігається на Волині та Поділлі.

Віктор Давидюк

[133] *Давидюк В.* Історико-географічна атрибутивність щедрівок та колядок // Фольклористичні зошити. 2003. Вип. 6. С. 126

«ГОСПОДАРКУ, ДОБРА НАДЬСЯ»

Вже сам факт, що більшість щедрівок адресована господареві, свідчить про те, що виникли вони не раніше встановлення патріархальних стосунків та входження в норму патрилокальних сімей. Більше того, оскільки в них не згадуються старші члени сім'ї, ні жонаті брати, то вони відображають побут індивідуальної патріархальної сім'ї. У наших сусідів білорусів довгий час існувала т.зв. «велика патріархальна сім'я», коли брати зі своїми жінками й дітьми жили общиною біля батьків, якщо й не в одній хаті, то принаймні на одному подвір'ї. Індивідуальна ж остаточно оформился лише у XVIII ст. Тоді, виходить, не довший вік мають і тексти відомих нам щедрівок. У цьому теж нема нічого дивного, бо йдеться не про явище як таке, а тільки про сам текст. А тексти щедрівок часто залежно від обставин складаються як не по дорозі, то й на порозі хати.

Залежно від господарської специфіки кожного токремо взятого регіону побажання господареві теж бувають різні. Західне Полісся, незважаючи на несприятливі умови для хліборобства, у своїх щедрівках не виходить за рамки рільницької специфіки. Їх адресат – типовий хлібороб. Домашнє тваринництво сприймається як доважок до загального добробуту. Рідко згадуються додаткові промисли, як бортництво та рибальство, навіть не чути в щедрівках про врожай грибів та ягід, хоч страви із них на Щодруху вважалися обов'язковими.

Не захопила щедрівка в своє поле зору й картоплі, яка стала традиційною і мало не основною зимовою їжею на Поліссі. Складається враження, що поліщуки не їли ні квашеної капусти, ні буряків, ні огірків, ні навіть яблук чи грушок-дичок. Про них, як і про мак, тут кажуть: «Сім літ грушки не родили і голоду не було». Це при тому, що кожного року перед щедрою вечерею господар виходить із сокирою до груші з погрозою: «Роди грушки, бо зрубаю». Рідше кажеться: «Або грушки роди, або з подвір'я йди».

Більшу повагу викликає мед, хоч обов'язковою засмачкою, як на Поділлі, і він тут не вважався. Крім нашого польового досвіду про це свідчить і сама щедрівка. В ній господар «*сидить собі каля стола, на їм шуба собольова… каля його – жона його , каля єї – дітки єї, а на йому пояс красний, як на небі місяць ясний, на поясі калиточка,в*

калиточци є червінци». При всьому цьому достатку багач *«їсть кутицю пшеничную, п'є водицю студеную».*

Водночас і при менших статках не обходяться й без меду. «*Ой їсть кутьку пшеничную, Її медом поливає»* інший господар. Не відзначається ні багатством, ні показовою манірністю й той *«пан госпдар в кунці стола»*, який *«да й кутіцу колупає, ситицою поливає».*

Що мед все ж не був чимось третьорядним у господарстві, переконуємось із звертання щедрівників до господаря хати, яке є в тексті щедрівки: «*Одчиняй сіни, щоб бджоли сіли».*

З майбутнім чи з теперішнім кореспондуються ті бджоли, так зразу і не скажеш. Так само не відомо, який календарний період, і в іншій щедрівці: «*Василева мати пошла щодрувати, на новеє літо роде, Боже, жито».* А ось у схожому тексті «*Васильова мати пішла когутати, старий хліб збувати, новий поминати»* вже явно йдеться про переднівок, про заміну хліба зі старого урожаю новим. А це весняна пора. У відомій казці з останнього борошна баба спекла вже навіть не хлібину, а колобок. І покотився той колобок по зеленому моріжку, де повиходили на попас різні звірі. У кельтів такий колоб качають з гори на зеленого Юра. І роблять його не з тіста а з сиру. Цим позначають вихід отар на пашу, тобто початок скотарського сезону, що прирівнюється до нового року.

Сліди цього весняного нового року, яким давні скотарі відзначали ще й приплід у своїх кошарах та хлівах, присутні і в наших щедрівках: ««*Господарю, встань, умийся, пойди в хлівчик подивися,чи корівка втелилася, чи овечечка вкотилася?».* Часом щедрівники самі сповіщають господаря про те, що побачили самі у його дворі. Там *«ягнички-клаповушки скачуть собі кругом грушки, а баранці-круторіжки скачуть собі край доріжки».*

Весняні прикмети новолітування проступають і зі щедрівок рільницького змісту. Крім широко відомої ластівочки, яка стала мало не метафорою весняного відзначення нового року, відомі й мотиви оранки та сівби на новий рік: *«Сійте, діти, жито густо, щоб родило колосисто».* Особливо промовисте побажання, яке міститься в щедрівці: «*Роди, Боже, яре жито*». Яре – це те, яке сіють навесні.

Тільки навесні актуальне й таке побажання: «*Бдари, Боже, господара теплим літом, добрим битом, теплим літом, добрим битом, в чистом поли густим жито, в чистом поли копойками, а на стайні волойками».*

Визначальний трудовий процес, відображений у щедрівках – сівба жита. З контексту виходить, що тільки ярого. І тут знову постає питання пори відзначення новолітування в щедрівках. Адже якщо так, то тексти з такими мотивами мусили виникнути ще до XIV ст., до перенесення дати нового року на зиму.

З деяких щедрівок постають в уяві теплі картини збору врожаю на пісних поліських грунтах: *«Ой у ліску, в ліску на жовтим писку на жовтим писку жито густеє, жито густеє, стебелистеє, стеблистеє, колосистеє».* І тут же уявляється − настала жнивна пора на видертій серед лісу нивці-новинці. Жнива в традиційних кліматичних умовах – це початок осені. У таких текстах не обходиться без участі в трудовому процесі сакрального помічника – Бога. Бог подає сигнал, що нагородить хлібороба за його працю, від нього ж вимагається зовсім небагато – вийти в поле і все: *«Вийди, дєдоньку, та у поленько, Бог тебе зове, дар тобі дає, дар тобі дає за роботойку»* . В іншому тексті доходить до того, що Бог ще й працює в полі сам: «*По пудварку сам Бог ходить, в правий руці свічку носить; в правий руці носить свічку, а лівою кладе житце, наклав житця у два радці, а ячменю у дванадціть».* Що тим часом робить сам господар, невідомо.

В осінніх мотивах щедрівок впізнаємо відзначення церковного Нового року. Схоже, і в цей час ватаги щедрівників ходили від хати до хати, отримуючи дари з першого ще не до кінця обмолоченого жнива. З цих обходів за участю наближених до церковного керівництва людей могли стартувати тексти майбутніх кантів, званих у нас колядами.

Коли ж церковний Новий рік теж було перенесено на час зимових морозів, ці тексти дещо мімікрували до нових обставин, але зовсім не зникли: *«Ой вийди, господаройку, глянь на свою отаройку: у овечки є ягнятка, у корови є телятко, у гусойки є гусятка, а в курочки є курчатка, а у тебе у комори всі засіки зирна повні, всі засіки повни зирна, бо попереду ше зима».*

Як бачимо, перемішано все: від весни до осені й зими.

Врешті-врешт цілковито «зимова» щедрівка відображає реальний стан речей, коли господареві нічого не залишається, як наглядати за своїм статком: *«Вийди, вийди господарю, подивися на кошару, як там кози, як корови, оставайтесь всі здорови».*

Не звжди офіційний календар кардинально впливав на обрядовий. Тому дуже вірогідно, що якийсь час новий рік міг відзначатися окремо, тобто взимку, а новолітування окремо навесні –

про це свідчать слабо збережені волочебні та кустові обходи селянських осель. Вітальний зміст окремих щедрівок дуже легко вкладався напливово на загальний зміст обряду. Тобто одні щедрівки з весняно-літніми мотивами могли виконуватися навесні – на початку літа, інші всени та взимку. Це наше припущення. Достеменно ж можемо стверджувати лише те, що наведені далі щедрівки відображають не тільки ті зміни календарного плану, за якими новоріччя відзначали в різні пори року, а й господарську специфіку поліщуків, типову для більшості території України.

Віктор Давидюк

169/
Ми твого двора не минаємо,
Щедрий вечір,
Ми твого двора не минаємо,
Добрий вечір.
Твоє обістя звеличаємо,
Щедрий вечір.
Вставай з постелі, одчиняй двері,
Добрий вечір.
Одчиняй сіни, щоб бджоли сіли,
Щедрий вечір.
Застеляй столи все тісовії,
Добрий вечір.
Клади калачі з ярой пшениці,
Щедрий вечір.
Решето овса, поверх ковбаса,
Добрий вечір.

Записано в с. Крижівці
Рожищенського району.
Архів ПВНЦ. Ф 1-Л. Од. зб. 36.

170/
Вечор добрий, господару!
Твого двора не минаю,
З Новим роком ухваляю!
Пане господарю, заставте щидрувати!

Записала 12.07.87 р. Жанна Аршулік
від Олени Лащ 1920 р. н,
в с. Залізниця Любешівського району.

171/
Щедрий вечір, добрий вечір,
Чи є дома пан господар?
Бачу, бачу що є дома,
Сидить собі на край стола.
Та їсть кутоньку-пшеничку
Та й поливає ситичкою.
В тій палінці два червінці,
Ой винесьте нам по палінці,
По палінці, по пирогові
Та й бувайте всі здорові!

Зап. від Ганни Балюк 1927 р. н.

172/
Щедрик, щедрик, щедрівонька,
Прилетіла ластівочка.
Стала собі щебетати,
Господаря викликати.
Вийди, вийди господарю,
Подивися на кошару −
Там овечки покотились,
А ягнички народились.
В тебе товар весь хороший,
Будеш мати мірку грошей.
Хоч не гроші, то полова,
В тебе жінка чорноброва.
Щедрик, щедрик, щедрівонька,
Прилетіла ластівочка.

Записали 1987 р.Марія Чорноус і Галина Кашуб'як
від Надії Музики,1930 р. н.,
у с. Лахвичах Любешівського району.

173/6
Ой у ліску, в ліску, на жовтим писку
На жовтим писку жито густеє,
Жито густеє, стеблистеє,
Стеблистеє, колосистеє.
Ой кому ж гето на споживаннє?
Ой гето тому, що в гетим дому,
А в гетим дому ни сам з собою,
Ни сам з собою, з свею жоною,
З свею жоною ще й з дитойками,
Ще й з дитойками, з добрими людьми.

Записала 12.07.87 р. Жанна Аршулік
від Олени Лащ 1920 р. н.,
в с. Залізниця Любешівського району.

174/5
У нашого господара
Бита стежка до підвара.
По тій стежці Господь ходить,
В правій руці свічу носить.
З теї свічі іскра впала,
З теї іскри річка стала,
А в тій річці копалося,
Копалося й говорило,
Копалося й говорило.
Бдари, Боже, господара,
Бдари його добрим битом,
В чистом поли густим житом.
В чистом поли снопиками,
А на стайні воликами.
А на стайні воликами,
В його хати діточками.

Записала 9.07.89 р.Оксана Зизюк
від Ганни Баранчук 1913 р. н.
на х. Вереста Ратнівського р-ну.

– Господаре багатий, чи позволиш щедрувати?
– Щедруйте.

175/1
Ой рано рано куройки піють,
А шо на рані господару встань.
Господар устав, слуги побудив:
− Вставайте, слуги, щонайраніше,
Впрагайте кони найвороніше.
Да поїдимо в чистеє поле,
В чистеє поле на полюванє,
Да вполюємо лося, видмидя.
Лося, видмидя, дикого вепра,
Лося, видмидя да й на шубочку,
Дикого вепра на висіллічко.

Записано 1987 р. від Юхимки Кравчик 1894 р. н.
у с. Лахвичі Любешівського р-ну Волинської обл.

176/
Добрий вечур, щедрий вечур,
Чи є в дома пан господар?
Бачу, бачу, що є в дома,
Сидить собі в конці …….
Коло його жона його,
Коло єї дитка єї.
Ой їсть кутьку пшеничную,
Паливає єї медом.
Як нисете, то нисіте,
Наших ножок ни томіте,
Наши ножки, як у кішки,
Покупайте нам панчішки.

Поздоровляю тебе, пане господару, зо святим Руздвом, святою Колядою. Суди, Біг, дождати і суди, Боже, провисти з миром, покоєм, щастям, здоровєм. На будущий год ще кращого дождати.

Зап. 1992 р. Тетяна Приступа від Димни Бірук 1910 р. н. у с. Кримно Старовижівського району.

177/
Щедрик, щедрик, щедрівочка,
Добра з маком паляничка,
А без маку не така,
Давайте, тітонько, п’ятака.
Не дасте п’ятака,
Ми украдем в вас бика,
Виведемо на поріг,
Зламаємо правий ріг.
Летів горобчик,
Став на стопчик,
З стопчика на гілочку,
Дайте, тітко, горилочку.

Записано 11.07.87 р. від Любові Самойлич 1940 р. н. в с. Залізниця Любешівського р-ну.

178/
Пан господару, чи єсть ти вдома?
Святий вечур, чи єсть ти вдома?
Чи єсть ви вдома, вийди-но надвір,
Святий вечур, вийди-но надвір.
Вийди-но надвір, щось тобі дав Биг,
Святий вечур, щось тобі дав Биг.

Ой дав тобі Биг аж тре радости.
Одная радость – з неба три гости,
Святий вечур – з неба три гости.
З неба три гости – празники в хату,
Святий вечур, празники в хату.
Другая радость – твоє здоров'є,
Святий вечур, твоє здоров'є.
Третая радость – статок в пудварок,
Святий вечур, статок в пудварок.

Записано від Юстинії Шумик 1919 р. н.
у с. Нуйно Камінь-Каширського району.

179/
Ластувонька щебетала,
До вокенця припадала,
До вокенця припадала,
Господаря пробуджала.
Слухай, слухай господару,
Що я тобі заспиваю,
Заспиваю три радости,
Три радости, три користи.
Перша рада у хатинку,
Друга рада у вудринку,
Третя рада в чисте поле.
Чистим полем сам Бог ходит,
Сам Бог ходит, житце родить.
– Сійте, дітки, житце густе,
житце густоє, колосисте.

Записано 10.07.1990 р. в с.Черче
Камінь-Каширського р-ну.

180/
Зозуленька щебетала,
До окунця припадала.
Слухай, слухай, господарю,
Що я тобі заспіваю.
Заспіваю три радості,
Три радості, три користі,
Перша рада в чисте небо,
Друга рада в чисте поле.
В чистім полі плужок оре,
За тим плужком сам Бог ходить,
Сам Бог ходить, житце родить.

Роди, Боже, житце густе,
Житце густе, колосисте.
Колосисте, ядринисте.

Записала 11.07.1990 р.Світлана Корецька
в с.Черче від Варвари Козак 1930 р. н.

181/
Ой, щедрушка-щебетушка
Господара пробуджала,
Под оконцем щебетала:
« Господарю, встань, умийся,
Пойди в хлівчик подивися,
Чи корівка втелилася,
Чи овечечка вкотилася?
Щоб душа звеселилася».

Записано 13.07.1987 р. від Марії Мадерак
1914 р. н. в смт Любешів.

182/
В цьому дворку, як у вінку,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Добрим людям на здоров'я.
Там господар, як виноград,
Господиня, як калина.
Його сини, як соколи,
Її дочки, як панночки.
В сад ходили,сад садили,
Сад садили, поливали.
Вищий мене, кращий мене.

Записано в 1985 р. від Степаниди Чміль 1924 р. н.
в с. Боровичах Маневицького району.

183/
Щедрик, щедрик, щедрівонька,
Прилетіла ластівочка.
Стала собі щебетати,
Господаря викликати.
Вийди, вийди, господарю,
Подивися на кошару.

Там овечки покотились,
А ягнички народились,
В тебе товар весь хороший,
Будеш мати мірку грошей.
Хоч не гроші, то полова,
В тебе жінка чорноброва.
Щедрик, щедрик, щедрівонька,
Прилетіла ластівочка.

Записано в 1985 р. від Степаниди Чміль 1924 р. н.
в с. Боровичах Маневицького району.

184/
Васильова мати пішла когутати,
Старий хліб збувати, новий поминати.
Дай же тобі, Боже, пане господарю,
На новеє літо роди, боже, жито,
Жито пшеницю, горох, сечевицю.
Дай же тобі, Боже, пане господарю,
Синів оженити, дочок замуж ’ддати,
Дочок замуж ’ддати, горілки нагнати.
З того колосочка буде пива бочка,
З тої пшениці будуть паляниці,
А із скирти гречки будуть варенички,
З ячменю буде гроший жменя,
А з скирти вівса – колядниця вся.

Записано від Марини Яковинич 1918 р. н.
в с. ПіщаЛюбомлського району.

185/
Ой зозулька щебетала,
До оконця припадала.
До оконця припадала,
Господаря пробуджала.
Слухай, слухай, господарю,
Що я тобі заспиваю.
Дві радости, три корести,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Перша раду й у хатойку,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Друга рада й у одренку,
Щедрий вечір, добрий вечір.

Третя рада в чисте поле,
Щедрий вечір, добрий вечір.
В чистім полі сам Бог ходить,
Сам Бог ходить, житко родить
……
Сійте, діти, жито гостоє,
Жито густо колосистоє.

Записала Тетяна Гирук від Уляни Федчик 1922 р. н. в с. Черче Камінь-Каширського району.

186/
Господару, годи спати,
Йди скотинойци давати.
Де куточок, там бичечок,
Де кучечка – телушечка.

Записала Валентина Октисюк
від Оксани Шинкарук
в с. Самарах Ратнівського р-ну
Архів ПВНЦ. Ф 1. Од.зб. 169.

187/
Стоїть вишня присадишня,
На тий вишні є три пісмі.
Щедрий вечур, добрий вечур,
Добрим людям святий вечур.
Й одне пісьмо – ясен місяць.
Друге пісьмо – ясне сонце.
Третє пісьмо – дрібни зорки.
Ясен місяць – пан господар,
Ясне сонце – господинька.
Дрібни зорки – його дітки.
Пан госпдар – в кунці стола
Да й кутіцу колупає,
Ситицою поливає.
Коло його жона його,
Коло єї дітки єї.

Записано 1995 р. в с. Серхові
Маневицького району
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 137. Арк. 12.

188/
Ой, сивая та й зозуленька,
Щедрий вечур, добрий вечур,
Добрим людям на здоров'я.
Усі сади тай пооблитала,
А в одному тай не побувала,
А в тім саду та й три теремі.
Перший терем – ясен місяць,
Другий терем – ясне сонце,
Третій терем – ясні зорі.
Ясен місяць то − пан-господар,
Ясне сонце – то господиня,
Ясні зорі – то їх діти.
Сидять вони та й кругом столу,
Їдять кутю та й медяную,
Диточками тай любуються.

Записала Галина Назарук
у с. Видраниці Ратнівського району
Архів ПВНЦ. Ф 1 од. зб. 152.

189/
Щедрувойка щедрувала,
Щедрий вечур, добрий вечур.
До вуконця припадала.
Щедрий вечур, добрий вечур.
Чи є, чи є пан-господар дома?
Сидить собі кінець стола.
Їсть кутицю пшеничную,
Коло його золот пояс,
Коло його калитойка,
В тий калитці сто чирвінців,
Всьому дому по злотому,
Господині з калитою.

Записано в м. Любомлі.
Архів ПВНЦ . Ф. 1-Д. Од. зб. 7.

190/
Ой зозулька щибитала
До гокенця припадала,
До гокенця припадала,
Господара пробуджала
– Слухай, слухай, господару,
Що я тобі заспиваю.
Дві радости, три користи,
Щедрий вечур, добрий вечур.
Перша рада й у хатойку,
Друга рада у одренку,
Трета рада в чисте поле.
В чистим поли сам Бог ходить,
Сам Бог ходить, жито родить,
Їсте нисе, помуч дає:
– Сійте, діти, жито густо,
Щоб родило колосисто.

Записано 1990 р від Уляни Федчик, 1922 р. н.
в с. Черчі Камінь-Каширського району.

191/
Прилетіла ластувойка,
Сіла собі край воконця.
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я.
У вокенце щебетала,
Господара викликала.
Вийди, вийди, господару,
Подивися на кошару.
Там овечки покотились,
А ягнятка народились.
А ягнички-клаповушки
Скачуть собі кругом грушки.
А баранці-круторіжки
Скачуть собі край доріжки.

Зап. від Софії Ткачук 1918 р. н.
в с. Дарівці Ковельського району
Архів ПВНЦ. Ф.1.Од. зб. 61. Арк. 6.

192/
Зажурилася крутая гора,
Що не вродила жита-пшениці.
Щедрий вечір, добрий вечір.
Та й зажурився наш пан-господар.
Та й не журися, пан-господаре.
Та надься собі три гості к тобі.
Перший гостічок – дрибний дощищок.
Другий гостічок – ясне сонечко.
Третій гостічок – ясний місячик.
– Чим похвалися перший гостічок?
Перший гостічок – дрибрний дощичок?
– Ой як я зіллю три рази в маю,
То звеселиться жито й пшениця.
Чим похвалися, другий гостічок?
Другий гостічок – ясне сонечко.
– Ой як я зійду рано з обіду,
Росу стирусю й товар напасу.
– Чим похвалишся, третій гостічок,
Третій гостічок – ясний місячик?
– А як я зійду рано звечора,
То звеселиться товар в обори,
Товар в обори і щука в мори.

Записано 1988 р. в с. Колодяжні Ковельського району.

193/
За нашими воротами
Зийшов місяць із зорами.
Пустив росу золотую
На травицю шовковую.
На травицю три росиці –
Паси, Боже, коровиці.

Записано в с. Ницях Старовижівського району.

194/
Ой на річці, на Оконці,
Щедрий вечір, святий вечір.
Купалася ластовонька.
Скупалася – полинула,
У віконце заглянула.

Чи є вдома пан господар,
Нема вдома десь у поли.
Десь у поли жито сіє.
Жито сіє, бога просить:
– Роди, Боже, яре жито.
З колосочка – коробочка.
А з снопочка – добра бочка

Записано в смтРожище.

195/
Щедрий вечур, добрий вечур,
Чи є вдома пан господар?
Щедрий вечур, добрий вечур.
Бачу, бачу, що є вдома,
Сидить собі кунець стола.
Коло його жона його,
Коло єї дітки єї.
Ой їсть кутьку пшеничную,
Її медом поливає…
Як несете, то нисіте,
Наших нижок ни томіте.
Наши нижки, як у кішки,
Покупуйте нам панчішки.

Поздоровляю тебе, пане господару, з святим Руздвом, святою Колядою. Судив Биг дождати, суди, Боже, провисти з миром, покоєм, щастім, здоров'єм на будущий год ще луччого дуждати.

Записано 1992 р. від Димни Бірук 1910 р. н., в с. Сереховичі Старовижівського району.

196/
– Добрий вечир, щедрий вечир,
Чи є вдома пан господар?
Добрий вечир, щедрий вечир,
Сидить собі каля стола,
На їм шуба собольова.
Їсть кутицю пшеничную,
П'є водицю студеную.
Каля його – жона його,
Біля єї – дітки єї.
А на ньому пояс красний,
Як на небі місяць ясний.

На поясі калиточка,
В калиточці є червінци.
В калиточці є червінци,
Винесіт нам по палінци.
По палінці й пирогови,
Та й бувайте всі здорови.

Зап. Тетяна Карловська від Гапки Білітюк 1909 р. н. в с. Заболоття Ратнівського району.

197/
Чи є вдома пан господар?
Щедрий вечур, добрий вечур,
Добрий людьом на весь світ.
Ой я знаю, що є дома,
Сидить собі куля стола.

Зап. Олена Свіржевська від Ганни Євтушик 1935р. н. в с. Тур Ратнівського району.

198/
Щадрівочка, щедрівочка,
Прилатіла ластівочка,
Прилатіла, щабатала,
Господаря викликала:
– Вийди, вийди, господару,
Подивися на кошару,
Чи талеця поталелась,
Чи овечка покателась…
Гу-гу-гу, дайта тоє, шо на рогу.

Записала Марія Панчук від Івана Панчука 1922 р. н. та Єлизавети Хомук 1923 р. н.в с. Млинові Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1-Б. Од. зб. 70.

199/
Щедрик, щедрик, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка,
Стала вона щебетати,
Господаря викликати:
– Встань, господар, пробудися,
Йди до стайні, подивися,

Чи телятка породились,
Чи овечки окотились,
Чи баранчики рогати,
Будеш, братцю, ти багатий.

Записала Галина Назарук
в с. Видраниці Ратнівського району
Архів ПВНЦ. Ф 1. Од. зб. 152.

200/
Щедрий, щедрий, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка.
Щебетала, щебетала,
Господаря викликала:
Вийди, вийди, господару,
Подивися на кошару:
Всі овечки покотились,
В їх ягнятка народились.

Записано в с. Комарові Маневицького району
Волинської області
Архів ПВНЦ. Ф 1-Й. Од. зб. 18.

201/
Щедрик, щедрик, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка.
Вона стала щебетати,
Господаря викликати:
– Вийди, вийди господарю,
Подивися на кошару.
Як там кози, як корови,
Оставайтесь всі здорови.

Записано в с. Лісові Маневицького району
Архів ПВНЦ. Ф.1-Л. Од. зб. 42.

202/
Ластувонька щибитала,
До гуконця припадала.
До гуконця припадала,
Господара пробуждала.
– Устань, устань, господарку,
Сам Бог ходить по пудварку.

По пудварку сам Бог ходить,
В правий руці свічку носить.
В правий руці носить свічку,
А лівою кладе житце.
Наклав житця у два радці,
А ячменю у дванадціть.
А ячменю у дванадціть,
Господарку, добра надься.

Записано 1990 р в с. Нуйні
Камінь-Каширського району.

203/
Ластівонька щебетала,
У віконечко припадала, */2 р.*
Господарка пробуджала.
Устань, устань, господарко,
Сам бог ходить по підварку. */2 р.*
В правій руці свічку носить, */2 р.*
А лівою кладе житце.
Наклав житця у два ряди,
А ячменю у дванадцять. 2р.
Господарку, добра надься.

Записано в 1985 р. від Степаниди Чміль 1924 р. н.
в с. Боровичах Маневицького району.

204/
Прилетіла ластівонька
Під віконце щедровати,
Святий вечір, добрий вечір.
Ой, не єсть то ластівонька,
А єсть то Божа Матір.
Тай давай нам щедрувати,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Під віконцем стежка бита,
По тій стежці Ангол ходить,
Святий вечір, щедрий вечір.
В правій ручці свічку носить, */2 р.*
Хазяїнка барзо просить.
Святий вечір, щедрий вечір.
– Хазяїнку, голубойку,
Ой чим тебе наградити?

Святий вечір, щедрий вечір.
Чи у полі копойками,
Чи у стайні волийками?
Святий вечір, щедрий вечір.
Чи у стайні волойками,
Чи в світельці діточками?
Щедрий вечір, добрий вечір.

Записала Людмила Мартинюк
від Мотруни Меліщук 1919 р. н.
в с. Качиі Камінь-Каширського району.

205/
Вийди, дєдоньку, та у поленько,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Бог тебе зове, дар тобі дає,
Дар тобі дає за роботойку.
А в одриноньку ще й приплодочок,
На нове літо добреє жито.
Ой де гірочка – жита кіпочка,
Колосистеє, ядренистеє.
З колоска жмінька, а з снопа – мірка.

Записано 1987 р. від Мар'ї Савчук 1924 р. н.
в с. Хоцуні Любешівського району.

206/
Ой вийди, господаройку,
Глянь на свою отаройку.
У овечки є ягнятка,
У корови є телятко,
У гусойки є гусятка,
А в курочки є курчатка.
А у тебе у комори
Всі засіки зирна повни.
Всі засіки повни зирна,
Бо попереду ше зима.

Записано 1991 р. від Федори Балачук 1927 р. н.
в с. Дубечні Старовижівського району.

207/
У нашого господара
Бита стежка до пудвара.
По тий стежци Господь ходить,
В правий руці свічку носить.
З теї свічі іскра впала,
З теї іскри ричка стала.
А в тий річци копалося,
Копалося й говорило:
– Дари, Боже, господара
Теплим літом, добрим битом.
Теплим літом, добрим битом,
В чистом поли густим житом.
В чистом поли копойками,
А на стайні волойками.
А на стайні волойками,
В його хати дитойками.

Записано 9 липня 1989 р.
від Ганни Бондарук 1913 р. н. хуторі Вересті
біля Самарів Ратнівського району.

208/
Щедрик, щедрик, щедрівонька
Прилетіла ластовонька.
Щедрий вечір, добрий вечір.
Під віконце щедрувати,
Господара викликати.
Щедрий вечір, добрий вечір.
Ой не є то ластовонька,
Але є то Божа Мати.
Щедрий вечір, добрий вечір,
Але є то Божа Мати
Та й давай нам щедрувати.
Щедрий вечір, добрий вечір.
Під віконцем стежка бита,
По тий стежци янгол ходить,
Щедрий вечір, добрий вечір.
В правий ручци свічку носить,
Хазяїна барзо просить.
Щедрий вечір, добрий вечір.
Хазяїну, голубойку,
Чим же тебе наградити?
Щедрий вечір, добрий вечір.
Чи у поли снопойками,
Чи у стайні кониками?

Щедрий вечір, добрий вечір.
Чи у стайні кониками,
Чи в світьолці дитойками?
Щедрий вечір, добрий вечір.

Записано 1990 р. від Мотрони Меліщук 1919 р. н.
в с. Качині Камінь-Каширського району.

209/
Щедрик, щедрик, щедривочка,
Прилетіла ластувочка.
– Щедрий вечор, добрий вечор,
Хто є вдома пан господар?
– Сидить собі коло стола,
Їсть кутичку пшеничную,
Поливає ситичкою.
Ой на ньому пояс красний,
Як на небі місяць ясний.
На поясі калиточка,
В тій калитці два червінці.
Дайте, дядьку, по палінці,
По палінці й пирогови
Та й бувайте всі здорови.

Записала 1992 р. Світлана Поледнюк
від Ганни Сизоник 1914 р. н.
с. Сереховичі Старовижівського району.

210/
Щедрий вечур, пане господару,
Щасти, Боже, твойому товару.
Твойому товару, твойому достатку,
Щоб ни мав николи ни в чому припадку,
Ни в куморі, ни на губорі.

Записала 1993 р. Мирослава Домбровська
від Олени Хвас 1925 р. н.
в с. Гущі Любомльського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 114. Арк. 12–13.

211/
Щедрий вечор, пане господару.
Чи ходив ти до свого товару?
Не так до товару, як до свого статку,
Молімся Богу за отця й за матку.

Записано 1987 р. від Романа Івалюка,1908 р. н.
в Борках Любешівського району.

«ЯК НЕСЕТЕ, ТО НЕСІТЕ, НЕ НЕСЕТЕ – ВІДКАЖІТЕ»

Щедрівки для всієї родини

Їх на Західному Поліссі не так багато. Чому? Тому, що щедрівники мали приділити увагу кожному члену родини. Насамперед господареві. Схоже, що щедівки для цілої сім'ї виникли через дефіцит часу оспівувати кожного. Можливо, виконувалися насамкінець, бо те, про що в них співалося, вибудовувало модель селянського порядку: терем чи хата в три віконця, через яких ластівонька чи зозуленька, посланці з неба, бачать три небесні світила, що перебувають у космічному порядку. Головний − ясен місяць. Біля нього − красне сонце – господиня, біля них − дрібні зврки – їхні дітки. Лад у домі сприяє достатку сім'ї. Є що їсти, в чому ходити, за що купувати. Достаток буде примножуватися, бо для господаря народились бичечки (майбутні воли), для господині – баранчики (якщо не м'ясо і шкури на кожухи, то вовна).

Весняний настрій цих щедрівок угадується не тільки в прильоті птахів, а й у господарських справах. В одній із щедрівок сім'я садить сад. Час оранки та сівби явно вже минув. Настала тепла пора. Не випадково оспівується приліт з вирію найтеплолюбніших птахів. Вочевидь і в таку пору практикувалися обрядові обходи молоддю подвір'їв односельчан.

Віктор Давидюк

212/
В цьому дворку, як у вінку,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Добрим людям на здоров'я.
Там господар, як виноград.
Господиня, як калина,
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я.
Його сини, як соколи,
Її дочки, як панночки.
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я.
В сад ходили, сад садили,
Сад садили, поливали.
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я.

Сад садили, поливали,
Вищий мене, кращий мене.
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров’я.

Записали 1987 р. Марія.Чорноус
і Галина Кашуб’як від Надії Музики,1930 р. н,
у с. Лахвичах Любешівського району.

213/
Воли рогати пушли горати.
Щодри вечор, добри вечор,
Добрим людям на здуров'є.
Горіте, синкі, гиркі, долинкі,
Щодри вечор, добри вечор,
Добрим людям на здуров'є.
Да будим сіять жито, пшиницу.
Щодри вечор, добри вечор,
Добрим людям на здуров'є.
Жито, пшиницу, всяку пашницу.
Щодри вечор, добри вечор,
Добрим людям на здуров'є.
Роди, Боже, жито на нувеє літо.
Щодри вечор, добри вечор,
Добрим людям на здуров'є.
Кулусистиє, ядринистиє,
Щодри вечор, добри вечор,
Добрим людям на здуров'є.
З кулуска жмінька, а з снупка мірка,
Щодри вечор, добри вечор,
Добрим людям на здуров'є.
А де вил рогом - там жито стогом.
Щодри вечор, добри вечор,
Добрим людям на здуров'є.
Де вил ногою - жито копою.
Щодри вечор, добри вечор,
Добрим людям на здуров'є.
А де вил хвостом - там жито мостом.
Щодри вечор, добри вечор,
Добрим людям на здуров'є.
Дай Боже всі сьвата прувисти ще й зарик дуждати!

Записав Юрій Громик від Мотрони Громик
1919 р. н. в січні 1995 р. в с. Липне (Липно, Липні)
Ківерцівського району Волинської області

214/
Ой сивая та і зозулечка,
Щедрий вечір, добрий вечір
Добрим людям на здоров.
Усі сади та і облитала,
А в одному та і не бувала.
А в тим саду тре тереми.
Перший терем – ясен місяць,
Другій терем –ясне сонце,
Третій терем – то зиройки.
Ясен місяць − їх господар,
Ясне сонце − жона його,
Дрібни зірки − його діткі.

Записано від Ганни Повх 1936 р. н.,
та Зофії Шлиновської 1924 р. н.
в с. Забродах Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф 1-Б . Од. зб. 40.

215/
Ой сивая ти, зозуленько,
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я.
Усі сади облітала…
А в одному не бувала…
А в тім саду три тереми…
Перший терем – ясне сонце …
Другий терем –ясний місяць…
Третій терем –дрібні зірки…
Ясен місяць – пан господар…
Ясне сонце – його жінка…
Дрібні зірки – його дітки….

Записано від Меланії Лавренюк1930 р. н.,
в с. Видраниці Ратнівського району.

216/
Ой сивая та і зозуленька,
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я.
Усі сади тай облітала,
А в другому та і не бувала.
А в тім саду три тереми
У першому – красне сонце.
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я.

У другому – ясен місяць,
А в третьому – дрібні зірки.
Ясен місяць – пан господар.
Красне сонце –жона його.
Дрібні зірки – його дітки.

Записано в с. Одерадах Ківерцівського району.
Архів ПВНЦ. Ф 1-Й. Од. зб. 20.

217/
Прилетіла ластувойка,
Сіла-впала в оконейко.
Щедрий вечір, добрий вечір!
Стала вона щибитати,
Господара викликати.
– Ой встань, ой встань, господаре,
А в обори Божа ласка –
Всі телици потилились.
І бичечки породились.
А в бичечків крути рогі,
Вискікують по оборі.
Прилетіла ластовойка,
Сіла-впала в оконейко.
Стала вона щебетати,
Господиньку пробуджати.
– Ой встань, ой встань, господине,
Піди, піди до кошари.
А в кошарі Божа ласка –
Всі ягниці покотились.
Всі ягниці покотились
І баранці народились.
А в баранців крути рогі,
Вискікують по оборі.
Як несете, то виносьте,
А нам ножок не морозьте.
Щедрий вечір, святий вечір!
Як несете, то несіте,
Не несете – відкажіте.
Щедрий вечір, святий вечір!
А на цим слові будьте всі здорові.
Щедрий вечір, святий вечір!

Записала 2001 р. Наталка Матвійчук
Від Анастасії Закреви 1932 р. н.
у с. Навозі Рожищенського району
Архів ПВНЦ. Ф.1-Г. Од. зб. 12. Арк. 5–7.

218/
Ой сивая та й зозуленька
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я!
Усі сади та й облітала,
А в одному та й не бувала.
А в тім саді три тереми.
В першому − ясен місяць,
В другому − ясне сонце,
В третьому − дрібні зірки.
Ясен місяць – пан господар,
Красне сонце – господиня,
Дрібні зірки− то їх дітки.

Записала 1991 р. Олена Вежичалін від Марії Скляренко 1910 р.н.в с. Томашгород Рокитнівського р-ну Рівненської області.

219/
Ой на річці на Оконці
Стоїть хата в три оконці.
'Дне оконце – ясне сонце,
Друге вконце – місяць ясний.
Третє вконце – ясна зора.
В їй господар коло стола.
Їсть кутіцу пшеничную,
Поливає ситицею.
Коло його дітки його.
Коло бока калиточка.
В калиточці три червінці.
Ой дайте нам по палінці.
Як даєте, то несіте,
Наших ніжок не томіте.
Наші ніжки невеличкі,
Покупуйте черевички.

Б. м. з.

220/
Ой на річці на Орданці
Стоїть хата в три віконці.
Одне вконце – ясне сонце,
Друге вконце – ясний місяць,
Третє вконце – ясна зоря.
Сам господар коло стола
Їсть кутіцу пшеничную,

Поливає ситницею.
Коло нього дітки його,
Коло бока калиточка,
В калиточці – три червінці.
Ой дайте нам по палінці.
Як даєте, то несіте,
Наших ніжок не томіте.
Наші ножкі невеличкі,
Покупуйте черевички.

Б. м. з.

«ЩО ТИ, ТІТКО, НАВАРИЛА, ЩО ТИ, ТІТКО, НАПЕКЛА?»

Профанаційні щедрівки для господині

Факт їхнього ритуального застосування під питанням. Якесь визначення жанрової ніші також. Та вони існують і обійти їх мовчанкою чи взагалі знехтувати не випадає. Об'єднує їх те, що всі вони жартівливого змісту і всі адресовані жінці: тітці, тобто жінці в широкому значенні слова, або ж бабі, жінці старшого віку. І мабуть, жінці, в якої нема господаря. Такої хати обминати щедрівникам теж не випадало. Однак і фольклорної традиції «жіночих» щедрівок не існувало, їх виконували для парубків теперішніх або ж колишніх, які вже стали поважними господарями. Там, де не тільки щедрували, як на Західному Поліссі, а й колядували, як на сусідній Волині, існував паритет між парубочою й дівочою громадами. Колядувати ходили парубки, щедрувати − дівчата. Подібно в словаків і чехів на великодні свята існував звичай обливаного понеділка, коли хлопці обливали дівчат, та обливаного вівторка, коли дівчата − хлопців. Самотні жінки та баби з цього обхідного списку випадали. Тому не наскладали для них і щедрівок. Цей недолік довелося виправляти вже тоді, коли обходи стали тотальними, тобто коли ватаги щедрівників не минали жодної хати. Однак настаралися для цієї категорії небагато. В нашому краї вдалося назбирати лише кілька таких текстів.

Співати жінці, яка жила без чоловіка, без дітей, про її статки чи бодай про потенції для їх примноження не випадало. Це замість радості, яку несе свято, могло викликати хіба зворотну реакцію.

Звеселити ж її дім чимось таки було потрібно. Тільки ж чим? І тут у пригоді ставав гумор. Усі поліські пісні, адресовані такій жінці, гумористичного плану. Вона не сидить «кінець стола», не бряжчить ключами від комор, не носить дорогих уборів та прикрас, не обклалась пирогами, а скромно біля печі пече млинці для щедрівників. А вони, виявляється, ще й заздрять їй. Та ще й подразнюються, що їм, мабуть, їх не винесе, сама з'їсть. Та й за це її не осудять.

Віктор Давидюк

221/
Щедрівочка щедрувала,
До віконця припадала:
– Що ти, тітко, наварила,
Що ти, тітко напекла?
Що ти, тітко напекла,
Винеси нам до вікна.

Записано в с. Деревку Любешівського району.
Архів ПВНЦ. Ф 1-Й. Од. зб. 6.

222/
За горою вода тиче,
Наша баба млинці пиче.
Старим салом помазує,
Кулядничкам пуказує.
Нам пукаже – сама з'їсть,
Кулядничкам все на злисть!

Записано в с. Градиську Маневицького району.
Архів ПВНЦ. Ф.1-Е. Од. зб. 5.

223/
Із-за гори вода тіче,
Там бабойка млинці піче.
Піче вона, помазує,
Колядникам показує,
Які вони пшеничниї.
Дай спитати, чи смачниї.
Й а до млинця солонини,
Щоб родили біли свини.

Записано в с. Прилісному Маневицького району.
Архів ПВНЦ. Ф.1-Е. Од. зб. 13.

224/
Чи є вдома пан господар?
Чи є в дома господиня?
Господиня в кінці стола,
На ній шуба соколова,
На тій шубі пояс красний,
На поясу калиточка,
У калитці два червінці,
Винесіть нам по палінці.
До палінки кусок сала,
Щоб хазяйка дужа стала.

Записано від Афанісії Сидорук, 1939 р. н.
с. НуйноКамінь-Каширського району.

225/
Ой на Василє, да на Новий рік
В пана Василя хороша жона.
Ой ясна красна на небі зоря,
Ой ясна, ясна на небі зоря.
Прийшли ми, кумо, колядувати до тебе,
Ой добрий вечор, пан-господаре, до тебе.
Ой прийшов Клучок пуд вуконичко пустукав,
Ой чи є, чи є хазяйка вдома?
Пасла Влєнучка сиві волики в долині,
Дівко Ганночко, рости швиденько, Дай, Боже!

Записала 8.07.1989 р. Раїса Прокопець
від Євдокії Онищук,1915 р. н.
на х. Вересті (біля Самарів) Ратнівського району.

226/
Васильова мати прийшла щедрувати,
На новоє літо роди, Боже, жито,
Жито і пшеницю, всяку пашницю,
В клуни молитно, в діжці зихідно.
А кала печи, як рожа, господинька гожа!
Давайте хутко, побижу прудко.
Мати казала, коб дали сала,
Батько сварився, коб не барився.

Записала 8.07.1989 р. Раїса Прокопець
від Євдокії Онищук, 1915 р. н.
на х. Вересті (біля Самарів) Ратнівського району.

«ПУД СТОВПЦЯМИ, ПУД НОВИМИ СТОЯТЬ КОНИ ВОРОНИЇ»

Щедрівки парубкам пройняті весняними мотивами. Оранка та дошлюбні стосунки молоді, як у рогульках, – їх основні теми. Власне це й не щедрівки, які виконуються в час хліборобського достатку, радше волочебні парубочі пісні. Такі ватаги волочебників співали удень попід вікнами другого дня Великодня. Білоруси постарались, описали цей вид фольклору, вважаючи його суто своїм. Та задовго до них український пріоритет національної традиції відстояв Михайло Грушевський, відзначивши їхнє побутування далеко від Білорусі, на Яворівщині. На Західному Поліссі від того обряду залишилась тільки назва «волочілно» чи «волочебник» на означення великоднього подарунка для хрещеників. Хрещеник зобов'язаний був нагадати про себе хрещеному батькові, запропонувати свої послуги в волочінні поля. Часом отримував граблі для символічного волочіння (як у с. Світязі), часом не отримував, але подарунок собі гарантував. Так мало тривати доти, поки хрещеника не забирали на військову службу або ж він не женився. Отже, цей обхід початково однозначно належав до звичаєвих обов'язків неодружених хлопців. Тому всі похідні від нього щедрівки тематично належать до сфери парубоцького побуту. Більша їх частина зберегла атрибути весняних турбот: оранка, символічне виття гнізда соколом, військова служба на суші чи на морі і, звісно, думки про одруження. Ні про жнива, ні про інші осінньо-зимові турботи в них ні слова. Тільки в одній із наявних у нашому полі зору західнополіських щедрівок згадується, як *«пан Іван сіно косить, сіно косить, коню носить».* Та це не косовиця, а звичайне підгодовування коня перед походом.

Лише одна з поданих тут щедрівок має зимові ознаки. В ній *«дивойка в шубу вбрана дожидає свого пана»*. Одначе тут ідеться про сватання. У цей час жодних трудових чи воєнних обов'язків хлопці не мали. Тож ясно, як у білий день, що всі ці щедрівки перенесені на зиму з весни.

Віктор Давидюк

227/
Під дубинкою, зеленинкою,
Ой дай, Боже, дай, Боже!
Оре плугатар восмиринкою,
Ой дай Боже…
Вийшов до нього батинько його,
Ой дай Боже…
Ой оре, синку, дрібную скибку,
Ой дай Боже…
Та посіємо яру пшеницю,
Ой дай Боже…
Яру пшеницю, переплідницю,
Ой дай Боже…
Та нажнемо кіп, як на небі зір,
Ой дай Боже.

Записано в смт. Лукові Турійського району
Архів ПВНЦ . Ф. 1- Л. Од. зб. 20.

228/
За сінцями, за новими
Стоять кони вороníї.
– А чиї ж то коничейки?
– То Іванка воронейкі.
– А куди ж вин та й поїде?
– До дівчини на зальоти.
А дівчина листи пише:
– Приїдь, приїдь, мий женише.
А дівчина листи пише:
– Приїдь, приїдь, мій женише.
Приїдь, приїдь – сама буду,
Скину хвартух[134] – напну буду.
А з пояска зроблю двери,
Сама ляжу на постели.
Чириз ричку, чириз поле,
Приїдь, приїдь, мий соколе.

Записано в с. Троянівці Маневицького району
від Уляни Іващик 1923 р. н.

[134] Хвартух – жіноча літня спідниця білого кольору в червоні паски.

229/
Пуд стовпцями пуд новими
Стоять кони вороніï.
– А чиї ж то? – Іванкови.
– А куди ж то? – До дивойки.
А дивойка в шубу вбрана,
Дожидає свого пана.

Записано в с. Карасині Маневицького району. Архів ПВНЦ. Ф.1-Е. Од. зб. 11.

230/
Пуд сінцями пуд новими
Стоять кони ворніï.
– А чиї ж то кониченькі?
– Молодого да й Василька.
А куда ж він да й поїде?
До дівчини на зальоти.
А дівчина листи пише:
– Приїдь, приїдь, мій женише.
Приїдь, приїдь – сама буду,
Скину хвартух[135] – напну буду.
А з пояска зроблю двери,
Сама ляжу на постели.
Сама ляжу на постели,
А Василько навпоперик[136].
Засувкою засунуся,
До Василька присунуся.

Записано 1991 р. від Василини Ляшок 1930 р. н. в с. Городку Маневицького району.

231/
Ой в лиску, лиску, на жовтим писку,
Щедрий вечор, на жовтим писку.
Стоїть дириве тонке високе,
Щедрий вечор, тонке високе.
Гей на деревці сам сокол сидит,
Щедрий вечор, сам сокол сидит.
Сам сокол сидит, далеко глядит.

[135] Хвартух – жіноча літня спідниця білого кольору в червоні паски.
[136] Тут, мабуть, перекручено. Схоже тут могло бути якесь старе забуте слово, значення якого не знали ні виконавиця, ні записувачі.

Далеко глядит – в море синеє,
Щедрий вечор, в море синеє.
На тому мори човник плаває,
Щедрий вечор, човник плаває.
А в тому човню дитя біліє,
Щедрий вечор, дитя біліє.
Дитя біліє, дитя милиє.
Щедрий вечор, дитя милиє.
Да то не дитя – молодий козак,
Щедрий вечор, молодий козак.
Молодий козак стружечки струже,
Щедрий вечор, стружечки струже.
Стружечки струже – стил застилає,
Щедрий вечор, стил застилає.
Стил застилає, пісню співає,
Щедрий вечор, пісню співає.

Записано від Марії Бойко 1916 р. н.
в м. Камені-Каширському.

232/
Ой в лиску, в лиску, на жовтим писку
Церковця стоїть з двома верхами,
З двома верхами, з двома хрестами.
А ни тих хрестах голуби сидять,
Голуби сидять, на море глядять.
Ой сидять, сидять, на море глядять.
По тому мору корабель пливе,
Корабель пливе аж вода реве.
А в тим кораблі слічний молодець,
Слічний молодець – Степанко-хлопець:
– Сивци-голубци, чого сидите?
Чого сидите, чом не летите?
– Зіслав нас господь з неба на землю,
З неба на землю правди шукати.
Була тут правда – настала кривда.
Се брат на брата мечом воює,
Сестра на сесту чари готує.
Добрий вечур, щодрий вечур.

Записано 1987 р. від Василя Швайка 1924 р. н.
в с. Залізниці Любешівського району.

233/
Ой в лиску, в лиску на жовтим писку,
Щодрий вечур, на жовтим писку.
Костіл будують з трима верхами,
Щодрий вечур, з трима верхами.
З трима верхами, з трима окнами,
Щодрий вечур, з трима окнами.
В одне оконце блеснуло сонце,
Щодрий вечур, блеснуло сонце.
В друге оконце місяць засвитев,
Щодрий вечур, місяць засвитев.
В трете оконце сокіл уленув,
Щодрий вечур, сокіл уленув.
Сокіл уленув, в річеньку втонув.
А в тий річеньци плавав човничок,
Щодрий вечур, плавав човничок.
В в тим човничку сидів паночок,
Щодрий вечур, сидів паночок.

Записано 8 липня 1987 р. від Анстасії Дралюк
1834 р. н. у с. Залізниці Любешівського району.

234/
Ой соколе, соколоньку,
не вий гнізда на дубоньку,
Бо ся дубок розвиває,
Бо тя дубом роздруляє.
Ой соколе, соколоньку,
Не вий гнізда на орішку.
Будуть люди оріх рвати,
Твоє гніздо обдирати.
Ой соколе, соколоньку,
Увий гніздо на яворі,
Явір буде розрожати,
Твоє гніздо прикривати.

Записано в с. Хотешові
Камінь-Каширського району Волинської області.
Архів ПВНЦ. Ф1-Й. Од. зб. 14.

235/
За горами, долинами,
Там дзвін дзвонить, місць сходить,
Там пан Іван сіно косить.
Сіно косить, коню носить,
Ой їж, коню, сю отаву,
Бо поїдем у дорогу.

Та привезем шубельоху,
А в тий шуби дзвінькотара.
В дзвінькотарі – калиточка,
В калиточці – сім червонців.
Сьому й тому – по червонцю,
А нам хлопцям – по калачу.

Записано 1990 р від Мотруни Меліщук 1919 р. н.
в с. Качині Камінь-Каширського району.

236/
В полі, в полі плужок ходить,
Щедрий вечір, добрий вечір
Добрим людям на весь вечір.
За тим плужком Лаврін ходить,
Його батько його просить:
Ори, синку, сюю нивку,
То посієм пшениченьку.
З колосочка – то жменьочка,
А з снопочка – четверточка,
А з другого – жита много.

Записано 1986 р. від Ганни Оксюти 1924 р. н.
в с. Локутки Любомльського району.

237/
Ой в полю, полю сам плужок оре,
Добрий вечор, сам плужок оре.
А за тим плужком Коля з батужком,
Щодрий вечор, Коля з батужком.
Прийшов до його татойко його,
Щодрий вечор, татойко його.
Ой ори, синку, сю долиноньку,
Щодрий вечор, сю долиноньку.
Та насіємо жита-пшениці,
Щодрий вечор, жита-пшениці.
Жита-пшениці на паляниці,
Щодрий вечор, на паляниці.
Ситечко гречки на варенички,
Щодрий вечор, на варенички.
Ситечко увса – вже й щодруха вся.

Записано 1985 р. в с. Боровичах
Маневицького району.

238/
Ой в лужку, в лужку, на жовтім піску,
Щедрий вечор! На жовтім піску. (2)
Стоїт деревце, тонке, високе,
Щедрий вечор! Тонке, високе. (2)
Гей, на деревці сив сокол сидит,
Щедрий вечор! Сив сокол сидит. (2)
Далеко глядит – в море синеє,
Щедрий вечор! В море синеє. (2)
На тим мори човник плаває,
Щедрий вечор! Човник плаває. (2)
А в тому човни дитя білеє,
Щедрий вечор! Дитя білеє. (2)
Дитя білеє, дитя милеє,
Щедрий вечор! Дитя милеє. (2)
Та то не дитя – молодий козак,
Щедрий вечор! Молодий козак. (2)
Молодий козак стружечки стружит,
Щедрий вечор! Стружечки стружит. (2)
Стружечки стружит, столи застилає,
Щедрий вечор! Столи застилає. (2)
Столи застилає, ще й пісню співає,
Щедрий вечор! Ще й пісню співає. (2)

Записано в смт Стара Вижівка.
Архів ПВНЦ. Ф.1-Д. Од. зб. 11.

239/
Ой рано, рано кури запіли,
Щедрий вечур, кури запіли.
А іще раній мать сина будить,
Щедрий вечур, мать сина будить:
– Уставай, сину, люба дитино,
Щедрий вечур, люба дитино.
Турки-татари хату обняли,
Щедрий вечур, хату обняли.
– Ой мати-мати, не бійся того,
Щедрий вечур, не бійся того.
Ой бо я маю коня бистрого,
Щедрий вечур, коня бистрого.
Коня бистрого, меча острого,
Щедрий вечур, меча острого.
Я ти татари мечем висичу,
Щедрий вечур, мечем висичу.
Мечем висичу, конем видопчу,
Щедрий вечур, конем видопчу.

Записано в смт Старій Вижівці.
Архів ПВНЦ. Ф.1-Д. Од. зб. 11.

240/
Васильова мати пішла щедрувати.
Щедрий вечир,
Святий вечир,
Добрим людям на здоров’я.
Пішла щедрувати, на ризи збирати.
Щедрий вечир...
Зибрала на ризи, ще й на золотиї.
Щедрий вечир...
Ісус убирався, на службу виряджався.
Щедрий вечир...
А першая служба − Рождество Христове.
Щедрий вечир...
А другая служба − Святого Василя.
Щедрий вечир...
А третяя служба – Святе Водохреще.
Щедрий вечир...

Записано в смт Старій Вижівці.
Архів ПВНЦ. Ф.1-Д. Од. зб. 11.

241/
На стаєнці на новенькій
Стоїть коник вороненькій,
Щедрий вечір, добрий вечір
Добрим людям на здоров’я.
Біля нього більш нікого,
Тільки козак молоденький.
Він коника усідлає,
За горойку виїзджає.
– Куди їдеш, мій синочку?
– За горойку по дівойку.
Світи, світи, ясна зірко,
Вийди, вийди, красна дівко.
Світи, світи, наймиліша,
Вийди, вийди, найкрасніша.
Світи, світи з зіроньками,
Вийди, вийди з дівоньками.

Записано в с. Грузятині Маневицького району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Й. Од. зб. 41.

242/
На стаєнци, на новейкій
Стоїть коник воронейкій.
Там Данилко усядає,
А таточко просвіщає.
Просвіщає ще й питає:
– Куди, синку, виїжджаєш?
– За горойку по дівойку.
– Світи, світи, місячейку,
Світи, світи, зоря ясна.
Вийди, вийди, панно красна.
Світи, світи ще й ясніша,
Вийди, панно, ще красніша.

Записано від Петра Ткачука 1909 р. н.
в Старих Кошарах Ковельського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 69. Арк. 14.

«ОЙ У МІСТІ НА РИНОЧКУ СИДИТЬ МАНЯ НА КРІСЛОЧКУ»

Такий самий календарний проміжок, як і колядки, охоплюють адресовані дівчині щедрівки. У них є осінь, зима, весна. Немає літа. В колядках не було зими. Відповідно до пір року подаються різні дівочі заняття: пише листи, пере біллє чи хустя, збирає пір'я та складає в фартушок, в'є вінки з барвінку, пасе качки, жне жито. Заняття, як бачимо, теж нічим не відрізняються. Тож можна з упевненістю сказати, що ритмосклад (4+4) був єдиною відміною західнополіських щедрівок від колядок. А й одні, й інші могли виконуватися в один і той же час, в одній і тій же хаті. Тема, визначена їх практичними функціями, теж спільна – побажання дівчині скорішого заміжжя. І все ж добре помітно, що стадії розвитку дошлюбних стосунків у них таки різні. Коли в колядках все обмежується сватанням, то в щедрівках виразно проступає тема жалю за втраченим дівуванням, за необхідністю покидати батьківську оселю. Не випадково в них так часто з'являється образ зозулі – птиці без гнізда, без родини поруч.

У щедрівках батько вже дає настанову дочці на сімейний лад: *«Люби, доню, мужа миленько-миленько, Щоби було жити любенько-добренько»*. В іншій дівчина шкодує за рідним подвір'ям, яке доведеться залишати: «*Ой дворе, ж мій дворе, Чим я тобі не вгодила?*

Чи я рано не вставала? Чи ж тебе не замітала?» Ще в іншій не може дочекатися свого нареченого, з яким у неї вже далеко не платонічні стосунки: *«Там дівчина листа пеше: – Приїдь, приїдь, мій женеше, Приїдь, приїдь – сама буду, Скину хвартух – напну буду»*. І врешті-решт дівчина вже кличе в гості самого «батенька»: *«Сидить, сидить, листи пише, Та батенька в гості кличе»*. Отже, вона вже в домі чоловіка, заміжня жінка.

Дуже помітні в таких текстах ремінісценції мотивів весільних пісень. Шлюбно-сімейна тема проявилась у цих щедрівках не випадково. За християнськими канонами, на Різдво закінчувався піст і починався зимовий шлюбний сезон. Тому такі тексти, безумовно, пізнього походження і поступаються в цьому плані колядкам. Саме через те в них так виразно проступають зимові картини природи та відповідні трудові заняття, які не так помітні в колядках. Поступаються такі щедрівки перед колядками й кількісно. Принаймні на Західному Поліссі.

Віктор Давидюк

243/
Ой у Луцьку на риночку
П’ють козаки горилочку.
Ой п’ють вони, попивають,
Ще й Ганнусю намовляють:
– Іди, дівко, іди з нами,
Молодими козаками.
– Ой не піду, буду ждати,
Буде мати дари ткати.
Буде мати дари ткати,
Мене замуж оддавати.

Записано в с. Троянівці
Маневицького району
від Уляни Іващик 1923 р. н.

244/
Ой у Луцьку на риночку
П’ють козаки горилочку.
Ой п’ють вони, пудпивають,
Ще й Татєнку намовляють:
– Ой Татєнко, ходи з нами,
Молодими козаками.

– Ой не піду, буду жати,
Буде мати виглядати.
Буде мати виглядати,
Мене замуж оддавати.

Записано 1991 р. від Василини Ляшок в с. Городку Маневицького району.

245/
Ой в лиску, лиску,
На жовтім піску,
Щедрий вечір,
На жовтім піску.
Там волхви поють,
Костьол будують,
Щедрий вечір,
Костьол будують.
І збудували
З трима верхами,
Щедрий вечір,
З трима верхами.
З трима верхами,
З трима окнами,
Щедрий вечір,
І трима окнами.
В перше окінце
Блиснуло сонце,
Щедрий вечір,
Блиснуло сонце.
В друге окінце
Місяць засіяв,
Щедрий вечір,
Місяць засіяв.
В третє окінце
Сокіл улинув,
Щедрий вечір,
Сокіл улинув.
Сокіл улинув,
В річеньку танув,
Щедрий вечір,
В річеньку танув.
А в в тій річеньці
Плавав човничок,

Щедрий вечір,
Плавав човничок.
А в тим човничку
Красна панночка,
Щедрий вечір,
Красна панночка.
Красна панночка,
Млода Ганночка.
Щедрий вечір,
Млода Ганночка.

Зап. 12.07.87 р. Л.Максимчук
від Степаниди Черевко 1932 р. н.
в с. Залізниця Любешівського району.

246/
Ой на горі сніжок лежить,
А в долині вода біжить,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Ой матінко-голубонько,
Чи я буду тай такая?
Щедрий вечір, добрий вечір.
Чи я буду та й такая,
Як маківка червоная?
Щедрий вечір, добрий вечір.
Будеш, доню, ти такая,
Як маківка червоная,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Виносьте дохід, бо я винесу хату на лід.

Записано від Степаниди Макарук
в с. Куклах Маневицького району.

247/
Ой у місті на риночку
Сидить Маня на кріслочку,
Щедрий вечір, Святий вечір.
Сидить, сидить, листи пише
Та батенька в гості кличе,
Щедрий вечір, Святий вечір.
– Ти, батеньку ріднесенький,
Приїдь до мене в гостеньки,
Щедрий вечір, Святий вечір...

Записано в м. Ківерцях.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Д. Од. зб. 1.

248/
Ой у Луцьку на Йордана
Там Ганночка біллє прала.
Біллє прала, личко мила,
Ще й до себе говорила:
– Личко моє білесеньке,
Кому будеш милесеньке:
Чи попови, чи дякови,
Чи простому козакови?
Прийшла вона додомоньку:
– Хто поїде по білейку?
Батько каже: – Не поїду,
В мене кони не ковани.
Братик каже: – Не поїду,
В мене вози не строяни.
Милий каже: – Я поїду,
В мене кони поковани,
В мене вози настороняни.
Ой у Луцьку на риночку,
П'ють козаки горілочку.
Ой п'ють вони, попивают,
Собі дівку намовляют:
– Поїдь, дівко, поїдь з нами,
З хорошими козаками.
– Не поїду, буду ждати,
Буде мати дари ткати.
Буде мати дари ткати,
Мене замуж оддавати.

Зап. 11.07.1990 р. Олена Білецька
в с. Личинах Камінь-Каширського району.

249/
Там на річци на Гордані,
Щедрий вечір, святий вечір.
Пливе човен мальований,
Щедрий вечір, святий вечір.
Там дівчина біль білила,
Щедрий вечір, святий вечір.
До батенька говорила,
Щедрий вечір, святий вечір.
– Ой батеньку, голубоньку,
Щедрий вечір, святий вечір.
Поїдь мені по біллячко.
– Мої коні не ковані,

Щедрий вечір, святий вечір.
Мої сани не вбирані.
Щедрий вечір, святий вечір.
Там на річци на Гордані,
Щедрий вечір, святий вечір.
Пливе човен мальований,
Щедрий вечір, святий вечір.
Там дівчина біль білила,
Щедрий вечір, святий вечір.
До братика говорила,
Щедрий вечір, святий вечір.
– Ой братику, голубоньку,
Щедрий вечір, святий вечір.
Поїдь мені по білллячко.
– Мої коні не ковані,
Щедрий вечір, святий вечір.
Мої сани не вбирані,
Щедрий вечір, святий вечір.
Там на річци на Гордані,
Щедрий вечір, святий вечір.
Пливе човен мальований,
Щедрий вечір, святий вечір.
Там дівчина біль білила,
Щедрий вечір, святий вечір.
До милого говорила,
Щедрий вечір, святий вечір.
– Ой миленький, голубоньку,
Щедрий вечір, святий вечір.
Поїдь мені по білллячко.
– Мої коні поковані,
Щедрий вечір, святий вечір.
Мої сани повбирані,
Щедрий вечір, святий вечір.

Записано 1991 р. від Антоніни Поліщук 1922 р. н.
в с. Одеради Ківерецького району.
Архів ПВНЦ. ФОК. Од. зб.2. Арк. 55.

250/
Ой на річци, на бистріци,
Там Наталка хустя прала,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Хустя прала, біль білила,
До татойка говорила,
Щедрий вечір, добрий вечір.
– Ой татойку-голубойку,
Поїдь, поїдь по білойку,
Щедрий вечір, добрий вечір.
По білойку, по білую,
Ще й по мене молодую,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Батько каже: – Не поїду,
В мене кони не сідлани,
Щедрий вечір, добрий вечір.
В мене кони не сідлани,
В мене сани не ладжани.
– Ой братойку-голубойку,
Поїдь-поїдь по білойку,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Братик каже: – Не поду,
В мене кони не кувани,
Щедрий вечір, добрий вечір.
В мене кони не кувани,
Мої сани не ладани,
Щедрий вечір, добрий вечір.
– Ой Іванку-соколойку,
Поїдь-поїдь по білойку,
Щедрий вечір, добрий вечір.
По білойку по білую,
Ще й по мене молодую,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Милий каже: – Я поїду,
В мене сани поладжани,
Щедрий вечір, добрий вечір.
В мене сани поладжани,
В мене кони покувани.
Щедрий вечір, добрий вечір.

Записала 2001 р. Наталка Матвійчук
Від Анастасії Закреви 1932 р. н.
у с. Навозі Рожищенського району.

251/
Ой сивая зозулейка
Всенькі сади облітала.
Всенькі сади облітала,
В жодному не кувала.
Прилетіла й у вишнев садок,
Там сіла й закувала. *(2 р. два рядки)*
Ой саде, ж мій, саде,
Чим я тобі не вгодила? *(2 р. два рядки)*
Чи я рано не вставала,
Чи росиці не струшала? *(2 р. два рядки)*
Молодейкая Мар'юся
Всенькі двори обходила.
Всенькі двори обходила,
В жодному не плакала.
А як прийшла та й на батьків двір
Там стала й заплакала. *(2 р. два рядки)*
Ой дворе, ж мій дворе,
Чим я тобі не вгодила? *(2 р. два рядки)*
Чи я рано не вставала,
Чи ж тебе не замітала? *(2 р. два рядки)*

Записано від Євгенії Каліщук 1925 р. н.
в с. Туропині Турійського району.

252/
Ой сивая зозуленька
Всенькі сади облітала.
Всенькі сади облітала,
У жодному не кувала.
Прилетіла й у вишнев сад,
Та-ам сіла й закувала:
– Ой саде ж мій, саде,
Чим я тобі не вгодила?
Чи я рано не вставала,
Чи росиці не струшала?
Молодейкая Мар'юся
Всенькі двори обходила,
У жодному не плакала.
А як прийшла на батьків двір
Та-ам стала й заплакала:
– Ой дворе ж мій, дворе,
Чим я тобі не вгодила?
Чи я рано не вставала,
Чи ж я тебе не замітала?

Записано від Євгенії Каліщук 1925 р. н.
в с. Туропині Турійського району.

253/
Ой на Василє, да на Новий рік
Пава ходила, пір’є ронела.
Оксанка встала, пір’є збірала,
Пір’є збірала, в фартушок клала.
В фартушок клала, віночка віла.
Прийшов до її батийко її:
– Моя донийко, йде додомойку.
– Постий, батийку, віночка дов’ю.
Віночка звіла, у танець пушла.
Ой на Василє да на Новий рік
Усі дивойкє до церкве пушле.
Одна всталася, в сукню вбралася,
Пушла до церкве, ни склонелася.
Один каже: – то попівна,
Другий каже: – То дяківна,
А третій каже: – то ни попівна,
То ни попівна, то ни дяківна,
А моє дівка, на мнє Маринка.

Записано в с. Окачево Ратнівського району. Архів ПВНЦ. ФОК. Арк. 7–8.

254/
Ой учора ізвечора
Пасла Маланка качора.
Святий вечір, добрий вечір,
Пасла Маланка качора.
Вона пасла, загубила,
Шукаючи, заблудила.
Святий вечір, шукаючи, заблудила.
Заблудила в чисте поле,
Там Василько плугом оре.
Святий вечір, плугом оре.
Ой Василю, Васильочку,
Посію тя в городочку,
Святий вечір, добрий вечір, городочку.
Буду тебе шанувати,
По три рази поливати.
Святий вечір, поливати.
По три рази поливати
Ще й за косу закладати.
Святий вечір, добрий вечір,
Щей за косу закладати.

Записав Валентин Ковальчук від Ольги Зінчук 1925 р. н. у с. Кримні Старовижівського р-ну.

255/
Ой в саду, в саду пава ходила,
Щедрий вечір, пава ходила.
Пава ходила, пір’є губила,
Щедрий вечір…
Наталка ходила, пір’єчко мела.
Щедрий вечір…
Пір’є збирала, в фартушок клала,
Щедрий вечір…
В фартушак клала, віночок вила,
Щедрий вечір…
Звила віночок, пішла в таночок,
Щедрий вечір, пішла в таночок.

Записала Наталка Матвійчук 2001 р.
від Анастасії Закреви 1932 р. н.
у с. Навозі Рожищенського району.

256/
Ой на горі сніжок лежить,
А в долині вода біжить,
Щедрий вечір, добрий вечір.
– Ой матінко-голубонько,
Чи я буду та й такая?
Щедрий вечір, добрий вечір.
Чи я буду та й такая,
Як маківка червоная?
Щедрий вечір, добрий вечір.
– Будеш, доню, ти такая,
Як маківка червоная.
Щедрий вечір, добрий вечір.
Виносьте дохід, бо винесу хату на лід.

Записано в с. Куклах Маневицького району.

257/
Ой там коло двора кам’яная гора,
Щедрий вечір, добрий вечір
Добрим людям на здоров’я.
Ой там Марусина пшениченьку жала,
Щедрий вечір, добрий вечір
Добрим людям на здоров’я.
Пшениченьку жала, в снопики в’язала,

Щедрий вечір, добрий вечір
Добрим людям на здоров’я.
Снопики в’язала, батенька слухала,
Щедрий вечір, добрий вечір
Добрим людям на здоров’я.
Ой уставай, доню, зранечку-раненько,
Щедрий вечір, добрий вечір
Добрим людям на здоров’я.
Роби в полі, доню, доладу гарненько,
Щедрий вечір, добрий вечір
Добрим людям на здоров’я.
Люби, доню, мужа миленько-миленько,
Щедрий вечір, добрий вечір
Добрим людям на здоров’я.
Щоби було жити любенько-добренько,
Щедрий вечір, добрий вечір
Добрим людям на здоров’я.

Записано в 1985 р. в с. Боровичах Маневицького району.

258/
Ой у садочку при барвіночку
Щедрий вечір, добрий вечір.
Ой там дівчина віночок вила,
Вила вона, вила та й золотила.
Прийшов до неї батенько її:
Ой, доню, доню, ходи додому.
Ой піду, піду, як вінка дов’ю.
Вінка довила, додому не йшла.
Прийшов до неї миленький її:
Миленька ж моя, ходи додому.
Ой піду, піду, як вінка дов’ю.
Вінка довила, з миленьким пішла.

Записано в 1985 р. в с. Боровичах Маневицького району.

259/
На край доріжки стоїть деревце,
Щедрий вечор, святий вечор.
На тим деревцю сам сокіл сидить,
Сам сокіл сидить, на море глядить.

Ой бачу, бачу в морі кораблі,
Щедрий вечор, святий вечор.
А в тім кораблі троє віконцьов,
Щедрий вечор, святий вечор.
Перше віконце – яснеє сонце,
Щедрий вечор, святий вечор.
Друге віконце – святий місячик,
Щедрий вечор, святий вечор.
Третє віконце – ясная зірка,
Щедрий вечор, святий вечор.
Ясная зірка – Галюня дівка,
Щедрий вечір, святий вечір.

Записала 9.08. 1988 р. Надія Шевчик
від Ганни Ващук в с. Рокитниця.

260/
Ой у полі криниченька,
щедрий вечор, святий вечор.
Там холодна водиченька,
щедрий вечор, святий вечор.
Купалася ластівонька,
щедрий вечор, святий вечор.
Купалася, вмивалася,
щедрий вечор, святий вечор.
Рушничком втиралася,
щедрий вечор, святий вечор.

Записано в с. Хорлупи Ківерецького району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Й. Од. зб. 21.

«В МЕНЕ НИЖКИ, ЯК У КІШКИ, ДАЙТЕ ГРОШИЙ НА ПАНЧІШКИ»

Новорічні профанації-травестії

Деякі щедрівки виконувалися вкрай рідко. Та саме їх інформатори згадують найпершими. Причина тут проста. Цей найпримітивніший репертуар, непридатний для практичного застосування, вони засвоювали найпершим. Коли старші підлітки поверталися зі щедрування додому з багатими трофеями, менші й собі приміряли торби на наступний рік. Залишалося небагато – вивчити щедрівку. Старші, як то було заведено, глумилися над дітворою і вчили їх таких віршів, з якими далі порога не нащедруєш. Для деяких, кому потім не випадало ходити з ватагою, це й залишалося єдиним репертуарним набутком на все життя. От вони й згадують тільки такі «щодрухи».

Тими ж текстами перекривляли й хлопчаків у час їхнього приготування до виходу на промисел: «Дайте ковбасу, бо хату рознесу!» «Виносьте дохід, бо винесу хату на лід». Або ж: «В дядька, дядька бобу градка, а в дядини срака гладка…».

Віктор Давидюк

261/
Колядечкє нидалечкє,
Спіче мате піружечкє.
Як із медом, то солидче,
Як пшинечне, то ше ліпше.

Записано в с.Седлищах Любешівського району. Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 100. Арк. 11.

262/
Щедрівочка щедрувала,
Під віконцем ночувала.
Що щедреник – то вареник,
Що щедрушка – то й пампушка.

Записано в с. Грузятині Маневицького району. Архів ПВНЦ . Ф 1-й. Од. зб. 41.

263/
Щедрий вечір, щедріниця,
Добра з маком паляниця.
З маком добра, з медом ліпша,
А пшінична найсмачніша.
Записано в с. Залухові Ратнівського району.

264/
Щедрики-бедрики, варіте вареники.
Мати казала, щоб дали сала.
Батько сварився, щоб не барився.
*Записано в с. Тельчі Маневицького району. \
Архів ПВНЦ. Ф 1-Л. Од. зб. 30.*

265/
Щедрушечка щедрувала,
Пуд оконцем ночувала.
Що маєте, те й виносьте,
Моїх нижок не морозьте.
Мої нижки невелички,
Купіть, батько, черевички.
*Записано в с. Прилісному (Манувичах)
Маневицького району. Архів ПВНЦ. Ф.1-Е. Од. зб. 13.*

266/
Щодрушичка щодрувала,
До вукенця припадала.
Шо маїте, то давайте,
Моїх ножок ни втруждайте.
В мене нижки, як у кішки,
Пошив шевчик мні панчишки.

А як хазяйка ни дає щодрувати, то спивають:

Щедрик-ведрик,
Коб здох веприк,
За ним свинка
Й господинька.
*Записано в с.Щитині Любешівського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1-А. Од. зб 42.*

267/
Щедрушечка щедрувала,
Під віконцем ночувала.
Щедрий вечор, Святий вечор,
Добрим людям на здоров'я.

Записано в с. Грузятині Маневицького району Волинської області .
Архів ПВНЦ. Ф 1-Й. Од. зб. 16.

268/
Щедрик, ведрик,
Дайте вареник,
З вашої ласки,
І кільце ковбаски.

Записано в смт. Лукові Турійського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1- Л. Од. зб. 20 .

269/
Щедрик, щедрик, щедрівочка,
Прилетіла ластівочка,
Стала вона щебетати,
Малих дітей забавляти.

Записано в смт. Лукові Турійського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1- Л. Од. зб. 20.

270/
Щедрик, ведрик , дай вареник,
А ще масло – дайте сало,
Кільце ковбаски, грудочку кашки.
Умочіть у масло, щоб було смачно,
Дайте кишку – з'їм в затишку.
Мати казала, щоб дали сала,
Батько сварився, щоб не барився.
Коротка свитка –
Ізмерзла литка.
Давайте хутко –
Побіжу прудко.

Записано в с. Залухові
Ратнівського району.

271/
Щедрик, бедрик, дайте вареник,
Грудочку кашки, кільце ковбаски,
Дайте книш, бо пущу в хату миш.
Дайте ковбасу, бо хату рознесу.
Дайте ще й кишку, з'їм у затишку.

Записала 1994 р. Наталя Алексєєва.
від Оксани Кухар 1925 р. н.
в с. Кортелісах Ратнівського району.

272/
Щедрушечка щедрувала,
До окунця припадала.
Шо маєте – тоє дайте,
Моїх нижок не втомляйте.
В мене нижки, як у кішки,
Дайте гроший на панчішки.

Записала Оксана Жуковська від Єви Ковч 1929 р. н.,
в с. Щедрогорі (Щдрогощі) Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф 1. Од. Зб. 174.

273/
Щидрушичка щидрувала,
До йокенця припадала.
Що маїте, тоє дайте,
Моїх нужок ни втомляйте.
В мине нижки, єк у кішки,
Покупайте мні панчішки.
В мене нижки нивилечки,
Покупайте чиривечки.

Записала Валентина Нінічук
від Марії Супрунюк 1921 р. н.
в с. Річиці Ратнівського району.

274/
Щедрівочка щедрувала,
Під віконце підбігала:
– Що ти, тітко, напекла,
Неси мені до окна,
Щоб я руки попекла.

Записано в 1985 р.
в с. Боровичах Маневицького району.

275/
Щедрик, щедрик, дайте вареник,
Грудочку кашки, кільце ковбаски.
Горобчик летів, хвостиком вертів.
А ти, дядьку, знай, копієчку дай.

Записано в 1985 р.
в с. Боровичах Маневицького району.

276/
Ходив Ілля до Василя,
А в Василя пуга житна,
Куди махне, жито росте,
А пшениця вилягає.
А ви, люди, Бога знайте,
Малим дітям пиріг дайте,
Святий вечір.

Зап. 11.07.90 р. Олена Білецька
від Єфросинії Романюк 1929 р. н.
в с. Черчі Камінь-Каширського району.

277/
Меланчина мати пішла щедрувати.
Василику, батьку, Пусти мене в хатку.
Я жита не жала, Чесний хрест держала.
Моліться, люди, При вас Христос буде.
А нам калач дайте, Лучче не ламайте,
Лучче не ламайте, По цілому давайте.

Записано 10.07.1990 р. від Марії Сілко 1924 р. н.
у с. Нуйні Камінь-Каширського району.

278/
Ой щедруй, щедруй, ковбасу готуй.
Дайте ковбасу – батькови ’днесу,
Ще й кусок сала, мати казала.

Записали 1987 р. Марія Чорноус та
Галина Кашуб’як від Надії Музики 1930 р. н.
у с. Лахвичах Любешівського району.

279/
Щедрик ведрик,
Дайте вареник.
А ще мало – дайте сала,
Кільце ковбаски,
Грудочку кашки.
Вмочіте в масло,
Щоб було смачно.

Записала 14.07.90 р. Наталя Каленчук
від Ганни Трушик 1926 р. н.,
в с. Нуйні Камінь-Каширського району.

280/
Щедрувниця щедрувала,
У віконце заглядала.
У віконце заглядала,
Що хазяйка готувала.
Що хазяйка готувала,
Чи вареник, чи пиріг,
То виносьте на поріг.

Записано 1987 р. від Ганни Цукало 1925 р. н.
в с. Березній Волі Любешівського району.

281/
У пичі пиружке пичуться,
Там мої гочийке пасуться.
А я ружна застругав,
По єдному витягав.
Та й поліз на вешку по сало,
А я сала ни дустав,
Тилько з вешки дарма впав, забевся.
Ой ви, люди-християни,
Витягайте мене з яме.
Добре люде помогле,
Мні рибренку подале, велиз я.

Записано від Василини Слов'янчик 1902 р. н.
в с. Нових Червищах Камінь-Каширського району.

282/
Я щудрую, шпєрку чую,
На пулици в рукавеци.
Се даєте, то давайте,

Моїх ножок не втомляйте.
Моїх ножки голи-боси,
Бо не ходять по морози.

Записала Наталя Магдисюк від Марії Сильчук
1931 р. н. в с. Волі Щитинській Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф 1-Б. Од. зб. 73.

283/
Васильова мати пішла щедрувати.
На новоє літо роди, Боже, жито.
Жито-пшениця, горох, сочевиця.
Гу-гу-гу-гу-гу, дайте на рогу,
Шинки, ковбаски, грудочку кашки.

Записано в м. Рожищі.
Архів ПВНЦ. Ф-1-Й. Од. зб. 54.

284/
Васильова мати пішла щедрувати,
Щедрий вечир, Святий вечир
Добрим людям на здоров'я.
Пішла щедрувати, на ризи збирати.
Зібрала на ризи, ще й на золотії.
А у тії ризи, Ісус убирався,
Ісус убирався, на службу виражався.
А першая служба − Рождество Христове,
А другая служба − Святого Василя,
А третяя − Святе Водохреще.

Записано в с. Рудниках Маневицького району.
Архів ПВНЦ. Ф 1-Л. Од. зб. 45.

285/
Ой та учора ізвечора
Пасла Маланка два кочора.
Ой пасла, пасла, загубила,
Ішла додому, заблудила.
Ой приблудила в чисте поле,
А там Василько конем оре.
Ой ти, Василю, Васильку,
Виведи мене на стежечку.
Буду тебе шанувати,
Щонеділеньки прибирати.

Щонеділеньки прибирати,
За головоньку запихати.
Коло поля широкого,
Коло моря глибокого.

Записано в с. Качині Камінь-Каширського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 49.

286/
Святий вечур, щедрий вечур,
Там ходила Божа Мати.
З янголами встрічатися,
Святий вечур, щедрий вечур.
З янголами встрічатися,
Свого сина питалася,
Святий вечур, щедрий вечур.
Один каже: я не бачив,
Другий каже: я не знаю,
Святий вечур, щедрий вечур.

Записано в с. Качині Камінь-Каширського району.
Архів ПВНЦ . Ф. 1-Л. Од. зб. 49.

287/
По чистому полю Божа мати ходить,
Щедрий вечір, святий вечір.
Божа мати ходить, воли поганяє,
Щедрий вечір …
А святий Петро нивойку орає,
Щедрий вечір …
Ой, воріте, синки, гори і долинки,
Щедрий вечір…
То ми посієм жито і пшеницю,
Щедрий вечір…
Пшеницю зожнемо, у копи складемо,
Щедрий вечір …
На багатий вечір калачі спечемо,
Щедрий вечір…

Записала Світлана Вертей
у с. Забродах Ратнівського району
від Євдокії Дмитрук 1921 р. н.

288/
Стоїть церковця та й на схід сонця,
Щедрий вечір, та й на схід сонця.
А в тій церкрвці тай три віконця.
Перше віконце − то ясне сонце,
Друге віконце − то ясен місяць,
Третє віконце − ясні зіронки.
Ясні зіроньки − то їх дітоньки.
Тай сидять собі кругом стола,
Тай їдять кутю, тай пшеничную,
А коло нього тай жона його,
А коло неї тай дітки її.
Ой пошли, Боже, довгого віку,
Щоб діждати нам Нового року.

Записано в с. Смідині Старовижівського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 28.

0

289/
Добрий вечор вам до хате,
Ми прийшлє вас одвідате.
Із новою новіною,
Із святою Колядою,
Добрий вечор.

Записала Марія Панчук
від Івана Панчука 1922 р. н.
у с. Млинові Ратнівського району.

290/
Щедрий вечор, добрий вечор.
Хто є вдома? Пан господар.
Бачу-бачу, що є вдома.
Сидить собі на край стола
Та й їсть кутоньку пшеничну
Ще й ситою поливає.
В тий пшеничци два чирвинці,
Винись, пане, по палінци.
По падінци й пирожкови
Та й бувайте всі здрови.

Записано 1992 р. від Ганни Сороки 1923 р. н.
в с. Сереховичах Старовижівського району.

291/
Щедрівочка щедрувала
До віконця припадала.
Що ти, тітко, наварила,
Що ти, тітко, напекла,
Нам швидше до вікна.

Записано в с. Деревку Любешівського району.
Архів ПВНЦ. Ф 1-Й. Од. зб. 6.

292/
Ой щодрушка щедрувала
Пуд оконцем ночувала.
Дайте, тітко, два пиріжке,
Бо померзли в мене нижке.

Записано в Черчі Камінь-Каширського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб. 53. Арк. 7.

293/
В дядька, дядька бобу градка,
А в дядини срака гладка.
Щедрий вечор, добрий вечор,
Добрим людьом на здоров'є.

Записано в с. Забужжі Любомльського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1. од. зб. 115. Арк. 10.

«СІЮ, ВІЮ...»

Посівалки

Новорічний обряд посівання весняний вже за самим означенням. Взимку по снігу ніхто нічого не сіє. Посівальників у деяких місцевостях України називають ще полазниками. Чи не тому, що, набравши в торбину збіжжя, лазили від хати до хати, топтали сніг поперед усіх, перелазячи часом і замети. Але воно того вартувало. Це був їхній день. І перші подарунки належали теж їм. Оскільки ж ходили посівати переважно до своїх, то це те саме, що й волочебники. Тому на Західному Поліссі слово «полазник» відсутнє. Полазник лазить, волочебник волочиться, але роблять одну і ту ж справу. Одначе посівальників волочебниками не називають. То окрема роль.

Текстів посівалок в нашому краї було небагато, можна сказати взагалі обмаль. Подаємо тільки ті, які записані давно. Вже і в них видно сліди інновацій та привнесень. Останнім же часом, коли посівають не тільки діти, їх можна почути всяких і різних незбагнену кількість.

Віктор Давидюк

294
Сію, вію, посіваю,
З Новим роком вас вітаю!
Щоб з одного колосочка
Уродила жита бочка!

Записала Алла Івашина
від Параски Омельчук 1909 р. н.
у с. Дідичах Ківерцівського району.

295
Сію, вію, посіваю,
З Новим роком вас вітаю!
Щоб з одного колосочка,
Уродилось жита бочка
Ще й й соломи повна стодола!

Записала 8.07.1989 р. Раїса Прокопець
від Степаниди Бігун 1922 р. н.
в с. Головищі Ратнівського району.

296
Сію, сію, посіваю,
З Новим роком вас вітаю!
Щоб жили, поживали
Й другого року спокийно дожидали!

297
Сію, сію, посіваю,
З Новим роком поздоровляю!
Щоб родило жито, пшениця,
Всяка пашниця.
А льон щоб ріс аж в коліна,
Щоб вам і вашим дітям
Голова не боліла!

Записала Тетяна Карловська
від Ярини Свіржевської 1920 р. н.
у с. Заболоття Ратнівського району.

«ОЙ У ПОЛІ, В ПОЛІ, СТОЯЛА ХАТИНКА»

Коляди

Коляди церковного змісту, які наші західні сусіди називають псалмами, кантами (кантичками) чи пасторальками, не мають чіткої календарної прив'язки. Їх співають від Різдва і до Водохрищ. Ними й закінчують цикл колядних обходів. Їхній зміст універсальний, тому марно шукати в них якихось календарних ознак. І підходять вони на будь-яку пору, бо оповідають одну і ту ж історію чудотворного народження Христа. До традиційної національної культури вони мають такий же стосунок, як тропічні рослини, які ростуть у хаті на підвіконні. Але що одні, що інші вже стали частиною нашого побуту, без якого себе вже не уявляємо. Більше того, як будь-який екзот, потрапивши в нове середовище, набуває місцевих особливостей, так і коляди в побуті кожного народу набували національних рис. Не виняток і українські. Про якусь регіональну специфіку говорити тяжче. Вона проявляється хіба на фонетичному рівні, навіть на лексичному рідко. Коли загалом про фольклор кажуть, що з пісні слова не викинеш, то про коляди можна сказати, що й уставити його майже неможливо. Тому хай не дивує їхня літературна мова. Більше того, що писалися вони людьми грамотними. Це очевидне професійне авторство викликає певні сумніви щодо їх народності, тому подальше ознайомлення з їхніми текстами вимагає розлогішого коментаря.

Найпредметніше прищеплення церковних колядок на національний грунт подав Михайло Возняк. Підсумовуючи все, що сказали його попередники, учений значно розширив загальний погляд на походження церковних коляд. «Захоплення набожними піснями, – справедливо вважає їх дослідник, – прийшло в Україну із Заходу, з його середньовіковою латинською й пізнішою чеською, німецькою і польською лірикою, яка мала вплив на українську набожну пісню; латинські гімни й польські набожні пісні навіть перекладано на українську мову. Чеські, німецькі і польські набожні пісні на євангельські й біблійні теми з вихвалюванням Бога та святих здобували право для живих мов у латинській церкві з її латинською богослужебною мовою й дали початок додатковим богослуженням у живих мовах»[137].

[137] *Возняк М.* Історія української літератури: У 2-х кн. Львів, 1994. Кн.2. С. 292.

Процес адаптації християнських коляд в українській народній культурі дуже оригінально представив Філарет Колесса. «По заведеню віри Христової на Руси різдво Христове припало на один час із давним сьвятом коляди, обряди поганьскі помішалися із християньскими, а в колядках заступлено імена давних богів християньскими сьвятими. В колядках зображені суть боги як якісь незвичайні люди, герої. Та найлюбійше представляв собі нарід своїх богів, як сімю богатого господаря-хлібороба, що має велике хазяйство, воли, корови, вівці, богато поля, покритого рясними снопами та густими копами»[138].

Одначе Філарет Колесса вважав коляди творами давніх книжників, які не мали нічого спільного з народною творчістю, Іван Франко, Володимир Гнатюк, як і Філарет Колесса, вилучали їх зі сфери обрядово-календарного циклу народної поезії.

Іншої думки була Олена Пчілка, яка в своїй праці «Украинские колядки» (1903) виділила церковні коляди в окремий розділ колядок-віршів, зарахувавши їх до народних. Це викликало, м'яко кажучи, бурхливу реакцію з боку Володимира Гнатюка й послужило приводом до написання розлогої рецензії в критичному, навіть дещо дошкульному, тоні. На думку критика, «головна засаднича хиба д. Пчілки», котра, «пишучи про колядки, не знає ріжниці між ними і колядами, хоч у нас її знає майже кождий селянин, називаючи штучні пісні, співані переважно в церкві і зложені на теми Різдва Христового та зв'язаних з ним подій – колядами, а народні пісні, не співані ніколи в церкві, лише попід вікнами [...] – колядками, щедрівками або попросту «старосвіцькими». Вона пише приміром з тої нагоди цілий величезний розділ, що й становить gros її праці, про вірші XVII–XVIII століття...»[139].

Більшість сучасних українських фольклористів такої ж думки. Одначе існують і винятки. Повністю солідаризується з поглядом Олени Пчілки дослідниця її наукової творчості Ольга Мікула, яка мотивує це тим, що ці твори вже пройшли достатню фольклоризацію, щоби вважатися народними[140].

Проте, схоже, й сама Олена Пчілка не була до кінця впевнена в своїх діях. За свідченням авторки, багато колядок, які вона записала

[138] *Колесса Ф.* Огляд укрїнсько руської народної поезії. С. 173.

[139] *Гнатюк В.* [Рецензія на:] Пчилка Олена. Украинские колядки // Записки Наукового товариства імені Шевченка. 1904. Т. 60. С. 27–28.

[140] *Мікула О.* Церковні коляди: проблема побутування і фольклоризації (розвідка Олени Пчілки «Украинские колядки») // Київська старовина, 2011. № 2. С. 172.

від ватаги парубків-колядників у Полонному та Звягелі, були книжного походження і входили до «Богогласника»[141].

Загальна оцінка Володимира Гнатюка про те, що «дуже живо написана доволі велика стаття Олени Пчілки «Українські колядки», на жаль, занадто фейлетоново, тому мало подає до розуміння та пояснення колядок», пом'якшувалась його скрушним зауваженням про брак подібних досліджень, бо «коли до сього додати рецензії на збірники колядок та на отсі праці, то, мабуть, і буде все важніше, що досі принесли студії над колядками»[142]. А головним достоїнством праці вбачав насичення її архаїчним автентичним колядковим матеріалом.

І все ж принциповість рецензента мотивувалась тим, що церковні коляди, які на той час вже давно вийшли з винятково церковного побуту й так само виконувалися й під вікнами господарів, витісняють автентичний матеріал. Ні народними, ні автентичними, ні оригінальними вважати їх не було підстав.

Попри це інші дослідники, анітрохи не сумніваючись в народності церковних псалм, подавали їх у своїх збірниках (Яків Головацький та Павло Чубинський)[143].

І все ж те, чого остерігався Володимир Гнатюк, було неминучим, і воно сталось. З часом церковні коляди витіснили давні світські колядки і почали сприйматися як їхній еквівалент, при тому і з їхньою жанровою назвою – колядки. «І сьогодні «старосвіцькі» колядки, вважає Ольга Мікула, – можна почути лише у віддалених районах Гуцульщини та Волині (під Волинню, як і для більшості представників львівської школи, напевно мається на увазі волинське Полісся), а більшість населення України знає й співає на Різдво лише церковні коляди, які стали вже народними»[144].

Зі свого боку зауважимо, що народними їх можна вважати настільки ж, як і пісні літературного походження, де щось змінено, щось укорочено, але ні авторський задум, ні авторський стиль так і не стерто повністю. Тому більшість учених розглядала і розглядає

[141] *Пчилка Олена*. Украинские колядки. (Текст волынский) // Киевская старина. 1903. Т. 81 /июнь/. С. 34–348.

[142] *Гнатюк В*. Колядки і щедрівки // Вибрані статті про народну творчість В. Гнатюка. К., 1966. С. 102.

[143] *Головацкий Я.* Народые песни Галицкой и Угорской Руси: В 4 ч. М., 1878. Ч. 2. С. 97–98; Ч. 4. С. 138–139; Труды этнографическо-статистической экспедиции в Западно-русский край. Материалы и исследования, собранные П.П. Чубинским: В 7-ми т., 9-ти вып. СПб., 1872. Т. 3. С. 326–384.

[144] *Мікула О.* Церковні коляди: проблема побутування і фольклоризації (розвідка Олени Пчілки «Украинские колядки») // Київська старовина, 2011. № 2. С. 172.

церковні коляди передусім як твори літературні, як пам'ятки книжної віршованої літератури XVI–XVIII століть. Хоча вже на початку XX ст. Володимир Перетц зауважував: «Переважно те, що було штучним в кінці XVII ст., до кінця XVIII ст. ставало настільки звичним і звиклим, настільки гармонічним із загальним складом тодішнього «народного» репертуару, що стає неможливим ізолювати, виділити ці пісні серед народних»[145].

Призвідцями зміни традиційного народного репертуару були церква і школа. Часом вони прищеплювали чужу традицію, іноді спонукали до витворення власної на зразок чужої, але все більше віддаляли від власної, питомо рідної. Звідти й до цього часу ставлення професійних фольклористів до цього репертуару неоднозначне.

Уже Іван Франко зазначив, що «деякі «пасторалки» польські, коли не цілком переведені на нашу мову [...], то все-таки послужили взірцем творцям наших коляд...»[146] .

Олена Пчілка також вбачала ґенезу цього жанру в польській традиції, і вважала, що це явище було спровоковане уніатством. Псалми, які виспівувалися в костелах, на її думку, послужили взірцем для деяких наших колядок-псалм. Їх переймали прості люди з голосу, а писемні – з друкованих і рукописних списків[147]. Шкільна традиція, на думку дослідниці, не мала тут жодного впливу[148].

«Отці-василіани, укладачі «Богогласника», розуміли, що гарні душевні мелодії та близькі до народної мови тексти пісень зможуть заступити народні колядки. З часом коляди були прийняті й у православній церкві, яка намагалася їх переробити на церковно-слов'янський лад»[149] .

Сповідуючи антропологічний принцип, Олена Пчілка виходить не з тексту, а з умов його засвоєння. У багатьох місцевостях українці-уніати, вважає дослідниця, ходили не до церкви, а в костел, а звідти костельна псальма ширилася серед простих селян, але вже в українському варіанті[150]. Вона наводить навіть приклади побутування

[145] *Перетц В.* Новые данные для истории старинной украинской лирики // Известия отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук. 1907. Т. 12, кн. 1. С. 146.

[146] *Франко І.* Наші коляди // Франко І. Твори: У 50 т. К., 1980. Т. 28. С. 20.

[147] *Пчилка Олена*. Украинские колядки. (Текст волынский) // Киевская старина. 1903. Т. 81 /май/. С. 216.

[148] *Пчилка Олена*. Украинские колядки. (Текст волынский) // Киевская старина.1903.Т. 81 /май/. С 198–203.

[149] *Пчилка Олена*. Украинские колядки (Текст волынский) // Киевская старина. 1903. Т. 81 /июнь/. С. 353, 355.

[150] *Пчилка Олена*. Украинские колядки. (Текст волынский) // Киевская старина. 1903. Т. 81 /май/. С. 215.

таких польських «колєнд», як «*A wczora z wieczora*», «*Aniol pasterzom mów*» серед волинських селян, відзначає наявність польських слів у деяких варіантах наших коляд[151].

Усі ці твори й були зібрані згодом у «Богогласнику», який, за словами Івана Франка, є «найважнішим твором червоноруської літератури XVIII віку, одиноким важним здобутком уніатським на полі нашої літератури...»[152].

Іван Франко, відносячи ці твори до іншомовних запозичень, все ж відзначав народний колорит коляд «Бог предвічний», «Нова радость світу ся з'явила», «Дивная новина»[153].

Олену Пчілку цікавила передусім еволюція колядкового жанру – від давньої колядки-веснянки до книжної колядки-вірші. Виділивши колядки-вірші в окремий клас, дослідниця, як і її попередники, перш за все приділяла увагу «процесові постання цих пісень, джерелам, з котрих черпали вони свій зміст, традиціям літературним, які в них находили більше або менше ясний відгомін...»[154].

І. Франко зазначав, що «в деяких околицях народ зовсім перезабув стародавні колядки світські, а співає тільки ті книжні, церковні»[155]. Авторами таких новотворів були братчики, монастирські послушники, дяки. «Все се народ бідний, робучий, покривджений долею»[156]. Тому такі книжні коляди були зрозумілі простому народові, близькими до його творчості, відтак природно і легко увійшли в його репертуар.

Зрозуміло, що до такої кількості текстів доклався простий неосвічений люд, тому немала кількість мотивів неканонічна, а отже, може сприйматися як апокрифічні тексти. Судячи з діалектних особливостей, прості поліщуки теж не стояли осторонь в процесі цієї творчості. Не можна заперечити й того, що на Західному Поліссі, де уніатство не мало такого поширення, як на Поділлі, процес входження в репертуар нецерковних ватаг колядників християнських мотивів був уповільнений. Не буде перебільшенням констатувати, що майже на століття. Причини християнізації репертуару також різні. Церковний репертуар тут переміг дише тоді, коли церковні

---

[151] *Пчилка Олена*. Украинские колядки. (Текст волынский) // Киевская старина. 1903. Т. 81 /май/. С. 217–221.

[152] *Франко І.* Наші коляди // Франко І. Твори: У 50 т. К., 1980. Т. 28. С. 15.

[153] *Франко І.* Наші коляди // Франко І. Твори: У 50 т. К., 1980. Т. 28. С. 32–34.

[154] *Франко І.* Наші коляди // Франко І. Твори: У 50 т. К., 1980. Т. 28. С. 10.

[155] *Франко І.* Наші коляди // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. К., 1980. Т. 28. С. 7.

[156] *Франко І.* Наші коляди // Франко І. Зібр. творів: У 50 т. К., 1980. Т. 28. С. 16.

колядники, через відсутність молоді по селах та відхід її культурних зацікавлень у віртуальний світ, стали основними виконавцями зимових календарних пісень.

З огляду на те, що в нашому виданні представлена колядна традиція минулих десятиріч, неважко переконатись, що найбільше в ньому коляд, записаних у Ратнівському та Камінь-Каширському районах, в безпосередньому наближенні до Михнівського чоловічого монастиря. Не дивно також, що з цієї ж причини у них чимало московських слів.

Навіть у межах одного села не бувало так, щоб усі гурти виконували один і той самий текст цілком однаково. Хтось перекручував якесь не зовсім зрозуміле слово, почуте в церкві, хтось відзначався оригінальною поколяддю.

Так із чужих, польських, часом зрозумілих, часом незрозумілих слів, народжувався власний народний канон християнської коляди. Не краще складалося й з «православними» текстами, створеними семінаристами по-російськи. У них, як у давніх церковних літописах, проскакують і українські слова. Не дрімав поетичний геній і самих поліщуків. До прикладу: «*Анголочки мої, де вите бували? – На Сіянських горах камінці збирали. Річку гатили, рибку ловили, чудо, чудо звідомили: із сходу сонця аж до заходу три царі ідуть, народженому Ісусу Христове подаркє несуть*[157].

Отже, попри закономірне несприйняття багатьма дослідниками коляд в якості фольклорних пісень, не можемо не зауважити, що українці добре посприяли набуттю цими піснями національної специфіки й народного розуміння добра і зла, в протибстві між якими народжується велич християнської моралі. Чимало таких творів виходять за межі канонічних біблійних сюжетів і несуть світові свою українську парадигму християнських цінностей.

Віктор Давидюк

298/

Добрий вечір тобі, пане господарю!
Радуйся, ой радуйся, земле,
Син Божий народився.
Застеляйте столи та все килимами,
Радуйся, ой радуйся, земле,
Син Божий народився.

[157] Записано в с. Турі Ратнівського району від Тетяни Герасимук, 1916 р. н. Архів ПВНЦ. Ф .1-Ж. Од. зб. 4.

Да прийде до тебе
Три празники в гості,
Радуйся, ой радуйся, земле,
Син Божий народився.
А перший праздничок –
Святеє Рожество,
Радуйся, ой, радуйся, земле,
Син Божий народився.
А другий праздничок –
Святого Василя,
Радуйся, ой радуйся, земле,
Син Божий народився.
А третій праздничок –
Святе Водохреща,
Радуйся, ой радуйся, земле,
Син Божий народився.
Святе Водохреща –
Сам Господь хрестився,
Радуйся, ой радуйся, земле,
Син Божий народився.

Записано в с. Більській Волі Володимирецького району. Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 32.

299/
Добрий вечір тобі, пане господарю,
Радуйся, ой радуйся, земле,
Син Божий народився.
Застеляйте столи, та все килимами,
Радуйся, ой радуйся, земле,
Син Божий народився.
Кладіть паляниці із ярої пшениці,
Радуйся, ой радуйся, земле,
Син Божий народився.
А що перший праздник, то Різдво Христове,
Радуйся, ой радуйся, земле,
Син Божий народився.
А що другий праздник – святого Василя,
Радуйся, ой радуйся, земле,
Син Божий народився.
А що третій праздник – святе Водохреща,
Радуйся, ой радуйся,земле,
Син Божий народився.

Записано в с. Самійличах Шацького району. Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 13.

300/3
Добрий вечор пан-господар,
до тебе.
Ой, учень-учень двір воротенька
від себе.
Ой, учень-учень двір воротенька
від себе.
Бог тебе кличе на породуйну
до себе.
Бог тебе кличе, дар тобі дає,
радуйся.
Радуйся, землейко, бо то Син Божий
родився.
Із колосочка жита лисочка,
радуйся.
Радуйся, землейко, бо то Син Божий
родився.
А із скусочка жита бочечка,
радуйся.
Радуйся, землейко, бо то Син Божий
родився.
Зберемо ченців зо двох молодців,
радуйся.
Радуйся, землейко, бо то Син Божий
родився.
Нажнемо кучок, як на небі зорок,
радуйся.
Радуйся, землейко, бо то Син Божий
родився.
Надобраніч, наш господарю, щоби на другій рік діждати!
Радуйся, землейко, бо то Син Божий народився!

Записано в с. Муравищі Ківерецького району.
Архів ПВНЦ. Ф 1-Й. Од. зб. 9.

301/
У темному лісі січуть та рубають,
Рай розвився, ай рай розвився, Господь звеселився,
Син Божий нам народився.
Січуть та рубають, церковку будують,
Церковку будують з трьома оконцями.
У першим оконце світить ясне сонце,
У другім оконце світить ясний місяць,
У третім оконце світять ясни зори.

Ой то ни є сонце, то Божая Мати,
О й то не є місяць, то Господь-спаситель,
Ой то не є зори, то святи анголи.

Записано 1990 р. від Ольги Шевчук 1932 р. н.
в с. Качині Камінь-Каширського району.

302/
Ой у полі, в полі стояла хатинка,
Там Ісус народився, маленька дитинка.
Пастухи маленьки овечок зраділи,
Як почули про Ісуса, скоренько побігли.
Бігли вони, бігли та й стали питати,
Чи позволи Божа Мати Ісусеві грати.
Ісусе маленький, гарніший як квіти,
Виростайте добре, християнські діти.
Щоб вам хліб родився,
Щоб господар у цім домі не чім не журився.

Записано в с. Підріжжі Ковельського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 58.

303/
Що то за предивна в світі новина,
Що Діва Марія сина родила.
Вона Його породила, у ясельця положила
Пречиста Діва.
А Йосип старенький над яслами стоїть,
Ісусу Христові пелесни стилить.
А Марія сповиває, до серденька пригортає:
«Йсусе, сину мій».
А тріє царіє зі сходу ідуть,
Ливан, злото, смирну в дарунок несуть.
Вийшов Ірод та й питає, він до себе запрошає:
«Куди ви йдете?»
А своїх він думок валхвам не відкрив,
Що робити з світа він Христа хотів.
Він з валхвами розмовляє:
«Де рожденний?
Хто з вас знає, мне сповістить».

Записано в с. Сереховичах Старовижівського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Д. Од. зб. 11.

304/
Нова радість стала,
Яка не бувала,
Звізда ясна над вертепом
Увесь світ засіяла.
Де Христос родився,
Там світ просвітився.
І пастушки з ягнятком
Перед Божим Дитятком
На коліна припадають,
Царя-Бога вихваляють.
Ой ти, царю, наш царю,
Ти небесний владарю,
Пошли, Боже, літа многі
Цьюму дому господарю.
Щоб і хліб родився,
Щоб і скот плодився,
Щоб цей пан-гоподар
Нічим не журився.

Записала 1989 р. Світлана Лєснік
від Мойсея Мізовця 1908 р. н.
у с. Облапах Ковельського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб. 76. Арк. 16.

305/
Нова рада стала,
Яка не бувала,
Вся світ праця в одну думку
Всіх нас об’єднала.
Селяни від плуга,
Робітники в місті
Подають собі привітно
Руки мозолисті.
Гей, же робітництво!
Гей, сільські народи,
Тільки в єдності й братерстві
Дійдем до свободи!
Радить панство раду,
Від думок аж пріє,
Що робітник з селянином
Слово правди сіє.
Затремтіли дуки,
Пани-комерсанти:

«Ой недобре щось гадають
Тії демонстранти.»
Затремтіли дуки,
Почали шептати:
«Ой треба нам хамське кодло
Краще пильнувати.»

Записала Раїса Лобанюк
у с. Охотники Турійського району
від Марії Осіюк,1928 р. н.

306/
В місті Вифліємі, в місті Вифліємі
Сталася новина, сталася новина.
Що пречиста Діва, що пречиста Діва
По світу ходила, по світу ходила.
Прийшла вона в село, прийшла вона в село,
До першої хати, до першої хати.
Господарю милий, господарю милий,
Прийшли ночувати, прийшли ночувати.
Паняночко мила, паняночко мила,
Рад би я приймати, рад би я прийняти,
Хатинка маленька, хатинка маленька,
Ще діточок сила, ще діточок сила.
Є у мене моня, є у мене моня,
Де стоять ягнята, де стоять ягнята,
Там я тебе прийму, там я тебе прийму
Переночувати, переночувати.
Вночі опівночі, вночі опівночі
Жінка пробудилась, жінка пробудилась.
Вставай, чоловіче, вставай, чоловіче,
Якась є новина, якась є новина,
Що над нашой шаной, що над нашой шаной
Зоря засвітила, зоря засвітила.
Ой то ж не є зоря, ой то ж не є зоря,
То пречиста Діва сина породила.
Як би ж було знати, як би ж було знати,
Що то Діва з Богом, що то Діва з Богом,
Було б постелити, було б постелити
Дітям під порогом, дітям під порогом.
Я не хтіла спати, я не хтіла спати,
А ні ночувати, а ні ночувати,
Я тільки хотіла, я тільки хотіла

Ісуса скупати, Ісуса скупати.
Слава Богу, слава, слава Богу, слава,
Роса з неба впала, роса з неба впала */2 р.*
Ісуса скупала, Ісуса скупала.

Записано в с. Рудниках Маневицького району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 45.

307/
Ой у граді Віфліємі
Стало чудо по всій землі,
Щедрий вечір, добрий вечір.
А у полі у той вечір
Берегли пастушки стадо,
Щедрий вечір, добрий вечір.
А світ який засвітився,
Ангел з неба появився,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Та приніс він таку звістку,
Що син Божий народився,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Сказав діток убивати,
Кров невинну проливати,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Ручки ломить Божа Мати,
Де ж тебе, Сину, сховати,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Йосипові сон приснився,
Щоб він звідси удалився,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Узяв Йосип Святу Діву,
Виступили вони у Віфлієму,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Виступили у друге царство,
В Єамнецьке государство,
Щедрий вечір, добрий вечір.
Ми прийшли вас привітати,
Щастя-радості побажати,
Щедрий вечір, добрий вечір.

Записано в с.Рудниках
Маневицького району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 45.

308/
Ой у Гіордані-річці тиха вода стояла,
Там Мати Божа свого сина купала. *3 р.*
А іскупавши, в ясельця вложила. *3 р.*
Біля яселець сиві воли стояли
На Ісуса Христа своїм духом дихали, *2 р.*
Поки Ісуса із яселець забрали.

Записано в с.Залісцях Рожищенського району .
Архів ПВНЦ . Ф. 1-Л. Од. зб.26.

309/
Ой давнєє народження й Божого сина,
Породила Ісуса Христа Марія Діва.
Породивши і сповивши, лягла спочивать,
Прислав Господь три ангели Христа доглядать.
З'явилося три ангели, з неба летючив,
В ясну зору оповивши, Христа несучи.
Не лакайся, Божа Мати,– це ангельский глас,
Приймай дитя рожденне на руки від нас.
З'явилося три ангели, Христа здійняли
І в Рожество Христовеє сади зацвіли.
Ой зацвіло всяко древо і всякі квіти,
Звеселились старі люди ще й малі діти.

Записала 1989 р. Світлана Лєснік
від Мойсея Мізовця 1908 р. н.
у с. Облапах Ковельського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб. 76. Арк. 16.

310/
Нова радість стала, яка не бувала,
Звізда ясна над вертепом на весь світ засіяла.
Там Христос родився, з Діви воплотився,
Як чоловік перед Богом пеленою оповився.
Пастушки з ягнятком перед тим дитятком
На колінця припадають Царя-Бога вихваляють.
– Ой Царю, наш Царю, Небесний Владарю,
Даруй літа щасливії цьому дому, господарю.
Цього дому, господарю, його господині,
Даруй літа щасливії всій його родині.

Записано в с. Копиллі Маневицького району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 16.

311/
Нова радість стала,
Яка не бувала,
Над вертепом звізда ясна
На весь світ засіяла.
Де Христос родився,
З Діви воплотився,
Там чоловік пеленами
Христа-Бога оповився.
Ой ти, Царю, Царю,
Небесний Владарю,
Даруй літа щасливії
Цьому дому, господарю.
Цьому дому, господарю
Ще й цій господині,
Даруй літа щасливії
Всій його родині.
Даруй літа щасливії
Всій його родині.

Записано в смт. Турійську Волинської області.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 12.

312/
Що за радість стала,
Ще в нас не бувала –
Нині зірка над хатами
Вовік засіяла.
Нині зірка над хатами
Вовік засіяла.
Бо Христос родився,
З Діви воплотився,
Щоб народом безталанним *2 р.*
Чудний сон приснився. *2 р.*
Ангели звіщають
Цю примилую новину, *2 р.*
Нам розповідають. *2 р.*
Ой моліться, браття,
Син нам народився,
А в дарунок чисте серце *2 р.*
Богу покажіте. *2 р.*

Записано в с. Гуті-Лісівській Маневицького району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 34.

313/
Ось і на Вкраїні */2 р.*
Зорі засвітили,
А з Вифлеєму */2 р.*
Новину звістили.
Христось родився,
Бог наш воплотився,
По правді й любові.
З ними всі вони знайшли
Свободу нашому народу,
Зітнеш голову іроду.

Записано в с. Гуті-Лісівській Маневицького району. Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 34.

314/
Во граді во Віфлеємі
Стало чудо по всій землі,
Святий вечір, добрий вечір.
Теє чудо там на полю –
Стерегли пастирі стадо,
Святий вечір, добрий вечір.
Світ ми з неба засвітився,
Ангел з неба ми явився,
Святий вечір, добрий вечір.
І сказав нам таку вістку,
Що син божий народився,
Святий вечір, добрий вечір.
А цар Ірод розізлився,
Що син божий народився,
Святий вечір, добрий вечір.
Сказав слугам убивати
Малих діток до двох літок,
Святий вечір, добрий вечір.
Матки плачуть і ридають:
– За що діток убивають?
Святий вечір, добрий вечір.
Руки ломить Божа Мати:
– Де ж тебе, синку сховати?
Святий вечір, добрий вечір.
А Йосифу сон наснився,
Щоб він звідти удалився,
Святий вечір, добрий вечір.

Узяв Йосиф Святу Діву,
Виступили з Віфліїму,
Святий вечір, добрий вечір.
Виступили в друге царство,
Оччинєйте господарство,
Святий вечір, добрий вечір.
Ми прийшли вам щось сказати,
З празником поздоровляти,
Святий вечір, добрий вечір.
З празником поздоровляти,
«Многі літа» заспівати.

Записано від Марії Логвінської 1936 р. н. в с. Качині Камінь-Каширського району.

315/
Чи чули, люде, чи чули, люде,
Про дивну новину.
Ірод з'явився, Ірод з'явився
На божу дитину.
А Божа Мати, а Божа Мати
Про теє узнала.
Та й у Єгипет, та й у Єгипет
З Сином утікала.
Ой ішла-ішла, ой ішла-ішла,
Буйний вітер віяв.
А ж там господар, а ж там господар
Пшениченьку сіяв.
– Ой господарю, ой господарю,
Не дай нам пропасти.
Дай улігнути, дай улігнути
Вражої напасті.
– Ой утікайте, ой утікайте
Лугами-полями,
Хай буде Господь з Вами.
Лиш Божа Мати, лиш Божа Мати
На ниву ступила,
А вже пшеничка, а вже пшеничка
Зійшла тай зацвіла.
Лиш Божа Мати, лиш Божа Мати
За нивою стала,
А вже пшениця, а вже пшениця
Під серп дозрівала.

Ой чудо-чудо, ой чудо-чудо,
Господар їм каже.
А вже степами, а вже степами
Іде військо враже.
– Ой господарю, ой господарю,
Не смій закривати,
Чи йшла сюдою,чи йшла сюдою
З Дитиною Мати?
– Ой ішла-ішла,ой ішла-ішла,
Буйний вітер віяв.
Тоді я цюю, тоді я цюю
Пшениченьку сіяв.
Злютився Ірод, злютився Ірод,
Звелів повертати.
Коли це було, коли це було,
Пізно доганяти.
Тоді до Мами, тоді до Мами
Сказала Дитина:
– Буде щаслива, буде щаслива
Вся Ваша родина.
Я вас не зраджу, я вас не зраджу,
В важкую годину.

Записано в с. Копиллі Маневицького району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 16.

316/
Дивная новена, що Діва Марія,
Що Діва Марія по світу ходила, по світу ходила.
Прийшла вона до села, прийшла вона до села,
До першої хати, */2 р.*
Господару мелий, */2 р.*
Прийме ночувати. */2 р.*
Паняночко мела, рад би я прийняти,
Рад би я прийняти, та й діточок села,
І діточок села, хатинка малейка.
Ой є в мине шопа, де стоять ягнята,
Рад би я прийняти, */2 р.*
Та й диточок села.
Вночі-опівночі */2 р.*
Жинка пробудилась, */2 р.*
Вставай, чоловіче, */2 р.*
Є якась новена, */2 р.*

Шо над нашей шопой
Зоря засвітела. */2 р.*
Ой то ни є зоря,
То Причеста Діва */2 р.*
Сина породила. */2 р.*
Тільки я хотіла Ісуса скупати, */2 р.*
Слава Богу, слава, */2 р.*
Роса з неба впала,
Ісуса скупала.

Записала Галина Бляцук від Хотимки Власик 1929 р. н. у с. Конищі Рптнівського р-ну. Архів ПВНЦ. Ф. 1-Б. Од. зб. 72.

317/
Божая Мати */2 р.*
По світу ходила.
Зайшла вона в сило
До першої хати:
«Господаре милий,
Позволь ночувати».
«Панюночко мила, */2 р.*
Радий я приняти – */2 р.*
Маленька хатина,
Малейка хатина,
Ще й діточок сила. */2 р.*
Ой є в мене шопа, */2 р.*
Де стоять ягнята, */2 р.*
Там я тебе прийму */2 р.*
Пириночувати».
Ой, є упівночі */2 р.*
Жинка пробудилась:
«Вставай, чоловіче, */2 р.*
Є якась новена,
Шо над нашой шопой */2 р.*
Звізда засвітела».
Ой, то ниє зора, */2 р.*
То причиста діва,
То причиста діва */2 р.*
Сина породила.
«Ой, я б ни хтіла спати */2 р.*
І ни ночувати,
Тільки б хотіла */2 р.*
Ісуса скупати».

Слава Богу, слава! */2 р.*
Роса з неба впала.
Роса з неба впала, */2 р.*
Ісуса скупала.

Записано від Ганни Повх 1936 р. н.
та Зофії Шлиновської 1924 р. н.
в с. Забродах Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Б. Од. зб. 40.

318/
Рождество Христове, ангел прилетів,
Він летів по небі, людям пісню пів.
Ви, люди, лікуйте,
В сьой день празникуйте,
Єсть Христове рожество.
Я лечу од Бога – радость вам приніс,
Шо в вертепі тьомним родився Христос.
Скорій поспішайте,
Младєнца вітайте
Новонарожденного.
Пастушки в печеру ранше всіх прийшли,
В яслах на соломі Господа найшли.
На коліна впали,
Дали Христу зорі,
Злата, смирна і Єму.

Записано в с. Прилісному Маневицького району.
Архів ПВНЦ . Ф. 1-Е. Од. зб. 9.

319/
На твему двори свічи горили,
Свічи горили – єскри литіли.
Єскра впала – криниця стала,
Там Божа Мати Сина купала.
Прийшло до Її три жиде-яврій:
– Де, Божа Мати, Сина поділа?
– Занесла Його в густиї ліса.
Пушла жидова ліса рубати.
Ліса ни зрубали – сина ни знайшли,
До Божий Матирі да й назад прийшли.
– Де, Божа Мати, Сина дивала?
– Занесла Його да й на сені моря.

Пушла жидова море зливати.
Море не злиле, Сена не найшла,
До Божій Матирі назад прийшла:
– Де, Божа Мати, Сина поділа?
– Занесла Його да й на небеса.
А ве, небеса, розступітиса,
А ве, жидова, засмутітиса.

Записано в с. Серхові Маневицького району.
Архів ПВНЦ . Ф. 1-Е. Од. зб. 6.

320/
Бог Предвічний народився,
Прийшов днесь із небес,
Щоб спасти люд свій весь
І утішив всіх.

В Вифлиємі народився
Месія, Христос наш
І Бог наш, для всіх нас
Нам народивсь.

«Слава Богу», – заспіваймо,
Честь Сину Божому
І Пану нашому
Поклін віддаймо.

Записано в с. Серхові .
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Е. Од. зб. 9.

321/
Ой в саду, в саду вишня стояла,
Святий вечір, вишня стояла.
А на тій вишні іскра палала,
Святий вечір, свіча палала.
А с тої свічі іскронька впала,
Святий вечір, іскронька впала.
А с тої іскри річенька стала,
А в тій річеньці сам Бог купався,
Святий вечір, сам Бог купався.
Сам Бог купався, в злото убрався,
Святий вечір в злото убрався.

Записано в с. Самійличах Шацького району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 13.

322/
Над вертепом звізда ясна на весь світ засіяла.
Де Христос родився, з Діви воплотився,
Як чоловік, пеленами убого повився.
Пастушки з ягнятком перед тим дитятком
На колінця припадають, царя-Бога вихваляють.
Ти, небесний царю, небесний владарю,
Даруй літа молодії цьому дому, господарю,
Цьому дому, господарю, і цій господині.
Даруй літа щасливії усій його родині,
Даруй літа щасливії усій його родині.

Записано в с. Самійличах Шацького району .
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 13.

323/
Чи чули, люде, чи чули, люди, цю дивну новину,
Ірод завзявся, Ірод завзявся за Божу дитину.
А Божа Мати, а Божа Мати про те все узнала,
І з Вифлиєму, і з Вифлиєму з дитям утікала.
Тікала вона, тікала вона – буйний вітер віяв,
А там господар, а там господар пшениченьку сіяв.
– Ой господарю, ой господарю, не дай нам пропасти,
' Д Ірода злого, 'д Ірода злого дай дитину спасти.
– Ой, йдіте, йдіте, ой йдіте, йдіте лугами й полями,
Я вас не зраджу, я вас не зраджу, хай Бог буде з вами.
Ще Божа Мати, ще Божа Мати на луг не ступила,
Як вже пшеничка, як вже пшеничка зійшла й землю вкрила.
Ще Божа Мати, ще Божа Мати на стежку не стала,
А вже пшеничка, а вже пшеничка під серп дозрівала.
– Ой чудо-чудо, ой чудо-чудо,– сам господар каже,
А вже тим шляхом, а вже тим шляхом іде військо враже.
–Ой не смій, не смій, ой не смій, не смій господарю скривати,
Не йшла в сюдою, не йшла в сюдою з дитиною Мати?
– Ой ішла, ішла, ой ішла, ішла, буйний вітер віяв,
Тоді я тую, тоді я тую пшениченьку сіяв.
– Це було давно, це було давно, шкода доганяти,
Сказав Ірод війську, сказав Ірод війську назад повертати.
Тоді сказала, тоді сказала матері дитина:
– Буде щаслива, буде щаслива вся його родина.

Записано в с. Самійличах Шацького району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 13.

324/
По всьому світі стала новина –
Діва Марія сина родила.
Сина породила, в яслах положила
Пречистая Діва.
А Йосип старенький над яслами стоїть,
Ісусові Христови аксамити стелить.
А Марія сповиває, до серденька пригортає,
Ісусе, Сину мій.

Записано в с. Дубищі Рожищенського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 14.

325/
Нова рада стала,
Яко не бувала –
Звізда ясна над вертепом
Увесь світ осіяла.
Там Христос родився,
Богу воплотився,
Як чоловік перед Богом
Пеленами уповився.
Просим тебе, Цару,
Ти наш Володару,
Даруй літа щасливії
Цьому господару.
Цьому господару,
Його господині,
Даруй літа щасливії
Всій його родині.
Всій його родині,
Ще й маленьким діткам,
Даруй літа щасливії
Од віка до віка.

Записано в с. Дубищі Рожищенського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 14.

326/
По всьому світу стала новина –
Діва Марія Сина родила.
Сіном притрусила, в яслах положила
Господнього Сина.

Записано в м. Рожищі
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 14.

327/
Бог ся рождає,
Хто про це міг знати
Ісус на імя,
А Марія мати.
Тут ангели чудяться,
Рожденого бояться,
Жид стоїть трясеться весь,
І осел сумує десь.
Всі з утіхи скачуть,
Бога в тілі бачуть,
Тут же, тут же, тут же, тут же, тут.

Записано в м. Рожищі .
Архів ПВНЦ.Ф. 1-Л. Од. зб. 14.

328/
В широкій долині зірка засіяла,
Там Пречистая Марія синочка купала,
Там Пречистая Марія синочка купала.
А як іскупала положила спати:
– Люлі-люлі, Мій Синочку, і я буду спати.
– Мати ж моя, Мати, спи цілу годину.
А я піду та й принесу райськую перину,
А я піду та й принесу райськую перину.
– Спи ж Ти, мій Сину, як це ти це зможеш?
Не пройшло ще дві години, а ти вже говориш.
– Мати ж моя, мати, все це те я зможу,
Збудував я небо й землю, весь світ освободжу,
Збудував я небо й землю, весь світ освободжу.
А ми люди подорожні з дороги зблудили,
Ми до тебе, господарю, в гості погостити.
Коли Ісус, Мале Дитя, благословить наше життя,
Щоб щасливо проживали і горя не знали.
Ми не хочем їсти-пити, хочем відпочити,
Вашу хату, господарю, хочем звеселити.
Коли Ісус, Мале Дитя, благословить наше життя,
Щоб щасливо проживали і горя не знали.
А чи знаєш, господарю, що Бог народився,
У вертепі на соломі Ісус нам з'явився.
Коли Ісус, Мале Дитя, благословить наше життя,
Щоб щасливо проживали і горя не знали.
Слава Богу рожденному – в піснях прославляймо,
А рожденного Ісуса до серця приймаймо.

Коли Ісус, Мале Дитя, благословить наше життя,
Щоб щасливо проживали і горя не знали.
Подивися, Сину Божий, на наше зітхання,
Пошли, Боже, мир і спокій, послухай благання.
Коли Ісус, Мале Дитя, благословить наше життя,
Щоб щасливо проживали і горя не знали.
Щоб в спокої проживали, Христа прославляли
І за його щирі дари Христу поклін дали.
Коли Ісус, Мале Дитя, благословить наше життя,
Щоб щасливо проживали і горя не знали.
«Слава Богу рож денному», – всі ми заспіваєм,
І у яслах повитому всім поклін дамо.
«Слава Богу рож денному», – в піснях прославляймо,
А рожденного Ісуса до серця приймаймо.

Записано в с. Копиллі Маневицького району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 16.

329/
Небо і земля, небо і земля нині торжествують,
Ангели людям, ангели людям весело празнують.
Христос родився, Бог воплотився,
Ангели співають, царії вітають,
Поклін віддають, а матері грають –
Чудо попівідають, чудо-чудо повідають.
У Вифліємі, у Вифліємі весела новина –
Пречиста Діва, Пречиста Діва породила Сина.
Христос родився, Бог воплотився,
Ангели співають, царія вітають,
Поклін складають, а матері грають –
Чудо попівідають, чудо-чудо повідають.
Божеє слово, Божеє слово з них приймало тіло,
В темряві земній, в темрявій земній сонце засвітило.
Христос родився, Бог воплотився,
Ангели співають, царії вітають,
Поклін складають, а пастирі грають –
Чудо попівідають, чудо-чудо повідають.
Царю і Богу, царю і Богу ці дари віддали.
Христос родився, Бог воплотився,
Ангели співають, царія вітають,
Поклін складають, а матері грають –
Чудо попівідають, чудо-чудо повідають.
І ми у тілі, і ми у тілі поклін Богу даймо,
«Слава во вишніх! Слава во вишніх!» – Йому заспіваймо.

Христос родився, Бог воплотився,
Ангели співають, царія вітають,
Поклін складають, а матері грають –
Чудо попівідають, чудо-чудо повідають.

Записано в с. Копиллі Маневицького району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 16.

330/
На Різдво Христове ангел пролітав,
Він летів на небо всім людям співав:
– Всі люди, лікуйте, цей день торжествуйте,
День Христового Різдва.
Всі люди, лікуйте, цей день торжествуйте,
День Христового Різдва.
Бачите як зорі на небі горять,
Мирові рожденія Господа просять.
Скоріш поспішайте, Христа прославляйте
І Святую Марію його.
А Ірод в Назареті про Христа узнав,
Убити дитятко військо він послав.
Дітей всіх побили, мечі потупили,
А Христос в Єгипті був.
Дітей всіх побили, мечі потупили,
А Христос в Єгипті був.

Записано в с. Копиллі Маневицького району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Л. Од. зб. 16.

331/
На нашім подвір'ї три дерева росли,
Рай розвивсь!
Рай же розвився, Христос звеселився,
Син Божий народився.
Три дерева росли, три брати рубали,
Рай розвивсь!
Рай же розвився, Господь звеселився,
Син Божий народився.
Три брати рубали, церкву будували,
Рай розвивсь!
Рай же розвився, Господь звеселився,
Син Божий народився.
Церкву будували з трьома купалами,
Рай розвивсь!

Рай же розвився, Господь звеселився,
Син Божий народився.
З трьома купалами, з трьома престолами,
Рай розвивсь!
Рай же розвився, Господь звеселився,
Син Божий народився.
На першому престолі – Рождество Христове,
Рай розвивсь!
Рай же розвився, Господь звеселився,
Син Божий народився.
На другому престолі – Святого Василя,
Рай розвивсь!
Рай же розвився, Господь звеселився,
Син Божий народився.
На третім престолі – Святе Водохреща,
Рай розвивсь!
Рай же розвився, Господь звеселився,
Син Божий народився.

Записано в с. Копиллі Маневицького району.
Архів ПВНЦ . Ф. 1-Л. Од. зб.16 .

332/
Рождество Христове ангел пролетів,
Ой у сином небі пісню він запів:
– Всі люди, ликуйте, сьой день празникуйте,
Бо сьогодня Рождество,
Я віщун від Бога радість вам принос –
В місті Віфліємі родився Христос!
Скоро поспішайте й скоріше встречайте
Новорожденного!

Записано в с. Гірниках Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Й. Од. зб. 6.

333/
Ісус Христос родився,
В Єрусалим вохрестився,
Святий вечур, святий вечур,
В Юросалимі вохрестився.
В Юросалимі, в монастирі,
Там збирались всі святії,
Стали свічи засвітати,
Стали книги розкладати,
Стали ім’я йменувати.

Яке йому ім’я дати?
Святий вечур. */2 р.*
Яке йому ім’я дати?
Дали йому ім’я Святий Петро.
Божа Мати ни злюбила,
Святий вечур. */2 р.*
Усі книги розложила,
Усі свічі погасила.
Стали свічі засвітати,
Стали книги розкладати,
Стали ім’я йменувати.
Яке йому ім’я дати?
Дали йому ім’я Святий Павел.
Божа Мати ни злюбила,
Святий вечур. */2 р.*
Божа Мати ни злюбила,
Усі книги розложила,
Усі свічі погасила,
Святий вечур. */2 р.*
Стали свічі засвітати,
Стали книги розкладати,
Святий вечур. */2 р.*
Стали ім’я йменувати.
Яке йому ім’я дати?
Святий вечур. */2 р.*
Дали йому ім’я Ісус Христос,
Божа Мати возлюбила,
Святий вечур. */2 р.*
Усі книги ізложила,
Усі свічі посвітила,
Святий вечур.
Всі книги возложила, */2 р.*
Ісуса Христа возлюбила ,
Святий вечур.
Ісуса Христа возлюбила.

Записано в с. Замишлі Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-К. Од. зб. 14.

334/
Нова радість стала, яка не бувала,
Звізда ясна над вертепом весь світ засіяла.
Де Христос родився, з Діви воплотився,
Як людина пеленами вбогими повився.
Пастушки з ягнятком перед тим дитятком
На колінця припадають, царя Бога прославляють.
Ми також співаймо, Христа прославляймо,
Від Марії рожденному хвалу й честь віддаймо! */2 р.*

Записано в с. Великій Глуші Любешівського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Й. Од. зб. 2.

335/
На Йордані тихая вода стояла,
Там Божа Мати своє дитятко купала,
А іскупавши, в маленьки пільонки вложила,
А уповивши, в зулуту коляску вложила. */2 р.*
А уповивши, три разочки шипнула:
– Люля, маля, Боже дитятко, под небеса,
Пурудила я тебе в щасливії часа.
І туї ночі три янгола вилитіло,
Там стали вони Божу раду радити:
– Ой чим те ми будемо Боже дитятко родити?
Один даровав – щастя, здоров'я надилив,
А другій дарував – злати пироги лифував,
А третій дарував – золотую квітку в руки дав.
Квітучі та й квітучі, золотая квітко, між нами,
Ой, як моє ясне сонечко над нами! */2 р.*

Записано в с. Великій Глуші Любешівського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Й. Од. зб. 2.

336/
Де ти згасла, зоре ясна,
З якої пори?
Де твій образ, Божа Мати, з
Холмської гори?

Приспів:
Де покривджених надія,
Там Причистая Марія,
Котра в тяжкий час
Врятувала нас, врятувала нас.

Згасла вся наша надія,
Ясная зоря.
Вже не буде православной
Холмская (зоря) гора.

Приспів.

Нехай храми зруйновані
Без дахів гниють,
Нехай люди православні
Заступництва ждуть.

Приспів.

Ой, народе наш побожний,
Марію благай,
Щоб заступниця вернулась
У наш рідний край.

Приспів.

Ой вернулась Божа Мати
У цей тяжкий час
І причистим омофором
Покрий нас.

Записав Ігор Шибалинський
від Марії Зенюк 1920 р. н.
у с. Кримні Старовижівського району.

337/
Нині ся з'явела висела новина –
Вифлієми Діва Марія породила сина.
Вона його породила, ріки розлилися,
Шо й в Рожеству Христовому сади розцвілися.
Цвіли сади, виногради, рожеві квіти,
Зрадували всі святеї ще й малеї діти.
А тут од півночі заря засвітила,
Всіх нас, браття українци, од сну пробудила.
Ой було там любо, ой було там мило,
Шо аж любоє дитятко до нас заговорило.
Кум Василь зи скрені дав мале тилєтко,
Плеще з радості в лодоні Божеє дитятко.
Винограду, яблук, груш дав ше й кум Данило,
Шо аж Божеє дитятко до нас заговорило.

Записав Ігор Шибилинський
від Ольги Зинчук, 1925 р. н.
в с. Кримні Старовижівський району.

338/
Темна ничка, спокийнейка
Над вертепом стала,
Де причиста Дєва-мати
Містечка шукала.
Уси двори і ворота
Люди закривають,
А пречисту Дєву-Матир
Болі прилягають.
Зажурився старий Осип:
– Що мині робити?
Де пречисту Дєву-Матир
Йому притулити?
У стаєнци повно сина,
Ясильця стояли,
Біля гички один волик,
На баках лижали.
Де пречиста Дєва-Мати
Сина породила,
Над стаянкой в ту хвилину
Зирка засвітила.
Сповивала, цілувала,
До грудей пригортала,
Голим синцем притрусила,
Пеленами вкрила,
Биля ясел на соломи
Спати положила.
Старий Осип із дороги
Дуже ізморився,
Вночі йому сказав ангел:
– Осип, пробудися, звідси удалися,
Бери Христа, його Матир,
Тикай швидше на чужину,
Межи чужи люде,
Там Христові, на чужині,
Легше жити буде.
Хто в цей вечір на чужині
Христа забуває,
То для того в християнстви
Місця вже немає.
Хто в цей вечір із народу
Хоче Христа знати,
То він прийде,
З ним разом саде вечеряти.

Записала 1992 р. Лілія Костюк
від Ярини Куць 1915 р. н.
в с. Кримні Старовижівського району.

339/
Причиста діва по світі ходила,
Причиста діва по світі ходила.
Зайшла вуна в село, зайшла вуна в село,
До першої хати, до першої хати.
Хазяїн нам любий, хазяїн нам любий,
Прийми ночувати, прийми ночувати.
Паняночко люба, паняночка люба,
Рад би я прийняти, рад би я прийняти,
Рад би я прийняти.
Паняночко люба, паняночка люба,
Рад би я прийняти, рад би я прийняти,
Рад би я прийняти.
Дитина малейка, дитина малейка,
Ше й диточок сила, ше й диточок сила.
Є у мине шопа, є у мине шопа,
Там стоять ягнята, там стоять ягнята.
То там вже я буду, то там вже я буду
Переночувати, переночувати.
Вночі-упівночі, вночі-упівночі
Жинка пробудилась, жинка пробудилась.
Вставай, чоловіче, вставай, чоловіче,
Якась є новина, якась є новина.
Над нашою шопою, над нашою шопою
Зирка засвитилась, зирка засвітилась.
Ой то ни є зора, ой то ни є зора,
То є Діва з Богом, то є Діва з Богом.
Як би ж то було знав я, якби ж то було знав я,
Шо то Діва з Богом, шо то Діва з Богом,
То я б своїм диткам стилив пуд порогом,
То я б своїм диткам стилив пуд порогом.
Я ни хтила спати, я ни хтила спати
І не ночувати, і не ночувати,
Тилько я хотіла, тилько я хотіла,
Ісуса скупати, Ісуса скупати.
Слава Богу, слава, слава Богу, слава,
Роса з неба впала, роса з неба впала,
Роса з неба впала, роса з неба впала,
Ісуса скупала, Ісуса скупала.

Записала 1992 р. Валентина Савчук
від Ганни Зінчук, 1924 р. н.
в с. Кримні Старовижівського району.

340/
Сталася тут новина
Часу нічного.
Всі прибігайте, щиро вітайте
Спаса нашого.
Народився наш спаситель
У шопі убогій,
Поміж волами, поміж ослами,
А то син Божий.
Із сходу сонця аж до заходу
Три царі ідуть,
Нашому царю народженому
Дарунки несуть.
Один взяв миро, другий кадило,
Третій золото.
Із сходу сонця аж до заходу
Принесли все то.
Найшли ту шопу, де проживала
Свята родина.
Перед Дитятком вони упали
Всі на коліна.
А як дізнався лютий цар Ірод
О тій новині.
Звелів рубати дітей маленьких
В своїй країні.
А Іосифу Ангел Божий
Вночі наказав,
Щоб взяв Марію з малим Дитятком,
З ними утікав.
Тож Іосиф і Марія
Дитятко взяли,
Із Вифлієму аж до Єгипту
З ним утікали.
Йшли через поле, а там чоловік
Пшеницю сіяв.
Ой сій же, сій же, добра людино,
Завтра будеш жати.
Ой сій же, сій же, добра людино,
Завтра будеш жати.
Тільки не кажи злому Іроду,
Що йшла Божа Мати.
Лютий цар Ірод зі своїм військом
Вслід їх догнав,

В’їхав в поле, а там чоловік
Вже пшеницю жав.
Він йому каже: «Добрий день тобі,
Пшеницю жнучи
Чи ти не бачив якої Невісти
З Дитям ідучи?»
– Ой бачив, бачив, царю Іроде,
Як пшеницю сіяв.
– Бодай же тобі кат голову стяв,
Чом ти не сказав.
– Не дав я знати, бо небесна
Велика сила,
Тобі, Іроде, лукавий царю,
Розум відняла.
Ти хочеш вбити мале Дитятко
З своєї руки.
Христос Спаситель нам народився
На вічні віки.

Записала 1990 р. Ірина Крохмаль
від Ольги Самусик 1941 р. н.
у с. Качині Камінь-Каширського району.

341/
А в саду, саду вишенька стоїть,
На тій вишеньці свіча палає.
З тої свічі іскорка впала,
З тої іскорки озерце стало.
А в тім озерці сам Бог
Купався щей полукався.
Вийшла хазяйка води брати,
Ше відерцом не замахнула,
Ісуса Христа зачерпнула.
Принесла до хати, сіла коло столу,
Стали розмовляти.
Ілля каже, що землі більше,
А Павел каже, шо людей більше,
А Господь сказав: «Всюди рівно».

Записано від Марії Яковинич 1918 р. н.
в с. Піщі Любомського району.

342/
У Києві, в монастирі,
Збиралися всі святії.
Божа мати сина мала,
На Їрдані окупала,
В тоникий плат оповила
І в яслечка положила.
І тому дитятку Господа Бога просила.
То, каже, дитятко, сивій воли надихали.
Тому дитятку до сходу сонця
Три королівни приїхали.
То тому дитятку
Три подарунки винесено.
Один подарунок – миром-кадилом помирував,
А другий подарунок – Ісусом Христом найменував,
А третій подарунок –
Золоту квітку в ручку подав.
Квітка моя, квітка,
Малейкоє дєтко над нами,
Народився Ісус Христос
Над своїми анголами.

Записала в липні 1991 р. Ірина Лищук
від Марії Олексюк, 1909 р. н.
в с. Текля Старовижівського району.

343/
Ой у четвер, по вечері,
Стали жиди гадати.
– Якби то нам Христа взяти.
– Що ви, жиди, шукаєте,
Віте Христа не знайдете.
– Знайшли Христа в огородці,
Зав’язали назад ручці
Та й повели до всудяша,
До старшого судяша.
Та й він сказав мордувати,
На криж ручки розпинати,
На голову бруч наланяти.
Його мати возлюблена,
Стоїть його зажурена.
– Отступ, мати, отступися,
На мою муку не дивися.

Я на криж спати ляжу,
Третього дня з мертвих встану,
Третього дня з мертвих встану,
Й алілуя заспіваю,
Алілуя, алілуя, алілуя,
Ой, боже мой, помілуй мя.

Записано від Квилини Назаревич 1927 р. н.
в с. Коліні Іванівського району.

344/
Так високо над землею
Зірка засіяла,
Пливла, пливла над морем,
Над вертепом стала.
Діва сина народила,
В яслах положила,
Сухим сіном постелила,
Пеленами вкрила.
Де ж колиска золотая,
Очепки шовкові,
Де ж перини для дитини,
М'які та шовкові.
Прилетіли до Вертепу
Ангели крилаті,
Посідали, заспівали
Божому дитяті.
Слава вишніх
Христу Богу,
Ангели співають,
А на землі мир, спасіння
Людям возвіщають.
Вселення веселися –
Бог від Діви народився.
У вертепі між би дляти,
Там поклін Христові дати
Три царі, три царі приходять.
Ладан, миро, злато в дарі
Принесли йому три царі.
Народженому цареви,
Всього світа господеви.
Віддали, віддали в покорі.
І пастирі прибігають,

На сопілках грають, грають,
Бо пізнали, що роджений
Бог з Марії волочений,
Чистої, чистої дівиці.
Ти, Йосифе, не смутися.
Се спаситель народився!
Радість він тобі приносить,
Нам спасеніє голосить
Від нині, від нині до віка.
І ангели припадають,
«Слава в вишніх» там співають.

Записала 1991 р. Ірина Лищик
від Федори Балачук 1927 р. н.
в с. Дубечні Старовижівського району.

345/

Ой слечна панянка по двору ходила,
Вона Йсуса Христа при собі носила.
Пана господара та й на ніч просила:
– Пане господарю, й ти, мій влоднєчку,
Переночуй мене у своїм будиночку.
Слечную панянку в дворі не прийняли,
Слечную панянку псами нацькували.
– Іди ж ти, панянко, та й на мою вбору,
Лучше тобі буде, як у моїм дому.
Вийшов пан-господар уночі на гору:
– Ой ясно, ясно на моєму двору.
Ой щоб ж я знав, що панянка з богом,
То я б постелився з дітьми під порогом,
А тцю панянку в ліжку з паном-богом.

Записала 1990 р. Тереза Левчук
від Марії Шворак 1913 р. н.
в с. Запруддя Камінь-Каширського району
Волинської області.

346/

Настала ніч, затихло всюди,
Заснув святий Єрусалим.
Схиливши голову на груди,
Сидів Христос і учні з ним.
Він їм казав про хресні муки,

Про смерть свою він говорив,
І холод чорної розлуки
Зливав з його пророчих слів.
І на Христове біле чоло
Та виступав кривавий піт,
Прийміть і їжте теє тіло
І кров прощення за весь світ.
Скорбить душа моя від болю,
Бо всіх вас ворог розжене.
В цю ніч воістину глаголю –
Один із вас продасть мене.
Та встав Петро, о Боже, мушу
Сказати правду і скажу,
Хоч зрадять всі Тебе, я душу
Мою за Тебе положу.
Чи ти подумав, чоловіче,
Чи можеш ти мій хрест нести,
Не проспіває півень двічі,
Як тричі відречешся ти.
Я йду в далекую дорогу,
Щоб місце приготовить вам,
Там дні щасливі і веселі
Життя у вік чекає Вас.
Після зими дає Бог весну,
А після ночі день дає.
Я взавтра вмру і знов воскресну
І дам усім життя своє.
Настала ніч, затихла всюди,
Заснув святий Єрусалим.
Схиливши голову на груди,
Сидів Христос і учні з ним.

Записала 1991 р. Тетяна Ольшевська
від Федори Кутери 1927 р. н.
с. Туполи Любомльського району.

347/
Анголочки мої, де вите бували?
На Сіянських горах камінці збирали,
Річку гатили, рибку ловили,
Чудо, чудо повідомили.

Записала Тетяна Карловська
від Ярини Свіржевської 1920 р. н.
у с. Заболоття Ратнівського району.

348/
Радість Бог нам посилає,
Дєва сина роділа.
Небіса славлять,
Дивуюця архангели,
Шо пастери пісньзапіли
Новорождєнному.
Народився убогий,
Засмутив багатого
Ірода, Ірода.
Славимо, Славимо!

Записала Тетяна Карловська
від Ярини Свіржевської 1920 р. н.
у с. Заболоття Ратнівського району.

349/
Із сходу сонця аж до заходу
Три царі ідуть,
Народженому Ісусу Христу
Подаркє несуть.
Один взяли миро,
Другий кадило,
Третій золото.
Од сходу сонця аж до заходу
Принесли все то.

Записано в с. Турі Ратнівького району
від Тетяни Герасимук, 1916 р. н.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Ж. Од. зб. 4.

350/
Присвята діво, де Христа діла?
Святий вечир, де Христа діла?
Занесла Христа в густиї ліса,
Святий вечир, в густиї ліса.
Ходімо, браттє, ліса рубати,
Святий вечир, ліса рубати.
Ліса рубати, Христа шукати,
Святий вечир, Христа шукати.
Ми ліс зрубали, Христа не найшли,
Святий вечир, Христа не найшли.
Присвята діво, де Христа діла?

Святий вечир, де Христа діла?
Занесла Христа в море глубоко,
Святий вечир, в море глубоко.
Ходімо, браттє, море зливати,
Святий вечир, море зливати.
Ми море злили, Христа не найшли,
Святий вечир, Христа не нашли.
Присвята діва , де Христа діла?
Святий вечир, де Христа діла?
Занисла Христа в церкву на престол,
Святий вечир, в церкву на престол.
Ходімо, браття, церкву ламати.
Святий вечир, церкву ламати.
Церкву ламати, Христа шукати,
Святий вечир, Христа шукати.
Церкву вчинили, Хрест на престолі,
Святий вечир, Хрест на пристолі.

Записала Тетяна Карловська
від Теклі Петровичової 1921 р. н.
в с. Заболотті Ратнівського району.

351/
Ой там в саду вишня стояла,
Святий вечір, вишня стояла.
На тій вишенці свіча палала,
Святий вечір, свіча палала.
Із теї свечі іскорка впала,
Святий вечір, іскорка впала.
Із теї іскорки річенька стала,
Сятий вечір, річенька стала.
У тій річечці купався сам Ісус Христос,
Святий вечір, сам Ісус Христос.
Сам Ісус Христос ще й святий Петро,
Святий вечір, ще й святий Петро.
І купалися, і змагалися,
Святий вечір, і змагалися.

Записано в с. Красці Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб. 164.

352/
У саду, саду вишня стояла,
Святий вечур, вишня стояла.
На тий вишинці свіча палала,
Святий вечур, свіча палала.
З теї свічойки ескорка впала,
З теї ескорки річойка стала,
Святий вечур, річойка стала.
У тий річейци сам Бог купався,
Святий вечур, сам Бог купався.
Сам Бог купався, в золото вбрався,
Святий вечір, в золото вбрався.
Єк сів на крислі, пуслав по письмі,
Святий вечур, пуслав по письмі.
Пуслав по письмі пан господару,
Святий вечур, пан господару.
Пан господару, тай господени,
Святий вечир, тай господени.
Пан господару, ще й його диткам,
Святий вечур, ще й його диткам.
Ще й його диткам, ще й валєнічкам,
Святий вечур, ще й валєнічкам.

Записала Валентина Нінічук
від Марії Супрунюк,1921 р. н.
у с. Річиці Рратнівського району.

353/
Ой в саду, в саду вишенька стоїть,
Святий вечур, добрий вечур.
На тій вишеньці свічечка горить.
З тої свічечки іскорка впала,
З теї іскорке Дунай розлився,
В тому Дунаю сам Бог купався.
Ой не сам, не сам, а з святем Питром,
Ой купалися, сперечалися.
А Питро каже, шо зимля бильша,
А Господь каже, шо небо більше.

Записано 1990 р. від Уляни Савлук, 1930 р. н.
в с. Качині Камінь-Каширського району.

354/
Ой в саду, в саду верба стояла,
Святий вечір, верба стояла.
А на тий вербі причиста свича,
Святий вечір, причиста свича.
А з теї свичи три іскри впало,
Святий вечір, три іскри впало.
Три іскри впало, три мори стало,
Святий вечір, три мори стало.
В першому морі Господь купався,
Святий вечір, Господь купався.
В другому морі й ополоскався,
Святий вечір, й ополоскався.
В третьому морі ще й святий Петро,
Святий вечір, ще й святий Петро.
Ой Господь каже, що неба більшей,
Святий вечір, що неба більшей.
А святий Петро, що землі більшей,
Святий вечір, що землі більшей.
Ой землі більшей: гори й долини,
Святий вечір, гори й долини.
Гори й долини жито родили,
Святий вечір, жито родили.

Записано в с. Турі Ратнівського району від Тетяни Герасимук, 1916 р. н. Архів ПВНЦ. Ф.1- Ж. Од. зб. 4.

355/
Ой в саду, в саду свіча палала,
Гей, Боже наш, свіча палала.
А з тої свічі яскорка впала,
Гей, Боже наш, яскорка впала.
З тієї яскорки стало озерце,
Гей, Боже наш, стало озерце.
В тому озерці купався Господь,
Гей, Боже наш, купався Господь.
Ой викупався, в золото убрався.
Гей, Боже наш, в золото убрався.
Тай сів за столом, тай пише пером,
Гей, Боже наш, тай пише пером.
Стали гадати, як йменнє дати,
Гей, Боже наш, як йменнє дати.
Ой дали йменнє святий Василь,

Гей, Боже наш, святий Василь.
Молода діва так не схотіла, так не злюбила.
Гей, Боже наш,так не злюбила.
Ой дали ймення святий Ілля,
Гей, Боже наш, святий Ілля.
Молода діва так не схотіла, так не злюбила,
Гей, Боже наш, так не злюбила.
Ой дали ймення про Ісуса Христа.
Гей, Боже наш, про Ісуса Христа.
Молода діва так і схотіла, так і злюбила,
Гей, Боже наш, так і злюбила.

Записала Валентина Октисюк
від Оксани Шинкарук
у с.Самари Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф 1. Од. зб. 169.

356/
Дивная новена, нині діва сена
Породела в Віфліємі, Марія єдена.
Ой як породила, в пелени вповела,
Ясно-ясно, щей прикрасно цілу нич свитела.
Цілу нич свитела, дитятко спасала,
Пилинами обвивала, ніжки обтулила.
Те, дитино мела, кращая в тий світи,
Пригорне до себе, нене, всі маленькі діти.
А Ісус маленький, ручки простягає,
Всіх діток з усього світу до себе скликає.

Записала Галина Блящук
від Хотимки Власик 1929 р. н.
у с. Конищі Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Б. Од. зб. 72.

357/
Дивная новина,
Нині Дєва сина
Породила в Вифліємі, */2 р.*
Марія єдина. / 2р.
Не в царській палаті,
А в убогій хаті,
Во пустині, во ясенені. */2 р.*
А втім треба знати. / 2р.

Записала Олена Свіржевська
від Ганни Євтушик 1935 р. н.
у с. Турі Ратнівського району.

358/
Добрий вечур, тобі , пане господару,
Радуйся,ой радуйся, земля,
Син Божий народився.
Ой що перше свято – святе Рожество
Радуйся, ой радуйся, земле, син Божий народився.
Шод ругоє свято – святого Васеля,
Радуйся, ой радуйся, земле, син Божий народився.
Ой, що третє свято – святе Водохреще,
Радуйся, ой радуйся, земле, син Божий народився.

Записала Галина Бляшук
від Хотимки Власик 1929 р. н.
у с. Конищі Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Б.Од. зб. 72.

359/
Добри вечур тобі, пане господаре, радуйся,
Ой радуйся, земле, Син Божий народився.
Бо прийде до тебе три празнички в гості, радуйся,
Ой радуйся, земле , Син Божий народився.
Покладіть калачі з ярої пшениці, радуйся,
Ой радуйся, земле, Син Божий народився.
Ой перший же празник – Святоє Рожество, радуйся,
Ой радуйся, земле, Син Божий народився.
А другий же празник – Святоє Василя, радуйся,
Ой радуйся, земле, Син Божий народився.
А третій же празник – Святе Водохреща, радуйся,
Ой радуйся, земле, Син Божий народився.

Записано від Ганни Повх 1936 р. н.
та Зофії Шлиновської 1924 р. н.
в с. Забродах Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Б. Од. зб. 40.

360/
Ой дівчино гарна,
Вийди, вийди з хати,
Вийди з нами юнаками
Заколядувати.
А не хочеш вийти –
Прочини віконце,
Глянь, як гарно зірка сяє,
Мов те ясне сонце.

Зірка в Віфлеємі
Новину звістила,
Що в вертепі Мати Божа
Сина породила.
Сина породила,
В ясла положила:
– Люлі, люлі, любий сину,
Ти дитино мила.
Ісусе маленький,
Свята дитиночко,
Даруй щастя і здоров'я
В сюю хатиночку.

Записано 1991 р. від Павла Поліщука 1913 р. н. в с. Одерадах Ківерецького району. Архів ПВНЦ. ФОК. Од. зб. 2. Арк. 54.

361/
Ірод лукавий */2 р.*
Дуже розлютився,
Що князь у світи */2 р.*
На світ народився.
Божая Мати */2 р.*
Усе теє знала,
Она з Ісусом */2 р.*
У світ утикала.
Йшла Божа Мати, */2 р.*
Буйний вітер віяв,
Аж там господар */2 р.*
Пшанеченьку сіяв.
«Ой господаре, */2 р.*
Не дай нам пропасти –
Схавайте ти нас */2 р.*
Од вражей напасти!»
«Божая Мати – */2 р.*
Небесна цариця!
Де Вас схавати? */2 р.*
Не зийшла пшаниця».
Лиш Божа Мати */2 р.*
На стежку ступила,
Як та пшаниця */2 р.*
Зийшла й зацвила.
Божая Мати */2 р.*

Хангелкою стала,
А вже пшеничка */2 р.*
Високою стала.
Хавайся, Мати, */2 р.*
Хавай свого сина –
Боже, уж видно, */2 р.*
Їй де вража сила.
«Ой господаре, */2 р.*
Ни смий накривати!
Чи йшла сюдою */2 р.*
З дитеною мати?»
«Ой ійшла-ійшла, */2 р.*
Буйней вітер віяв,
Коле я сюю */2 р.*
Пшанечийку сіяв.»
«Коле ж то було? */2 р.*
О, вже ни дугнати».
Став враже військо */2 р.*
Військо завертати.

Записано від Ганни Повх 1936 р. н.
та Зофії Шлиновської 1924 р.н.
в с. Забродах Ратнівського району .
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Б. Од. зб. 40.

362/
На Різдво Христове
Ангел прилетів.
Він летів по неби,
Людям розвестив.
Всі люди, співайте, */2 р.*
В цей день величайте */2 р.*
Святеє Різдво.
Він летів по неби
Людям розвестив,
Шо в вертепі біднім
Христос народився.
Всі люди, співайте, */2 р.*
В цей день величайте */2 р.*
Святеє Різдво.

Зап. Ольга Лахтюк
від Меланії Лавренюк 1930 р. н.
у с. Видраниці Ратнівського району.

363/
А в Єрусалимі радо задзвонили
Приспів:
Щедрий вечір, добрий вечір,
Добрим людям на здоров'я.
Там Діва Марія Сина породила.
Приспів.
Ой стала питати, яке ім'я дати?
Приспів.
А ми, християни, Богу помолімося.
Приспів.
Ісусу Спасу низько поклонімося.
Приспів.

Записала Тетяна Аврамук
від Олени Назарук
у с. Видраниці Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1-Ж. Од. зб. 6.

364/
Бог народився,
Хто про це міг знати,
Ісус на ім'я.
А Марія –мати.
Тут ангели горнуця,
Божим сином тішаця,
А пастери грають,
Господа вітають.
Тут же, тут же,
Тут же , тут же, тут.
А Йосиф старий
Звесилив дитятко,
Ой люляй, ой люляй,
Моє голуб'ятко.
Тут ангели горнуця,
Божим сином тішаця,
А пастери грають,
Господа вітають.
Тут же, тут же,
Тут же, тут же, тут.
А Марія-мати
Так гарно співає

І хор ангельський
Їй допомагає.
Тут ангели горнуця,
Божим сином тішаця,
А пастери грають,
Господа вітають.
Тут же, тут же,
Тут же, тут же, тут.

Записала Тетяна Карловська
в с. Заболотті Ратнівського району
від Ярини Свіржевської 1920 р. н.

365/
Нова радість стала,
Яка й не бувала,
Над вертепом звізда ясна
Весь світ засіяла.
Де Христос родився,
Бог там воплотився,
Як чоловік пирид Богом
Пеленами оповився.
Анголи співають,
Бога вихваляють,
Як на неби, так на землі,
Все проповідають.
Давид виграває,
В гуслі ударає,
Мелодійно і придивно
Бога прославляє.
І ми теж спиваймо,
Прославляймо
Од Марії рож денного,
Сміренного благаймо.
Просим тибе, цару,
Ти, наш володару,
Даруй літа щасливії
Цьому господару.
Його господині,
Даруй літа щасливії
Всій його родині.

Запасала Галина Назарук від Віри Назарук 1935 р. н.
в с. Видраниці Ратнівського району.

366/
Ой відіт Бог, відіт творець,
Що весь світ погибає,
Архангела Гаврила в Назарет посилає.
Возвєстітє в Назареті, стала слава у Вертепі,
Тріє, тріє, тріє царів несуть Христу дари.
Срібло-злото щей кадило, – йому дари подарили,
А ввійшовши у храмину, на коліна впали.
Ірод дуже засмутився, що Христос-цар народився,
Прийшов Ірод аж до аду к Люциперу на пораду.
А від аду повертає, слуги свої созиває,
Він Христа вбити шукає.
Слуги приказ виповняють, малих діток убивають,
Десять тисяч шей чотири малих діток погубили.
Плаче мати шей ридає – Ірод дітей убиває,
Їх об камінь розбиває, кров невинну проливає.
Не плач мати і не ридай, сліз даремно не проливай.
Як же мені не тужити – побив Ірод мої діти.
А ми цьому не смутімося, Христу-Богу помолімося,
Божеству його склонімся.

Записала Світлана Вертей
від Євдокії Дмитрук,1921 р. н.
у с. Забродах Ратнівського району.

367/
Рожество Христове, ангел прилєтєл,
Он лєтєл по нєбу, людям пісню пєл:
– Всє люді, лікуйте, сєй дєнь торжествуйте,
Днєсь Хрістове Рожество.
Я лєчу ат Бога, радость вам пріньос,
Што в Вєртєпє бєдном раділса Хрістос.
Скарай поспішайтє, младєнца встрічайтє,
Нового рожденного.
Пастушкі в пещеру раньше всєх прийшлі,
В яслах на саломкє младєнца нашлі.
Стоялі, рідалі, Хріста прославлялі
І святоє ім'я єво.
Много ми грєшилі, Спасє, пред тобой,
Всє ми люді грєшилі , ти одін святой.
Прості прогрішення, да нам обновлення,
Днєсь Христове Рожество.

Зап. Оксана Головій від Катерини Козловської
1937 р. н. у с. Залісах Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Б. Од. зб. 14.

368/
Небо і земля, небо і земля
Нині розджествують,
Ангели з людьми */2 р.*
Весило празнують.
Приспів:
Христос вродився,
Бог там воплотився,
Ангели спивають,
Цариє вітають,
Поклони дають,
Пастирі іграють –
Чуда повідають. */2 р.*
Чуда, чуда повідають.
І во вєртєпє */2 р.*
Знайшли його тіло,
В темряви землі */2 р.*
Сонце засвітило.
Приспів:

Записала Галина Назарук від Віри Назарук
1935 р. н. в с. Видраниці Ратнівського району.

369/
Ішла Марія на круту гору, на круту гору,
Срибним кийочком упиралася, упиралася,
До Русаліма все питалася, все питалася.
А там на гори церковка стоїть, церковка стоїть,
А в тий церковци три гроба лежить, три гроба лежить.
У першим гроби сам Господь лежить, сам Господь лежить,
А в другим гроби – Божая Мати, Божая Мати,
А в третим гроби – синок Васильок, синок Васильок.
Перед Господом книгі читають, книгі читають,
Перед Матір'ю свічі палають, свічі палають,
Перед Васильком рожа зацвила, рожа зацвила.
Спуд теї рожи вилитів пташок, вилитів пташок,
Пулитів же він попуд нибиса, попуд нибиса.
Вите, нибиса, розтворітися, розтворітися,
Сватим Божеством поклонітися, поклонітися.

Записала Галина Назарук від Віри Назарук
1935 р. н. в с. Видраниці Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф 1.Од. зб. 152.

370/
Ой, високо в синім небі зірка засіяла,
Плила, плила між хмарами, над Вертепом стала.
Мати сина породила, в яслах положила,
Голим сінцем притрусила, пеленами вкрила.
Де колиска золотая, пелени шовкові,
Для дитини, для малої, м'які та пухові?
Налетіли до вертепу янгели крилаті,
Повклякали, заспівали Божому дитяті.
У глибокій, у долині, зоря засіяла,
Там Пречистая Марія синочка купала.
А як його покупала, положила спати:
– Люлі, люлі, мій синочку, і я буду спати.
– Ой спи, мамко, ой спи, мамко, цілих дві години,
А я піду та й принесу райської перини.
– Ой синочку, мій синочку, де б ти сподобився,
Ще не пройшло й дві години, як ти народився?
– Ой спи, мамко, не журися, все я теє зроблю,
Збудував я небо й землю і світ освободю.

Записано 1990 р. від Олени Шевчук 1932 р. н. в с. Качині Камінь-Каширського району.

371/
Темненькая нічка тьмою світ покрила,
На небеснім полі зорі засвітила.
Одна лиш зіронька понад все сіяє
Та над Віфлеємом проміння зливає.
А у Віфлеємі нині мир явився,
Люди веселяться – сам Бог народився.
Сам Бог народився з Марії-дівиці,
Пречисти святої ще й Богородиці.
Вчули вівчарики голос той із неба,
Зібрались на раду, куди іти треба.
Ішли вони шляхом, тою дорогою,
Куди ясність слалась за тою звіздою.
І ми підем з ними, поклін йому даймо,
Та й радісну пісню всі враз заспіваймо.

Записано 1990 р. від Олени Шевчук 1932 р. н. в с. Качині Камінь-Каширського району.

372/
Над вертепом ясна зірка засвітила,
Мати сина породила,
Божого сина породила.
І в ясельцях положила,
Сінечком прикрила,
Сінечком прикрила.
Рости, сину, у щасливу годину.

Записала Тетяна Корнійчук від Ольги Сидорук
1919 р. н. у с. Самарах Ратнівського району.

373/
По всьому світі стала новина –
Діва Марія сина родила.
В яслах положила, сінцем притрусила
Господнього сина.
Діва Марія Бога просила,
Чим би я свого сина сповила?
Ти, небесний царю, пришли мені дари
Цьому дому господарю.
Зійшли Анголи з неба до землі,
Принесли дари Діві Марії:
Три свічі воскові ще й ризи шовкові
Ісусові Христови.

Записала Світлана Вертей
від Степаниди Поліщук 1926 р. н.
в с. Забродах Ратнівського району.

374/
По всьому світі стала новина –
Діва Марія сина родила.
В ясла положила,
Сінцем притрусила Господнього Сина.
Діва Марія Бога просила:
– В що ж би я свого сина сповила?
Те, Нибесний Царю, пришле мені дари */2 р.*
Цьому дому, господару.
Зийшли анголи з неба до землі,
Принесли дари Діві Марії:
Тре свічі воскови */2 р.*
Ще й рези шовкови */2 р.*
Ісусови Христови. */2 р.*

Записано від Ганни Повх 1936 р. н.
та Зофії Шлиновської 1924 р. н.
в с. Заброди Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Б. Од. зб. 40.

375/
По всьому світі стала новина,
Діва Марія сина родила.
В яслах положила, */2 р.*
Сінцем притрусила */2 р.*
Господнього Сина. */2 р.*
Діва Марія Бога просила:
– В що ж би я свого Сина сповила?
Ти, небесний цару, */2 р.*
Вишли мені дару, */2 р.*
Цьому дому, господару. */2 р.*
Зийшли Анголи з неба до землі,
Принесли дари діві Марії:
Три свічі воскові */2 р.*
Ще й ризи шовкові */2 р.*
Ісусови Христови. */2 р.*

Записала Ольга Лахтюк
від Меланії Лавренюк 1930 р. н.
у с. Видраниці Ратнівського району.

376/
По всьому світі стала новина,
Діва Марія Сина родила.
В яслах положила, сінцем притрусила
Господнього Сина.
Діва Марія Бога просила,
Чим би я свого сина оповила.
Ти, небесний царю,
Пришли мені дари,
Сьому дому, господару.
Зійшли Анголи з неба до землі,
Принесли дари Діві Марії:
Три свічі воскови ще й ризи шовкови
Ісусови Христови.

Записала Галина Назарук
у с. Видраниці Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф 1. Од. зб. 152.

377/
По всьому світі стала новина,
Діва Марія Сина роділа.
Сіном сина прикриває, */2 р.*
Син до діви промовляє:
– Бог з тобою не лякайся, */2 р.*
Ти дівою називайся.
Трудно Христа затаїти, */2 р.*
Вже ночами пісню піти
Всі ангели на небесах.

Записала Тетяна Карловська
від Ярини Свіржевської 1920 р. н.
в с. Заболотті Ратнівського району.

378/
По світі стала новина,
Діва Марія сина родила.
В ясла положила,
Сіном притрусила
Господнього сина.
Діва Марія Бога просила:
– В що ж би я сина свого повила?
Ти, небесний царю,
Пришли свої дари.
Пришли три цари з вільної землі,
Принесли дари Діві Марії:
Три свічі вусковії
Ще й ризи шовковії
Ісусові Христові.
Ой засіяла на небі зоря,
Стріча ангелів Діва Марія.
Співають ти пісні
Господній невісті
І радість приносять.
І ми благаємо малого Творця,
Що породила Богородиця.
В цей день народження
Нам послав спасення
Від нині і довіку.

Зап. від Тетяни Ходаковської 1927 р. н.
у с. Брониці Камінь-Каширського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1. Од. зб. 1. Арк. 10.

379/
Нова радість стала,
Яка не бувала –
Над вертепом звізда ясна
На весь світ засіяла.
Де Христос родився,
З Діви воплотився,
Як чоловік пеленами
Убого повився.
Ангели співають,
Славу провіщають,
Як на небі, так на землі,
Мир провіщають.
І ми ти співаємо,
Христа прославляємо,
Із Марії рожденного,
Всі щиро благаємо.
Просим тебе, царю,
Просим всі нині,
Даруй долю, верни славу
Нашій Україні.

Зап. від Тетяни Ходаковської 1927 р. н.
у с. Брониці Камінь-Каширського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 1. Арк. 11.

380/
Чи чули, браття, чи чули, браття, правдиву новину?
Злютився Ірод, злютився Ірод на Божого сина.
Ірод лукавий, Ірод лукавий того розлютився,
Що князьо світлий, що князьо світлий на світ народився.
Хотів він царство, хотів він царство собі сохранити,
Хотів Ісуса, хотів Ісуса маленького вбити.
А Божа Мати, а Божа Мати усе теє знала,
Вона з Ісусом, вона з Ісусом у світ утікала.
Йде Божа Мати, йде Божа Мати, буйний вітер віє,
А там господар, а там господар пшениченьку сіє.
– Ой господару, ой господару, не дай нам пропасти,
Дай уникнути, дай уникнути вражої напасти.
Лиш Божа Мати, лищ Божа Мати на стежку ступила,
А вже пшениця, а вже пшениця зийшла і зацвіла.
Лиш Божа Мати, лиш Божа Мати за нивкою стала,
А вже пшеничка, а вже пшеничка під серп дозрівала.

«Ой що за чудо, ой що за чудо», – господар той каже,
Аж тут за шляшком, аж тут за шляшком іде військо враже.
– Ой господару, ой господару, ни смій укривати,
Чи йшла сюдою, чи йшла сюдою з дитиною мати?
– Ой ішла, ішла, ой ішла, ішла, буйний вітер віяв,
Тогді я тую, тогді я тую пшениченьку сіяв.
– Коли ж то було, коли ж то було, шкода доганяти,
Злютився Ірод, злютився Ірод, сказав завертати.
Тоді до мами, тоді до мами сказала дитина,
Буде щаслива, буде щаслива вся його родина.

Зап. 1990 р. від Ольги Шевчук 1932 р. н.
в с. Качині Камінь-Каширського району.

381/
Чи чули, люде, про дивну новину,
З'явився Ірод на Божу дитину.
Шла Божа мати – буйний вітер віє.
– Ой ти, хозяїн, не дай пропасти,
Дай нам схаватця вражой напасти.
Діва Марія на ниву ступила,
То та пшеница зошла і зацвила.
Стала Божа мати над нивой спучивати,
Стала пшеница пуд яри дузривати!
«Ой чудо, чудо», – хазяїн каже,
А вже шляхами йде войско враже.
«Ой ти, хозяїн, не смій скривати,
Чи не шла сюдою з дитиною мати?»
«Ой ішла, ішла, буйний вітер віяв,
Туді я свою пшеничку сияв».
«Коли це було, чи шкода доганяти»,
Рузсердився Ірод, став назад вертати.
Туді до мами сказала дитина –
Буде щаслива вся ця країна.

Записала 1995 р. Галина Мирончук
від Ольги Мирончук 1926 р. н.
у с. Мала Осниця Маневицького району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1. Од.зб. 134. Арк 26.

382/
Пішла Марія Христа шукати,
Зустріла вона три жидовини.
Тії жидовини, що Христа мучили,
Подивись, Марійко, на високу гору.
На Високій горі травка зеленіє,
На тій травці церковка стоїть.
В першому гробі сам Господь лежить,
В другому гробі Василей лежить,
В третьому гробі Марія лежить.
Перед Господом Богом свічі палають,
Перед Василем книги читають,
Перед Марією рожа розцвітає.
А з теї рожі пташик вилітає,
Ой то не пташик, ой то син Божий
По всьому світі людей намножив.
Ой ви, люди, ізійдітеся,
Господу Богу поклонітеся.

Зап. в с. Четвертні Маневицького району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-А. Од. зб. 53. Арк. 6.

383/
Бог ся рождає, хто ж то може знати?
Ісус му ім'я, Марія мати.

Приспів:
Тут ангели гудяться, рожденного бояться,
А він стоїть, трясеться, осел сумно пасеться.

Марія му мати, прекрасно співає,
І хор ангельський їй допомагає.

Приспів.

Йосип старенький колише дитятко:
«Люлі же, люлі, мале отротятко!»

Приспів.

І пастері к ньому прибігають,
І яко царя свого вітають.

Приспів.

І ми днесь вірно к ньому прибігаємо,
Богу во плоті хвалу, честь віддаємо.

Приспів.

Зап. в с. Хотешові Камінь-Каширського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Й. Од. зб. 14. Арк.4.

384/
Небо і земля, небо і земля
Нині торжествують.
Ангели людям, ангели людям
Дивну вість віствують.
Христос родився, Бог воплатився,
Ангели співають, царіє вітають,
Чудо, чудо повідають.

Записано у селі Гайовому Ківерцівського району. Архів ПВНЦ. Ф. 1-Д. Од. зб. 2.

385/
Нова радість стала, яко не бувала,
Над вертепом звізда ясна увесь світ засіяла,
Над вертепом звізда ясна увесь світ засіяла.
Де Христос родився, з Діви воплотився,
Як чиловєк пеленами в убогой стайні повився,
Як чиловєк пеленами в убогой стайні повився.
Прошу тебе, царю, небесний владарю,
Даруй літа щасливії сього світу господарю.

Записано у селі Гайовому Ківерцівського району. Архів ПВНЦ. Ф. 1-Д. Од. зб. 1.

386/
Через місто вилекоє,
Через поле широкує,
Ой там вийшла Божа Мати
Свого синочка питати.
Надибала три янголи,
Питається сина свого.
Їден каже: «Я й не бачив»,
Другий каже: «Я й не відав»,
Третій каже: «Я й дивився,
Як Ісус Христос родився.
Жиди його мордували
І до крижа прибивали,
З терна вінок накладали
Ще й каміньом навіртали.
Той камінь одвалився,
Та й Ірод засмутився».
Новоє літо та й наступає,
Новий царцаря благає.

І вбогий ся народив,
Багатого засмутив.
Ірод того засмутився,
Що Господь Христос родився.
Підем Його іскати,
По усіх землях шукати.
Як віте його знайдете,
То й мені знате даєте.
Нех я піду, уклунюся,
Примудрому королю.
А Ірод того засмутився,
Що Господь Христос народився.

Записала 1993 р. Тетяна Полішук
у с. Будниках Любомльського району.
Архів ПВНЦ. Ф.1. Од. зб. 108. Арк. 13.

387/
Ішла Марія на круту гору, на круту гору,
Срібним кийочком й упиралася, (повт)
До свого сина поспішала ся.
Встрітила вона та й три три янголи:
– Вите, янголи, вите, всі мої,
Чи не бачили сина моїго,
Сина моїго, бога живого?
Ой оден каже, що я й не бачив,
А другий каже, що я й не знаю,
А третій каже, що бачив, знаю.
Іде Марія на круту гору,
На крутий горі три гроби стоїть.
Й у першим гробі – сам Господь лежить,
У другім гробі – Син Божий лежить,
А в третім гробі – Діва Марія.
Над сином Божим книги читають,
Над Марією рожа зацвила.
З-пуд теї рожі вилетіів сокіл,
Та й полетів він попуд небеса.
Ви же, небеса, розтворітеся,
Діве Марії поклонітеся.
А зараз оставайтеся, пане господару, з жоною, з колядою.
Суде, Боже, провесте і той рік дуждате.

Записано в с.Сошичні
Камінь-Каширського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Й. Од. зб. 1. Арк 6.

388/
Вийшла Марія на круту гору, */2 р.*
Срібним кийочком упирається,
Єрусалима все питаєїця.
А на цій горі церквойка стоїть,
А в тій цервойці три гроба стоїть.
В першому гробу сам Господь лежить,
В другому гробу – Матір Божая,
В третьому гробу – синок Васильок.
То над Господом книги читають,
А над Матір'ю свічі палають,
А над Васильком ружа розцвіла.
Ружа розцвіла попуд небеса,
Святі небеса – розтворітеся,
Синку Васильку уклонітеся.

Записано від Марії Богдан
в с. Головні Любомльського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Й. Од. зб. 29. Арк. 15-а.

389/
Святий Павле, святий Петре,
Щедрий вечур, добрий вечур.
Беріть ключі золотиї,
Відкривайте рай і пекло.
Рай і пекло відкривайте,
Гришни души випускайте.
Тилько теї ни пускати,
Хто зниважив батька й мати.
Батька й мати зневажали,
Бідних в хату ни пускали.
Ни пускали, ни пригріли,
Людьом добра ни робили,
Щедрий вечор, добрий вечор.

Записано 1993 р. у с. Велимчі
Ратнівського району.

390/
Во граді, во Віфлеємі
Стало чудо по всій землі,
Святий вечір, добрий вечір.
Теє чудо – там по полю

Стерегли пастери стадо,
Святий вечір, добрий вечір.
Світ ми ясний засвітився,
Ангел з неба ми з'явився,
Святий вечір, добрий вечір.
І сказав нам таку вістку,
Що син божий народився,
Святий вечір, добрий вечір.
А цар Ірод розізлився,
Що син божий народився,
Сказав слугам убивати
Малих діток до двох літок,
Святий вечір, добрий вечір.
Матки плачуть і ридають –
За що діток убивають,
Святий вечір, добрий вечір.
Ручки ломить Божа Мати,
Де ж тебе, синку, сховати?
Йосифу сон приснився,
Щоб він звідси удалився,
Святий вечір, добрий вечір.
Взяв Йосип Святу Діву,
Виступили з Віфлеєму,
Святий вечір, добрий вечір.
Вступили в друге царство,
Єгипетське государство,
Святий вечір, добрий вечір.
Ми прийшли вам щось сказати,
З празником поздоровляти,
Святий вечір, добрий вечір
З празником поздоровляти,
Многі літа заспівати,
Святий вечір, добрий вечір.

Записала Людмила Мартинюк
від Марії Логвінської 1936 р. н.
в с. Качин Камінь-Каширського району.

391/
Тиха нічка спокійненька над Вертепом стала,
Як Пречиста Діва-мати (2р.) містечка шукала.
Й усі двері і ворота люди закривають,
А Пречисту Матір болі прилягають.

Нема кому пожаліти, ни родув приймати,
Старий Осіп став стаєниці місцячка шукати.
В уголочку повно сіна, ясельця стояли,
Три ягнички, один волик на бочку лежали.
В цю хвилину над стаєнкой зірка засіяла,
Як пречиста Діва-мати сина повивала.
Повивала, цілувала, к грудям пригортала,
Свіжим сіном прикривала, полотенцем вкрила.
Старий Осіп із дороги дуже утомився,
Біля ясел на соломі спати уложився.
А се ангел сказав йому: «Йосип пробудися,
Бери сина, його матір, звідси удалися.
Тікай собі на чужину, миж чужії люди,
Там Христові на чужині жити легше буде».
Хто в цей вечір на чужині хоче Христа знати,
То він прийде із ним разом буде вечеряти.

Записав Ігор Шибалинський
від Марії Зенюк 1920 р. н.
у с. Кримні Старовижівського району.

392/
Були ми, були в пана Василя,
святий вечур, в пана Василя.
Сидить пан Василь у кунець стола,
святий вечур, у кунець стола.
Сидить вин, сидить, головку склонив,
святий вечур, головку склонив.
Головку склонив, сльозойку вронив,
святий вечур, сльозойку вронив.
У теї сльозойки два янголойки,
святий вечур, два янголойки.
Покупалися, позмагалися,
святий вечур, позмагалися.
У срібло-золото повбиралися.
святий вечур, повбиралися.

Записала Ірина Гром
від Наталки Пекаль 1918 р. н.
у с. Кримні Старовижівського району.

«БОГОВІ СВІЧКИ СТАВТЕ, А НАМ ПИРІГ ДАЙТЕ»

Пародії-травестії

Як би це не сумно було визнавати, функція обдаровування «посланців із неба» з часом перетворилась в засіб матеріального забезпечення колядників. Пробурмотівши сяк-так найпоширенішу колядку, «нові посланці» жадібно чекали на віддяку. Прикладів такого заробітчанського промислу відображено не тільки в текстах колядок і щедрівок, а й церковних коляд. Господарі часто зачинялися від нашестя таких «колядників». Ті ж, у свою чергу, віддячували текстами, які межували з прокльонами. Не обійшла ця участь і церковних коляд.

Коли колядування перетворилося в своєрідний промисел і ватаги колядників, яких могло бути й по декілька в одному селі, вирушали «на багатші села», а відповідно чужі йшли на їхню територію, господарі ледь витримували ці два тижні «священної інвазії», тому не завжди пускали до хати чи виносили «зароблене» під вікно. Право ритуального грабежу «заради предків» давало можливість колядникам, яких не пустили до хати, самим брати те, що було доступно. Іноді заради жарту чи наступного викупу господар так і не знаходив своїх санок, ціпа чи грабель. А часом випускали з хліва й худобу.

Лише мала частка цих безчинств потрапила до коляд, але що такі випадки траплялися, легко зрозуміти і зі змісту тих небагатьох, які тут подаються.

Віктор Давидюк

393/
Маланка ходила,
Василька просила:
– Васильку, мій татку,
Пусти мене в хатку.
Є жита не жала,
Чесний хрест держала,

Кадітеся, люде,
Ваш Ісус Христос буде.
Богові свічки ставте,
А нам калач дайте,
Щедрик-ведрик,
Дайте, тітко, вареник,
А єк не спікся,
То щоб тобі живіт спікся.
А якщо не зварився,
То щоб тобі комин розвалився.

Записала Тетяна Корнійчук
від Ольги Сидорук 1919 р. н.
у с. Самарах Ратнівського району .

394/
Ой на річці, на Ситници,
Пакла баба паляниці.
Пакла, пакла та й заснула,
Прийшла свиня та й торкнула.
Взяла свиню та й на вила,
Свиня каже : «Я не винна!»
Взяла свиню аж до пана,
Свиня каже : «Я не пхала!»
Взяла свиню аж до суду,
Свиня каже : «Більш не буду».

Записала 1994 р. Наталія Алексєєва
від Оксани Кухар 1925 р. н.
у с. Кортелісах Ратнівського району.

395/
Коляда бігла по дорозі,
В Коляди маленікії нозі.
Коли б такі ніжки мав,
То б я ними перебрав,
Як той зай.
У печі пироги сиділи,
Там мої оченки гляділи.
Рожоника застругав,
По одному витягав,
І всі з'їв.

Та й поліз на гору по сало,
Там мене щось то налякало.
То я сала не достав,
З драбиноньки з гори впав,
Забився.

Записав 1997 р. Роман Хомик
від Марфи Жучок 1940 р. н.
у с. Турі Ратнівського району.

396/
Добрий вечір, люди,
Як вам Христос буде,
Добрий вечір знайте,
Столи застилайте.
Нам по млинчику дайте.
На млинець кусок сала –
Мені мати приказала,
Батько кусок кувбаси –
Сказав мені принеси.

Записано від Євдокії Денисюк 1920 р. н.
та Петра Кошпитюка 1920 р. н.
у с. Волі Щитинській Ратнівського району.
Архів ПВНЦ. Ф. 1-Б. Од. зб. 74.

На четвертий день просля Водохрищ – Тик-Притик. То вже значить всьо, по святах. Ще приказують: «Тик-Притик Коляди поволік»

Великий Курінь Любешівського району.

ПІСЛЯМОВА

Вітаїстична поезія українців, яка виконується під час зимових різдвяно-новорічних свят, на час свого виникнення, схоже, мала приурочення до різних періодів календарного циклу, про що свідчать самі мотиви (жнив чи збирання винограду – у колядках та приплоду худоби й прильоту птахів – у щедрівках). Одначе час виникнення обох видів народної поезії, схоже, не мав істотних хронологічних інтервалів. Про це свідчать як функції обох жанрів, так і окремі спільні мотиви та мелодії.

Що стосується досліджуваного регіону Західного Полісся, то на його теренах відбулася контамінація колядок і щедрівок унаслідок їхнього виконання переважно на Щодруху (Щедрий вечір).

Сьогодні на Західному Поліссі, як і сторіччя тому, збереглися в пасивній пам'яті народу та фольклорних записах всі види зимових календарних пісень. Одначе активний репертуар значно звужений.

Ритуально-міфологічну основу зимової календарної обрядовості становлять космогонічні міфи, основними персонажами яких постають астральні образи Сонця, Місяця, Зорі. Поряд із ними космогонічний образ світу доповнює образ Прадерева, властивий міфологіям усіх праєвропейських народів. У видовому плані воно модифіковане в колядках в образи явора, дуба, верби, яблуні. На Поліссі роль прадерева належить золотокорій сосні, рідше, під впливом північних народів, – ялині.

Основна функція календарного міфу українців, представленого в різдвяно-новорічній народній поезії – реалізація потенційних сил Всесвіту для забезпечення добробуту людей. Оновлений перероджений, переважно в текстах щедрівок, світ покликаний примножити багатства, родючість землі, приплід худоби, збільшення людського роду. Формування цих уявлень сягає щонайменше часів фінального палеоліту – мезоліту, коли рік ділився на два сезони, кожний із яких приносив свої переваги: зимовий – м'ясо диких тварин, літній – рибу та ягоди і примноження роду. Доба неоліту доповнила цей перелік благ приплодом домашніх тварин та продуктами рільництва, які увійшли в наш побут такими ритуальними стравами, як кутя та узвар, на що звернув увагу ще Хведір Вовк. З неолітичної епохи походить і звичай частувати

домашню худобу священною кашею, на Поділлі – спеціально випеченим для неї калачем.

Загалом же в різдвяно-новорічній обрядовості нашого народу відбилися уявлення від неоліту до часів пізнього християнства.

Різдвяно-новорічний репертуар українців Західного Полісся збирається близько двох століть (із часу записів, зроблених Зоріаном Доленгою-Ходаковським у Колках та Бресті). Одначе історія його теоретичного осмислення налічує трохи більше століття (дослідження Миколи Коробки та Олени Пчілки).

Вартість добірки Миколи Корбки в тому, що він, як і Зоріан Доленга-Ходаковський записав тексти, які на кінець ХХ ст. вже не траплялися збирачам фольклору. Окрім того, вчений звернув увагу, що на Західному Поліссі тексти колядок можуть виконуватися як щедрівки внаслідок відсутності тут традиції колядування на Різдво.

В образно-поетичному плані Микола Коробка фіксує такі мотиви, як підготовка дівчини до шлюбу, служба материного сина при королеві, молодець хвалиться чудесним конем, з'ясування в дівчини її роду.

В записаних зразках колядок і щедрівок виявляються поетичні образи золотої верби, ремісників-золотничків, золотого перстеня, граю-дунаю, весільного вінка з павиного пір'я, буйних вітрів, короля, статечної жони, писаних листів, золотогривого коня, двох або трьох риболовців, дівчини- куниці, жовтої пташечки як здобичі братів-вояків.

Олена Пчілка порушила багато питань з приводу різдвяно-новорічної традиції українців. Серед них – питання диференціації колядок і щедрівок, походження назви *Коляда,* в якій вона вбачала слов'янську етимологію від слова *коло,* класифікації колядок (розкритикованої Володимиром Гнатюком). Більшість записів із Західного Полісся зроблено в Ковельському повіті.

Олена Пчілка віднесла до колядок і церковні коляди, вбачаючи в них сліди народного світогляду та системної фольклоризації, з чим виявили незгоду більшість її вчених сучасників. Не приймала Олена Пчілка й порівняльного методу вивчення колядок, яким послуговувалися представники львівської школи фольклористики.

Сучасні записи значно розширюють діапазон основних мотивів західнополіських колядок, а заодно й уявлення про їхню образно-поетичну систему.

Найпопулярніші мотиви – вихваляння парубка конем перед королем та військовий збір братів у похід по дівку-бранку для одного з них, залицяння до дівчини під час жнив, приїзд трьох різних сватів до дівчини, утрати дівчиною павиного вінка.

Деякі мотиви розкривають дуже давні звичаєві норми чи, принаймні, якісь їхні залишки. Відмовляючи «трьом паниченькам» у полі, дівчина, згадуючи основні атрибути весілля: мед, подарочки та осідланого коня, виявляє водночас свій неспротив бути взятою з дотриманням належного обряду. Не може не звернути на себе увагу пропозиція женихів: «Будемо тебе за себе брати». Схоже, що на момент створення колядки ще існували пережитки групового шлюбу.

Враження найбільшого достатку справляє Іванків кінь**.** Зрештою, не так сам кінь, як його збруя, вкладена в такі образи, як золота грива, срібни копита, шовковий посаг.

Дуже поетично змальовує колядка й образ самої нареченої. Поза горою вона йде «чорной хмарою», через поле – «дрібним дощиком», через підварок – «ясним сонейком», через сіни – перепілкою, за столом із дівки стає «молодінкою», тобто молодицею. Її дарунки – три хустки, вишиті шовком, чистим золотом та дзвонковим сріблом для парубкової родини – це тільки додаток до того щастя. Яким є вона сама.

На дохристиянських уявленнях тримається мотив побудови храму, в який на правах господарів-небожителів по черзі заходять місяць, сонце, зорі. Друга частина ніби завуальовує цей космогонічний недогляд з погляду християнства і розшифровує ці образи застосуванням порівняння, витлумачуючи, що господар це і є місячик, сонечко – господарочка, діточки – зірочки**.** Тоді постає питання, чого вони заходять через вікна, а не через двері.

Образ земного раю в уяві селянина складають стіжок жита, стіжок пшениці, стіжок ячменю і стіжок вівса, тобто матеріальні статки, які дають можливість перезимувати зиму, а відтак і свята провести без журби й клопоту. Як варіант це можуть бути жито густеє колосистоє, кошара (для овець), обора (для корів і волів), золотії гори – вочевидь, скирти соломи. А в свято він мріє про застелений стіл, хліб та перстенець – символ одруження дітей. Символом добробуту іноді в колядках постає і зелений виноград, необхідний господареві для одруження дорослих дітей.

Довершують цей перелік екзотичні предмети, незвичні для цієї зони: образи крутої гори, зеленого винограду, райських пташок.

Профанаційні колядки на Західному Поліссі об'єднує мотив випрошування дарів чи погроз у разі відмови в їх наданні.

Щедрівки Західного Полісся мають свій набір мотивів, які все-таки відрізняються від колядкових. Микола Коробка формулював їх сам: молодецъ їде «на зальоти»; я до тебе сама прибуду. В тому ж плані цей перелік можна продовжити мотивами: молодець їде по дівку; мати споряджає дочку на війну; лови на змію; як на сокола «натірав гайний молодець», «гречний панонько» з луком та стрілами і хотів його убити, але сокіл переконав його, що він йому приятель і сам є лицарем, готовим стати молодцеві в кожній пригоді до помочі; почин людського роду; вдячність птаха проявляється в його шлюбній допомозі; «грубий звір» сам пророкує свою смерть; пережитки групового шлюбу.

Образно-поетичний ряд західнополіських щедрівок складають образи статевих гуртів молоді і вікових класів молоді та старших людей, образи весни, райське дерево, золота ряска, сівке зерно пшениці, рясні грона винограду, калини, червоні зернисті яблука, рясні листочки цвіту рожі – і «гречна панна» – дівчина, яка все це стереже.

Коляди на Західному Поліссі позбавлені будь-якої регіональної специфіки як в конотаційно-образному плані, так і в сюжетно-мотифемному. Основні мотиви – сповіщення пастушками господаря про три християнські «празники»; Божа Мати, називаючи орачів синками, спонукає їх до оранки; Божа Мати благословляє пастушків; народження Христа; втеча з Божим дитям від Ірода; утеча Божої Матері з Вівлеєму; пошуки «жидовою» новонародженого Сина Божого»; як варіант – мотив погоні Іродового війська; провідування Божої Матері-породіллі трьома царями; Господь обирає собі ім'я сам або ж це робить Божа Мати; пошуки Божої Матері свого сина та натрапляння на три святі гроби.

Отже, поетичний світ різдвяно-новорічної поезії поліщуків доволі багатий. Оригінальність більшою мірою проявляють щедрівки, меншою – колядки, в яких трапляється чимало образів, незвичних для об'єктів цього краю. Щодо коляд, то вартує говорити про спосіб інтерпретації звичних тем, ніж про їхню народну автентичність.

Бо колись було й усе з правдою,
Ой, дай Боже, й усе з правдою.
А тепер і є й усе з кривдою,
Ой, дай Боже, й усе з кривдою.

Поки українські селяни співали під вікнами колядки, господар хоч раз на рік відчував себе паном, свого сина боярином, а дочку королівною. Колядники порівнювали його ясновельможність із місяцем, жони його з сонцем, дітей із зорями. Коли в XVIII ст. в його хату зайшли коляди, нагадали що він раб, хоч і Божий. І навіть починаючи псалмою «Нова радість стала», продовжували погонею за сином Божим, а закінчували трьома гробами на горі. Навіть під час свята вони несли в маси сум і смирення. Радість, лад і добробут звучали далеким відголоссям ще не забутих старих колядок і щедрівок.

Віктор Давидюк

01

Рухливо

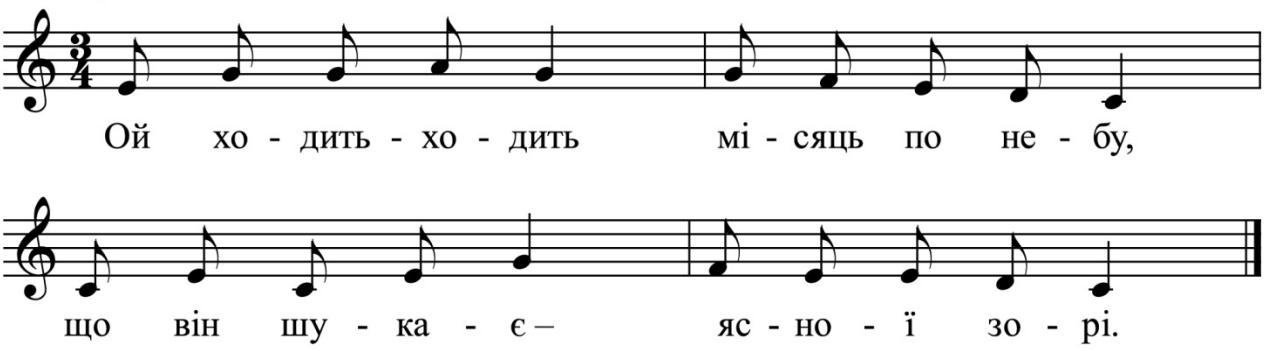

02

Помірно

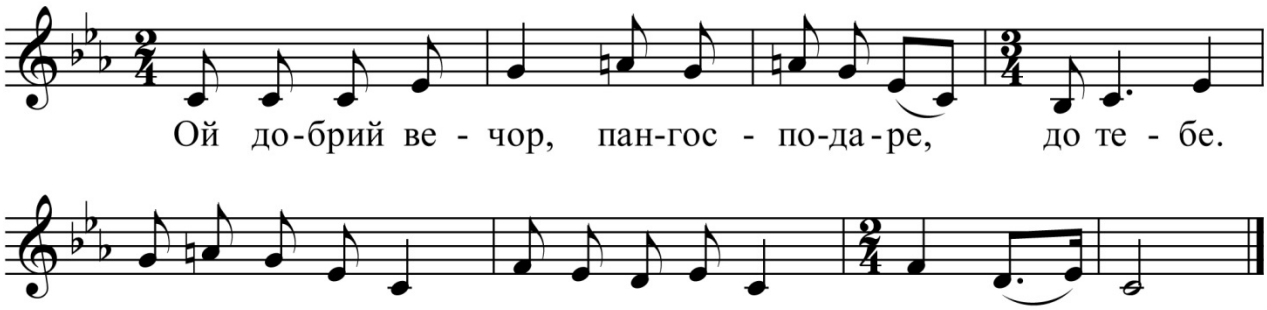

03

Помірно

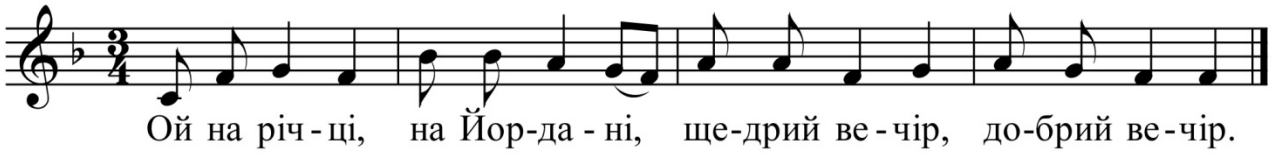

04

Помірно

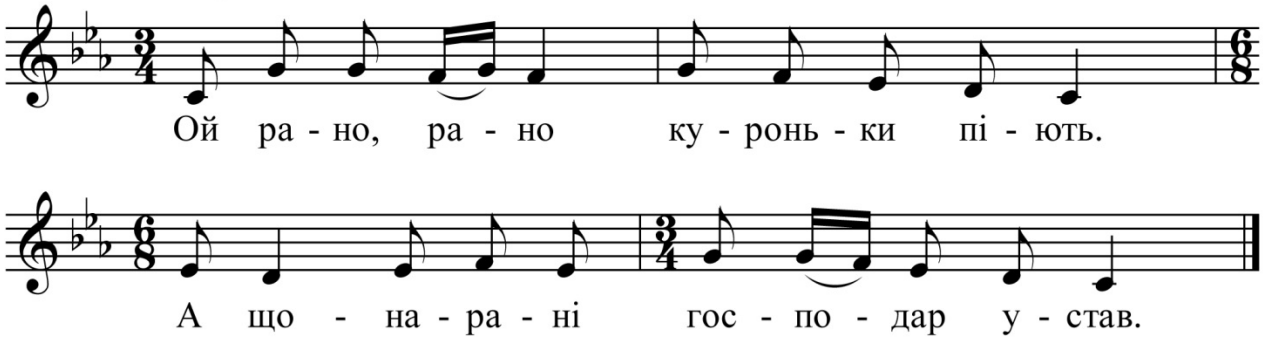

05

Жваво

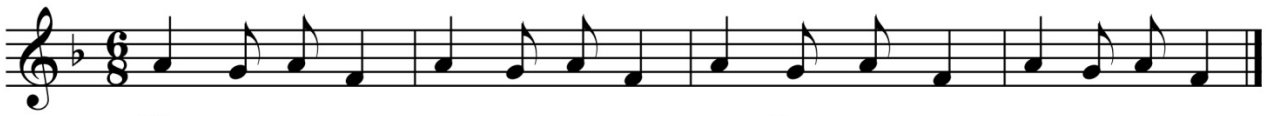

06

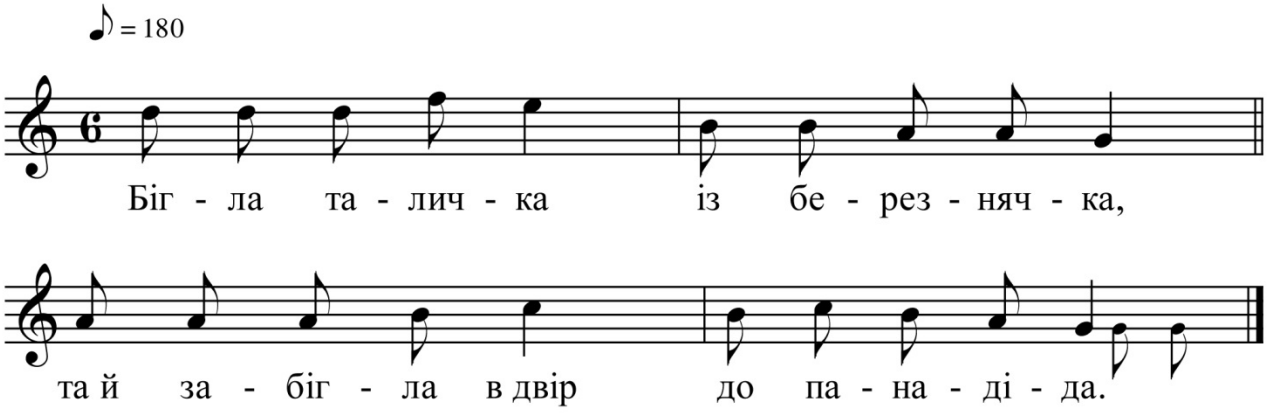

7

Помірно

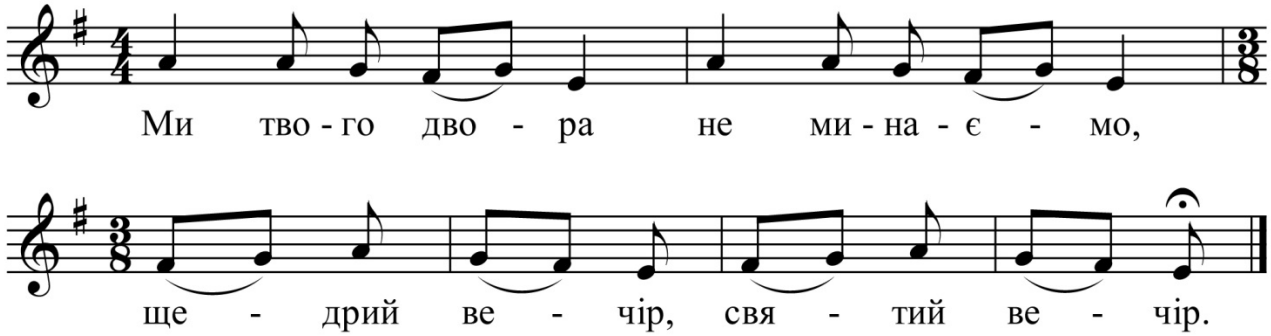

8

Жваво

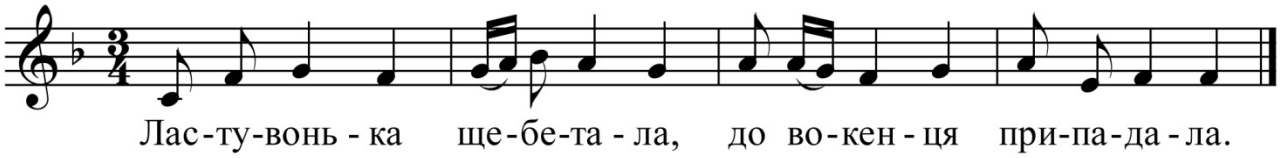

09

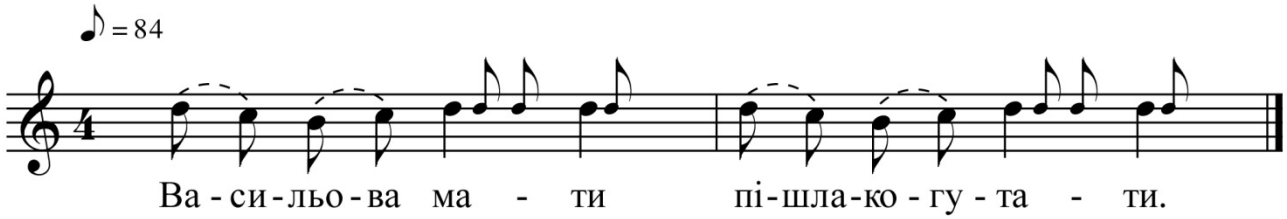
♪ = 84
Ва - си - льо - ва ма - ти пі - шла - ко - гу - та - ти.

10

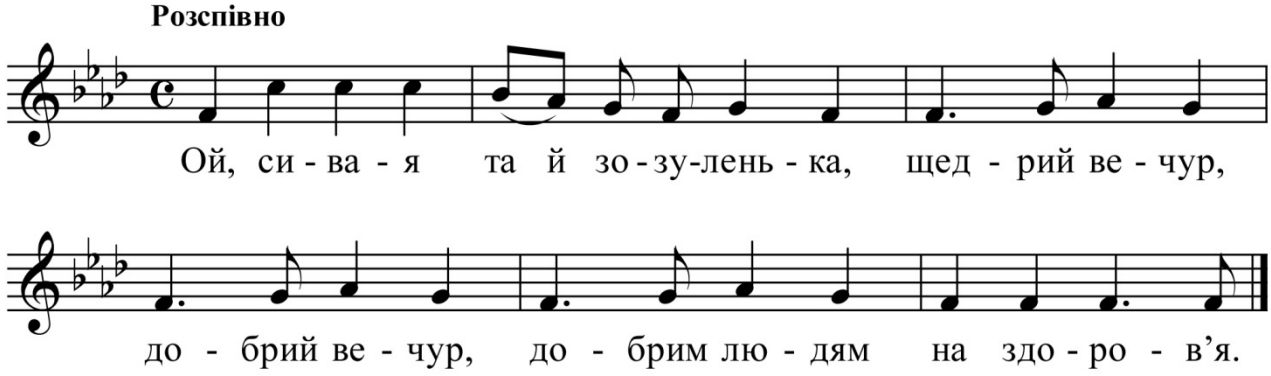
Розспівно
Ой, си - ва - я та й зо - зу - лень - ка, щед - рий ве - чур,
до - брий ве - чур, до - брим лю - дям на здо - ро - в'я.

11

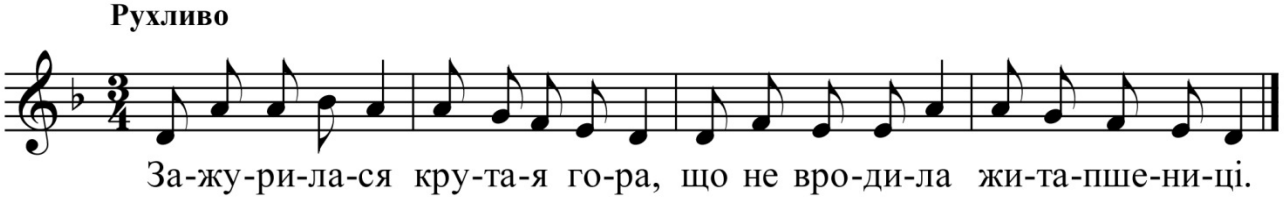
Рухливо
За - жу - ри - ла - ся кру - та - я го - ра, що не вро - ди - ла жи - та - пше - ни - ці.

12

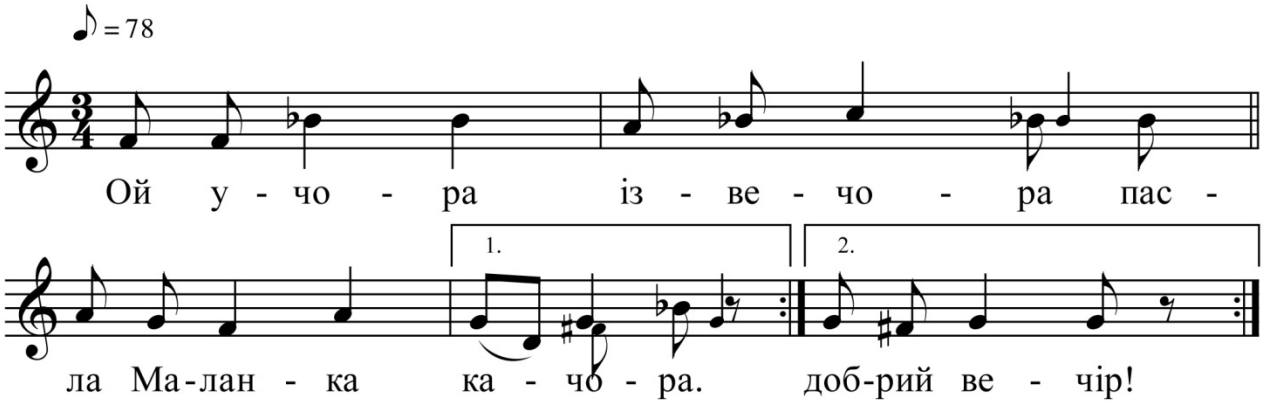
♪ = 78
Ой у - чо - ра із - ве - чо - ра пас -
1.
2.
ла Ма - лан - ка ка - чо - ра. доб - рий ве - чір!

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА…… 3
ЗАПУСТИ…… 5
ГАДАННЯ…… 6
КОЛЯДА…… 6
«КОЛЯД, КОЛЯД, КОЛЯДНИЦЯ». *Етимологія слова «коляда»*…… 9
«КУЗЬМОВА МАТИ ПРОСИТЬ ДО ХАТИ». *Зимові обхідні обряди*…… 10
«ОЙ В ЛІСКУ-ЛІСКУ, ТА Й НА МОРІЖКУ»
Пісні зимового обрядового циклу…… 28
«ПЛАВА ЧОВНИЧОК ПО ДУНАЄЧКУ».
Колядки в записах Зоріана Доленги-Ходаковського…… 41
«ОЙ ЩО Ж ТО БУЛО ІЗ ПРЕДКА-ВІКА?»
Західнополіські колядки й щедрівки у записах експедиції Павла Чубинського …… 42
«ОЙ, МІЖ ДУБ'ЄМ, МІЖ БЕРЕЗЗЄМ».
Колядки і щедрівки, які записав на Волинському Поліссі Микола Коробка…… 55
«МАТИ ДОЧКУ ВИРЯДЖАЛА»
Західнополіські колядки в дослідженнях Олени Пчілки…… 72
«ОЙ В ПОЛЮ-ПОЛЮ СОКОЛИ КУЮТЬ».
Наші записи колядок кінця XX століття…… 78
«ОЙ ДЯДЬКО, ДЯДЬКО, ВЕЙДЕ-НО НАДВИР» *Колядки господареві*…… 82
«ОЙ ЯСНА-ЯСНА НА НЕБІ ЗОРА». *Колядки господині*…… 97
«МОЛОДИЙ САШКО З ЛУЦЬКА ПРИЇХАВ». *Колядки парубкові*…… 101
«ДІВКА ПРІСЕЧКА ОДНА В БАТЕЧКА» *Колядки дівчині*…… 121
«ТАМ ЗА ГОРАМИ, ЗА КРЕМЕНАМИ» *Жанрово-текстова мімікрія*
колядок в етнокультурному просторі Західного Полісся…… 151
«ДАЙТЕ, ДЯДЬКУ, КОВБАСУ, А ТО ХАТУ РОЗНЕСУ.
Я ЗА ТУЮ КОВБАСУ ТА Й ДО БОГА ОДНЕСУ».
Профанаційні колядки або пародії і травестії…… 155
«ПУШОВ БИ Я ЩОДРУВАТИ» *Походження обряду щедрування*…… 170
«МОРОЗ, ГО МОРОЗ…». *Виокремлення щедрівок*…… 190
«ГОСПОДАРКУ, ДОБРА НАДЬСЯ»…… 195
«ЯК НЕСЕТЕ, ТО НЕСІТЕ, НЕ НЕСЕТЕ – ВІДКАЖІТЕ».
Щедрівки для всієї родини…… 216
«ЩО ТИ, ТІТКО, НАВАРИЛА, ЩО ТИ, ТІТКО, НАПЕКЛА?»
Профанаційні щедрівки для господині…… 221
«ПУД СТОВПЦЯМИ, ПУД НОВИМИ, СТОЯТЬ КОНИ ВОРОНИЇ»…… 224
«ОЙ У МІСТІ НА РИНОЧКУ СИДИТЬ МАНЯ НА КРІСЛОЧКУ»…… 232
«В мене ніжки, як у кішки, дайте гроший на панчішки».
Новорічні прафанації-траве…… 244
«СІЮ, ВІЮ…». *Посівалки*…… 253
«ОЙ У ПОЛІ, В ПОЛІ, СТОЯЛА ХАТИНКА». *Коляди* …… 255
«БОГОВІ СВІЧКИ СТАВТЕ, А НАМ ПИРІГ ДАЙТЕ». *Пародії-травестії*…… 316
ПІСЛЯМОВА…… 319
ДОДАТКИ 324

Науково-популярне видання

ПОЛІСЬКА ДОМА

Випуск IV

ЗИМА

Відібрав, упорядкував і прокоментуваві
Віктор Давидюк

Нотації Марини Приходько

Літературний редактор ***Надія Горбач (Кравчук)***
Художній редактор ***Левко Давидюк***
Технічний редактор ***Світлана Політило***
Набір нот ***Анатолія Оліха***
Компютерний набір ***Віктора Давидюка***
Верстка ***Світлани Колос***
Коректор ***Лілія Ковальчук (Пикалюк)***
Малюнки ***Олександра Дишка***
Обкладинка ***Василя Кратюка,***
Людмили Терехової
Світлини ***Віктора Давидюка***

Формат 60x84 1/16. Ум.-друк. арк. 19,1.
Наклад 100. Зам. 6.

олинське обласне редакційно-видавниче підприємство «Надстир'я»,
43016, м. Луцьк, вул. Лесі Українки, 7. Тел. (0332) 72-20-13

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру ДК № 349 від 02.03.2001.

328